PRINCIPI DOBRA

Razgovori s kardinalom Franjom Kuharićem

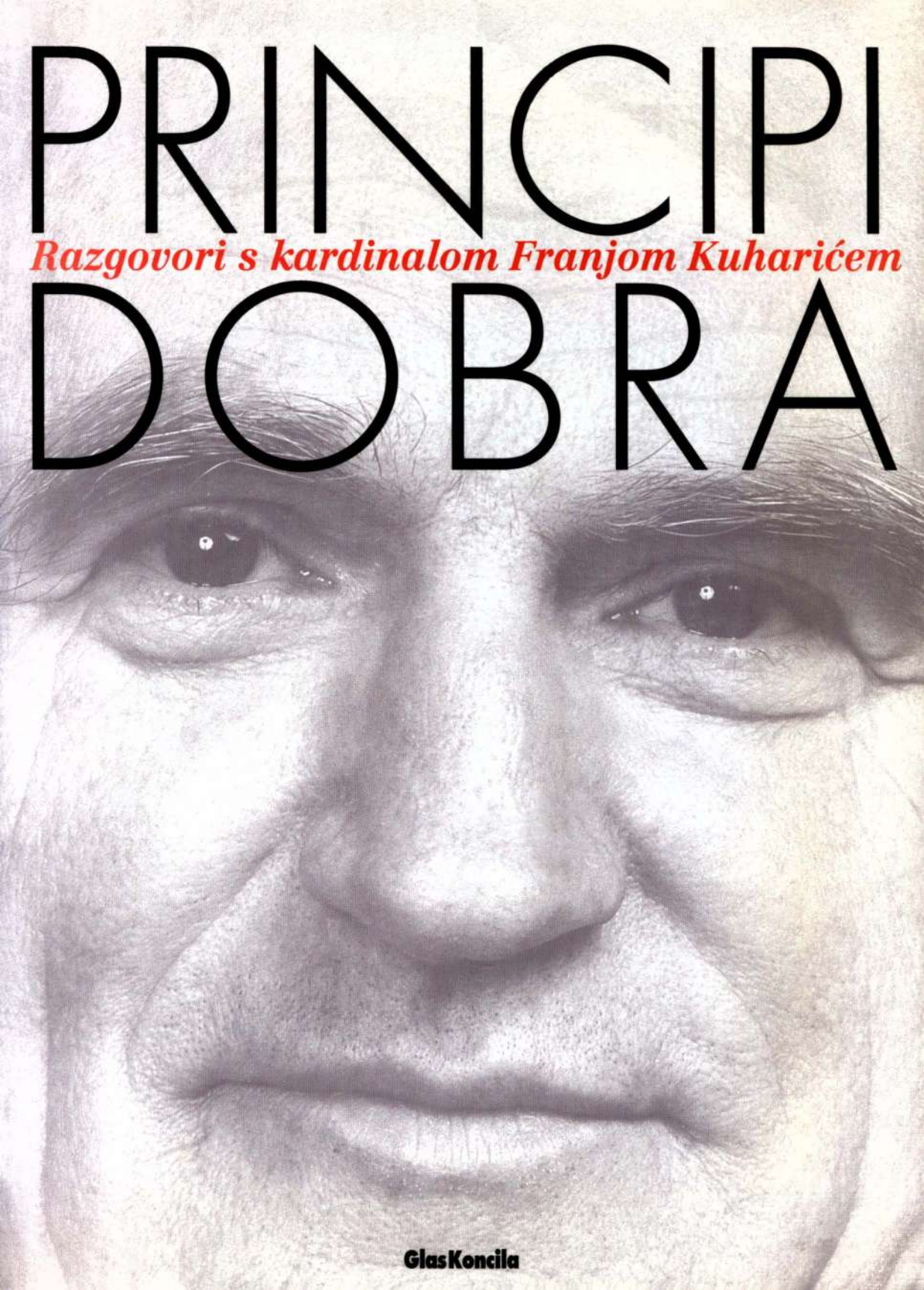

Glas Koncila

FRANJO kardinal KUHARIĆ

PRINCIPI DOBRA

ZAGREB, 1996.

Izdaje
Glas Koncila, Zagreb, Kaptol 8

Odgovara
Dr. Josip Ladika, Zagreb, Kaptol 26

Urednik
Mijo Gabrić

Fotoslog i prelom
Danica Erent

Omot
Igor Masnjak

Tekstove izabrala i tematski složila, lektura i korektura
Marija Klanfar

Tisak
Kerschoffset

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 242
262.12(497.5)

KUHARIĆ, Franjo
Principi dobra / Franjo Kuharić. -
Zagreb : Glas Koncila, 1996. - 151 str. ;
24 cm

Bibliografija. str. 3-4.

ISBN 953-6258-21-8

960314007

Predgovor

Javni nastupi zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franje Kuharića označili su noviju povijest Crkve u Hrvata. Ti su se nastupi osobito umnožili u sredstvima javnog priopćivanja nakon uspostave samostalne Republike Hrvatske osobito u zemlji ali i u inozemstvu. U razdoblju između posljednjeg tromjesečja 1991. i prvog tromjesječja 1996. kardinal Kuharić dao je više od stotinu intervjua u kojima je iznosio svoje poglede i crkvene stavove o brojnim aktualnim crkvenim i društvenim pitanjima, pojavama i izazovima paleći na taj način svjetlo za ostvarenje općega dobra u sadašnjosti i budućnosti hrvatskog naroda i svih građana države Hrvatske. Tako je nastala knjiga "Principi dobra" koja otkriva lik kardinala Franje Kuharića i njegovu učiteljsku, natpastirsku, teološku, crkvenopolitičku i rodoljubnu misao.

Kardinalova misao toliko je jasna i komunikativna da može svakome zainteresiranome poslužiti kao svojevrsni priručnik za upoznavanje pogleda suvremene Crkve u Hrvata u rasponu od uvodnih katehetskih pitanja preko suvremene kršćanske duhovnosti do najaktualnijih pitanja suvremene hrvatske crkvene i nacionalne povijesti. Knjiga "Principi dobra" potvrđuje kardinala Kuharića kao nadbiskupa duha II. vatikanskog koncila koji idejno pripravlja putove da Crkva u Hrvata pokaže i zaživi svoje novo lice. Stoga će ova knjiga biti nezaobilazna za ljude u srcu i na rubu Crkve, ali i za one koji Crkvu gledaju izvana.

Glas Koncila s osobitom radošću pruža našoj javnosti nakon kardinalovih knjiga "Hodajmo u istini" (II. dio), "Poruke sa Stepinčeva groba" i "Mir je djelo pravde" i knjigu "Principi dobra" zahvaljujući ujedno kardinalu Franji Kuhariću za hrabro svjedočenje vjere i vječnih nepromjenjivih vrijednosti i u doba demokratizacije koje je okrvavljeno nametnutim ratom i koje pred sve članove Crkve stavlja nove zadaće.

Ivan Miklenić

I. DIO

Na početku knjige, na str. 3 navodimo popis svih intervjua iz kojih u ovoj knjizi donosimo djelomične tekstove. Svaki intervju je naznačen pod rednim brojem. Taj redni broj u tekstovima navodi se na završetku odlomaka kao fusnota da bi se točno moglo znati iz kojega je intervjua određeni citat.

U prvom dijelu knjige tekstovi iz navedenih intervjua izabrani su i složeni po temema. Pod pojedinom temom ima nanizanih tekstova iz više intervjua. Lektorski zahvati upotrebljeni su vrlo škrto a samo na početku nekih odlomaka uzeto je nekoliko riječi iz novinarskog pitanja i uklopljeno u Kardinalove riječi kako bi njegov odgovor, koji je zapravo nastavak pitanja, zadržao smisao.

Premda je ova knjiga plod velikog rada, mi se zahvaljujemo svim novinarima koji su svojim pitanjima i nesvjesno satkali građu za nju.

Uredništvo

Bibliografija

1 *I. Miklenić*, Glas Koncila, 20. studeni 1991.
2 *B. Maruna*, Nova Matica -Matica iseljenika, veljača 1991.
3 *M. Sigetić*, Božićni Izbor, prosinac 1991.
4 *I. Gordina*, KNA, Bonn, 16. rujan 1991.
5 Interview na Radio postaji "Deutsche welle", program na hrvatskom, Zagreb, 19. ožujak 1991.
6 *I. Mlivončić*, Slobodna Dalmacija, 1991.
7 *J. Kušan*, Hrvatski Tjednik, 18. prosinac 1991.
8 *B. Babić*, Svijet, Sarajevo, 26. rujan 1991.
9 *V. Lukić*, Jana, Ljubljana, 27. ožujak 1991.
10 *V. Lukić*, Nedjeljni vjesnik, 24. ožujak 1991.
11 *V. Lukić*, Vjesnik, 30. i 31. 1991.
12 *V. Lukić*, Osječki Tjednik, 17. svibanj 1991.
13 *V. Lukić*, V. Nedjelja, 28. travnja 1991.
14 *I. Žic*, Novi list, Rijeka 1991.
15 *V. Lukić*, Svet, Beograd, 17. travnja 1991.
16 Veritas 1987.
17 *M. Stipetić*, Vjesnik, Božićni broj 24-26. prosinac 1991.
18 Interview za Vatikanski Radio 1991.
19 *G. Cardinale*, "30 giorni", rujan 1991.
20 *U. Pascali*, EIR Executive Intelligence Revien, 7. veljače 1992.
21 *J. Luxmoore*, Our Sunday Visitor, 1. studeni 1992.
22 *Z. Vedriš*, Glas Podravine, 17. travnja 1992.
23 *S. Martinović*, Novi list, 24. prosinac 1992.
24 *V. Tadić*, Večernji list, 24. prosinac 1992.
25 *D. Pavičić*, Novi Danas, 31. kolovoza 1992.
26 *Martinčević*, Novi Vjesnik, 20. prosinac 1992.
27 *A. Šoljan*, Nedjeljski dnevnik, 1992.
28 Arena, 7. veljače 1992.
29 *I. Njegovec*, Varaždinske vijesti 19. veljače 1992.
30 Interview za Radio Vatikan, 7. veljače 1992.
31 *M. J. Tolj i M. Krajina*, MI - list mladih, siječanj-veljača 1992.
32 *D. Pavičić*, Vjesnik, 16. svibnja 1993.
33 *I. Vidović*, Sisački Tjednik, 10. lipanj 1993.
34 *Martinić*, Dubrovački vjesnik, 7. kolovoza 1993.
35 *B. Primorac i Ž. Ivković*, Večernji list, 7. kolovoza 1993.

[36] *P. Brozović i T. Čorak*, Vukovarske novine, Zagreb, 22. prosinac 1993.
[37] *D. Načinović*, Glas Istre, Pula, 24-26. prosinac 1993.
[38] *M. Jajčinović i B. Primorac*, Večernji list, 24-26. prosinac 1993.
[39] *I. Ugrin*, Slobodna Dalmacija, Split, 22. prosinac 1993.
[40] *I. Ilić i A. Baotić*, Posavski glasnik, Orašje, 24. prosinac 1993.
[41] *D. Pavičić*, Nedjeljna Dalmacija, Split, 22. prosinac 1993.
[42] *A. Kačunko i V. Lončarević*, "MI" - travanj 1994.
[43] *D. Pavičić*, Vjesnik, 2.-4. travnja 1994.
[44] *B. Madunić*, Arena, travanj 1994.
[45] *B. B. Brljević*, Danas, 14. veljače 1994.
[46] *D. Pilsel*, Globus 11. veljače 1994.
[47] *S. Bartolović*, Panorama, Zagreb, 13. prosinac 1995.
[48] *A. Ivković*, Božićni Vjesnik 24-26. prosinac 1994.
[49] *T. Krupski*, Hrvatska riječ, Sarajevo, 24. prosinac 1994.
[50] *Ž. Kustić i I. Miklenić*, Glas Koncila, Zagreb, 7. siječnja 1996.
[51] *M. Gabrić*, Večernji list, Zagreb, 19. veljače 1996.
[52] *Pod Okićem*, zavičajna knjiga župe Sv. Marije i Sv. Martina, Zagreb, travanj 1993.

Uzoriti o sebi

1. »Moji su roditelji bili seljaci«

Moji su roditelji bili seljaci i duboko vjerni katolici. U tom su duhu odgajali svoju djecu. Mama je išla svaki dan na misu, tata svake nedjelje i blagdana. Živjelo se na zemlji i od zemlje, zato se u nama razvijao osjećaj povezanosti s Bogom i preko prirode u ritmu godišnjih dobi. Nije bilo televizije ni radija, ali čitalo se vjerski tisak, navečer bi se redovito zajednički molilo. Životnih poteškoća je bilo, osobito u godinama krize kad bi teške nepogode smanjile ili uništile prirod zemlje. I u takvim prilikama nije se gubilo pouzdanja. Naša je kuća bila otvorena svakom siromahu. Tako smo rasli u osjećaju za drugoga. Kako smo rasli tako smo se uključivali u posao. Bilo je normalno raditi ono za što smo dorasli. Ja se svoga djetinjstva i mladosti, kao i svoje braće i sestara, sjećam s vedrim uspomenama.

Prvi vjerski odgoj dobiva se u obitelji. To je sreća za djecu ako ih roditelji uvode u molitveni i vjerski život svojim primjerom i svojom poukom. Moja je mama i djecu iz susjedstva znala nedjeljom poslije podne poučavati vjeronauk. Tako se po preporuci župnika uključila u laički apostolat.

Nisam imao poteškoće u učenju i volio sam ići u školu. U prva tri razreda izmijenile su se dvije učiteljice koje smo zapamtili kao pobožne i dobre učiteljice. U četvrtom razredu preuzeo nas je učitelj. Bio je glazben i učio nas je možda i više nego je bilo u programu. Za svoju smo dob prilično toga naučili. On je vodio crkveni zbor pa je tako i služba Božja nama malenima bila još privlačnija.

Odlučio sam ići u sjemenište nakon osnovne škole. To je mojim roditeljima savjetovao jedan prijatelj svećenik, i ja sam prihvatio. Zanimalo me ići u školu.

Moji su roditelji bili veoma razboriti pa nisu pravili nikakav pritisak nego su poštivali moju slobodu.[9]

U sjemeništu sam proveo punih osam godina. Sa sjemeništem je bila povezana Nadbiskupska klasična gimnazija. Imali smo dnevni red za učenje, za odmor, za molitvu iz godine u godinu. Praznike smo provodili uvijek kod kuće: božićne, uskrsne i ljetne. Učilo se ozbiljno, profesori su bili birani što se tiče stručnosti i moralnih kvaliteta.[9]

Godine 1939. sam maturirao i u jesen sam prešao na Bogoslovni fakultet u Zagrebu. Filozofsko-teološki studij trajao je šest akademskih godišta, odnosno 12 semestara.[9]

Moji su profesori bili uistinu stručnjaci u svojoj struci, a razlikovali su se, kako je to normalno, po svom temperamentu, načinu predavanja i ispitivanja. Ipak kao stručnjak i predavač ostao mi je u sjećanju profesor Stjepan Bakšić, pa profesor Aleksander Gahs. Bakšić je predavao dogmatiku a profesor Gahs povijest religija. Kod njega sam radio i diplomsku radnju.[9]

Sigurno je da svećenik svećeničkim ređenjem preuzima na sebe nove odgovornosti u vjerničkoj zajednici i dobiva ovlaštenja za slavljenje Euharistije, a to je najveća tajna vjere. Kod ređenja svećenik koncelebrira svoju prvu misu sa svojim rediteljem biskupom, a svečana misa u njegovoj župskoj zajednici zove se "mlada misa", prva misa koju slavi okružen velikom

vjerničkom zajednicom. To je za mladog svećenika sigurno uzbudljiv duhovni događaj koji se može razumijeti samo iz duboke vjere.

Ja sam sa svojim kolegama ređen 15. srpnja 1945. Redio nas je zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac. Komunistička je vlast već dala osjetiti i svoje ciljeve i svoje metode. U tom sam ozračju slavio i svoju "mladu misu", skromno ali radosno.[10]

Što se tiče samog rada mladom svećenika najvažnije je da bude vjeran svom poslanju, da ima radost u radu i da svjedoči životom ono što druge uči. Važno je da ima i starijeg svećenika suradnika i prijatelja koji ga uvodi u složeni pastoralni rad. Osobito je važno da bude čovjek molitve i meditacije.[10]

2. Krvava kupelj

Ja sam bio kapelan u Hrvatskom Zagorju, u župi Radoboj, od 1. studenoga 1945. do 31. kolovoza 1946. Kad sam u kolovozu te godine došao u Zagreb na kapelanski ispit, nadbiskup Stepinac me je pozvao k sebi na razgovor. Kazao mi je da me kani premjestiti iz Radoboja i želi mi povjeriti upravu novih župa sa središtem u Rakovu Potoku. Opisao mi je i situaciju te župe, duhovnu i materijalnu. Sve je bilo veoma skromno. Komunisti toga područja bili su veoma "revni" u svojoj ideologiji i oštri u svojoj novoj vlasti, pa nisu obećavali ni Crkvi ugodno vrijeme. Kazao mi je: "To je mali Staljingrad!" Nisam se ni za trenutak kolebao da prihvatim premještaj i tu situaciju. Kad smo bili ređeni za svećenika 15. kolovoza 1945. i kad su dolazile vijesti o ubijenim svećenicima, o "križnom putu", o progonima istaknutih vjernika i Hrvata, pod dojmom tih tragičnih zbivanja nadbiskup nam je kazao kod objeda:"Šaljem vas u krvavu kupelj!" Bilo nas je 15 dijecezanskih mladomisnika i 7 redovničkih. Nismo imali iluziju. Računali smo sa stvarnošću i bili smo, milošću Božjom, raspoloženi položiti i život za Evanđelje, za Isusa Krista i Crkvu. Bili smo svjesni da naš svećenički poziv znači najbolje služenje i dobrobiti hrvatskog naroda. Nipošto nismo bili ni zbunjeni ni malodušni zbog toga što su nas novine proglašavale kao "narodne neprijatelje". Bili smo mladi, oduševljeni za Božju stvar i išli smo bez pogovora kamo nas se slalo. Nijedan moj kolega ređenik 1945. nije iznevjerio nade koju je u nas polagao naš nadbiskup!

Tako sam 1. rujna 1946. nastupio kao upravitelj novih župa u Rakovu Potoku, u tom "Malom Staljingradu"! Par dana nakon moga dolaska u Rakov Potok posjetio me je župnik iz Sv. Martina pod Okićem, velečasni Pavao Bedenik. Bio je također mladi svećenik, vjeran i revan, koji je zbog progona u jednoj slavonskoj župi bio premješten u Sv. Martin. Dogovorili smo se da mu slijedeći tjedan uzvratim posjet. Odredili smo i dan. Međutim, počelo se ostvarivati iskustvo "krvave kupelji". Ujutro onog dana kad sam trebao ići u Sv. Martin stigla je vijest da je župnik Pavao Bedenik prošle večeri ubijen pred župnim stanom u prisutnosti nekih žena koje su kuhale pekmez na dvorištu! Ubijen je iz lovačke puške iza ugla župnog dvora.[52]

3. Atentat

Tih je dana bio zatvoren zagrebački Nadbiskup, sada Sluga Božji, Alojzije Stepinac. Posjetio sam svoga susjeda župnika u Sv. Nedjelji. Bio je to velečasni Pavao Srketić, koji je, zapravo, mene slao u Sjemenište 1931. kao župnik u Krašiću. On mi je i propovijedao na mladoj Misi u Pribiću 19. kolovoza 1945. Bio je posebno ljubazan i drag svećenik, duboko pobožan. Bio mi je ispovjednik. Dan prije zatvoren je Nadbiskup. Vraćajući se iz Sv. Nedjelje biciklom prema Kalinovici, dostigao me je, također na biciklu, komandir milicije iz Rakova Potoka, Stanko. Vozili smo usporedo.

Pitao me je: "Što ima nova?" - Odgovorio sam: "Ne znam!" - Tada me je zapitao: "A što kaže narod da je uhapšen Stepinac?" - Kazao sam: "Svaki si svoje misli!" - Tada zapita. "A što vi mislite?" - Odgovorio sam: "Mislim da nije kriv; on je nevin!" - Tada mi reče: "Kako to da ne uhapse mene ili vas, ako se hapsi nekrive ljude?" - Odgovorio sam: "Nadbiskup Stepinac nešto znači u hrvatskom narodu!"

Mislim da je i to bilo razlogom organiziranog atentata na moj život, koji je pokušan 22. veljače 1947. navečer! Bila je subota. Snijeg se otapao. Nije bilo moguće ići biciklom. Te subote sam učinio izuzetak; mjesto da idem ujutro u nedjelju u Sv. Martin, otišao sam te subote kasno poslije podne. Kako nisam imao mjesta u župnom dvoru, zauzetom za druge svrhe, prespavao bih kod obitelji Luje Holetića i njegova brata. Kod njih su se poslije ubojstva župnikova smjestili i Tomljenovići.

Odslužio sam sv. Misu u 9. sati i krenuo pješice za Rakov Potok (5 km). Kad sam se uspeo na Galgovo, čekao me je zvonar iz Rakova Potoka, Dragutin Slunjski. Dao mi je znak da zaostanem jer sam išao s ljudima. Kazao mi je: "Da ste bili sinoć kod kuće, bili biste ubijeni!" Ispričao mi je što je bilo. Tražili su me najprije u kući moga stana, onda kod Težakovih (Vladimir), onda kod Garašićevih. Kod Garašićevih su pucali u psa. Dobio je tri metka, ali je preživio. Vratili su se natrag u kuću. Neko su vrijeme čekali, a onda su provalili u moju sobu. Razbili su raspelo, teško oštetili kalež, strgali pokaznicu, odnijeli svu moju odjeću (reverendu, odijela, kaput). Znalo se odmah tko je bio glavni izvršitelj. S njim sam koju godinu poslije razgovarao kad sam ga vjenčao. Sve sam mu oprostio i kazao mu da znam sve! OZNA nije znala ono što je znala cijela župa.[52]

4. Poznate ubojice

Kad su od komunističke vlasti bili protjerani trapisti iz svoga samostana "Marija Zvijezda" kraj Banjaluke, u zagrebačku nadbiskupiju je došao o. Lovro (Mato) Galić. Dana 15. srpnja 1945. u zagrebačkoj su katedrali s nama ređena i trojica trapista. Među njima je bio Galić. Vlč. Lovro Galić dao se na raspolaganje zagrebačkoj nadbiskupiji. Nakon smrti starog župnika u Okićkoj Sv. Marije (prezime sam mu zaboravio), u župu je došao za upravitelja vlč. Lovro Galić. Tako smo se našli kao susjedi! On je počeo podizati župu vjerski i duhovno. Na Veliku subotu, 8. travnja 1950. bila je veoma uspjela uskrsna procesija. Na uskrsni ponedjeljak, 10. travnja 1950. poslije podne izvršen je na njega napad u župnom dvoru. Bio je u kuhinji sa svojom majkom, sa sestrom i dvojicom župljana. Došla su dvojica ljudi i odmah s vratiju jedan reče: "U ime zakona uhapšeni ste!" Odmah je pucao! Župnik je bio pogođen u trbuh i pao. Napadač je opalio drugi metak prema glavi ranjenika, ali je promašio. Metak je okrznuo nogu župnikove majke. Napadači su se povukli, a jedan hrabri župljanin iz susjedstva odvezao je župnika u bolnicu u Karlovac, gdje je bio operiran. Život mu je spašen, i sada je župnik u župi Sv. Marija na Muri u Međimurju.[52]

5. Lažni prorok

Jedan miliconer u Rakovu Potoku, kratko vrijeme nakon što sam došao u župu, kazao mi je u razgovoru na cesti: "Pope, najradije bih te uhvatio za noge i lupio o zid." - Kazao sam mu: "To bi bilo točno po Ustavu!" - Kazao je: "Tko će vam se moliti za 25 godina?" Kazao sam: "Još više nego sada!" Bio je uvjeren da će vjera nestati u narodu i Crkva će izumrijeti. Na tu njegovu prognozu mislio sam u Mariji Bistrici 9. rujna 1984. na proslavi Nacionalnog Euharistijskog kongresa. Tada smo doživjeli najbrojnije sudjelovanje hrvatskih vjernika na Euharistijskom slavlju, kakvo se nije dogodilo u našoj povijesti. Ljudi su ipak nastavili vjerovati i moliti, makar je službena ideologija nastojala nametnuti nevjeru.[52]

6. Napad na hodočasnike

Mi pješaci smo dolazili po velikoj žegi umorni poslije podne u svetište Majke Božje, ali smo bili radosni. Godine 1948. smo odlučili promijeniti program. Mjesto da krenemo rano ujutro, odlučili smo krenuti navečer u 8 sati računajući da ćemo tako doći ranije u svetište i da ćemo izbjeći najveću žegu. Mislili smo manje pokornički, a više ljudski. Međutim, mala pokora nije izostala. Bilo nas je svih hodočasnika oko 200. Bilo je muževa, žena, mladih, čak i djece. Oko jedan sat iza ponoći stigli smo do Jakovlja. Zaustavili smo se za odmor. Tu je i kapela. Muškarci su uglavnom ostali na cesti. Ja sam se povukao pred kapelu. Bile su tu i neke hodočasnice. Došao je jedan čovjek i pitao: "Što vi tu radite?" - Odgovorio sam: "Odmaramo se!" - On je kazao: "Ne smijete tu biti!" - "Zašto?" - upitao sam! Nisam dobio odgovor jer je na cesti nastala neka prepirka. Među muškarce je došao čovjek u civilu i počeo tražiti legitimacije. Neki su pokazali osobne karte, a neki su se usprotivili s pitanjem: "Tko si ti? Legitimiraj se!" - Čovjek koji je pristupio k meni sišao je među ljude na cesti, kad je čuo prepirku, i ta su se dvojica povukla.

Slutio sam napad. Takvo je bilo vrijeme. Nosio sam sa sobom u torbi sveto ulje za bolesničko pomazanje, ako bi tko bio ranjen. Rasporedio sam hodočasnike tako da je jedna grupa muškaraca bila na čelu povorke, a druga je bila zalaznica. Ženski svijet i djecu smo smjestili u sredinu tih grupa. Odlučili smo ići samo glavnom cestom, bez skretanja na prečace. I krenuli smo u takvoj "strateškoj formaciji".

Krenuli smo i šutljivo hodali koji stotinjak metara, a onda je napadnuta zalazna grupa u kojoj sam se i ja nalazio. Najprije je nastupila panika, svi smo potrčali naprijed. Upozorio sam da se ne silazi s ceste. Osvrnuo sam se natrag i vidio da čovjek leži na cesti. Potrčao sam natrag prema njemu, kad sam u noćnom sumraku primijetio čovjeka koji prilazi k meni s nekim štapom. Zamahnuo je da me udari po glavi. Ja sam instinktivno pružio ruke s torbom za obranu pa sam oslabio udarac. Ipak sam dobio na čelu "zvijezdu". Čovjek koji je ležao na cesti ipak se podigao. Napadači su se povukli nakon što sam ja bio "pogođen". Koliko ih je bilo, ne znam. Možda ona dvojica. Zvonar Dragutin Slunjski iz Rakova Potoka "zaplijenio" je letvu i kapu jednom napadaču. To je bio njegov trofej. Kad je napad prestao, pribrali smo se i brojili "žrtve". Najteže je bio izudaran Lujo Holetić, moj povremeni stanodavac u Sv. Martinu. On je slavio 40. godišnjicu svojih hodočašća k Majci Božjoj Bistričkoj. On je ležao na zemlji. Vidljivo izudaran bio je i Ivan Ražum, moj stalni stanodavac. Još su neki imali tragove udaraca. Ja sam nosio na želu "zvijezdu". Nastavili smo put cestom, uglavnom šutljivi. Komentari "borbe" su došli kad se razdanilo. Mjerila se hrabrost pojedinih "junaka" uz šaljive primjedbe. Hodočašće se pretvorilo u vedri hod hodočasnika koji su i napad shvatili kao malu pokoru.[52]

7. U Bistrici kao kod kuće

Ja nemam posebnog zavjeta, ja sam kao svećenik, eto, vodio zavjetnike. To je meni bilo uvijek drago svetište. Ja sam tamo dolazio s jednim osjećajem da sam kod kuće. A svakako ona pobožnost našeg puka, ona njegova pjesma, ona odanost Majci Božjoj, ono mnoštvo koje se okuplja oko Majke Božje, to je dirljivo, to je nas svećenike podržavalo. Zato nije činjenica da samo svećenik jača vjeru naroda, nego i narod jača vjeru svećenika. To je uvijek recipročno. Samo u ona vremena mi svećenici smo i pješačili i nakon toga išli u ispovjedaonice. Onu noć kad su me tukli ispovijedao sam do dva sata u noći.[51]

8. Bicikl

Dovršavalo se moje djelovanje u okićkom kraju. Selio sam 29. studenoga 1957. baš na Dan Republike. Sve moje stvari na jednim kolima lako je prevezao (s jednim konjem) dragi moj suradnik u Sv. Martinu Mijo Holetić. Bio je sunčan ali veoma hladan dan. Bila je bura. Međutim, u Samobor me je počeo seliti porezni ured. Bio sam dužan veliki porez. Nisam imao čime platiti, a ni oni nisu imali što plijeniti. Nije lako siromahu, ali nije lako ni moćnima sa siromahom. Ipak su mi zaplijenili bicikl, nužno pokretno sredstvo u mom pastoralnom radu. Zapravo, po zakonu, nisu ga smjeli plijeniti, ali uzeli su ga i odnijeli u Samobor. Tako je počela selidba. Kad sam to ispričao svom kolegi Josipu Vranekoviću, župniku u Krašiću, on je kazao Kardinalu. Kardinal je upravo dobio neki novčani dar, pa mi je poslao po župniku za onda veliku svotu 40.000 dinara da si otkupim bicikl. Ima i taj bicikl svoju povijest. Zanimljivu. Providnost neke stvari izdaleka priprema. U Beogradu tajnik Nuncijature prije rata bio je neko vrijeme i Guido Del Mestri. On je bio rođen u Banjaluci. Sada je kardinal u mirovini i živi u Njemačkoj. U Banjaluci je imao sestru, sve do njezine smrti. Umrla je, mislim, prije par godina. Kad je njezin brat Guido bio premješten iz Beograda, pohranio je svoj bicikl (Bianchi s ravnim niklovanim upravljačem i limom zatvorenim lancem) kod isusovaca u Beogradu. Tako je bicikl stajao koju godinu neupotrebljen. Isusovci su ga posudili o. Mati Joviću kad je išao za upravitelja župe u Rakov Potok. Na odlasku on ga je prepustio meni. Ja sam došao u kontakt sa sestrom Del Mestria i isplatio joj bicikl s 4.000 ondašnjih dinara. Od poreznika sam ga otkupio 1957. za 40.000 dinara. Ne znam da li mu je otkupna cijena bila tako visoka zbog visine poreza ili zbog inflacije. Od toga je bicikla ostao još samo okvir kao uspomena. Mislim da se nalazi kod Ivana Razuma, sina moga dobrog stanodavca Ivana Razuma, u Samoboru.[52]

9. Priroda

Uz taj kraj me je vezala i priroda. Od djetinjstva sam volio prirodu u svim njezinim mijenama, pojavama, oblicima. Volio sam krajolike svoga rodnog kraja pod Žumberkom. Volio sam kao dijete promatrati žumberački gorski lanac, koji stoji kao veliki zid. Pitao sam se: Što je s onu stranu. Volio sam promatrati odlaske kola, automobila, autobusa bijelom cestom sa svog brežuljka i maštao sam o daljinama. Nisam ni slutio da ću za iseljenim, ili na neki način prognanim Hrvatima letjeti na obale svih oceana! Volio sam ljeta i zime, proljeća i jeseni. Sve je to bilo lijepo pod Okićem! Kad sam kao gimnazijalac maštao i o svojoj budućnosti, želio sam biti gorski svećenik među jednostavnim ljudima, u lijepoj prirodi, s dalekim vidicima. Mislio sam na Slavetić. Rado sam se kao dječak ispovijedao kod slavetičkog župnika, a od župne je crkve pogled u beskraj.

Providnost me je smjestila više na istočnu stranu tih bregova, blještavih u vedrinama, ali i prijetećih kad su smrkli u olujama. Jednom sa za vijavice pješačio iz Okićke sv. Marije u Konšćicu preko Klaka. Otišao sam, usput, na Okić-grad i vido kako vjetar nosi snijeg iz dubine prema gore. U svakom vremenu i nevremenu otkrivao sam nešto zanimljivo, a i u olujama nešto potresno "lijepo". Toga je dosta bilo u Okiću! Proživio sam tu jedanaest svojih mladih svećeničkih godina. Kako ne bih pamtio tih lijepih godina![52]

10. Nadbiskup - specifičan poziv

Već sam položaj zagrebačkoga nadbiskupa određuje moju odgovornost. Moj drugi predčasnik, sluga Božji kardinal Alojzije Stepinac, živio je također u vrlo teškim okolnostima i povijesnoj situaciji hrvatskoga naroda i uvijek je isticao da

govori kao nadbiskup. Dakle, ne govori kao političar, premda naglašavam da je politika vrlo odgovoran posao i da je politika, ako se shvati ispravno, služenje općem dobru da bi se ostvario život dostojan svakoga građanina. Zato smatram da bi političari također trebali imati to u vidu, da su oni u službi općeg dobra, u koje se uključuje i pojedinačno dobro, osobe i obitelji. U svakome pozivu, da bi se obavljao zaista dostojno, pošteno i odgovorno, mora biti isključen osobni interes. I liječnik koji isključuje osobni interes da bi pomagao bolesnim ljudima djeluje sasvim drugačije nego ako bi se usredotočio samo na neku svoju osobnu korist i svoj osobni interes. Dakle, u svakome pozivu, a svaki je poziv u službi drugih, u službi zajednice, mora biti isključena sebičnost.

Ja kao nadbiskup imam opet specifičan poziv. Ne nastupam u svoje ime ni u ime nekih svojih osobnih interesa, nego nastupam u ime Crkve. Prema tome, govorim u ime Crkve, smatram se odgovornim da predložim, da priopćim, da poručim ono što Crkva vjeruje, čemu se Crkva nada i ako ona gleda na čovjeka, što misli o čovjeku i njegovim odnosima, o njegovome životu i onda o životu zajednice. I uvjeren sam da me moje riječi, ne neka moja filozofija, ne moja mudrost, nego riječ koju ja usvajam kao svoju riječ, a to je poruka evanđelja, da ona odjekuje u ljudima dobre volje. Jer se nalazimo na istome valu. Kada se uživimo u ono objektivno dobro koje zaista čovjeka čini čovjekom i koje ga oslobađa, koje ga vraća u njegovo dostojanstvo, da je to ona val najunutarnjijih misli ljudi dobre volje. I zato to nije moja riječ, to je Božja riječ, koja odjekuje![39]

Kardinal Stepinac bio nama je inspiracija za cijelo vrijeme našega mladoga svećeništva. On nama je bio inspiracija svojim stavom, svojom vjernošću, svojom načelnošću i zdravom naukom kojom nas je odgajao. On je za nas značio vjernost. Vjernost idealu, vjernost Bogu, vjernost čovjeku - to je dostojno da se pokuša slijediti. Kad smo mi njega posjećivali u Krašiću, susret s njime za nas je bio duhovna obnova. On je bio čovjek koji je uvijek govorio jezikom Svetoga pisma, tako da smo imali dojam da ga zna napamet.[46]

Kao drugi nasljednik zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca, osjećam da nosim, u istom poslanju, odgovornost. Odgovornost za Crkvu i njezino poslanje. Odgovornost za ljude i dobro cijeloga naroda. Dakako, moje su prilike nešto drugačije nego u Stepinčevu vremenu, ali su i sada teške. No, kardinal Stepinac ostaje i danas uzor vjernosti, uzor dosljednosti u vjeri prema Bogu i čovjeku. Postaje uzor zauzetosti za prava čovjeka.[46]

Pesimist gleda sve s tamne strane i bez nade, ja to nisam; optimist može sve gledati samo sa svijetle strane, pa je u opasnosti da bude naivan, ni to nisam. Promatram realno zbivanja tkana od tame i svjetla, od dobra i zla, ali čovjek sam kršćanske nade znajući da konačna pobjeda pripada istini, pravednosti i ljubavi. Zlo uvijek u konačnici gubi, i tko čini zlo, može biti vječni gubitnik. To pak nikome ne želim jer svakome želim dobro na zemlji i vječno spasenje u vječnom životu.[11]

Ja sam kršćanski realist. Optimizam može biti i iluzoran, a pesimizam pak nije kršćanski. Prihvaćam situaciju kakva jest, na nju gledam s vjerom da će Bog učiniti da zlo ipak ne bude imalo zadnju riječ.[35]

Duhovno rađanje i umiranje

11. Krštenje

Krštenje je veliko otajstvo. Snagom Isusove smrti i uskrsnuća, a to je najviši čin ljubavi samoga Boga prema čovjeku, čovjek u krštenju postaje novo stvorenje, uistinu postaje oživljen Božjim životom. Čin krštenja je vidljivi znak i jamstvo Božjeg zahvata u našu dušu; to je novo rođenje iz vode i Duha Svetoga. Kad svećenik s tom vjerom krsti, biva potresen u svojoj duši jer sa samim Bogom surađuje, kazao bih, u novom stvaranju novog čovjeka.[12]

12. Grijeh - čin protiv čovjeka

Ljudski su poroci tamna strana života; ponizuju čovjeka; muka su obitelji i uzrok nevolja u široj zajednici. Čovjek poroka nije slobodan čovjek. Isus je kazao da tko čini grijeh, rob je grijeha. Kad bi ljudi živjeli pravedno, vjerno Božjim zapovijedima, život i odnosi među ljudima sigurno ne bi bili opterećeni tolikim sukobima i nevoljama. Dakako, suvremeni mentalitet je izgubio u velikoj mjeri pravo poimanje grijeha, odnosno ispravan sud savjesti o dobru i zlu.[13]

Ljudski je grijeh čin kojim čovjek svjesno i slobodno bira zlo nasuprot dobru. Čovjek je ranjen u sebi i sklon je na grijeh; lakše ga je zavesti na zlo nego odgojiti da bude savršeno moralan čovjek. Sebičnost, oholost, pohlepa, požuda korijeni su ljudskih grijeha. Grijeh je u svojoj biti čin neposlušnosti Božjoj volji i Božjem nacrtu s čovjekom, a onda je uvijek i čin protiv čovjeka. Zamislite, kako bi izgledao život ljudi kad bi ljudi uskladili svoju volju s voljom Božjom! Možete li zamisliti kakvi bi bili odnosi među ljudima i narodima, kad bi svi bili pravedni, kad bi svi željeli činiti dobro drugima, kad ne bi bilo mržnje, laži, nepravde, nasilja! Prevladava mentalitet da grijeha uopće nema, da čovjek smije činiti što mu se sviđa i što mu se prohtije. Zato se ne čudimo mnogostrukim krizama, pa i samim ratovima. Isus Krist je došao da nas oslobodi od grijeha i učini sinovima Božjim i kćerima Božjim, a tako samo braćom međusobno.[15]

Ako je čovjeku darovan božanski život, i on je u ljubavi s Bogom, kažemo da je u stanju milosti posvetne. Kada u velikoj stvari svjesno prekrši Božju zapovijed, tim činom on raskida ljubav s Bogom, gubi milosni život i u stanju je smrtnoga grijeha. Smrtni grijeh ili teški grijeh jest onaj svjesni čovjekov čin kojim čovjek gasi svjetlost božanskog života.[13]

13. AIDS

AIDS je posljedica nemorala. Ona je posljedica odbacivanja Božje vizije čovjeka, i Božje vizije seksualnosti. Ne priznaje se dostojanstvo ljudske osobe. Zato se ne priznaje ni dostojanstvo ljudske seksualnosti. Ako je seksualnost samo mogućnost da čovjek sebi priušti taj užitak, a bez moralnih obzira, bilo kakvih principa, onda je čovjek zapravo sebe snizio na jednu stvar,

jedan predmet. Čim se prijeđu granice koje čuvaju čovjekovo dostojanstvo, on gubi dostojanstvo. Zato ta seksualnost nema dostojanstva. To prelazi u promiskuitet, to prelazi u prostituciju, to prelazi u dno. A grijeh se uvijek osvećuje samom čovjeku. Ta kazna dolazi iz čovjeka, jer on sebe razara, on sebe kažnjava.[38]

14. Pred tajnom zla

Svaka nesreća - a ovaj rat je najveća nesreća, koji je uzrokovao toliko osobnih i obiteljskih nesreća - duboko pogađa čovjeka, i čovjek se pita zašto? Nađe se pred tajnom zla, zločina. Teško pitanje, koje možemo pokušati osvijetliti u svjetlu Božje riječi znajući za tajnu grijeha koji sam sobom već donosi nesreću, ali znajući isto tako za tajnu milosrđa, ljubavi i opraštanja. Može kod vjernika doći sumnja: zašto Bog to dopušta? Ili: ako se to tako događa, onda Boga i nema? Dakle, može se dogoditi sumnja. Dakako, to se događa kod vjernika koji nije dovoljno uronjen u otajstvo vjere i odnosa s Bogom. Ali vjernik koji zaista svoju vjeru ozbiljno shvaća i živi, on će se i u takvoj situaciji povjeriti Bogu.

Rekao mi je jedan sveučilišni profesor kojemu su poslije rata rekli da će ostati bez službe i stana, jer je bio katolik i vjernik, rekao mi je, dakle, ja sam vjerovao Bogu, ne u Boga. To je drugo. Nego: vjerovao sam Bogu. Vjerovati u Boga mogu i đavli. Vjerovati Bogu znači imati povjerenje da će Bog moju stvar uzeti u svoje ruke i da će se pobrinuti za mene. Sve se, reče mi taj profesor kasnije, dobro svršilo. Dakle, vjernik vjeruje Bogu. Kad čitam svjedočanstva naših svećenika i vjernika koji su prošli kroz te logore i ta mučenja, oni kažu da ih je održala vjera i molitva. Prema tome i u ovakvoj nesreći preostaje zaista povjerenje u Boga, i zato mi pozivamo na molitvu. Molitva je stalno povezivanje s Bogom da se u nama događa ta snaga Božja, povjerenje a ne gubitak nade.[24]

15. Mržnja - djelo sotone

To mogu razumjeti samo vjernici, i to oni iskreni, koji zaista prihvaćaju Evanđelje u cjelini i žele ga dosljedno proživjeti. Oni mogu razumjeti riječi opraštanja i riječi pomirenja, unatoč gorčinama kao posljedicama nepravde i nasilja koje se nanose čovjeku. Nitko nije imun na osjećaj gorčine, ako je pogođen nepravdom. Ni vjernik. I u njemu se javlja taj osjećaj gorčine, poniženosti. I on bi u svojim prvim, unutarnjim reakcijama bio spreman vratiti zlo za zlo. No, tada dolazi svladavanje i otpor zlu, koje se u nama može buditi. Ako mene netko mrzi, ja bih rekao, on je u tami, on je tama u sebi. No, ako ja na mržnju odgovorim mržnjom, onda i ja postajem tamom. Onda imamo dvije tame. A tama se razbija svjetlom.

Zato mi i odgajamo naše vjernike da ne gaje u sebi nikakve osjećaje mržnje ni osvete. Pustimo sud Bogu, Bog će suditi svakome.[24]

Mržnja je najočitiji dokaz djelovanja sotone. On je duh mržnje na Boga i na sve što je Božje. Stoga je svaka mržnja dijabolična. Mržnja je najdublja zloća čovjekove duše. I to je posljedica prokletstva grijeha. Mržnja je neiscrpivi izvor laži; mržnja je saveznica nasilja i smrti. Čovjek zarobljen svojom mržnjom bilo prema kome, najveći je rob. Mržnja je protiv pravednosti, slobode, mira, ona je protubožja i protučovječna. Huškači na mržnju vrše đavlov posao. Najviše mrzi sebe i svoje onaj koji mrzi drugoga.

Pogledajte na skrnavljenje groblja, vjerskih objekata, ometanje vjerskih svečanosti ... Sve su to djela mržnje bez obzira o komu i o čemu se radi. Tko podmeće minu pod tuđu crkvu, podmeće je i pod svoju; tko ne poštuje svečanost drugoga, obešćašćuje i svoju; tko oskvrnjuje tuđe grobove, ne poštuje ni svojih i barbarin je bez svake čovječnosti. U mržnji ne može biti ni trunka čovječnosti, ona je tako zla.[11]

Nažalost, određena propaganda ne radi drugo nego potiče na vjersku i nacionalnu

mržnju. To osobito osjeća Katolička Crkva! To osjeća i hrvatski narod; strašan mu je grijeh što želi biti slobodan i s drugima ravnopravan. Za neke je to neprihvatljivo.[11]

Oprost ostaje temeljno načelo katoličanstva, a svaki čovjek koji je bio pogođen kao vjernik pa makar i teškom nepravdom, ako sluša Evanđelje i ako je učenik Isusa Krista, mora biti spreman oprostiti i zaboraviti. Uvijek naglašavam da je oproštenje unutarnja sloboda. Tko god osjeća mržnju ili želju za osvetom, nije u sebi slobodan. Kršćanstvo pomaže čovjeku da ne bude rob u samome sebi. A sud o djelima ljudi prepuštamo Bogu, jer je On pravedan sudac. Mi si ne možemo uzeti za pravo da zbog osjećaja mržnje ili osvete izravnavamo pravdu. Kršćanin to ne čini, on može biti žalostan, ponižen, teško uvrijeđen, nepravedno satrt, ali ostaje slobodan da ga ne zarobi mržnja.[47]

Na putu u besmrtnost

16. Križ je lijek

Kad god, dakle, svoje dužnosti vršim savjesno ja činim pokoru, jer se trebamo svladavati da budemo svjesni i savjesni u svojim poslovima. Isto tako kad god prihvaćam dnevni križ koji mi dolazi iz vana, iz vanjskih okolnosti, ako ga prihvatim iz ljubavi prema Kristu, opet se obogaćujem duhom.[24]

U suvremenome svijetu je uopće potisnuto otajstvo križa, a to je otajstvo žrtve, otajstvo odricanja... A ljubav se provjerava kroz žrtvu i odricanja. I zato ljubav prema Bogu i prema ljudima uvijek u sebi uključuje smisao za žrtvu. Prave ljubavi nema bez odricanja. A post, to je također jedan izraz žrtve; da sebi nešto uskratim, da nekako i tim činom dovedem u vlast svoje unutarnje biće koje je pobunjeno protiv Boga i da na taj način svjedočim kako želim biti uključen u otajstvo križa; jer križem smo spašeni!

A ova materijalistička, hedonistička civilizacija, civilizacija užitka bez ikakvih granica, ona odbacuje odricanje, i post, i molitvu, i žrtvu.[37]

Križ je neshvatljiv za čovjeka. Rekao je Pavao Židovima da je križ za njih sablazan, a da je za pogane križ ludost, ali križ je najveće očitovanje ljubavi. Isus Krist je umro na križu iz ljubavi i prema tome križ je apsolutna objava nesebičnosti i zato je lijek protiv svake sebičnosti i stoga svaka patnja Kristovom patnjom biva posvećena da nas liječi sebičnosti. Stoga i ova patnja prognanika, ta patnja rata koja je načinila tolika razaranja i namnožila tolike nesreće, za vjernike može biti također jedna prigoda da se dublje uživi u svoju vlastitu savjest i da ponovno ispita svoj odnos prema Bogu.[22]

17. S Kristom na Kalvariju

Ljudi vole križni put jer u Isusovu trpljenju prepoznavaju također svoje trpljenje i oni ih na jedan način utapaju u Isusovo trpljenje. Tu je Isus najbliži čovjeku, na putu križa. Jer nema čovjeka koji ne nosi neki svoj križ. I on uvijek na križnom putu osjeti: to je sada i moj put. Dakle, on hoda s Isusom, a Isus nosi zaista križ otkupljenja, križ spasenja, pomirenja, i sad on uključuje svoju patnju u taj križ i dobiva jednu snagu da ga nosi i čak da ga razumijeva, da u njemu otkriva jedan kairos za sebe, svoj život, svoje obraćenje i svoje strpljenje. Križni put je blizak svakom srcu, zato ga ljudi vole. I vole onu pjesmu "Stala majka pod raspelom". Pokušali su zamijeniti tu pjesmu, počeli su kao nešto moderno, no to ljudi nisu prihvaćali. To je bilo nešto nametnuto, a vjernici žele pjevati iz srca. Dakle, i opet je križni put s Marijom i nema križnog puta bez Marije. To su susreti s Bogom. Neće se s Bogom susresti niti u kafiću, niti u disku, niti tamo na vrtuljku, nego na križnom putu. To je Božja mudrost uredila tako da bude u skladu s ljudskom psihologijom.[51]

18. Opraštanje

Petar je jednom upitao Isusa koliko puta da oprosti svome bližnjemu ako mu je učinio nešto nažao. Petar je mislio da će biti jako velikodušan ako kaže: da li je dosta sedam puta? A Isus mu reče: ne sedam puta

nego sedamdeset puta sedam, što znači uvijek. Čovjek Božji je uvijek raspoložen opraštati. Osvetnička filozofija vodi samo u propast, u barbarstvo.[11]

Katolički nauk o Božjem milosrđu, grijehu i opraštanju nema granica. Mi se pred Bogom postavljamo kao oni koji su potrebni oproštenja. Činimo to snagom Kristova križa, na kojem je on razapet, nevino osuđen, premda je Bogočovjek, jer je on s križa molio za svoje krvnike riječima: Oprosti im, Oče, jer ne znaju što čine. To je zakon opraštanja Katoličke Crkve. Jer, zlo se ne može zaustaviti zlom. Samo opraštanje može zaustaviti mržnju i izliječiti mržnju. Zato nema granica u opraštanju, ali u odnosu prema Bogu. Jer, Bog nam oprašta, snagom Kristove ljubavi na križu, njegove žrtve za nas. Svaki se grijeh čovjeku može oprostiti, svaki zločin Bog oprašta. Ali, potrebno je kajanje. Potrebno je da priznam grešku, da želim ne griješiti i biti u prijateljstvu s Bogom. Bez toga ni Bog ne oprašta. Dakako, o drugoj strani ovisi kako će se postaviti, ako želi suživot i ako želi opraštanje, ali s naše strane mora biti raspoloženje opraštanja.[26]

Pred Bogom se svi moramo kajati. To je i pitanje psihološkog procesa. Hoće li se onaj koji je učinio svjesno neko zlo, koji je svojem susjedu zapalio kuću, otjerao ga, ili ga ubio, kajati? Ali, bez obzira na to, onaj koji je oštećen, uvrijeđen i ponižen, on ga mora prepustiti Božjem sudu i Božjoj pravednosti: ja mu ne sudim.

Ta tema nije shvatljiva izvan dimenzija vjere. Jer, po ljudskoj psihologiji imamo: zub za zub, oko za oko. A zlo se, zapravo, kažnjava samim sobom. Uzmite ovo zlo sada. Odakle to zlo dolazi? Odakle taj rat dolazi? On dolazi iz zlog srca. Grijeh je uvijek izvor zla u čovjeku i među ljudima, jer je grijeh odbacivanje Boga. To je bit grijeha. Bog me je stvorio da uskladim svoju slobodu, izaberem dobro, da živim u istini i ljubavi i s njim i s drugima. Ali, ja mogu kazati ne i zbog toga ja ću svakako imati negativne posljedice. Objava vječne kazne nije posljedica toga da je Bog odbacio čovjeka, nego je čovjek odbacio Boga. I, ako ja odbacim svjetlo, onda sam u tami, ako odbacim ljubav, onda sam bez ljubavi. Dakle, tada je Bog odbačen, a da bi Bog spasio, on je i sam bio na križu.

Crkva kanonizira svece, jamči da su svete duše i u nebu, a nije nikoga osudila rekavši: jamčimo da je u paklu. To je Božji sud, a Bog u zadnjem trenutku još daje čovjeku šansu da se činom pokajanja i ljubavi spasi. Ako i tada odbije tu šansu, onda kada prijeđe granicu vremena i nađe se u vječnosti, onda vidi - što je, tko je i zašto je. Pakao je najstrašniji u tome što je to apsolutna mržnja. Onaj tko je Boga odbacio, koji se sam osudio, on nikoga više ne može voljeti, mrzi i najdraže biće na zemlji, jer mrzi Boga. To je muka. I to je ta strahovita ozbiljnost savjesti. Ne možemo se igrati s egzistencijom koja je vječna. Ne da se Bog igrati. On je dosljedan.

Jer, zašto smo stvoreni slobodni? Što je sloboda? Ljudi misle da je sloboda da činimo što hoćemo, bez odgovornosti. A sloboda je najveća odgovornost. U vječnoj odluci između dobra i zla, ta sloboda je zapravo mogućnost da izaberemo ljubav. Jer Bog nije stvorio čovjeka kao automat, kao magnetofonsku vrpcu koja ponavlja - ja te volim. Bog je ponudio čovjeku da slobodno izabere. Odaberemo li stoga oproštenje za one koji se kaju, znat ćemo da se rukovodimo najvišim kršćanskim načelima.[26]

19. Ispovijed

Vjernici moraju biti dobro poučeni o ispovijedi. Potrebno je iskreno ispitati svoju savjest da čovjek zna što je sagriješio mislima, riječima, djelima. Zlo se začinje u misli. Kad ima uvid u svoju savjest, iskreno žali što je sagriješio, zatim ozbiljno odlučuje da će se popraviti, da neće više griješiti; ozbiljno želi. Tako raspoložen ide u ispovijedaonicu i prizna sve svoje grijehe; ako ima teških grijeha, kaže po prilici i njihov broj. Svećenik

mu naloži neku pokoru i daje mu odriješenje u ime samoga Isusa Krista. Tako dobro obavljena ispovijed zaista uspostavlja opet odnos ljubavi između Boga i čovjeka, i čovjek postaje pravednik. Ako bi pak svjesno lagao u ispovijedi i zatajio koji teški grijeh, ispovijed ne bi bila valjana. Činio bi svetogrđe. Dobra je ispovijed jamstvo i daje sigurnost da naše krivnje više nema pred Bogom.

Ispovijedna tajna veže svećenika i pod cijenu života. Ako bi mu netko prijetio smrću da oda tajnu, on mora biti pripravan umrijeti ali ne odati tajnu.[15]

20. Pokora

Što je zapravo ljudska povijest? Ljudska povijest je jedna velika pokora, a posljedica toga je u unutarnjem čovjekovu neskladu, u njemu samome, jer je poremetio svoj najtemeljitiji odnos s Bogom. Čovjek je biće odnosa s drugima. Nije osamljen. Uvijek je usmjeren da s drugima oko sebe stvara odnos. Ali najtemeljitiji odnos čovjeka je odnos sa Stvoriteljem, s Bogom, jer je Bog darovao čovjeku postojanje. Prema tome taj temeljni odnos čovjeka s Bogom, temelj je mira u samome čovjeku, i temelj mira s drugim ljudima. Ali, kada je čovjek raskinuo taj odnos ljubavi i mira s Bogom, onda je postao, možemo kazati, sam u sebi razoren do te mjere da je postao izvorom nesreća, nevolje, patnji. Prema tome, njegova povijest i njegov život, velikim dijelom je pokora. Isus je u vrijeme početka svog javnog djelovanja spomenuo to na ovaj način: "Približilo se Kraljevstvo Božje, obratite se i vjerujte Evanđelju".

Dakle, obratiti se, znači uspostaviti ponovno odnos ljubavi i mira s Bogom, i tako uspostaviti odnos mira i ljubavi s čovjekom. Onda ćete uspostaviti u sebi kraljevstvo Božje, kraljevstvo unutarnjega mira i radosti, kraljevstvo milosti. Obraćenje onda znači prihvatiti pokoru, kušnje života koje nas podsjećaju da moramo uskladiti svoje odnose po Božjoj zamisli, da bismo imali život s manje križa. A pokora se onda ostvaruje tako da ja sam sebi nešto uskratim. Ako sebi uskratim jedan obrok, time stavljam u pokornost vlastitu, unutarnju pobunu, a to mi ujedno omogućuje da činim dobro drugima. Post ima više izraza. Ako vi date jednom prognaniku određenu pomoć, i to je pokora. Vi ste se odrekli da biste darovali. Učinili ste čin ljubavi. I nošenje dnevnog križa je pretvaranje pokore u ljubav. Da ja svoj dnevni križ, te okolnosti života, ta trpljenja koja nameće rat, da ih nekako prihvaćam kao ukorjenjenje u Isusov križ, te da s njim zajedno nosim i svoj križ, da križ bude opet zalog obraćenja, zalog posvećenja i zalog mira.[24]

21. Smrt

Na smrt gledam vjernički i to kao kršćanin, katolički vjernik. Znam, a to mi jamči Isus Krist, da čovjek nije samo tijelo koje se raspada u prah ili u pepeo. Znam da u čovjeku postoji besmrtna duhovna jezgra, srž, možemo tako kazati, u kojoj je središte i sjedište naše svijesti, razumnosti, slobode i savjesti. Toga nema nijedno drugo živo biće na svijetu. Iz Božje riječi znam da je smisao čovjekovog postojanja vječnost a ne vrijeme. Ako je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, onda mu je ponudio i vječni suživot u svojoj ljubavi. To je najviši poziv čovjeka i to bi imala biti najviša radost čovjeka, a u ovom životu, na proputovanju kroz vrijeme, to bi imala biti čvrsta nada u svim situacijama života. Iz riječi Božje znam i to da je čitav čovjek pozvan u vječni život, i zato nam Isus Krist Uskrsnuli objavljuje i naše buduće uskrsnuće. Prema tome, smrt je najprije prijelaz duše u vječnu svijest postojanja, a na dan sveopćeg uskrsnuća Bog će joj pridružiti uskrsnulo tijelo da čitav čovjek živi onu vječnu egzistenciju koju je odabrao. Ovisi o tome da li smo otišli s ovoga svijeta pomireni s Bogom, u ljubavi s njim i s ljudima, ili smo ga odbacili svjesno svojim

grijehom i ustrajnošću u nepomirenju. To je potresno u smrti. Vječno živjeti u Bogu ili bez i protiv Boga; to je nebo ili pakao.[15]

22. Vjernik pred smrću

Sasvim je razumljivo da se ljudi boje smrti. Težnja za životom je tako duboka da svako živo biće želi živjeti i bježi od smrti. Taj je nagon prisutan i u nerazumnim životinjama. Čovjek kao razumno biće zna stvarnost smrti ako je promatra samo s ove strane. To je odlazak, rastanak nepovratan i prestanak postojanja. Vjernik, međutim, nema tako crnu sliku smrti. On vjerom i nadom, a osobito čistom savješću nadvladava strah pred smrću i prihvaća je kao svoj posljednji čin žrtve i ljubavi. Čitao sam o jednom mladom Francuzu koji je bio osuđen na smrt jer je ubio policajca prigodom pljačke i ranio jednog prolaznika. Nije imao vjere, ali u susretu sa svećenikom u zatvoru, konačno je Božjim svjetlom prihvatio vjeru. Svetački se pripremao za svoje pogubljenje. Kad su mu uoči izvršenja smrtne kazne kazali da će sutra ujutro u 4 sata biti pogubljen, osjetio je duboku žalost, ali svladao ju je nadom i zadobio je duboki duhovni mir. U svoj je dnevnik među posljednjim riječima zapisao: Za pet sati vidjet ću Isusa... Čekam Ljubav![15]

23. Život u perspektivi vječnosti

Svjetlo Kristova rođenja odagnat će tamu i učvrstiti ljude u vjeri i nadi da su na putu vječnosti i da im je proći, kako kaže apostol, "kroz mnoge nevolje do kraljevstva Božjega." To je pitanje vječnosti. To je temeljno pitanje o čovjeku i njegovoj sudbini. Ako bi sav ljudski život i povijest bio samo u vremenu, i samo vremenski osmišljen bez ikakve druge nade i pespektive, onda bismo bili, kao što kaže Pavao, "najbijedniji od svih ljudi". Jer u tome baš i jest problem, da Bog programira i naš život i povijest u vidu vječnosti. Ovo je samo, rekli bismo, epizoda, prolaz kroz tamu, križni put kojim je sam Bog prošao. To je bio njegov život na zemlji, kao čovjeka. Stoga u perspektivi vječnosti treba promatrati svoj život. Budući da se u svijetu i u našem životu događa moralno zlo, a to je grijeh, koliko god ga ljudi nijekali, on postoji, i vrlo često je izvorom i fizičkog zla. Ova nasilja, logori, mučenja, razaranja, sve to dolazi iz ljudske duše, a duša koja to čini ne može biti u milosti Božjoj. Ona je rob grijeha. Tako se grijeh prelijeva u fizička zla i nasilja. S Božje strane to može biti dopuštena operacija. Za ozdravljanje. Kao što liječnik vadi tumor iz tijela da spasi život, tako i Bog vadi tumor iz našeg duhovnog organizma, patnjom, križem, da bi spasio čovjeka za vječnost. Zato, s tom vjerom u vječnost, s većom hrabrošću i povjerenjem, možemo podnositi zemaljske kušnje.[24]

24. Nada

Prognan čovjek, i uopće čovjek koji je pogođen nekom nesrećom, pogotovo onakvom kakvu donosi rat i izgon iz vlastitog doma, u opasnosti je da izgubi nadu. On je u opasnosti da izgubi vjeru, da posumnja u samog sebe i u društvo, u vlast, u domovinu... Jer se osjeća lišenim svega, ponižen u svojoj cjelokupnoj situaciji. Znate, treba podržati u čovjeku nadu, i to ne neku plitku nadu nego onu koja dolazi iz vjere.

Oni naši zarobljenici koji su prošli kroz logore i mučenja tvrde da su pod mukama izdržali s vjerom da im je Bog blizu i s molitvom. To su priznali i svećenici koji su prošli kroz te muke... da ih je držala molitva i da su vrijeme teških mučenja i iskušenja izdržali okupljajući supatnike u molitvi.

Vjera, to je svjetlo u odnosu s Bogom. Poruka da ja, kao ljudsko stvorenje, jesam u odnosu s Bogom i da me Bog voli, da mi Bog želi pomoći onda kad su mi drugi ljudi stvorili tešku situaciju. I da će me Bog izvesti

iz tog mraka opet na svjetlo slobode, na svjetlo sigurnosti i mira.

Dakle, Crkva mora neprestano naviještati Isusa Krista kao izvor spasenja, kao izvor nade, kao iskru života i kao bogoljublje.[24]

Optimizam kršćanina se zove nada. Kršćanin je realista. On ne živi od nekakvih utopija, nego gradi svoju vjeru i povjerenje, na vjeri u smisao života, u Božji plan s čovjekom, u vječnu budućnost i zna da u viziji vječne budućnosti Bog vodi njegov život te da je zbog toga opravdana njegova nada. Stoga čovjek sve kušnje života podnosi s tom nadom. Izvor nade je, pak, Bog koji nam se objavio kao ljubav utjelovljenjem, zbog čega je Isus Krist kao Bogočovjek trajna objava: Bog te ljubi. Ako me Bog ljubi, onda će voditi i moj život, pa makar i kroz kušnju. No, znam da ga vodi jednom savršenom cilju koji je kraljevstvo nebesko. Život kršćanina je kao hodočašće u budućnost koju je teolog Rahner nazvao "apsolutna budućnost". Ona će biti i radost, i mir, i sreća i ljubav.[24]

Nada je kršćanska krepost. Nadamo se. Vjerujemo da nema samo sila zla, već i sila dobra. I da će na kraju ipak prevagnuti oni koji dobro misle i dobro žele. Nasilje je osuđeno. Oni koji čine nasilje neka znaju da ih je čovječanstvo osudilo. Ma kakve krize prolazila civilizacija, ona ne dopušta nasilje, jer se opredijelila za slobodu i za čovjeka.[14]

25. Besmrtnost

Smrt je pobijeđena time što je čovjek pozvan u novi život. Ne radi se samo da on već u ovom svom vremenu živi novim životom kada živi u prijateljstvu s Bogom, kada živi u ljubavi s Bogom i ljudima, nego on je po otkupljenju pozvan na vječni suživot s Bogom. To je pravi život. Zato je smrt izgubila svoj žalac, jer smrt po otkupljenju za čovjeka može biti prijelaz u pojam života, u pojam ljubavi.[22]

Kako se osjeća čovjek u susretu s nevinim žrtvama? Suosjeća u prvom redu s onima koji te žrtve oplakuju i pri tome ne može biti ravnodušan prema tuđim suzama i prema gubitku dragih koje toliki oplakuju. Tako se čovjek povezuje u zajedništvo Božjih, u zajedništvo plača, ali u isto vrijeme u zajedništvo nade. Mi se nikada ne damo pobijediti ni takvom događaju kao što je smrt niti kao što je nasilna smrt. Mi i smrt gledamo pobijeđenu, da je ona pobijeđena otkupljenjem Kristovim i da smrt nije svršetak u ništavilu, nego da je prijelaz, i onda molimo da oni koji su pozvani iz ovog života u vječnost zaista budu prihvaćeni s druge strane Božjim milosrđem, oproštenjem, i da onda konačno tek shvate koji je smisao života.

Prema tome, ta vjera u besmrtnost duše i uskrsnuće tijela jest čvrsta nada koja nam otvara budućnost, apsolutna budućnost. Mi onda možemo pred takvim kušnjama i u takvim situacijama ostati ipak uspravni i ne padati u nikakav očaj. Isto tako pobjeđujemo svaki osjećaj mržnje, svaki osjećaj osvete, i moramo moliti čak i za one koji su skrivili tu nesreću da Bog i njima rasvijetli savjest i da oni shvate što je zlo i da se konačno obrate i da žele činiti dobro.[22]

Oko stola

26. Misa

Sigurno će biti čitatelja koji nemaju vjere, koji nisu kršteni, pa ne mogu imati ni pojma o Misi. Takvima je teško kazati što je Misa. To je za njih neki njima nerazumljivi obred, može biti i privlačan, pogotovo kad je lijepo liturgijsko pjevanje, kad je uvjerljivo lijep govor, kad se doživljava obred samo s estetske strane. Ali, bît Mise, dubina tajne njima izmiče. Pa kako to kazati tim čitateljima. Pokušat ću. Svaki je čovjek osjetljiv na patnju i na ljubav! Isus na križu je vrhunac ljudske patnje koju je on u svojoj ljudskoj naravi kao Bog do kraja iskustio. Tu je patnju i smrt Isus Krist prihvatio kao čin ljubavi da ta smrt bude kao ljubav zalog našeg spasenja, oproštenja i pomirenja grešnika s Bogom. To je žrtva, ali žrtva ljubavi i iz ljubavi. Isus Krist nije samo pravi čovjek nego i svemogući Bog. On je htio da ta njegova žrtva na nekrvni način traje i da njegova ljubav bude trajno prisutna u Crkvi, da sabire Crkvu u tu žrtvu i ljubav i da se daruje svakoj čistoj duši kao hrana za vječni život. To je Misa. Nekrvna žrtva Novoga Zavjeta i gozba sinova Božjih i kćeri Božjih. Isus Krist to ostvaruje svojom svemoći tako da u Misi kruh postaje njegovo tijelo a vino njegova krv, a ta se nova stvarnost prisutnosti Kristove na oltaru sakriva pod prilikama kruha i vina. Žrtva, ljubav, hrana duše, prisutnost živa i stvarna Uskrsloga Krista usred svoga vjerničkog naroda, to je Misa. Da bi se ta čudesna tajna prihvatila, potrebnao je svjetlo vjere! Za istinitost te tajne jamči nam Kristova riječ![11]

27. Oltar

Iz tumačenja što je Misa razumijemo i važnost oltara. Oltar je središte oko kojeg se okuplja vjernička zajednica jer se na oltaru izvršuje tajna žrtve, ljubavi, gozbe i prisutnosti žive i stvarne! Oltar je zato znak Krista![11]

28. Prva pričest

Pričest je najveće čudo Božje ljubavi. U pričesti se sam Isus Krist stvarno dariva duši pod prilikom kruha koji u Misi postaje njegovo tijelo. Tako se Uskrsnuli na svoj svemogući način uprisutnio da bi nam se darovao kao hrana za život vječni. Za pristup tom sakramentu potrebna je vjera i priprava. Potrebna je čista duša od grijeha. Za obitelji i za dobro poučenu djecu prva je pričest s pravom radosni i svečani događaj, najsvečaniji vjernički događaj; to je stvarno živi i životni susret s Isusom Kristom Spasiteljem čovjeka. Pričesti prethodi ispovijed jer je to sakrament pomirenja s Bogom, sakrament oproštenja i očišćenja savjesti. Dobro je da i djeca budu poučena o tom sakramentu i da mu pristupe razumijevajući njegovo značenje.[12]

29. Brak

Kao što je čovjek Božja zamisao i Božje stvorenje, tako je i brak Božja ustanova. Bog je stvoritelj muža i žene. Brak je životno zajedništvo muža i žene, dviju osoba jednakoga dostojanstva koje se združuju u zajednički život, a po Božjoj volji to

zajedništvo se temelji na ljubavi i poštovanju. Prava ljubav uključuje vjernost i nerazrešivost braka. To je zaštita dostojanstva ljudske osobe i smisla braka. Smisao je braka u ljubavi darivati život novim ljudskim bićima. U vjernom, smirenom i trajnom braku djeca nalaze pravu klimu za odgoj, za rast u pravim vrijednostima. Za kršćane brak je sakrament ustanovljen od Isusa Krista da bude življen u skladu s Božjom voljom i s Božjom snagom. Zato se takav brak sklapa u crkvi pred svećenikom i svjedocima. Dakako, za takav brak je potrebna i ozbiljna priprava jer se radi o vjerskom činu koji pretpostavlja vjeru i iskrenu nakanu da se živi u skladu s Božjim zapovijedima.

Brakove razaraju i osobe ponizuju: sebičnost, nekontrolirana strast, odsutnost duhovnih vrijednosti. Brak osnovan na temelju samo tjelesne privlačnosti je kuća na pijesku. Za Crkvu brak je Božja ustanova i sakrament, svetinja. Kad se poštuju te vrijednosti, štiti se i čuva dostojanstvo ljudske osobe.[15]

Već sam spomenuo neke uzroke koje razaraju brak. Ima i drugih koji su prisutni već u neozbiljno provedenoj mladosti. Spolna iskustva prije braka, koja su protiv Božjeg plana, sigurno ne pomažu trajnosti braka. Koliki stupaju u brak neozbiljno, a da se pravo ni ne poznaju i da se ne vole onom dubokom ljubavlju koja je duhovna vrijednost a ne tjelesna požuda! Sukob ćudi, interesa i traženje novih iskustava, neodgovornost i nesavjesnost u odnosu prema drugoj osobi, sve to stoji više ili manje u rastavama brakova. Crkva vjeruje da je za skladan, vjeran i dostojan brak potrebna Božja pomoć. Bez Božje pomoći čovjek je prepušten sam sebi i postaje plijen negativnih utjecaja. Dakako, ljudi koji vjernički ne razmišljaju, ne mogu razumjeti Božje misli.[15]

Isus Krist, božanski Učitelj istine, proglasio je brak nerazrešivim. Njegova je riječ: "Što je Bog svezao, čovjek neka ne rastavlja!" To je logika ljubavi i zahtjev dostojanstva ljudske osobe kao i odgoja djece. Ljudska osoba ne može biti igračka prohtjeva i hirova. Prava ljubav traži vječnost. Odgoj pak djece u razorenim obiteljima pokazuje svoje teške posljedice.[11]

Crkva nije ovlaštena raskidati valjano sklopljni brak. Ona može zbog teških razloga osloboditi bračne drugove da ne žive zajedno (rastava od stola i postelje), iako ih sakrament na to veže, ali time oni ne dobivaju dopuštenje za sklapanje drugog braka. Drugi je slučaj proglašenje braka ništetnim. U procesu pred crkvenim ženidbenim sudom, ako se dokaže da dotični brak nije uopće postojao jer nije bio valjano sklopljen (npr. sklopljen pod prisilom), brak se proglašava ništetnim, i nakon te odluke moguće je sklapanje crkvenog braka s drugom osobom.[11]

30. Roditeljstvo

Odgovorno roditeljstvo je teško razumjeti mentalitetu koji smatra sve dopuštenim što čovjeku pruža užitak, profit i moć.

Odgovorno roditeljstvo ima svoje opravdanje u dostojanstvu ljudske osobe koja nikada nikome ne može služiti kao stvar; odgovorno roditeljstvo je nedjeljivo povezano i s dostojanstvom spolnosti; spolnost nije sebi svrha da se čovjek njome igra; spolnost ima svoj smisao u tajni stvaranja novog života. Očinstvo i majčinstvo izlaze iz spolnosti kojom se dvije osobe sjedinjuju iz ljubavi u sebedarju ali ne isključujući i plod toga sjedinjenja, a to je novi život. U takvom odnosu osoba nije stvar, predmet sebičnog užitka nego dar. Odgovorno roditeljstvo regulira broj djece i razmak rađanja odgovorno, a to znači u skladu s moralnim načelima koja rasvjetljuju savjest. Roditeljstvo odgovorno odbacuje sva nemoralna sredstva i načine

planiranja rađanja, bila ta sredstva kemijska bilo mehanička; odbacuje nasilje nad osobom i životom. Teško nasilje nad životom je pobačaj. To je novi život novog ljudskog bića, a nitko nema prava ubiti nevinog čovjeka. Zato je Bog stvorio ljubav očevu i majčinu da se žrtvuju u službi života nesebično i hrabro.

Ako posebne okolnosti i teškoće priječe prihvat brojnijeg potomstva, odgovorno roditeljstvo usvaja kao postupak regulacije poroda moralno dopušten, tako zvanu periodičnu uzdržljivost od bračnog života u dane plodnosti kad je začeće moguće. To je stvar liječnika da tumače. Tako se spašava dostojanstvo osobe i spolnosti. Etički principi ograničuju čovjeka u njegovim postupcima da bi bilo spašeno od zloporabe njegovo dostojanstvo. Dakako, tko ne prihvaća Boga kao normu savjesti, njemu nije prihvatljivo. Crkva to zastupa u ime Božje objave i ne smije mijenjati Božje zapovijedi. Ako razmišljamo u tom svjetlu, onda ćemo razumijeti važnost za sređen bračni i obiteljski život da mladi ulaze u brak sačuvani, zreli za zrelu i odgovornu ljubav. Stoga Crkva zahtijeva i odgaja za odricanje od spolnih odnosa prije braka. To je temelj zdravog braka.[15]

31. Obitelj

Crkva ima principe. Ona ih ne može nametnuti, nego ih nudi, propovijeda kao uvjete jednog dostojnog, obiteljskog, ljudskog života. Koliko će ti principi ulaziti u život kroz zakone, ovisi kako će oni biti prihvaćeni od onih koji zakone donose. Recimo, stav Crkve o pobačaju je nepromjenjiv i jasan. Crkva nikada ne može prihvatiti da se guši jedan začeti život jer je to život nove ljudske osobe, i taj je život povjeren ljubavi, majčinskoj ljubavi. To je opći zakon - ni jedna ljudska vlast ne može osuditi na smrt nevino ljudsko biće. Crkva kaže da život počinje začećem, to više nije dio majčina tijela, već novi ljudski život, i nitko nema prava uklanjati život iz majčina krila. To je stav Crkve, a kako će se prema njemu odnositi država, ovisi o Saboru, o tome kako će to prodiskutirati, o tome koliko je to načelo prisutno u sabornicima. Sigurno je da ima sabornika katolika koji to načelo prihvaćaju, a ima i onih koji ga ne prihvaćaju. Što će se izglasati u Saboru, to mi ne znamo, ali zahtijevamo da zakon dođe na pretres.[35]

Obitelj je temeljna zajednica ljudskog društva. Tajna je to velika, pisao je Pavao Efežanima, jer posvećeno zajedništvo muža i žene postaje znak zajedništva Krista i Crkve, postaje čak znak neizrecivog zajedništva koje Bog živi u sebi. To je neiscrpivi unutarnji život Trojstva: Oca i Sina i Duha Svetoga u jedinstvu jedne božanske naravi. Obitelj je zamisao Božja kako osobe ulaze u najdublju intimnost zajedništva a opet svaka ostaje u sebi i za sebe, ima vlastiti život i vlastito dostojanstvo. Prema Božjoj zamisli brak i obitelj se temelje na ljubavi. Ljubav je nesebičnost: htjeti drugoga učiniti sretnim. Brak je skladan kada se susretnu osobe s takvim raspoloženjem. Ljubav isključuje egoizam. Po Božjoj zamisli ljubav je neopoziva, trajna. I Nietzsche je kazao da ljubav zahtijeva vječnost - "tiefe Ewigkeit". Po Božjoj zamisli i volji zato je brak nerazrješiv. Smisao obitelji je u službi života kroz ljubav i nesebično sebedarje. To je zahtjev dostojanstva ljudske osobe i dostojanstva obitelji. Bez duhovnih vrijednosti ne može se ostvariti zdrava obitelj! U obitelji se rađa i odgaja čovjek. O obitelji ovisi mnogo kakav će biti čovjek, a o tome ovisi i kakvo će biti društvo, odnosno narod. Zato obitelj mora živjeti s Bogom i onda će ostvarivati svoju punu vrijednost i dostojanstvo. Ljubavlju, nesebičnošću biti ćete u službi života. Opet se vraćam na poštivanje života začetog ljudskog bića. Božja zamisao bračnog života zahtijeva

također poštivanje ljudske seksualnosti, a to je poštivanje dostojanstva ljudske osobe koja ne smije biti predmet neodgovornog seksualnog iživljavanja. Protunaravna kontracepcija pretvara osobu u stvar. Međutim, u čovjekovoj je naravi snažna sklonost na neodgovornu sebičnost, zato postoji i pobuna protiv Božje zamisli obitelji i obiteljskog života, ali to vodi u moralni pad, u nihilizam. Zdravo se društvo, zdrav narod ne može graditi na moralnom nihilizmu. On otvara vrata svim porocima.

Božić je posebno topao u obiteljskom zajedništvu, ali u obitelji koja s Bogom živi. Oni koji su rasli u takvoj obiteljskoj klimi znaju što to znači. Imaju iskustvo Božje blizine. Međutim za ostvarenje zdrave obitelji nužno je imati zdravu mladost, mladost koja raste iz moralnih i duhovnih vrijednosti. To je neodjeljivo. Ako se hoće uništiti jedan narod, nastoji se pokvariti mladost i razoriti obitelj! I to se nastojalo činiti pod krinkom "napretka" - "napredna mladost", "napredna obitelj". Zlu se dalo etiketu dobra, a dobru etiketa zla. Sad razumijemo zašto je izvanredna Sinoda europskih biskupa razmišljala o novoj evangelizaciji stare Europe koja je ipak izrasla iz kršćanskih korijena.[17]

...Mi želimo pojačano pastoralno djelovanje u vidu duhovne i moralne obnove. Obitelj treba vratiti poštovanje, dostojanstvo... u obitelj treba unijeti moralna načela koja spašavaju njezinu bit i poslanje, kako ju je Bog zamislio. Ako se raspada obitelj, ako ona propada, onda propada cijeli narod. Čovjek se rađa u obitelji, odgaja se u obitelji, prema tome kvaliteta obitelji je i kvaliteta čovjeka, a to znači i kvaliteta društva.

Nažalost, temeljne vrijednosti obiteljskog života naišle su na otvorenu oporbu: i bračna vjernost, i dostojanstvo bračnog života, i poštivanje života. Sve je to izgubilo na svojoj vrijednosti jer se materijalistički shvatilo čovjeka, brak i obitelj. Brak je postao puka veza, da se postignu neki interesi i užici, ali se odgovornost za smisao braka odbacuje.

To je, dakako, povezano s odgojem mladih. Za dostojan brak, čovjek se odgaja od djetinjstva, a pornografija i liberalizam na području seksualnosti... sve to negativno utječe na mlade, koji postaju sve manje sposobnima za ostvarivanje jednog zdravog obiteljskog života.

Zato tvrdim: pokvariti mlade znači i moralno razoriti narod, što dovodi i do biološkog izumiranja. Međutim, nas zanimaju moralni aspekti: to da grijeh nije u skladu s dostojanstvom ljudske osobe i obitelji. Zato grijeh mora biti isključen iz života, da bi Bog bio prisutan u životu i savjesti.[37]

32. Sveta Obitelj - uzor obiteljima

Otkupljenje čovjeka, spasenje čovjeka povezano je sa spasenjem obitelji, jer obitelj je ta, Bogom stvorena zajednica u kojoj čovjek dolazi na svijet. Čovjek u toj obitelji raste. On zapravo raste duhom svoje obitelji, a Bog je zamislio da zajednica muža, žene i djece bude najintimnija zajednica međusobne ljubavi i poštovanja, kako bi čovjek rastao u toj klimi ljubavi, poštovanja. Dakako, kao što je grijeh duboko ranio čovjeka kao osobu, on je ranio i obiteljsko zajedništvo. Zato obitelji i doživljavaju teške krize, sve do rastava i drugih problema, jer nije ostvareno otkupljenje u čovjeku.

Stoga je Bog htio u svom planu otkupljenja dati savršen primjer obiteljskog zajedništva, i zato je htio doći u zajedništvo obitelji. Riječ se utjelovila u krilu Djevice koja je bila povjerena zaštiti i brizi svetoga Josipa, i oni su bili u odnosu prema svijetu i društvu, također obitelj, povezani u ljubavi, ali u djevičanskome braku. I tu se rodio Isus. Tu Bog postaje čovjekom da bude primjer savršena sklada svakoj kršćanskoj obitelji.

Nazaretska obitelj stoji kao primjer goleme duhovne veličine i svetosti, kao velika svjetlost, da tom svjetlošću obasja savjesti i srca svake obitelji. Ali, Bog se uprisutnio u jednostavnost ljudskog života. Nije došao u nekom luksuzu, u kraljevskom dvoru, u bogatstvu. On je uzeo iz našeg života, zapravo, situaciju većine ljudskog roda. Uzeo je siromaštvo, progone, nerazumijevanja, nepravde i križ. I zato sveta nazaretska Obitelj nije bila pošteđena zemaljskih briga. (...) Kruha je bilo toliko koliko je bilo posla. Bježe u Egipat, doživjavalju progonstvo. Marija je sigurno najsvetija ljudska kći, ali sasvim jednostavna u svom svakodnevnom životu. (...) Žive vrlo skriveno. Bogu je važan duh i čovjekova nutrina, ne pojavnost. Zato je On preuzeo na sebe to naše siromaštvo, brigu, tjeskobu, taj progon, da bi bio solidaran sa svim siromasima, patnicima, i da bi na neki način posvetio patnju čovjeka svojom patnjom, kako bi mogla biti otkupiteljska.[24]

33. Prosječan vjernik

Kako bih definirao prosječnog vjernika? Krsti djecu, nastoji da djeca budu i vjerski poučena, da prime prvu pričest, krizmu; vjenča se u crkvi; ako ne baš redovito ali pretežno nedjeljom i blagdanima dolazi na misu; sakramentima ne pristupa baš često; prima svećenika u kuću na blagoslov; možda baš ne moli redovito, ali ne zapušta trajno molitvu. U odnosima s drugim ljudima može biti nesporazuma, ali ipak nastoji biti pošten. Dublje uključen u dnevni život nije; dubok u duhovnom životu nije.[23]

34. Specifikum hrvatskih katolika

Ima nekih elemenata koji su duboko prisutni u svijesti hrvatskih katolika. Na primjer, to bi bila privrženost papi kao Petrovom nasljedniku. Hrvatski su katolici duboko osjećali tu svijest da je Petrov nasljednik uistinu baštinik onog poslanja kojeg je Isus Krist povjerio Petru apostolu. Kroz povijest ti su se odnosi potvrđivali stoga je karakteristična privrženost rimskom papi. Druga karakteristika hrvatskih katolika bila bi štovanje Majke Božje. Mi na razmjerno malom prostoru imamo mnogo marijanskih svetišta. Jedno od izuzetno važnih je i ono na Trsatu. Ali, ne samo da imamo svetišta koja okupljaju hodočasnike tijekom godine, imamo i toliko crkava koje ne igraju ulogu svetišta već su posvećene Majci Božjoj. To je oznaka marijanske pobožnosti hrvatskih katolika. Ja to tumačim našom uvijek, teškom, mučnom prošlošću... Ljudi u nevolji uvijek su posebno osjetljivi na majčinsku pažnju, zaštitu i ljubav. Na taj se način razvijala topla privrženost štovanju Majke Božje. Pričali su mi, kada sam bio u Danskoj, da je jedna grupa naših iseljenika tražeći katoličku crkvu, jer u Danskoj su pretežno protestanti iako ima katolika, pronašla nju upravo po slici Majke Božje. Tek kad su vidjeli, zaključili su: "To je naša crkva..."

Jedna od oznaka našeg vjerničkog života bio je i posjet nedjeljnoj misi. Nažalost, to smo usljed ovih prilika, kroz pola stoljeća ateizacije oslabili. Ali, ipak je nedjelja za naše vjernike još uvijek u znaku mise... Tako u nekim regijama imate znatno veći postotak onih vjernika koji žele imati misu nedjeljom. To su neke crte katoličke hrvatske duše, zato i govorimo o Crkvi u Hrvata i katoličkim Hrvatima, jer nisu svi Hrvati katolici. Hrvatska je pluralna.[14]

Svetkovanje

35. Poruke Božića

Božić je blagdan koji svojim sadržajem i svojom porukom živi u povijesti kao neugasivo svjetlo i poziv na mir i pomirenje čovjeka s Bogom i čovjeka s čovjekom. To je blagdan silaska Božjega k ljudima jer je Bog postao čovjekom i rodio se od Djevice Majke Marije da bude Spasitelj čovjeka. Isus Krist je objava ljubavi Božje i istine o Bogu i o čovjeku. Ljubav je ponuđena čovjekovoj slobodi kao i istina. Može biti prihvaćena, može biti odbačena, a izbor je sudbonosan za vrijeme i vječnost. Stoga Božić postavlja pitanje svakoj savjesti. Izraz sretan Božić nije prazna riječ nego ima biti raspoloženje duše da prihvati Spasitelja u svoj život. Svijet se može promijeniti u ljudskom srcu da bude svijet mira, slobode, pravednosti i ljubavi. Ali ta se promjena događa ako čovjek prihvati Spasitelja kao istinu i ljubav.[7]

Sigurno je da se nalazimo u situaciji u kojoj će ljudi ovaj Božić doživljavati na različite načine. Drukčije Božić doživljava čovjek koji živi u blagostanju, u miru, u sigurnosti, a drukčije onaj koji je lišen svega, protjeran iz doma, koji je ovisan samo o pomoći drugih, koji je ranjen i možda invalid za cijeli život.

Međutim, Božić se svojom porukom, sadržajem i događajem izdiže iznad svih ljudskih nevolja, jer se prihvaća srcem, prihvaća se vjerom, prihvaća se savješću. I, kada se usvoji njegov sadržaj, on tada postaje izvor nade i onima koji trpe, i može i u njima stvarati raspoloženje smirenosti, predanja, pouzdanja i unutarnje duhovne radosti. Patnja ne isključuje duhovnu radost. Ona može biti prisutna i u čovjeku koji trpi. Ali, to je već dimenzija vjere i to je dimenzija milosti u čovjeku kojem Bog na svoj način zaista daje jakost da izdrži.

Prema tome, možemo zaista svima reći - sretan Božić, jer je događaj Božjeg dolaska u svijet, u povijest, k čovjeku uvijek izvor nade, pouzdanja i duhovne radosti.[26]

Božić sam po sebi budi u duši raspoloženja čovječnosti, dobrohotnosti prema drugim ljudima oko sebe; potiče na darežljivost i čini čovjeka osjetljivim za tuđu nevolju. Božić sam po sebi je poziv na mir. Božić je blagdan Božje ljubavi prema ljudima. Istina Božića je i poruka te ljubavi. To je otajstvo silaska Božjega u ljudsku povijest. Iz te istine i iz tog događaja da se Bog utjelovio i rodio kao dijete od Djevice i Majke Marije, zrači sva ljudskost i toplina božićnog blagdana. To je neuništivo! Božić osvjetljava ljubavlju i nadom i tragična zbivanja povijesti. On je to i u ovoj ratnoj nesreći koja razara Hrvatsku i ubija ljude. Nadahnjuje slogu, solidarnost, suosjećanje s patnjom ratom pogođenih. I braniteljima nadahnjuje čovječnost u svim postupcima da ne učine ništa što bi bilo izraz mržnje ili osvete. Božić je objava boljega svijeta i čovječnije povijesti u kojoj vlada pravednost. Istina o Bogu i istina o čovjeku proizlaze, kao iz svoga izvora, objektivna moralna načela života koja osiguravaju i ljudska prava i čovjekovo dostojanstvo i sklad zajedničkog života u svakoj zajednici od obitelji do nacije, pa onda šire do sklada i među narodima. Svi totalitarizmi i nasilja, sva kršenja prava i gaženja čovjeka imali su svoj korijen u krivoj antropologiji. Nijedna materijalistička ideologija ne može ispravno shvatiti otajstvo, to kažem svjesno, otajstvo čovjeka. I čovjek je velika tajna u svojoj dimenziji duha, slobode, svijesti i savjesti.

Biblijski je najdublje i najistinskije definiran kao slika Božja. Tako čovjek kao tajna u sebi upućuje na Božju tajnu. A Bog se otkrio čovjeku na najbožanskiji i na najčovječniji način kad je usvojio našu ljudsku narav kao svoju, "Riječ je tijelom postala" (Iv 1,14) za čovjeka! Na tim temeljima treba graditi novi život i hrvatske opstojnosti. Čovjek ima biti nepovrediv u svom dostojanstvu, zato i njegov život od začeća ima biti nepovrediv jer je već čovjekova tajna u sebi i za sebe i ne može biti prepošten ničijoj samovolji. Rođenje Sina Božjega osvjetljuje smisao svakog čovjekovog početka u krilu žene-majke! Pobuna protiv tog čovjekovog dostojanstva od njegova početka vodi u civilizaciju smrti. To je pobuna protiv istine i ljubavi! A Bog nam se u Isusu Kristu objavljuje kao Istina i Ljubav. "Ja sam Put, Istina i Život" reče Isus (Iv 14,6). Kao što se stara Europa može moralno i duhovno obnoviti samo vrijednostima iz svojih kršćanskih korijena, tako se mora obnoviti i Hrvatska. Hoće li joj dar izvojevane slobode biti poticaj za tu i takvu obnovu? Odgovor prepuštam svakoj savjesti.[17]

Božić je blagdan koji uvijek, u prilikama i okolnostima mira i tragedije rata, ima svoju poruku. Ima svoju poruku radosnima, žalosnima, slobodnima i zarobljenima. Poruka Božića je neprolazna i svojim sadržajem, koji je također neprolazan, može progovoriti svakom srcu. Poruka Božića poruka mira. I Evanđelje je zapisalo anđeosku pjesmu "Slava Bogu na visini, mir ljudima na zemlji, miljenicima njegovim!

Dakle, mir. Mi tek u ratu možemo dublje shvatiti što znači mir. Kad se uživljavamo u situaciju ratom pogođenih sela, osobito sada kad se uživimo u situaciju Vukovara, opkoljenog, razorenog, u situaciju ljudi koji žive u podrumima, pod ruševinama, u situaciju ranjenika u podrumima bolnice koja je razorena, u stanje liječnika i bolničkog osoblja koje nema najnužnija sredstva da liječi bolesne, dakako, njima poruka mira jače odjekuje nego onima koji još žive u miru. A poruka mira je najprije poruka srcu.

Bog je došao na svijet, utjelovio se, rodio se kao čovjek od Djevice Marije da bude doista sam Mir. Zato prorok već naviješta Spasitelja Isusa Krista i daje mu ime. On je mir. Tu poruku također ponavlja Apostol Pavao. Ako je čovjek u sebi smiren i pomiren s Bogom, ako u sebi nosi tu sigurnost da je ipak Božji prijatelj i da je Bog njegova ljubav i njegova zaštita u onim teškim situacijama može podnijeti mnoga teška iskušenja i udarce, a da se ne slomi, da ne izgubi nadu i da ostane uspravan. To je, rekao bih, mir hrabrosti, mir nade, mir izdržljivosti u teškim okolnostima.

(...) želim smiren Božić i onima koji žive pogođeni teškim ratnim nevoljama. I suživljeni smo sa svim tim okolnostima našega Dubrovnika i našega Vukovara i svih naših gradova i sela, suživljeni smo u patnji sa svim prognanicima, s tolikim ranjenima, i čestitamo im Božić. Neka mir bude u njihovom srcu. Taj Božji mir doista postaje temelj našeg odnosa, to je odnos čovjeka prema Bogu. Bog se objavljuje u odnosu prema čovjeku tako da je za čovjeka postao djetetom, da je za čovjeka živio u svom životu skromnosti Nazareta u javnom životu, te navijestio istinu o Bogu, istinu o čovjeku, te napokon da je postao supatnik s čovjekom na križu. Ali onda otvara put u život. Otvara put u vječni život, u uskrsnuće i daje pečat svojoj objavi uskrsnuća. Zato je Božić rekao bih početak, blagdan početka prisutnosti Kristove u povijesti, da bi nas napokon doveo do uskrsnog jutra i do uskrsne nade i do pobjede života.

Stoga želim da i svim tim patnicima i cijelom hrvatskom narodu pogođenom tako strašnim razaranjima, tako stražnim iskušenjima da bi živjela nada božićnog mira i mogu kazati božićne radosti, to je radost duha, radost čistog srca, koja se može živjeti u žalosti.[3]

36. Djed Božićnjak - bezbožnik

U prošlosti se nije smjelo spominjati da je Božić. Govorilo se o novogodišnjim prazni-

cima da bi se isključilo Božić. To je bila logika jedne ideologije. Međutim, sada te ideologije više nema, ali odnos prema Božiću može biti zamagljen, može biti previše iskorišten u komercijalne svrhe. Pa, vidite da se sada govori o nekom Djedu Božićnjaku! To je apsurd. Kao što je bio bezbožan Djed Mraz tako je bezbožan i Djed Božićnjak. To je također pokušaj da se Božić obezvrijedi. Da se njemu zapravo ugasi bitni sadržaj. Ako netko ne vjeruje u otajstvo Božića, neka pusti na miru one koji vjeruju. Ali neka on na sadržaj Božića, koji je jedan od bitnih sadržaja cijeloga kršćanstva i naše vjere, ne lijepi neke svoje etikete da bi ga omalovažio i obezvrijedio. Tko to ima pravo? Zato smo mi protiv toga novog Djeda Mraza, protiv nekog Djeda Božićnjaka. To smatramo uvredom. Ako netko ne vjeruje, u redu, to je njegova opcija, njegova savjest, ali neka pusti na miru onda Božić onima koji znaju što je Božić.[38]

37. Božić bez komercijalizacije i folklorizacije

Božić, najradosnijim i najomilenijim kršćanskim blagdanom čini događaj samoga Božića, čini istina o Božiću, koji razumije i koji prihvaća samo vjernik. I oni koji nisu vjernici osjećaju nešto toplo u božićnome blagdanu, ali oni mu pristupaju više, rekao bih, kao nekom folkloru. Međutim, Božić ima takav sadržaj i takvu istinu da ona zaista osvjetljuje ljude i mora radovati ljude. To je temeljna istina kršćanstva, a ta se temeljna istina sastoji u tome da je Bog tako ljubio ljude da je poslao svoga Sina na svijet da svi oni koji u njega vjeruju da se spase, da ne propadnu.

Dakle, Bog ljubi ljude i to je Bog objave. To nije bog filozofije, to nije bog nekih naravnih naših domišljanja, to je jednostavno neizmjerno savršeno biće. Bog koji se otkrio čovjeku, koji je progovorio čovjeku. Zato je naša vjera utemeljena na Riječi Božjoj, što je Bog objavio o sebi i što je objavio o čovjeku. A punina te objave Božje je utjelovljenje, da je božanska osoba Presvetoga Trojstva, Vječna Riječ, Sin Očev, koji je u Trojstvu druga božanska osoba, od vijeka Bog s Ocem i Duhom svetim, u jedinstvu biti, uzeo našu ljudsku narav kao svoju. Dakle, ušao je u ljudsku povijest među ljude kao čovjek, i na jedan način koji je zaista dirljiv, možemo reći tako nježan, da ljude raspoloži i za blagost i za nježnost i za dobrotu, kad vide to dijete u jaslama; to je moj Bog koji je za me postao čovjekom.

I to je opjevano u našim božićnim pjesmama. Nemate na svijetu božićnih pjesama koje bi na tako jednostavan, srdačan način izražavale božićno otajstvo kao što su naše hrvatske božićne pjesme. Uzmite samo "U se vrijeme godišta", koliko tu ima versova, koliko tu ima teologije i koliko tu ima vjere. Zato je Božić radostan. On obraduje čovjeka jer daje nadu čovjeku, i čovjeku grešniku, i čovjeku koji je pao daje mu nadu da je moguće uzdignuće, da je moguće oslobođenje, da je moguć i novi život, da je moguć novi svijet, bolji svijet. Zato mi pjevamo o Božiću i zato se ne smije Božić ni komercijalizirati, a niti folklorizirati.

Nažalost, to je danas u svijetu postalo tako, da se tobože silno slavi Božić. Već od početka mjeseca prosinca kite se borovi, osvjetljene su ulice, a to je samo reklamna ponuda, što više prodati, što više zaraditi. Jasno, mi ne možemo spriječiti da ljudi kupuju darove i darivaju o Božiću, ali to ne smije biti bitni sadržaj.[39]

38. Uskrs - blagdan nade

Uskrs je blagdan nade zato jer je to blagdan pobjede Božje. Na Veliki petak izrečen je nepravedan sud protiv nevinoga Sina Božjega da bude raspet. Tako je nasilje htjelo ugušiti istinu i ljubav. Isus je treći dan uskrsnuo na novi besmrtni život i to je pobjeda istine, ljubavi i života. U svim okolnostima povijesti Crkva naviješta taj događaj koji je trajni izvor nade. Kao predsjednik Biskupske konferencije, zajedno sa svim biskupima, naviještam tu nadu. Pozivamo na mir i dijalog; zastupamo opća načela pravednosti, slobode i poštivanja

ljudskih i nacionalnih prava. Protivimo se svakom nasilju koje ugrožava demokraciju, slobodu i ravnopravnost u poštenom traženju pravednih rješenja.[5]

Uskrsni blagdan svojim sadržajem i svojom porukom vodi nas u najveći događaj u ljudskoj povijesti, koji osvjetljuje svu istinu o čovjeku i smisao ljudskog postojanja; otkriva nam istinu ljubavi samoga Boga prema čovjeku, a tu nam je ljubav objavio Isus Krist svojom mukom i smrću na križu.

Isus Krist - Bogočovjek - najsvjetliji je događaj povijesti. Bog u ljudskoj naravi živio je među ljudima i prolazio je zemljom izraelskom čineći dobro. Objavio je kraljevstvo Božje, pozvao je ljude na pomirenje s Bogom i mir među sobom. Božanskim je djelima potvrdio istinitost svoje riječi i svoje ljubavi prema ljudima. Evanđelje nam svjedoči o njegovoj nedostižnoj svetosti života i dobroti srca. On - Sin Božji - mogao je reći svim ljudskim naraštajima: "Ja - Svjetlost - dođoh na svijet da nijedan koji u mene vjeruje u tami ne ostane!" (Iv 12,46).[5]

39. Zašto su ubili Isusa

Ali dogodilo se nešto što postavlja pitanje svakoj ljudskoj savjesti. Isus je činio samo dobro a zašto su ga moćni njegova vremena mrzili? Zašto su ga progonili? Zašto su u tom progonu išli tako daleko da su nevinoga krivo optužili, nedužnoga osudili i pravednoga raspeli na križ među dvojicom teških prekršitelja? Što je to u čovjeku da progoni istinu, mrzi dobrotu, satire pravednika. To je tajna grijeha u čovjeku, tajna zloće koja je uvijek izvor svih nedaća povijesti, svih nasilja i nemira, svih mržnja i tlačenja, svih nepravdi!

Sam Isus Krist daje odgovor za razlog progona protiv njega.

Nikodem, jedan od židovskih vjećnika, učen i pošten čovjek, promatrajući Isusa uvjerio se o njegovoj svetosti i pravednosti. Ipak se još nije usudio javno priznati njegovim učenikom; bojao se Vijeća koje je snovalo plan kako konačno ušutkati Isusa koji svojom riječju otkriva zlo u ljudima da bi ih pozvao na obraćenje. Nikodem dolazi Isusu na razgovor u noći. Isus je svom dobronamjernom sugovorniku otkrio smisao svoja poslanja, otkrio mu je što znači kraljevstvo Božje u koje se ulazi krštenjem i posvećenjem Duhom Svetim. Govorio mu je o svom silasku s neba. Ali mu je također kazao i razlog zašto ga mnogi ne prihvaćaju. Kazao je: "Svjetlost je došla na svijet, ali ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost, jer djela im bijahu zla. Uistinu, tko god čini zlo, mrzi svjetlost i ne dolazi k svjetlosti, a tko čini istinu, dolazi k svjetlosti, nek bude bjelodano da su djela njegova u Bogu učinjena" (Iv 3,19-21).

Tu je tajna otpora Bogu i Božjoj istini kroz cijelu povijest. Zlo u ljudima i zloća napasnika koji ih zavodi. Ta je zloća na Veliki petak došla do vrhunca. Ali Isus je baš došao na svijet da bude oslobodilelj čovjeka od grijeha i da njegova žrtva ljubavi na križu otvori povratak k Bogu iskrenim obraćenjem i oproštenjem. To djelo spasenja, ta ljubav potvrđena je uskrsnućem. Isus je uskrsnuo iz groba Božjom snagom s proslavljenom svojom ljudskom naravi za vječni život! To je Božja pobjeda nad smrću i grijehom. Život ima zadnju riječ, a ne smrt!

Na toj istini i na tom događaju moguća je gradnja novoga života i novoga svijeta, svijeta pravednosti, slobode, ljubavi i mira. Na Uskrs, na večer uskrsnoga dana Isus se pojavljuje nenadano i neočekivano među svojim zbunjenim i žalosnim apostolima. Oni će biti svjedoci njegova uskrsnuća kao što su bili i očevici njegova života i njegove muke. Stoga ih je morao uvjeriti da on živi novim i vječnim životom. Zato dolazi k njima. Pozdravio ih je svojim uskrsnim pozdravom: "Mir vama!" (Iv 20,19). To je trajni program života koji vrijedi za sva vremena. Isus time hoće reći: Došao sam da imate mir u srcu, da budete pomireni s Bogom i oslobođeni od grijeha i onda da imate mir među sobom. Moje je evanđelje evanđelje mira - njega ćete naviještati da bude mir među ljudima i narodima!

S tim pozdravom i ja sve vas, braćo i sestre, iskreno pozdravljam. Nakon vremena nade da ćemo živjeti u slobodi i sigurnom miru, opet nam se prijeti nemirom. Mi molimo za mir! Uskrsnuli Spasitelj Isus Krist neka nas obdari svojim mirom. To ga molimo po zagovoru njegove Presvete Majke Marije, Kraljice mira! Neka najprije udijeli svoj mir našim dušama oslobodivši ih od grijeha, a onda se neka mir razlijeva u našim obiteljima, u našem susjedstvu, među svim ljudima.

S tim vas željama sve srdačno pozdravljam i molim vam svima Božji blagoslov kao zalog zaštite i mira![5]

40. Uskrs za nekrštene

Istine vjere i događaji spasenja, kad su prihvaćeni vjerom, pružaju vjerniku obilje sadržaja za razmišljanje i potiču na zahvalnu molitvu. Kako onima koji nisu kršćani niti vjernici uopće obrazložiti smisao i sadržaj Uskrsa? To nije jednostavno lako, ali može biti navještaj i ponuda. Ne radi se o nekoj teoriji ili nekoj apstraktnoj filozofiji nego o događaju i o svjedočanstvu o tom događaju. To svjedočanstvo može biti prihvaćeno a može biti i neprihvaćeno. Kad je apostol Pavao, prije obraćenja progonitelj vjere u Krista raspetoga i uskrsnuloga, došao u pogansku Atenu, u grad pun idola ali i sa žrtvenikom Bogu nepoznatom, susretao se s ljudima na trgu i u razgovorima je govorio o Isusu Kristu. Neki su mu se podsmijevali i svašta dobacivali, nazvali su ga čavkom. Drugi su govorili da navješćuje neke tuđe bogove jer je govorio o Isusu i uskrsnuću. Konačno ga odvedoše na Areopag da im progovori kakav nov nauk naučava. Pavao je počeo govoriti o Bogu nepoznatom u kojem živimo, mičemo se i jesmo, a onda je došao do Isusa Krista koji je uskrsnuo od mrtvih. Kad su čuli to o uskrsnuću, jedni su se rugali, a drugi su kazali više nehajno nego sa zanimanjem: "Još ćemo te o tome slušati!" Pavao se povukao od njih. Ipak neki od slušatelja povjerovaše Pavlu. Među tima je bio Dionizije Areopagit i neka žena Damara.

Tako vijest o uskrsnuću prolazi kroz povijest: prihvaćena vjerom ili odbijena nevjerom. Međutim, što ona znači?

Isus Krist je sigurno najsvetija pojava u povijesti. Evanđelje o njemu svjedoči. O njemu svjedoče apostoli, cijeli Novi Zavjet. Njega je naviještao Stari Zavjet kao nadu i spasenje.

On je događaj! Njegova nauka, njegova djela i njegov nadasve svet život sadržaj su toga događaja. On se očitovao ne samo kao čovjek pun ljubavi i smilovanja prema ljudima nego i kao Bog prisutan u ljudskoj naravi, božanska osoba. Iako je prošao zemljom čineći dobro, bio je progonjen i konačno raspet na križ.

Umro je na Veliki petak i bio položen u grob. Treći dan ustaje iz groba božanskom snagom apsolutno preobražen u svojoj ljudskoj naravi za novi, besmrtni život; to je potpuno novi način postojanja iz kojeg je zauvijek isključena smrt i patnja. Njegova je ljudska narav produhovljena za neraspadljivu besmrtnost. To je konačna punina života i Božji pečat na svu Božju objavu, na djelo i nauku Isusa Krista. Uskrsnuće je jamstvo Božje za istinu i spasenje izvršeno mukom i smrću Isusovom na križu. Ta je smrt s Božje strane bila očitovanje Božje ljubavi prema ljudima da budu oslobođeni grijeha i smrti da po Isusu Kristu imaju pristup Ocu i da budu vjerom, nadom i ljubavlju dostojni također slavnog uskrsnuća.[6]

41. Uskrs - temelj vjere

Taj se događaj prenosi svjedočanstvom onih koji su bili u zajednici s Isusom Kristom za vrijeme njegova javnog života, koji su bili svjedoci njegove muke i smrti na križu i koji su se konačno s njim uskrsnulim susretali poslije uskrsnuća. U Djelima apostolskim čitamo: "Njima je nakon svoje muke mnogim dokazima pokazao da je živ, četrdeset im se dana ukazivao i govorio o kraljevstvu Božjem." Dokazivao im je da je živ ne samo svojim duhom nego i svojim tijelom ali proslavljenim, uskrsnulim. I onda im reče: "...Primit ćete

snagu Duha Svetoga, koji će sići na vas, i bit ćete mi svjedoci u Jeruzalemu, po svoj Judeji i Samariji, i sve do kraja zemlje."

Apostoli su radi toga svjedočanstva bili progonjeni, bacani u tamnice, šibani, prijetilo im se smrću, ali nisu odustajali. Petar govori mnoštvu na Duhove: "Toga Isusa uskrisi Bog! Svi smo mi tomu svjedoci!" Pred Vijećem Petar i Ivan govore: "Mi doista ne možemo ne govoriti što vidjesmo i čusmo!"

Na uskrsnuću, na tom Božjem pečatu na cijelu objavu, stoji naša vjera, stoji Crkva. Apostol Pavao tim svjedočanstvom opravdava vjeru, i kad uskrsnuća ne bi bilo, kad tog Božjeg svjedočanstva ne bi bilo, onda bi naša vjera u Isusa Krista bila neutemeljena.

Apostol Pavao piše kršćanima u Korintu među kojima je bilo i onih koji su nijekali uskrsnuće. On na temelju svjedočanstva Božjeg, apostolskog i svoga osobnog čvrstom logikom zaključuje: "No ako se propovijeda da je Krist od mrtvih uskrsnuo, kako neki među vama govore da nema uskrsnuća od mrtvih? Ako nema uskrsnuća od mrtvih, ni Krist nije uskrsnuo. Ako pak Krist nije uskrsnuo, zaludu je, doista, propovijedanje naše, zalud je i vjera vaša. Zatekli bismo se kao lažni svjedoci Božji..."

Svjedočanstvo o uskrsnuću, za koje su apostoli položili i svoj život (Petra su raspeli na križ u Rimu a Pavlu su odsjekli glavu), Crkva preuzima kao temelj i opravdanje svoje vjere, i to naviješta. Tako svjedočanstvo teče kroz vjekove iz pokoljenja i pokoljenje. Stoga i mi vjernici možemo kazati s Petrom: "Svi smo mi tome svjedoci!"[6]

42. Marijanske pobožnosti

Blagdan Gospe Lurdske je jedinstven blagdan u Crkvi. Crkva se spominje jednog, kazali bismo, "privatnog" ukazanja Majke Božje. To znači da događaj koji se zbio 11. veljače 1858. godine, jednostavni razgovor, susret Majke Božje sa djevojčicom Bernardicom, jest ušao u Crkvu i priznat je u Crkvi kao događaj nebeske poruke zemaljskoj Crkvi. A ta poruka uvijek ostaje ista, jer ostaje uvijek ista poruka Evanđelja. Ona znači: da bi se čovjek susreo s Bogom u pomirenju i ljubavi mora se obratiti, znači mora se promijeniti i prihvatiti riječ Božju kao svjetlo svog života. To znači Marijina riječ u Lurdu: pokora, pokora, pokora. Htjela je upozoriti svijet koji je u to vrijeme već dosta velikim koracima zakoračio dalje od Boga i dalje od Crkve. Taj korak svijeta u nevjeru i u indiferentizam konačno je poslije pokazao svoje posljedice. Otišlo se u bezbožne ideologije od kojih su dvije istaknute u ovome našem stoljeću - to je nacionalsocijalizam sa svojim rasizmom, to je marksizam sa svojim ateizmom, obadvije su isključile Boga, isključile svu svrhunaravnu dimenziju povijesti, isključile su zapravo moralne principe iz Božjih izvora. Prema tome, to ukazanje Majke Božje u Lurdu, bila je dalekovidna božanska perspektiva za budućnost, da idemo Božjim putem, da ne upadnemo u zlo. A ljudi nisu poslušali.[29]

Hrvatski narod spada među narode koji su prožeti katoličkom vjerom, katoličkom tradicijom, spada među narode koji su na osobit način, možemo kazati, marijanski narodi. Štovanje Majke Božje je duboko, upravo do ganuća. I tolika svetišta Majke Božje u Hrvatskoj, tolike crkve, kapele, sve je to izraz jedne duboke pobožnosti i privrženosti Mariji. To je dobro. Naš blagopokojni kardinal Alojzije Stepinac govorio je da se ne boji za spasenje čovjeka koji se povjeri Mariji. Ako se netko iskreno povjeri Mariji ona će ga dovesti k Isusu. Dovest će ga konačno do spasenja, dovest će ga Spasitelju. I zato bismo morali na poseban način izvući određene zaključke iz te naše pobožnosti, iz tog štovanja prema Majci Božjoj. Morali bismo biti poslušni njezinoj poruci jer ona prenosi poruku Isusovu, ona poziva u ime Isusovo: obratite se. I zato ta ukazanja koja su se dogodila u prošlom i ovom stoljeću, nisu ništa drugo nego evanđeoska poruka, evanđeoski poziv, Isusov poziv: obratite se i vjerujte Evanđelju.[29]

Svetišta su lječilišta duša

43. Marijanska svetišta

Po iskustvu koja mi imamo s marijanskim svetištima ja ih nazivam lječilištima duša. U njima se zaista moli, ispovijeda se, slavi misa, to je uvijek utkano u svako hodočašće. Pogotovu su ta hodočašća, rekao bih, bila više naglašena s tom pokorničkom notom, kad se išlo pješice. Bila su dosta posjećena: iz Varaždina se pješačilo, mi smo iz ovog kraja pješačili, ja sam pješačio gotovo svake godine. Ne sjećam se da sam koju godinu propustio ići s hodočasnicima pješice. U ta pješačka hodočašća uključivali su se i oni koji nisu bili inače svake nedjelje kod sv. mise.[51]

44. Hodočašća treba više produhoviti

Tako je Majčino svetište postalo jedno stjecište hodočasnika, vjernika i pokornika, dakle, bila su hodočašća obilježena tim pokorničkim naglaskom. Zato smo pješačili, podnosili teškoće pješačenja, daljinu, u duhu pokore. Dakako, poslije rata, još su uvijek godinama živjele žalosne uspomene na tolike nestale, na tolike poginule, na tolike ubijene, zatvorene, i to je također poticalo ljude na taj duh pokore, na tu molitvu. Zato smatram da je svetište Majke Božje Bistričke doista središnje svetište Nadbiskupije zagrebačke, ali tu se uključuju i druge biskupije koje opet imaju svoja velika svetišta kao što je u Dalmaciji Sinj, Primorju Trsat... Ipak Bistrica dobiva svoje značenje i sad treba opet produhoviti ta hodočašća.

U ono naše vrijeme kad smo dolazili pješice, kad se uvijek tamo spavalo jednu noć, bilo je više vremena za boravak u svetištu, za osobnu molitvu, i za ispovijed. Sad je, nažalost, to vrijeme skraćeno. Zašto? Jer se sad ide autobusima, obavi se križni put, obavi se misa, možda se nešto malo ispovijeda i odmah idemo natrag. Usput je to izlet: idemo u Stubičke, Čateške, ili drugdje. Možda se usput još pohodi Trški Vrh ali to nije više onako koncentrirano hodočašće kao što je bilo u ono vrijeme kada nije bilo autobusa.

U ono vrijeme, doduše, što poduzeća nisu niti smjela voziti u Mariju Bistricu.Također su zabranjivali trgovinu, gostionice... To je bilo blagoslovljeno vrijeme, jer su onda produhovili svetište. Nije bilo vrtuljaka, zabava, trgovine. To je bilo najproduhovljenije doba. I doista su ljudi osjećali da je to onda samo molitva, ispovijed, pokora, misa. Nije dakle sve uvijek bilo za zlo.[51]

Ima kritičara koji kritiziraju masovna hodočašća, okupljanja. Žele više istaknuti osobnost, individualnu odgovornost...

To su zablude. Podcjenjivati komunitarnu pobožnost Božjega naroda - to je zabluda. Crkva je Božji narod, i ona kao Božji narod pokazuje svoje zajedništvo u svojim pobožnostima, u svojoj liturgiji; onda bismo isto tako rekli da se ne smije misa služiti za više ljudi, nego samo za jednog, zar ne? Ali što na takvim hodočašćima, gdje se okuplja mnogo ljudi, Bog radi u dušama? To ne pišu, to ne snimaju kamere, niti registriraju novinari. A da se u takvim komunitarnim

susretima i pobožnostima, u dušama događa djelovanje Božje, to je sigurno, jer je Crkva narod Božji, nije skup individualista koji svaki za sebe živi, nego se živi zajedno, moli zajedno, pjeva zajedno, slavi Boga zajedno. I onda tu Bog djeluje, itekako djeluje. Pa koliki su poslije tih naših susreta, poslije kongresa u Mariji Bistrici, poslije Papina dolaska, koliki su, koji su bili udaljeni od Crkve doživjeli Crkvu. I to je za njih bila objava. Jer Bog djeluje. I koliki su na Mariji Bistrici doživjeli obraćenje u tom zajedništvu. Da je došao sam, bio bi sam. A ponese ga zajednička vjera i zajednička pobožnost. Zašto to podcjenjivati, to je primitivizam za mene. Samo duhovno siromašni ljudi ne vide važnost toga.[51]

45. Bistrica - nacionalno svetište

Godine 1984. slavili smo tristotu godišnjicu svetišta Majke Božje Bističke nakon što je otkriven njezin skriveni lik u bističkoj crkvi. Od onda je ta crkva, to svetište doista postalo cilj hodočašća. Dakle, hrvatski narod, pogotovo s područja *reliquiae reliquiarum* hodočastio je u Mariju Bistricu, i to uvijek, i u teškim vremenima i opasnostima. U kronikama Marije Bistrice zabilježen je toliki niz čudesnih uslišanja. Svetište je dobivalo sve više glas o tim čudesnim uslišanjima koja su zabilježena u tamošnjoj spomen-knjizi svetišta. Recimo, jedan hodočasnik iz Subotice, iz Bačke, išao je devet dana pješice do svetišta Majke Božje Bističke. Tamo je zapisano ime i prezime. Znači, ako je on iz Bačke hodočastio u Mariju Bistricu, da je Bistrica zaista bila poznato svetište. I za Zagorje, Slavoniju i ovaj dio Hrvatske koji nije bio pod turskom okupacijom, i od onda je ona zaista sjedište okupljanja ne samo Zagrebačke nadbiskupije nego postaje središte širih razmjera. Zato smo Bistricu mi biskupi, poslije međunarodnog marijanskog i mariološkog kongresa 1971. proglasili nacionalnim svetištem.[51]

46. Bistrica srce Nadbiskupije

Koliko se sluga Božji naš Alojzije Stepinac borio da Marija Bistrica bude zaista svetište pročišćeno od svih dodataka koji se nameću i onda nam oduzimaju onaj pravi sadržaj i pravu duhovnu klimu svetišta. U Lourdesu je oko svetišta zona nepristupačna bilo kakvoj trgovini, bilo kakvom biznisu. Sačuvala se ona tišina, šutnja... I u nas se posljednjih godina razgovara da općina udalji nekako tu galamu, smjesti je na neki drugi prostor, da svetište bude doista prostor tišine, sabranosti, molitve ... i želimo da se i ostvari. I Stepinac je želio da Bistrica bude jedno srce nadbiskupije. Posebno je isticao da se duhovna obnova vjernika najlakše može potaknuti marijanskom pobožnošću. To je providnost. Kako god ljudi mislili, Isus Krist se utjelovio i rodio od majke Marije, na njezinu se riječ dogodilo utjelovljenje: "Evo službenice Gospodnje". Ona je prisutna ubitnim točkama Evanđelja. Bez nje nema navještenja, ona je prisutna na početku Isusova javnog života i to kad je Isus učinio prvo čudo u Kani Galilejskoj. Dakle, njezina molitva. Nije to samo tako metnuto u Evanđelje. To je objava.[51]

47. Marija Bistrica u perspektivi velikog jubileja

Ako je Bistrica nacionalno svetište onda bi trebalo biti nekih zajedničkih nastupa na Mariji Bistrici, ali to se također ne može nametnuti. To mora pomalo sazrijevati. Mislim da se sada mnogo više hodočasti iz drugih krajeva u Mariju Bistricu nego prije. Znači, to raste iz Božjeg naroda, ali poticano od pastira. Ipak je Marija Bistrica okupila cijelu Hrvatsku 1971. i to je bio važan datum kojega mi prilično lako zaboravljamo. To je

bio 1. međunarodni mariološki i marijanski kongres u Hrvatskoj. Okupilo se oko 150.000 ljudi. Dakle narod je prihvatio.

Međutim ovo vrijeme, do 2000. godine nešto je posebno. Sad treba razmišljati kako animirati cijelu Crkvu u Hrvata da se više usredotoči i na Bistricu. Trebati načiniti program da opet Bistrica dobije svoj smisao okupljanja na širini cijelog naroda i cijele Hrvatske. Sva naša svetišta, sva naša hodočašća već bi trebala biti intonirana velikim temama priprave za veliki jubilej. A to je ono što Papa daje u svojem pismu "Ususret trećem mileniju". Sad to treba razraditi.[51]

48. Međugorje

Što se tiče Međugorja: ja dobivam stotine pisama od onih koji su uvjereni da se Majka Božja zaista u Međugorju ukazuje, da je u Međugorju dala poruku mira - da se obratimo, da molimo. I prema tome, ja moram prepustiti svakoj savjesti kakav čovjek ima odnos prema konkretnim događajima u Međugorju. Dakle, to je stvar osobne savjesti, osobnog uvjerenja i osobnog iskustva. Meni su toliki pisali da su se u Međugorju obratili. Ako su se obratili na vjeru, da tu vjeru žive, onda je to milost Božja.

A o samom događaju koliko je svrhunaravan ili nije svrhunaravan, to još uvijek biskupska komisija treba studirati. Ali ako je netko uvjeren da se tu susreće s Bogom posredstvom Majke Božje, to onda moramo respektirati u njegovoj savjesti. Zato su hrvatski biskupi prihvatili činjenicu prošteništa međugorskog, dakle prihvatili su činjenicu da tamo hodočasnici dolaze iz cijelog svijeta, pa su odlučili da treba bdjeti nad tim, da se na pravi način štuje Majka Božja, da se ispravno slave sveta otajstva, sv. misa i sakramenti i da se odgaja hodočasnički narod u ispravnom štovanju Majke Božje.[29]

Mi biskupi, nakon trogodišnjega komisijskog studija, prihvatili smo Međugorje kao prošteništе, kao svetište. To znači nemamo ništa protiv ako netko časti Majku Božju na način u skladu s crkvenim naukom i vjerom. A što se tiče vrhunaravnosti ukazanja, kazali smo kako za sada ne možemo tvrditi da tu postoji vrhunaravnost ukazanja, još imamo nekih važnih rezervi.

Zato to prepuštam o daljnjem studiju. Crkvi se ne žuri.[35]

49. Trsat

Trsatsko svetište ima nešto specifično. Ono je i geografski određeno. Trsat je privlačan zbog mora, tišine, ozračja oko svetišta, njegove povijesne dimenzije... Posebna je i poruka svetišta - tu je Nazaret. On za nas mnogo znači - znači početak najvećeg djela Božjeg utjelovljenja njegova Sina. Znači i početak novog saveza, početak nove kršćanske civilizacije, početak kraljevstva Božjega u skromnosti, šutnji jednostavnosti Nazareta. Bog uvijek djeluje u tišini, u tišini duše. Nazaret u povijesti znači prekretnicu. Zbog svih tih razloga trsatsko mi je svetište uvijek bilo posebno drago, pa sam zato i prije svog biskupskog posvećenja imao upravo tu duhovne vježbe prije 27 godina. Osim toga, uvijek sam bio povezan s franjevcima, još iz Samobora, jer mi je franjevački samostan ondje bio utočište u godinama poslije rata kad sam bio župnik u susjednim mjestima.[14]

Služenje

50. Svećenici

Na pitanje što znači biti svećenik odgovorio bih riječima Apostola Pavla: "Tako, neka nas svatko smatra službenicima Kristovim i upraviteljima otajstava Božjih. A od upravitelja iziskuje se napokon da budu vjerni" (1 Kor 4,1-2).[13]

Svećenik je u svom istom, nepromjenljivom, bitnom kontekstu. Identitet svećenika je Krist i sakramentom svećeničkog reda svećenik se uključuje sakramentalno pozivom samoga Isusa Krista u Kristovo poslanje. Dakle, on je onaj koji okuplja zajednicu vjernika, poslužuje u ime samoga Isusa Krista. Riječju Božjom, sakramentima, okupljajući je na euharistiju obnavlja zajednicu vjere da bude i zajednica vjerničkog života. Prema tome, svećenik prošlosti, sadašnjosti i budućnosti mora u sebi nositi svijest da se Kristu predao za Kristovo poslanje i da dolazi uvijek k vjernicima i ljudima u ime samoga Isusa Krista. Da bude vjerodostojan i uvjerljiv, on mora potvrditi to svoje opredjeljenje za Isusa Krista svojim životom.

Svećenik se nalazi u svijetu, iz Božjega svijeta, svjedok za kraljevstvo Božje. Mora imati duhovne i moralne kvalitete Kristovog poslanika. Dakako, svećenik već kao mladić raste u svijetu kakav već jest i izložen je utjecajima mentaliteta svijeta. Ako je svijet raspoložen materijalistički, hedonistički i sebično, postoji opasnost da to djeluje i na svećeničkog kandidata. Onda on isto dolazi u površnost života i površno shvaćanje vjere, pa tako i površno shvaćanje svoga svećeništva. Zato je potrebna ozbiljna priprava za svećeništvo, ne samo kroz sjemenište, nego i kroz teološki studij.

Kod liječničkog ili odvjetničkog zvanja mogu biti prisutni, rekao bih, ovozemaljski motivi. Da se stekne viši socijalni ugled i položaj. Kod svećeništva se isključuje svaki ovozemljski motiv i stalno govorim svećeničkim pripravnicima: ako vas vodi ovozemaljski motiv, nemojte ići tim putem, jer nećete biti pošteni svećenici. Svećenika, dakle, mora voditi motiv vjere, motiv predanja i sebedarja te motiv potpune vjernosti Isusu Kristu i Evanđelju za spasenje braće.

Jednom je zgodom teolog Rahner zapisao da će svećenik budućnosti biti "svećenik probodenog srca". To znači, u svijetu dubokih napetosti između dobra i zla on će biti svećenik koji će morati puno podnijeti i probodena srca ostati na strani Božjoj, na strani Kristovoj a za spasenje čovjeka. Samo takav je upotrebljiv, jer svećenik ako nije vjeran, ako živi dvostruki život, on je zapravo zapreka između Krista i ljudi.

On mora biti onaj koji služi susretu čovjeka s Kristom.

Mi u Isusu Kristu gledamo primjer i identitet svećenika. Tako je bilo u prošlosti, tako je u sadašnjosti i tako će biti i u budućnosti.[43]

Kriza duhovnih zvanja je posljedica višestrukih kriza u obiteljima i u društvu. Materijalistička klima i mentalitet, odsutnost ozbiljnog vjerskog života u obiteljima i sredini, moralni liberalizam i hedonističko vrednovanje života svakako nisu povoljno ozračje za duhovna zvanja i za duhovne vrijednosti. Osobito je važna obitelj.

Nažalost, suvremena obitelj proživljava tešku moralnu krizu. Broj je djece sveden na minimum i tu nema mnogo izbora za duhovni poziv. Stoga se i kod nas osjeća pad duhovnih zvanja.[13]

51. Celibat

Zatim, Zapad napada celibat. Što je tako strašno u celibatu da ga svi napadaju, počevši od komunista do materijalista svih boja i određenih teoloških krugova? Znači pak da taj celibat nešto znači Bogu i Crkvi, i kada se udara po njemu, udara se na jednu veliku vrijednost i Crkvi oduzima, ja bih rekao, eshatološko svjedočanstvo. Što je celibat? Isus Krist je za celibat rekao da to nije svima dano. Prema tome, celibat ne obvezuje nikoga da mora prihvatiti, nego je dan onima koji to razumiju, radi kraljevstva nebeskog. To je samo jedan potpuniji izraz ljubavi i tko ga prihvati, može ga živjeti s pomoću Božjom. Celibat se može živjeti bez ikakvih velikih drama, ako se svaki dan moli, ako se radi, tj. ako je čovjek zauzet u svojem poslu i ako u distanci čuva poštovanje prema ženskoj osobi. Zato kažem i ređenicima: "Vi morate gledati ženu čistim očima. Ona nije vaša igračka, niti vaša prijateljica, ona je duša kojoj vas Bog šalje da je spasite." A tu ozbiljnost odnosa prema drugome valja odgajati i među mladima a također u zaručničkom staležu.[31]

52. Redovnici

Redovničke zajednice nastajale su u Crkvi tijekom povijesti udruživanjem muških, odnosno ženskih osoba koje su se željele posvetiti Bogu prihvaćajući evanđeoske savjete i polažući zavjete siromaštva, poslušnosti i neženstva (čistoće) da tako budu oslobođene za vršenje posebnog služenja Bogu i ljudima u zajedništvu. Svaki je red imao neku svoju posebnu zadaću; redovničke su zajednice bile duhovne oaze u kojima su ljudi nalazili odabrane službenike duhovnog života. Redovničke su zajednice njegovale ne samo duhovni život nego su razvijale karitativni, znanstveni, umjetnički i pastoralni rad. Mogle bi se napisati cijele biblioteke o životu, radu i utjecaju redovničkih zajednica u životu Crkve i naroda. Mnoge su se posvetile odgoju i školovanju mladeži. Misionarski rad u naviještanju Evanđelja nekrštenim narodima bio je posebna zauzetost redovničkih zajednica. Ženske redovničke zajednice osobito su prisutne na odgojnom, karitativnom i zdravstvenom području. Koliko su redovnice činile dobra u bolnicama. Činjenica je kad su poslije rata (1945. op. ur.) redovnice morale napustiti Bosnu, kad su morale i u Hrvatskoj napustiti svoje bolnice, u Srbiji i u Crnoj Gori su ih primali čak i u vojne bolnice cijeneći njihov požrtvovni rad.[13]

Pitanje o angažiranosti redovnika u mjesnoj Crkvi koji put postavlja se s nekim prizvukom kao da redovnici ne bi bili dovoljno prihvaćeni u Crkvi u određenim aktivnostima. Mislim da bi bilo krivo tako postaviti pitanje. Naši su redovnici angažirani. Prvo, angažirani su u pastoralu župa. Te župe uključuju u rad veći broj redovnika. Drugo, rade na području vjerskog tiska i na području drugih aktivnosti u okviru svojih zajednica. Prisutni su na vjerskim učilištima. Zaista nisu na burzi rada. Velik je broj redovnika zaposlen u našoj inozemnoj pastvi.

Ipak bih želio da se stvore sposobne ekipe redovnika za pučke misije, koje smatram silno važnim za duhovni preporod. Zatim bi se trebali što više uključiti u vodstvo duhovnih vježbi za vjernike raznih uzrasta. Osim toga nenadoknadivo je služenje dušama u ispovjedaonici. Redovničke crkve bi trebale imati kroz veći dio dana prisutnog ispovjednika u ispovjedaonici, da ga pokornik ne mora tražiti na porti. Sigurno bi ljudi tu ponudu prihvaćali sa zahvalnošću. Imamo iskustvo iz zagrebačke

katedrale koja postaje ispovjedaonicom - rekao bih - Hrvatske, jer tu dolaze ljudi iz svih krajeva.[16]

53. Redovnice

Redovnice su Bogu posvećene djevice koje se zavjetuju na siromaštvo, poslušnost i djevičanstvo da bi tako bile u Crkvi svjedokinje evanđeoskih savjeta, a to ih ujedno oslobađa za nesebično služenje u bolnicama, u školama, na župama, u odgoju malenih i mladih. Motiv njihova rada je ljubav prema Bogu i bližnjima! Njihovo je djelovanje dragocjeno kroz povijest u Crkvi. Ima opet redovnica koje žive odijeljene od svijeta i vanjskog apostolata a posvećuju se molitvi za Crkvu i svijet radeći poslove prikladne za život u zatvorenim samostanima.[12]

Uvijek tvrdim da su redovnice velika dragocjenost u životu Crkve. One su svojim pozivom i svojim zavjetima poseban znak svrhunaravnosti Crkve. Kažem da su redovnice djevičansko lice Crkve. One su, kao i redovnici i svećenici svojim celibatom, znakovi eshatološke budućnosti Crkve. Redovnički je poziv u Crkvi očitovanje Duha Svetoga koji kroz taj poziv želi obogatiti Crkvu znakovitošću buduće nade i stvarnošću sadašnjeg služenja. Redovnice su svojim zavjetima potpuno oslobođene za potpunu nesebičnost u služenju Crkvi i čovjeku. Da li su dovoljno prisutne u crkvenom apostolatu? Prisutne su ali ih je premalo. Osobito su korisne u župskom apostolatu kao župske pomoćnice, katehistice, orguljašice itd. Veoma su potrebne. Ja bih bio sretan kad bi svaka župa mogla imati sestre. Cijenim dakako i njihov rad u bolnicama. Bojim se da postoji tendencija da se redovnica, zbog pomanjkanja zvanja, povlače iz župnog rada, što bi za život naše Crkve bilo veliko osiromašenje. Prisutnost sestara u župi poticaj je i za redovnička zvanja. Važan je njihov rad što se tiče i čuvanja djece roditelja radnika. To su tako ljudske i tako važne usluge, koje bi bilo nečovječno osporavati. Već sam to spomenuo.

Spomenut ću i činjenicu odlazaka naših sestara u tuđinu. Jedan broj njih radi u hrvatskim katoličkim misijama. Ta je suradnja posebno blagoslovljena za naše ljude u tuđini. Ipak, jedan veći broj sestara radi u staračkim domovima i drugim ustanovama u inozemstvu kao radnice na "privremenom" radu. Diktirale su to posebne potrebe i prilike, ali ipak nam te sestre u domovini fale. Priznajem da je tu bio prisutan i problem materijalne egzistencije koju Crkva u domovini nije mogla sestrama dovoljno osigurati.

Posebno ističem i zahvaljujem našim redovnicama da su sačuvale svoje redovničko odijelo, nisu se "ucivilile" i tako prolaze i našim ulicama kao znak Božjeg svijeta. Ne stide se da su Božje. Tu i tamo nisu ni one bile pošteđene od loših utjecaja koji su izazivali tolike krize u redovničkim zajednicama po svijetu (osobito u bogatim zemljama), ali su to kao zajednice dobro prebrodile. Redovnice su uvijek posebno djelotvorne kad ih resi skromnost, jednostavnost i požrtvovnost. Potrebno im je pomoći u njihovom intelektualnom i duhovnom napretku. Treba ih poštivati, zaštititi od svakoga zla.[16]

54. Žena u Crkvi

Kad se razmišlja o ulozi žene u Crkvi i o ženskom pitanju uopće treba imati jasne pojmove koji su u skladu s Božjim nakanama s čovjekom uopće u stvaranju i otkupljenju. To mora uvijek biti naše polazište. Kršćanstvo je vratilo ženi njezino dostojanstvo koje joj je na razne načine poganski svijet oduzeo. U nijednoj religiji ni filozofiji ni ideologiji nije to dostojanstvo žene tako uzvišeno izraženo kao što je izraženo u Crkvi štovanjem Blažene Djevice

Marije. Pobudnica pape Pavla VI. *Marialis cultus* o štovanju Majke Božje može mnogo unijeti svjetla u naše razmišljanje i o dostojanstvu žene i njezinoj ulozi uopće u Crkvi i društvu.

Možemo li imati sadržajniji primjer žene u životu Crkve i svijeta od primjera Majke Terezije i tisuće i tisuća njoj sličnih žena koje tako nesebično služe čovjeku. Zaštitnice su života!

Danas se toliko govori o ženi, ali ona je danas na poseban način ponižena; oduzima joj se svaka vrijednost i postaje stvar. Nemoral, pornografija, golotinja, prezir dostojanstva samog braka i bračne vrijednosti, pobačaji itd. najočitije su pojave protiv dostojanstva žene. Ima i poslova koji jednostavno nisu prikladni za žensku psihofizičku konstituciju.

Žena u Crkvi djeluje svojim poslanjem i treba povjeriti ženi još više mogućnosti apostolskog djelovanja u skladu s njezinom specifičnošću. Uzimamo samo koliko ona može učiniti na području odgoja, karitasa, katehizacije, u bolničkim službama gdje dolazi do izražaja njezino majčinstvo. U sva zvanja ona unosi svoju ženstvenost, a to je osjetljivost za ono čovječno, plemenito u ljudskom djelovanju i u ljudskim odnosima. Što se tiče nekih tema koje na Zapadu uzvikuju, možda više pomodarski nego razložno promišljeno, mislim da ih nije korisno uvoziti u naše prilike. Nije sve dobro što blješti "novošću" i "napretkom". Majke s djevičanskom dušom i djevice s majčinskim srcem potrebne su za ozdravljenje suvremene civilizacije.[16]

55. Mladi u Crkvi

U ocjeni što se tiče mladih moramo zaista biti suzdržljivi. Kažete katolički mladi. Postavlja se opće pitanje mladih u komunizmu.

Oni su rasli u negativnom ozračju glede vjerskog opredjeljenja i vjerskog života. Takva je situacija bila za sve mlade koji su se raslojavali. Jedni su jednostavno prihvatili taj stil života i nisu postavljali velika ni duboka pitanja ni o smislu života, ni o savjesti, ni o dobru i zlu. Prihvaćali su ono što se nudilo tako širokim rukama, kao normu svega i upali su u vjerski indiferentizam i moralni liberalizam, ako ne čak u nihilizam. Drugi sloj je rastao u jednom traženju, tako da je osjetio u svojoj savjesti, u svojoj duši, u svom razmišljanju da taj materijalizam ipak ne odgovara na njihova duboka pitanja. Koliko su ti mladi dobili i gdje su dobili odgovore, to je drugo pitanje.

A onda imamo mlade koji su rasli u kršćanskom ozračju, u katoličkim obiteljima, koji su također prolazili kroz sva ta iskušenja materijalizma i ateizma, ali su ipak u svojim obiteljima imali klimu vjere, poštenja i molitve. Ako je ta obitelj zaista bila jake vjere i duboke molitve, ona je mlade spašavala od tih negativnih utjecaja i pomagala im da sačuvaju svoje poštenje i dostojanstvo.

Ali kako je čovjek ipak više nagnut na široki put nego na usku stazu, i ti su mladi iz katoličkih obitelji često usvajali neke principe ovoga društva. Možemo kazati da se nisu znali uvijek čvrsto postaviti protiv takvih negativnih utjecaja. E sad, koliki je postotak mladih ostao tako čvrst u vjeri i tako dosljedan u svome kršćanskom životu da ih možemo zvati katolička mladež? Znam da ih je bilo, ali koliki postotak? I na tim mladima, koji su se zaista opredjelili za Boga, za Isusa Krista, za Crkvu, i za svoje osobno kršćansko dostojanstvo, stajala je obveza svjedočanstva, da se oni - živeći u takvom moralnom okolišu, u takvom maglovitom društvu u kojem nisu mogli dobivati jasne odgovore - postave kao uvjereni vjernici i da posvjedoče u svim svojim odnosima, ne samo u odnosima prema Bogu nego prema svakom čovjeku u svojoj sredini, na fakultetu, ili na radnom mjestu u školi, da se postave kao svjedoci.

Znate, mladi se najviše provjeravaju po njihovu stavu prema dostojanstvu ljudske osobe, po stavu ne samo prema duši, nego i prema tijelu, tj. kakav je njihov stav općenito prema životu. U problematici, koja je prisutna i na Istoku i na Zapadu - na Istoku poticana materijalističkim pogledom na svijet i na čovjeka, a na Zapadu konsumističkim mogućnostima, tj. da se što više zabavlja i uživa - došlo je osobito za mlade osjetljivo pitanje, zapravo test opredjeljenja, a to je seksualni moral. Od katoličke mladeži očekujemo da baš na tom području bude svjedok, svjedok dostojanstva seksualnosti, dostojanstva ljudske osobe i poštivanja tijela i tjelesnosti. Jer protiv Božje zapovijedi na tom je području jedna velika pobuna i na Istoku i na Zapadu u tzv. slobodnom svijetu. Crkvi se prigovara i optužuje ju se da je zaostala, da se ne kreće naprijed, da ne živi sa svijetom, a baš je tu jedno od ključnih pitanja obnove društva.

Nedavno sam u Požegi na krštenju 13-og djeteta jedne obitelji kazao da Katolička Crkva zastupa Božju viziju braka i obitelji, a ne viziju neke ideologije ili filozofije. A Božja vizija braka i obitelji u skladu je s Božjom vizijom čovjeka. On je rekao da ga je stvorio na svoju sliku i priliku. To je božanska definicija čovjeka i temelj kršćanske antropologije. Bog je zamislio brak i obitelj sasvim drukčije nego ih tumači ovaj pali svijet.[31]

56. Laici

Uključivanje laika još nije onakvo kakvo bismo željeli i tu treba razjasniti sasvim određene pojmove. Što je laik u Crkvi? To je vjernik koji pripada Crkvi svojim uvjerenjem, opredjeljenjem i svojom vjerom. Tako on čini tijelo Crkve. Crkva je hijerarhijski uređena, ali u njezino su poslanje svi uključeni, svaki na svom području djelovanja, u krugu svoga života, u sredini u kojoj živi. Svi sudjeluju u poslanju Crkve i stoga su laici pozvani da budu svjedoci, da uprisutnjuju svojim životom poruku Evanđelja.

Činjenica je da je u prošlom sistemu Crkva bila toliko sužena u svom djelovanju da nije imala mogućnosti više angažirati laike u pastoralu i apostolatu, jer su i oni bili ograničeni. Osobito u određenim zvanjima. Koliki su tek izborili toliko slobode da mogu dolaziti u crkvu, ali ne bi im se nikako dopuštalo da budu aktivno djelotvorni u Crkvi. Stvorio se, prema tome, rekao bih, mentalitet vjerničke pasivnosti. Apostolat i župski život koncentrirao se na svećenike, jer svećenik je zapravo bio jedini slobodnog zvanja - slobodan za svoje poslanje. Dok su laici bili prilično kontrolirani i ograničeni.

Kako sada osvijestiti laike da obavljaju svoju funkciju u Crkvi? Ta funkcija ne svodi se samo na to da oni budu zvonari ili ministranti, već se svodi na to da oni stvarno budu apostoli svojim životom, svojom prisutnošću ondje gdje rade. Dakle, po takvom je vjerniku Crkva prisutna u tvornici, na katedri, u laboratoriju, u Saboru...

U svim područjima ljudskog djelovanja gdje je vjernik prisutan on uprisutnjuje Crkvu, jer je on Crkva. Ali on uprisutnjuje Krista, jer je Crkva zapravo otajstvo Kristova tijela koja ga uprisutnjuje. To je apostolat i zato je vjernik pozvan da na svakom području ljudskog djelovanja bude ono što jest! Da bude ostvaritelj ideala evanđeoskog života i da svoje zvanje obavlja zaista s tom vjernošću i s tim poštenjem. Ljudi će onda u njih imati povjerenje da su oni "kvasac ozdravljenja".

Isus nije navijestio da će on biti vlast u društvu, nego da će biti kvasac. To znači, onaj koji iznutra svojom prisutnošću unosi vrijednost duha u život. Eto, to je taj apostolat laika za koji treba pripremiti laike, da zaista budu uvjereni vjernici. Apostol može biti samo onaj koji živi iz uvjerenja i iz uvjerenja svjedoči. Zato se sada javlja jedna nova mogućnost kojoj treba pristupiti s

ozbiljnom pripravom, a to su vjeroučitelji laici.[43]

Čovjek je biće zajednice i zato su sasvim sigurno dobro došle i organizacije u Crkvi. Prije rata postojala je Katolička akcija, i to s organiziranim staleškim ograncima. Te su organizacije okupljale određeni broj ljudi, svoje članove, ali su ih odgajala za njihovu apostolsku prisutnost u društvu. I te su organizacije zaista odgojile kvalitetni niz angažiranih vjernika. Zato podržavam stvaranje tih organizacija unutar Crkve, ali, dakako, uvijek u okviru onih općih principa koje Crkva propisuje za takve organizacije. Vjernici su, rekao bih, najširа prisutnost Crkve. Biskupi i župnici su malobrojni, ali vjernici laici, taj najširi narod Božji, prisutni su u svim porama društva. I kad su mi rekli za jednog direktora tvornice da je kršćanin, ja sam pitao: "Da li to njegovi radnici osjete?"[31]

Znate, kada Crkva odozgo nešto utemeljuje, postoji opasnost da se to doživi kao nametnuto. Zato su te organizacije i ti pokreti uvijek nastali odozdo. Dijete se rodilo a Crkva ga je krstila. Evo, recimo, fokolarini, neokatekumenski pokret, Mali tečaj, sve je to nastalo odozdo i onda se širilo. Ako je učiteljska Crkva prepoznala u tome djelovanje Duha Svetoga, po plodovima sudeći, onda je to prihvatila i blagoslovila. A sada donijeti dekret da se osnuje organizacija, značilo bi kao da se hoće nešto nametnuti.

Trebalo bi razmišljati, možda kako sada organizirati određene načine apostolata. Evo, recimo postoji Katoličko liječničko društvo. Od njih se očekuje jedna nova kvaliteta, novi odnos liječničkog zvanja na području susreta s čovjekom koji treba liječničku pomoć. Očekujemo da će to liječničko društvo također djelovati na stvaranju nove klime u liječničkim krugovima, da stvara jedan novi pojam čovjeka, novi pojam života, i da liječničko zvanje zaista bude u službi života, a ne protiv života. Jer zakonom o pobačaju liječnici su jednostavno upućeni na genocid. Mnogi su naime izgubili osjećaj da se tu suočavaju s napadom na jedan novi ljudski život i da pobačaj nije samo neka medicinska tehnika ili usluga na zahtjev stranke, nego direktni napad, uništenje jednoga života koji ima pravo živjeti. To mu pravo nije dao nitko od ljudi, to mu pravo daje Bog i taj mu dar nitko od ljudi ne može oduzeti. Taj je stav, nažalost, odsutan iz naše javnosti i našega društva. Zato će trebati preispitati zakon koji uopće nije prihvatljiv nego protučovječan.[31]

Crkva u narodu

57. Crkva narod Božji

Crkva je prema nauci Drugoga vatikanskog koncila narod Božji, ali je također i institucija u konkretnu vremenu i prostoru koja ne reagira uvijek onako kako bi se to od nje očekivalo.

Crkva nisu svi sveci. Prema tome u ljudima Crkve može biti promašaja, nesnalaženja, a može biti, rekao bih, ovisnosti i o konkretnoj civilizaciji, konkretnim sustavima. Crkva je imala razna iskustva u različitim civilizacijama, od cezaropapizma do konačne rastave Crkve od države na marksistički način. Ali, Crkva je ipak uvijek u svojim porukama bila za čovjeka, jer je i Bog radi čovjeka postao čovjekom. A Drugi vatikanski koncil je nadahnuo mnoge aktivnosti, djelatnosti u Crkvi, na socijalnome području, na karitativnome području, na kulturnome području, da Crkva bude što uspješniji sugovornik sa suvremenim svijetom.[39]

Crkva ima svoju strukturu koja je božanskog porijekla. Crkva je cijela kao Božji narod, kako kaže Pavao, "različiti su darovi, ali da je isti Bog, isti Duh". Prema tome, Crkva ima svoju hijerarhijsku strukturu, jer ju je Isus Krist tako ustanovio da bude jamstvo sigurnosti, da se vjera prenosi, da se vjera sačuva od zabluda i svih deformacija i da se svakom čovjeku ponudi čisti dar Božji. Zato ima Petrovu službu koja povezuje cijelu Crkvu, po cijelom svijetu, u jednoj vjeri. U Petrovoj vjeri, jer mu je Isus rekao: "Ti učvršćuj braću u vjeri".

Zatim imamo apostolsko nasljedstvo u biskupima. Onda imamo biskupsko služenje, naviještanje Riječi, okupljanja zajednice, podjeljivanja sakramenata. Imate svećenički red, onda župe... ali to je sve jedna Crkva. Dakako, Crkva živi u povijesti, u konkretnosti. Što god se u povijesti događa dotiče i nju. Ako je ranjen narod u kojemu ona živi, onda je ranjena i Crkva. Jer, velik dio tog naroda je i ta Crkva.

Onda imamo strukturu Biskupske konferencije. Pošto je propala Jugoslavija, nema više ni jedinstvene Jugoslavenske biskupske konferencije. Dakle, sad se ostvaruju nove konferencije u granicama novih država: slovenska u Sloveniji, Hrvatska će imati svoju, Bosna i Hercegovina također svoju, a kako će te konferencije surađivati?....

Imamo dodirna područja jer smo ista Crkva. Kad će se riješiti problem prognanika, kad će se obnoviti razorene i uništene župe, graditi nove crkve?... Sad je najprije problem kako vratiti ljude, a to ne može Crkva odlučiti. To odlučuju drugi. Kako tim ljudima, kad im se omogući povratak, pomoći da stvore temeljnu egzistenciju... krov nad glavom, kruh, posao. To ne može Crkva rješavati, makar može, i zacijelo hoće pomoći ljudima da počnu normalno živjeti. Onda ćemo i crkve graditi, a za početak hram može biti i baraka.[23]

58. Crkva i konstante

Kad polazimo od pitanja prilagodbe, onda podrazumijevamo da postoje različita vremena, različite civilizacije, sistemi.... a Crkva u svima živi. Ali, mora biti vjerna svom poslanju, svojoj biti. Postoje, naime, neke konstante koje se ne mijenjaju. Prva

konstanta je Bog. Ako je Bog konstanta, po katoličkoj vjeri, na temelju Božje objave, onda je konstanta i Isus Krist. Onda je konstanta i Evanđelje.

Onda je konstanta sve ono što je Bog objavio o čovjeku. I čovjek je konstanta...

Ja ne vjerujem u mit o nekom modernom čovjeku. To jest mit jer je čovjek u svojoj biti nepromjenjiv. Čovjekova savjest, čovjekova misao, čovjekovo srce.

... Kad čitate poslanice svetog Pavla, u kojima se on obraća onomu svom grčko-rimskom svijetu, onoj svojoj kulturi, onda vidite s kakvim se on čovjekom susreće: sa čovjekom u moralnom padu. On tom čovjeku propovijeda kakav bi morao biti.

Zato, rekao sam, Božja riječ je ponuda čovjekovoj slobodi. A čovjek je konstanta ali u tome da je uvijek u otporu prema Bogu! Svaki čovjek je rođen u otporu prema Bogu. Ono što je Isus rekao, vrlo jednostavno, da su strm put i uska vrata koji vode u život, a da širok put vodi u propast - i mnogi idu njim.... To znači da smo skloni, čim smo nošeni ranom koja je posljedica pragrijeha - koji je tajna, koji ne može ni filozofija protumačiti, ni etnologija otkriti - skloni smo egoizmima sebičnostima: da sebe stavimo u središte, da sebi pokorimo drugoga i sve. Jer, čovjek je rođen u otporu prema Bogu i zato je Evanđelje tako teško prihvatljivim, jer je zahtjevno, traži potpunu promjenu čovjeka. Ono što je Isus rekao: "Obratite se! Promijenite mišljenje... prihvatite Božje kategorije čovjeka. A čovjek u Božjoj viziji je nešto sasvim drugo nego što je čovjek iz onih triju požuda o kojima govori Ivan, imperativi kojih su uživati, posjedovati i vladati. Tu egoizam dolazi do izražaja, egoizam pojedinca, kao i nacionalni egoizmi, šovinizmi... A čovjek mora u sebi svladati taj otpor i prihvatiti istinu, otvoriti joj se. Otvoriti se ljubavi, otvoriti se pravednosti. Zato je uvijek konstanta taj čovjek. Relacija čovjek prema Bogu i Bog prema čovjeku, to je konstanta. U svakoj civilizaciji. Bog želi spasenje čovjekovo, Bog želi savršenog čovjeka, Bog želi vječni suživot sa čovjekom, da čovjek živi u njemu u njegovoj radosti i vječnosti... A čovjek je slobodan da kaže "da" ili da kaže "ne".

Prema tome, Crkva uvijek dolazi iz tih konstanti, Božje riječi svakom čovjeku, svakoj civilizaciji, svakoj kulturi. I taj Novi katekizam izriče ono što Crkva vjeruje i što je uvijek vjerovala. Ali, ipak izriče na jedan drukčiji način ovoj civilizaciji, ovom čovjeku, ali iste zahtjeve. Drukčijim jezikom.

Sjećam se da sam i ja, kao mlad svećenik, drukčije o nekim pojavama govorio nego što sada govorim - ali sam isto govorio. Jer, treba govoriti na valu čovjekovih razmišljanja i osjetljivosti. Recimo, sad se posebno naglašavaju dostojanstvo ljudske osobe, ljudske slobode i ljudska prava. Ali, i to je plod evanđeoske vizije čovjeka. Što je čovjek bez Boga?... Žrtva. Zato su ovovjekovni sistemi oni najokrutniji i najbezbožniji bili i najprotuljudskiji. Uzmite rasizam, uzmite boljševizam...

Zato imate logore, Sibir i onda plinske komore, pa sada ženske logore. Vidite, uvijek je bilo nasilja, pa i seksualnoga, posebice koncem drugoga svjetskog rata kad je Crvena armija dolazila u Europu, ali se još nikada nisu stvarali takvi logori.

No, imajmo na umu da čovjek ovisi o Bogu, a ne Bog o čovjeku. Kao što cvijet živi od sunca, a ne sunce od cvijeta![23]

59. "Moderna Crkva"

Meni se uopće ne sviđaju etikete, nikakvo etiketiranje - progresizam, konzervatizam, modernizam. Ja ne vjerujem u mitove, a te etikete stvaraju mitove. Mit napretka, mit zaostalosti, mit modernog. Postoje realnosti. Ja vjerujem u realnosti.

Moderna Crkva? Što znači - moderno? Moramo tumačiti pojmove. Svako vrijeme sebe smatra modernim. Prije 200 godina je nešto bilo moderno. Danas se kaže - ovo je

moderno vrijeme. Za stotinu godina bit će ono moderno vrijeme. To je pojam koji možda označava jednu konkretnu kulturnu, političku, sociološku i ekonomsku situaciju, ali on uopće nije primjenljiv na Crkvu.

Crkva ima svoje konstante, svoju bit, poslanje i narav. A to je svrhunarav. I uvijek ide čovjeku koji je isto tako konstanta. Crkva ne može mijenjati ni svoj Credo, ne može mijenjati ni moralna načela koja su objektivna i univerzalna. Ne može mijenjati ni sakramente. Što može mijenjati? Može mijenjati obrede, može mijenjati način izražavanja. I zato Novi katekizam nije promijenio vjeru, ni evanđeoske zahtjeve, ni tajnost sakramenta, ali je promijenio način kako tom suvremenom, ako hoćete, modernom čovjeku, priopćiti istinu. Dakle, isti sadržaj, ali možda drukčijim pristupom. I zato se može reći da se u tom smislu Crkva nešto modernizira.

Ali time ona nije postala drukčija, neka druga Crkva. U njezinu kontinuitetu ima, možemo kazati, akcidenata u disciplini, u obredima, no njezin je sadržaj stalan, on se ne može promijeniti. Ne može se Crkva podavati po svijetu, ona mora biti autentični svjedok. A pod modernim se podrazumijeva: promijeniti stav o seksualnom moralu, to najviše svijet tišti, promijeniti stav o rastavi braka, o pobačaju, oženiti svećenike itd., onda ćete biti moderni. Hvala lijepa na tom modernizmu![26]

Božja je tajna i Božja odluka da sam se baš ja našao u takvoj situaciji povijesti Crkve u Hrvata i hrvatskoga naroda, u vremenu posebno važnom iskustvima koja smo proživljavali. Zato smatram da je taj moj položaj bio zaista velika odgovornost pred Bogom, pred vlastitom savješću, pred Crkvom u Hrvata. Znate da smo poslije rata od 1945. živjeli u sistemu koji je utemeljio sve svoje djelovanje na marksističkoj ideologiji. To je bio totalitaran sistem, koji je išao za tim da ostvari društvo u kojem će na koncu utrnuti i vjera Crkve, a u tom svom htijenju ograničavao je i slobodu Crkve i slobodu savjesti, slobodu čovjeka.

To vrijeme kroz 45 godina, imalo je određene nijanse postupka, tako da možemo razlikovati vrijeme otvorenog progona do određenih liberalizacija, osobito kad je nakon Koncila postojala mogućnost da se razvija vjerski tisak, da se izdaje Biblija i tiskaju teološke knjige i katekizmi. Dakle, i tada su biskupi i svećenici imali veće mogućnosti pastoralnog djelovanja, ali su zato vjernici uvijek bili pod određenim pritiskom i ograničavani su u svojoj vjerskoj slobodi. Mi biskupi u takvim smo situacijama morali zastupati njihova prava i uvijek inzistirati na njihovu poštivanju. Tumačili smo što znači sloboda Crkve i sloboda vjernika.

Dakle, suočavali smo se s ondašnjim sistemom i s vlašću na problemima slobode savjesti, slobode vjere, na problemima pitanja svih ljudskih prava, dostojanstva ljudske osobe i tu smo bili, možemo kazati, dosljedni. Proživljavali smo to i s određenom napetošću. Nije bilo uvijek lako suočiti se s takvom stvarnošću, ali mislim da će u povijesti biti zapisano da je Crkva bila dosljedna i da je sačuvala i svoju neovisnost i identitet i vjernost svome poslanju.

Nakon dolaska demokratizacije, nakon pada komunizma, otvoreno je novo razdoblje slobode za Crkvu, za narod, za čovjeka.

Crkva se našla u novoj situaciji, ali opet zauzeta za autentično poštivanje ljudske osobe, ljudskog života, od začeća do prirodne smrti. Crkva i u demokraciji čuva svoju autonomiju. Ona surađuje na područjima na koja je upućena vlastitim poslanjem. Surađuje s vlašću na području odgoja; zato smo zahtijevali i ulazak vjeronauka u škole; na području socijalne skrbi, zato je sada u punoj slobodi aktiviran Caritas.

Crkva sada surađuje i u brizi za prognanike, surađuje također u potrebama koje će se još većim pokazati kad bude trebalo ponovo graditi ono što je srušeno. Crkva surađuje, ali ona čuva svoje poslanje, nikada se ne

identificira s političkom strankom, s političkim sistemom ili političkom ideologijom.

Crkva je ono što ona jest, po zamisli samoga Isusa Krista, po njegovu mandatu i Crkva to nastoji živjeti u svakom sistemu, uvijek vjerna svom poslanju. A njeno je poslanje ono što je Isus kazao: "Idite i naučavajte sve narode i učinite ih mojim učenicima!" Dakako, ako nam je pružena veća mogućnost, moći ćemo više učiniti.

U prošlom sistemu bile su te mogućnosti ograničene, ali je i tada bilo svjedoka koji su unatoč svih ograničenja i pritisaka ostali vjerni i podnijeli svjedočanstvo za vjeru, za slobodu svoje savjesti, s određenom hrabrošću, ustrajnošću. I to je također bio život Crkve. A sada nam predstoji velika zadaća, a to je moralna, duhovna obnova u samoj Crkvi i cijelome društvu.[31]

60. Isus je događaj, a Crkva je svjedok

Gledajući tolika zla u svijetu i u povijesti, ne možemo zanijekati postojanje određene protubožje sile, svjesne sile zla koja to nadahnjuje, koja čovjeka zavodi. I opet će se javiti netko da o Isusu krivo govori, da ga prikazuje na svoj način, a to je krivotvorba Isusa. Ali, toliki si prisvajaju pravo, i onaj koji pojma nema, koji nije ni pročitao Evanđelje, nije imao nikakvog vjerskog odgoja, ali sudi o Isusu Kristu, upravo njemu sudi. I Crkvi. A Crkva je zapravo jedini svjedok o Isusu. Isus je događaj a Crkva je svjedok. Svjedok je to koji iz pokoljenja u pokoljenje nosi istu poruku. Ne mogu danas o Isusu Kristu svjedočiti drugo nego što su u svoje doba svjedočili Petar, Pavao, Ivan - prva Crkva. Crkva mora svjedočiti da se spasenje dogodilo, da je ono moguće, da je ono ponuđeno. Što se pak čovjeka tiče, kad se govori o modernom čovjeku, ja te etikete ne prihvaćam. Etiketiraju te da si desno, da si lijevo, da si napredan, da si nazadan. Sve su to prazne riječi. Čovjek po svojoj naravi ostaje isti. Onaj čovjek koji je na magarcu jašio iz Jeruzalema u Jerihon po naravi je isti današnjem čovjeku koji leti nadzvučnom brzinom. Biće je to koje ima razum, slobodu, savjest. S tim se čovjekom mora nešto dogoditi. On može biti strašno nečovječan i u najvišoj materijalnoj civilizaciji. Isus Krist je došao da čovjek u svakoj civilizaciji bude čovječniji. On spašava onoga koji mu povjeruje. Crkva to mora svjedočiti naviještanjem i životom. Najprije moramo sami sebi reći: Obratimo se.[50]

61. Što Crkva želi?

Nakon iskustva jednog političkog sustava koji je bio ideološki definiran, zatvoren u samog sebe, isključiv, otvorila se mogućnost da ljudi progovore na otvoren način, da javno iskažu svoja politička razmatranja i opredjeljenja. Dakle, to je ta velika promjena iz jednog totalitarnog sistema u demokratski sistem. Crkva se prema toj promjeni odnosila blagonaklono, možemo kazati s radošću, jer se radovala kako svojoj slobodi tako i slobodi čovjeka i slobodi naroda. Politički sistem zaista mora poštivati dostojanstvo ljudske osobe i dopuštati da čovjek slobodnim opredjeljenjem pripada određenom zajedništvu i da očituje svoje uvjerenje poštujući uvjerenja drugih. Dakle, to je demokracija - poštivati ne samo svoje, već poštivati i tuđe. To su etički principi. Mi biskupi, prije izbora učvršćivali smo vjernike da se uključe u taj politički proces svojom savješću i da biraju onaj program koji je zaista u skladu s njihovim uvjerenjem. Stoga smo te promjene doživljavali i kao nadu da će biti bolje, da ćemo živjeti u miru, u pravednosti, u slozi, u slobodi. Želimo da se taj proces tako i ostvaruje... No, posljednje nas je vrijeme ožalostilo jer nije sve krenulo onako kako je u početku izgledalo da će krenuti.[14]

Što Crkva želi?! Crkva ne želi vlast. Crkva je zajednica vjere u narodu, ona želi slobodu za svoje poslanje. U prošlom sistemu ona se

borila za tu slobodu jer je bila u toj slobodi ograničena. A isto tako je i vjernik bio ograničen u očitovanju svoje vjere. Određene kategorije zvanja nisu uopće smjele očitovati vjeru. Dakle, Crkva želi slobodu da navješta Evanđelje. Zato želi imati i mogućnost da naviješta Evanđelje kroz javna sredstva priopćavanja - tisak, radio, televiziju, školu. Crkva ima, eto, želju samo da ima na raspolaganju u demokratskom društvu ona sredstva koja joj omogućuju da priopći poruku Evanđelja i poruku Spasenja. Tako ona postaje savjest cijelog naroda. Ona se kritički odnosi prema svemu što nije u skladu sa kršćanskom vizijom čovjeka. Dakle, kad se Crkva bori za slobodu svog poslanja, ona se bori za dostojanstvo čovjeka, za pravedne odnose među ljudima. Zahtijeva da država kao institucija koja je također u službi čovjeka, naroda, javnog života, poštuje moralne norme, kako bi štitila ljudska prava i ljudske odnose, da bude pravna država u punom smislu riječi. To znači imati pravedno zakonodavstvo, imati poštenu izvršnu vlast, imati slobodno i pravedno sudstvo. Crkva, prema tome, svojom porukom utječe na sva područja, da ljudi koji se priznaju Crkvom, koji jesu Crkva, koji jesu vjernici, jer su krštenjem urasli u Crkvu - eto, na svojim odgovornostima tako nastoje djelovati.[29]

Crkva živi u svakoj situaciji, u povoljnim i nepovoljnim uvjetima, Crkva živi u određenim političkim situacijama, sistemima, vlasti i organizaciji društva, ali živi sebe, živi svoje poslanje, živi svoj smisao. Građani Hrvatske su se u ovim izborima očitovali. Bili su ponuđeni razni kandidati, slušani su razni programi, razne ocjene, političke i ekonomske analize. Rezultati izbora su poznati. Politička je struktura, s obzirom na Sabor i na predsjednika, u kontinuitetu. I Crkva je u takvu kontinuitetu također prisutna svojim poslanjem, nastojeći da ima mogućnosti djelovati. Mislim da joj je pružena ta mogućnost: otvorena je škola da može imati vjeronauk za one učenike i roditelje koji su se na to odlučili, koji to prihvaćaju. Dakle, nije nametnut vjeronauk, nego je prihvaćen od onih koji su prisutni u obrazovnom procesu.[25]

62. Crkva i sistemi

U totalitarizmu komunističke provenijencije gdje je vjera, kao takva, bila tretirana kao negativan fenomen, kao negativna stvarnost koja mora izumrijeti, dakako da je i Crkva bila ograničena, isključena iz javnosti. I zato je mnogo toga od crkvenog djelovanja bilo onemogućeno. I u stvarima odgoja, i u stvarima Caritasa, i u stvarima utjecaja na mišljenja ljudi s katoličkoga stanovišta. Dakako, Crkva je i u takvom sistemu živjela. Ona zna živjeti i u katakombama! Jer, ona je preživjela kroz povijest tolika nasilja, progone i mučeništva... ali je uvijek nadživjela i sisteme i ideologije, jer ona nosi u sebi vječnu poruku, a to je zapravo sam Krist. Zato je Crkva uvijek, pa i pod komunizmom, podupirala težnju čovjeka, ljudi i naroda za slobodom. Za poštivanjem ljudske osobe, za poštivanjem života, ljudskih prava... Ona je uvijek bila na toj strani. Zato je podupirala i proces demokratizacije i oslobođenja. Međutim, mogao je sistem pasti, ali nije se odmah promijenio mentalitet, nisu se ljudi odmah promijenili. Nisu izmijenili svoje kategorije mišljenja. Dakle, i u demokraciji može biti određenih negativnih shvaćanja Crkve. Premda se demokratska vlast izrazila za slobodu crkvenog djelovanja, pa je Crkva dobila određeni, daleko širi prostor da bude prisutna recimo vjeronaukom u školama, Caritasom u sferi socijalnog.

Dakle, Crkva se svakako nalazi u povoljnijem položaju, zahvaljujući demokraciji, ali ona je uvijek ponuda. Ona nikada ne može diktirati, ona samo nudi. A koliko će ljudi prihvatiti, to je sada stvar osobnih savjesti, a možemo kazati i kolektivnih opredjeljenja. A Crkva se mora i braniti. Ne želi biti instrumentalizirana, hoće biti slobodna![23]

63. Humanizam bez čovječnosti

Kad promotrimo suvremenu civilizaciju, osobito u nekim njezinim vrlo nametljivim izrazima, reklo bi se da on nije u njoj prisutan - u načinu života, u vrijednostima koje ta civilizacija uzdiže i u kojima traži čovjekovu sreću - uvijek lažnu. Upravo u našem stoljeću civilizacija je doživjela duboki pad s dvije bezbožne ideologije: nacionalsocijalizmom i komunizmom. U tom je padu civilizacija postala ubojnička. Koliko li je ljudi ubijeno u 20. stoljeću! Toliki ratovi i revolucije i razni sustavi ubijanja koji su upravo znanstveno proučeni. Sve se to dogodilo u stoljeću koje je obećavalo neviđeni procvat humanizma. Svi govore o humanizmu a sve je manje čovječnosti. Kao što se milijarde troše za razne skupove o ljudskim pravim, a ljudska se prava i dalje gaze. Očito se cijela ta civilizacija mora staviti pred ispit savjesti. Crkva ima priliku ispitati samu sebe i pozvati svijet da se ispita. Kamo idemo bez Krista? A što bi bilo da smo slijedili Kristovo svjetlo, da smo gradili civilizaciju na evanđeoskoj čovječnosti! No za to je potrebno obraćenje, prihvaćanje Kristova stava.

Isus Krist je pozvao na obraćenje ljude iz svih slojeva, naroda i stranaka. I mi u Crkvi moramo se ispitati da li zaista vjerujemo Evanđelju i kako Evanđelje živimo. Kako to da se i među kršćanima događaju zločini, da i oni koji se priznaju kršćanima, koji slave Božić, koji se raznježe kad pjevaju božićne pjesme, u nekim trenucima padnu tako duboko da se osvećuju, da mrze, da ubijaju, da razaraju, da pljačkaju?

Dao sam, da spomenem, intervju u božićnom broju zagrebačkog Vjesnika. I kazao sam tko je Isus Krist. No, nakon nekoliko stranica u istim novinam na tri je stranice objavljen članak koji prikazuje Sveto pismo kao skup legendi i mitova. Eto, Isus Krist je stalno osporavan. To je povijesna činjenica. Zašto? Zanimljivo je da nijedna filozofija, nijedna religija nije tako osporavana kao kršćanstvo. Isus Krist je od početka progonjen. I to je sudbina njegove Crkve. I to je sudbina svakog kršćanina koji hoće zaista kršćanski živjeti. Uvijek će biti progonjen. I to je misterij: Isus Krist je došao u protubožji svijet.[50]

64. Mučeništvo - naš duhovni kapital

U ime Katoličke Crkve u Hrvatskoj mogu kazati da ona gdje god nastupa i kad god nastupa, nastupa s nadom svoga specifičnog poslanja, unoseći u svaki susret načela koja ona zastupa. I u politiku, i u ekonomiju, u socijalnu politiku... svuda ona dolazi s jasnim principima. Što se tiče nekih sudjelovanja i nekih susreta, oni su uobičajeni u svim demokratskim zemljama. Kad se radi o općim nacionalnim vrijednostima, kad se radi o nekim nacionalnim proslavama, uobičajeno je da bude i Crkva zastupljena, jer ona u narodu živi. Dakle, to nije identifikacija Crkve sa nekom sasvim određenom, konkretnom politikom. Crkva će inače uvijek biti kritična prema svakoj politici ukoliko ta politika bude odudarala od objektivnih moralnih normi koje moraju i svaku politiku rasvjetljavati. Što se tiče nekih pojedinaca koji su se uključili u stanovite političke institucije, kad je riječ o svećenicima ili redovnicima, oni su vrlo malobrojni i oni su u političkim institucijama u svoje vlastito ime i na svoju vlastitu odgovornost.

I zato mi vrlo jasno odjeljujemo narod, političke stranke, Crkvu... To su različite kategorije. Crkva se nikada nije identificirala niti s jednom političkom strankom...[23]

Crkva je mogla zadržati svoju vjerodostojnost u narodu zastupajući čvrsto načela pravednosti, načela slobode, načela poštovanja, prava osoba i prava naroda. Zato je, na svoj način, bila obradovana procesom demokratizacije koji je konačno ostvario i

slobodu hrvatskog naroda i hrvatsku državu, premda je ona uvijek živjela u svijesti naroda. Crkva je živjela u toj povijesti s narodom, ona i danas živi s narodom. Zato smo mi zastupali pravo na slobodu hrvaskog naroda ali isto tako i pravo da se poštuju prava svih ljudi, svih građana Hrvatske. Hrvatska zaista treba biti pravna država u kojoj svaki građanin, koji želi pošteno raditi i živjeti, surađivati na zajedničkom dobru može biti siguran bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Crkva s tim načelom nastupa unutar i izvan Hrvatske. To su univerzalna načela na temelju kojih se možemo predstaviti svijetu sa svojom kršćanskom civilizacijom.[36]

S obzirom na mučeništvo pa i na određene znakove na našim prostorima i u našoj Crkvi u novije vrijeme, a u sklopu ujedinjene Europe, govorilo se na Sinodi. Govorilo se o svjedočanstvu Katoličke Crkve i Crkve Istoka. Te su Crkve dale svjedočanstvo mučeništva i imaju, rekli bismo ovako jedan ogromni materijal i kapital svoga mučeništva, ustrajale su u vjeri, sačuvale su vjeru i nije se svjetlo posve moglo ugasiti. Ali sada te Crkve stoje pred zadaćom kako razgorjeti svjetlo koje su sačuvale, koje je možda samo tinjalo, kako ga razgorjeti da ono bude svjetlo koje će obasjati cijelo društvo.

Crkva u Hrvata je također prolazila kroz velika iskušenja. Moramo priznati da mnogi naši jednostavni ljudi, mada nisu bili svi sveci i nisu možda ni išli svake nedjelje u crkvu, ipak nisu pogazili svoju savjest i nisu se odrekli vjere ni priznanja da su vjernici. Dakle, ipak je to jedno svjedočanstvo, koje se očitovalo, recimo, u našim proslavama, kao npr. Solin, Marija Bistrica itd. Ti su ljudi, okupljajući se na takvim proslavama, svjedočili pripadnost svojoj vjeri, i to je također naš duhovni kapital koji sada treba razvijati. Moramo sačuvati Crkvu, moramo je sačuvati u autentičnosti vjere.

Moramo znati da Zapad nije baš tako sjajan. Zapad ima svetaca, ima toliko dobrote, toliko velikodušnosti, ali i velikih opasnosti da se, jednostavno, izmijeni sadržaj vjere, i da se konačno ode u liberalizam i čak nihilizam. Evo ovih je dana "Vjesnik" donio jedan člančić o njemačkom teologu patru Drewermannu. On zapravo niječe sve, proglašava mitovima (npr. djevičanstvo Majke Božje), a predavao je na katoličkom teološkom fakultetu u Paderbornu. On je u generacije studenata uštrcao sumnju koja se pretvorila u relativizam: ništa nije sigurno, ako nije ništa sigurno, na čemu onda ja uopće mogu graditi svoj život i svoje svjedočanstvo.[31]

65. Crkva je odgovorna Bogu - ne državi

Hrvatska Katolička Crkva slijedi univerzalne principe koji su valjani za svakoga ma gdje bio. Prema tome, slijedi principe ljudskih prava, nacionalnih prava, princip dostojanstva ljudske osobe, slobode, pravde. Crkva slijedi te iste principe i u demokratskoj državi. Crkva uvijek poziva na mir, na opraštanje, pomirenje i radi tako da nitko ne dođe u iskušenje mržnje i osvete. Mi smo uvijek i svagdje za poštivanje svih ljudskih prava i prava manjine tako da se ostvari stvarna demokracija. To je što hrvatska Crkva i danas govori.[20]

Sad se pred Crkvom nalazi veliki problem, kako obnoviti ne samo duhovne nego i materijalne posljedice rata. Nadam se da će Crkva imati mogućnost da čini ono što može činiti, da će imati puno razumijevanje, i da će nastojati organizirati solidarnost unutar Hrvatske uz pomoć solidarnosti iz Crkve u svijetu da obnovi župe koje su ratom razorene, zapravo uništene.[25]

Crkva nastavlja svoj život, prelazeći iz jednoga sistema u drugi, iz jedne sociološke konstelacije u drugu. Ali ona prelazi iz svih povijesnih promjena svojom nepromjenljivom biti, svojim nepromjenljivim evanđeljem i svojom nepromjenljivom porukom i - svojom vjerom. I u svakoj

konstelaciji i u svakoj sociološkoj i društvenoj strukturi ona svoju bit očituje u danim mogućnostima i okvirima i danim sredstvima. Ali ostaje uvijek s jednom porukom. Ja ne mogu danas propovijedati drugo evanđelje nego ono u prošlosti, niti se drukčije može propovijedati u budućnosti! Tu je ono što svijet ne razumije i snizuje Crkvu u kategoriju zemaljskih institucija i misli, kao što se zemaljske institucije mijenjaju, da se tako i Crkva može mijenjati. Kao što se zemaljski mentaliteti, filozofije života mijenjaju, da se tako i Crkva može mijenjati - no ona ne može mijenjati ni svoje sakramente, ni svoj Credo, ni Božje zapovijedi. Jer ona je to primila, ona je za to odgovorna Bogu! Ne državi, ne javnom mnijenju, nego Bogu. I to svijet ne razumije.

Zato mi razmišljamo kako da u suvremenoj situaciji, duhovnoj klimi, koja je dijelom i materijalistička, i hedonistička i liberalna, koja ne želi govoriti o nekim stalnim, objektivnim principima, da ipak ustrajemo na tim principima i tu nema kompromisa. Nešto protivno Božjoj zamisli čovjeka, Božjoj viziji čovjeka, Crkva ne može prihvatiti. Mi se ne možemo tome prilagođavati. Ali ona ne može nikoga siliti da joj vjeruje, Bog je ponuda, Isus Krist je došao u svijet kao ponuda - "Tko mi vjeruje?" - tko ima povjerenja. I kad je on navijestio svoju najveću tajnu i najveće čudo ljubavi, a to je euharistija, onda su i oni njegovi slušatelji koji su gledali njegova djela i njegov božanski život rekli: "To je tvrd govor i tko to može vjerovati". Počeli su odlaziti i on ih nije zaustavljao nego je, dapače, postavio pitanje Dvanaestorici: "Vi koji ste stalno sa mnom, koji sve čujete i vidite, hoćete li i vi otići?".

Dakle, vjera je svrhunaravna dimenzija unutarnjega čina čovjekovog opredjeljenja. To je vjera, to je povjerenje i tu je Bog u središtu. Temeljni odnos je odnos čovjeka prema Bogu vjerujući. I ako mi Bog nešto zabranjuje znam da mi zabranjuje jer me ljubi, a ako mi nešto zapovijeda, zapovijeda mi jer me ljubi. Znači, ono je dobro što Bog hoće i ono je zlo što Bog neće. Ako se ta razlika izbriše, onda nema ni dobra ni zla i onda svijetom vladaju sile zla. To je ono što je sv. Ivan definirao kao tri požude: što više vladati, osvojiti i prisvojiti.[39]

Stepinac

66. Stepinac ima svjedoke

Izišla je prije Božića knjiga mojih propovijedi koje sam održao u zagrebačkoj katedrali tijekom 20 godina svakog 10. veljače na godišnjicu smrti kardinala Alojzija Stepinca. Tko iskreno traži istinu, može uzeti i tu knjigu u ruke. Dolaskom demokracije došla je i mogućnost da se o kardinalu Stepincu objavljuju knjige koje brane Kardinala od svih optužbi koje su o njemu izricane i pisane gotovo kroz pola stoljeća. Službena propaganda nije dopuštala glas obrane, a upornost u tim optužbama sve do naših dana u nekim sredinama nije ništa drugo nego tvrdoglavost u mržnji, a mržnja je gluha i slijepa za svaki objektivni sud; protiv nje ne vrijede nikakvi argumenti ni svjedoci. Znam da je bilo u Zagrebu Srba koji su htjeli u procesu protiv Nadbiskupa svjedočiti za njegovu obranu. Prije nekoliko godina umro je u Zagrebu poznati liječnik, po narodnosti Srbin. Poslije njegove smrti dobili smo pismo od njegova brata koji piše da je njegov pokojni brat bio spašen za vrijeme rata jer je zaslugom nadbiskupa Stepinca našao sklonište na Kaptolu. Taj ugledni liječnik, piše njegov brat, prijavio se u ured javnog tužioca kao svjedok da svjedoči u prilog Nadbiskupa.

Kad je kazao što želi, čuo je: "Marš napolje, klerofašista!" Liječnik je osjetio posljedice i na radnom mjestu. Upravo sam ovih dana primio pismo kćeri jednog komuniste koji je izbavljen za vrijeme rata iz zatvora zauzimanjem nadbiskupa Stepinca. Taj je komunista poslije otišao u partizane i poslije rata bio na visokom položaju. Kćerka piše da je uvijek osjećao zahvalnost prema kardinalu Stepincu i zato je nastojao sa svog položaja pomagati ljudima koji su bili u neprilikama. Koliko bismo takvih svjedočanstava mogli skupiti![12]

67. Stepinčev tužitelj demantira optužnicu

Kardinal Stepinac nije jedini krivo optužen i nevin osuđen u ovim našim prostorima. Pod Staljinom koliki su bili suđeni za zločine koje nisu ni pomislili učiniti. Što su to bile "čistke"? Ali ne samo pod Staljinom nego i u staljinizmu i u drugim totalitarizmima. Silnici kroje optužnice kakve žele, "pakuju" nevinom čovjeku što hoće, ako im nije po volji. U takvim sistemima sudovi sude po nalogu a ne po savjesti. Takav je jedan proces proglasio zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca, branitelja ljudskih prava i svih progonjenih, krivim za zločine, da bi se onda počinjeni zločini mogli pripisati, što je apsurd, Katoličkoj Crkvi, a hrvatskom narodu dati epitet genocidnosti. Od toga u tom smjeru usmjerena propaganda ne odustaje. Ali to je teški grijeh protiv istine i pravednosti. Činjenica je da je kojih stotinjak tisuća ubijenih Muslimana i Hrvata; kojem bismo to narodu i kojoj Crkvi smjeli pripisati te zločine? Oni koji su činili zločine nisu imali nikakvog mandata za to ni od naroda ni od Crkve. Samo slijepa mržnja može ustrajati na takvim

optužbama. Uostalom, cijela optužnica montirana protiv kardinala Alojzija Stepinca je demantirana u cijelosti od samog tužitelja koji je izjavio javno: "Da je Stepinac bio samo malo politički fleksibilniji, nije nam trebalo procesa."

Pitam se samo, u čemu bi se sastojala ta "politička fleksibilnost"? U odcjepljenju Crkve u Hrvata od Rima? Ili u šutnji na sve povrede ljudskih prava i sloboda? U svakom slučaju, nikom se ne može suditi zbog političke nefleksibilnosti.

Tako se u odnosu na kardinala Alojzija Stepinca otkrivaju misli srdaca, da li su ljudi istinoljubivi ili nisu, da li ih zanima pravedan sud ili ne, da li im je stalo do dobrih odnosa među ljudima i narodima, ili imaju drukčije ciljeve? Neka to pitanje postave svojoj savjesti oni koji i danas pišu i govore o njemu kao zločincu, čak i koljaču. Čovjek je onakav kakav je u svom srcu.[12]

Što se tiče procesa kardinalu Stepincu, imajuću u vidu sve okolnosti oko tog procesa, političku situaciju toga vremena, Crkva nije nikada prihvatila pravorijek toga procesa. Taj pravorijek nije prihvatio niti hrvatski narod. Mi smo odmah taj proces doživjeli kao jedan nametnuti proces koji nije poštivao istinu, niti je postupao po pravu, nego je jednostavno trebalo osuditi čovjeka koji je prije rata i u vrijeme i poslije rata stajao uvijek principijelno na poštivanju ljudskih prava, poštivanju slobode, bio protiv svakog totalitarizma i diktature, zaštićivao one kojima je trebala pomoć i kojima je mogao pomoći. To je apsolutno neprihvatljivi proces, neutemeljena optužnica i nepravedna osuda. Mi smo se tako kao Crkva odnosili prema tom procesu, ne samo kao Crkva u Hrvata nego cijela Crkva. I zato su i najviši predstavnici Crkve u samome Rimu, kao i papa Pio XII, poslije Ivan XXIII, zauzeli apsolutno jasan stav - Pio XII nazvao je taj proces "prežalosnim procesom". Dakle, nas nije uvjerio, nije nas mogao uvjeriti da se radi o krivcu i o krivnji i da je osuda pravna. Mi smo ga kao takvog uvijek shvaćali i zato smo se prema njemu tako odnosili.[28]

68. Stepinac simbol pravde, slobode i vjernosti

Lik kardinala Stepinca je duhovno religiozna vrijednost, jer je izražavao one duboke težnje i Crkve da bude slobodna, da djeluje slobodno u smislu svoga poslanja, jer je izražavao i one opravdane težnje hrvatskog naroda da zaista bude slobodan i da slobodno živi s drugim narodima u sasvim drukčijim odnosima nego što je odnos pritiska, odnos diskriminacije. Zato on postoji u Crkvi i u hrvatskom narodu kao simbol, rekao bih, simbol pravednih odnosa, simbol slobode i simbol vjernosti. On je kao nadbiskup naglašavao da je nadbiskup i da nije politička ličnost, da ne ulazi u konkretnu politiku kao političar, ali ulazi s moralnih principa, ukoliko je kritičan prema politici, kritičan prema političkom djelovanju, ukoliko to djelovanje nije u skladu s onim univerzalnim normama morala. Dakle, on je bio kritičan i zato je izazivao kritike totalitarnih sistema.[28]

Poznato je da je bio protiv zločina učinjenih u NDH te da je spasio mnoge Židove, Srbe od progona.

Uvijek je bio protiv zločina. Jer je bio za čovjeka. Koliko god je mogao utjecati na određene postupke tadašnje vlasti, utjecao je u prilog čovjeka. Njegovi su susreti s vlastima bili uvijek susreti intervencija. Zato se zauzeo u tim osobnim kontaktima, a i u javnim nastupima za Židove, Srbe, za Rome i za komuniste. Njemu su dolazile, recimo, i supruge nekih komunista koji su bili zatvoreni da bi intervenirao. On nije želio nijednu molbu odbiti ukoliko je mogao uslišiti.[28]

69. Stepinac moj uzor

Ja sam slijedio svoju savjest, a za ispravan stav vlastite savjesti čovjek mora biti pripravan podnijeti i određeni progon. Svoje sam svećeništvo počeo 1945. godine, dakle, počeo sam sa socijalizmom, a bio sam zaređen 15. srpnja. Zaredio me kardinal Stepinac, nas dvadeset i dvoje. I onda smo već osjećali klimu u samoj propagandi, kako se pisalo u novinama o Stepincu, Crkvi. Osjetili smo ono što smo znali da se događalo u Sovjetskom Savezu. Prema tome, mi nismo očekivali korektan odnos. Mi smo očekivali progon i mi smo za taj progon bili i psihološki pripravljeni i molitveno pripravljeni. Ako čitate Evanđelje, Isus je rekao svojim učenicima da će biti progonjeni i da će misliti da služe Bogu kad ih budu ubijali. Mi smo ušli u taj novi sistem živo s raspoloženjem pripravnosti da smo i mi također izloženi određenim šikanacijama i progonima, a do koje mjere će to ići nitko nije mogao predvidjeti. Znali smo da je u Rusiji bilo krvavo, a poslije se dokazalo da je tako bilo i kod nas. Nama mladomisnicima nadbiskup Stepinac kod objeda je rekao: "Šaljem vas u krvavu kupelj". A duhovnik koji nas je pripremao za ređenje rekao je da ako odslužimo samo jednu misu odslužili smo smisao svoga svećenstva.[28]

70. Stepinčeva rehabilitacija

Mislim da je ta polemika koja se javila posljednjih dana u javnosti oko forme rehabilitacije, odnosno poništenja procesa nepotrebna, kazao bih čak nerazumljiva. Ako nova demokratski izabrana vlast smatra potrebnim da se osvrne na totalitarnu prošlost u kojoj su se dogodili toliki montirani procesi protiv nedužnih ljudi, onda ona to može učiniti na način koji smatra najprikladnijim i ustavno utemeljenim. Da li putem obnove sudskih procesa ili nekom zakonskom odlukom, to je pitanje pravnog postupka. Ako Hrvatski sabor kao vrhovno zakonodavno tijelo donese takvu odluku, mi nemamo kao Crkva ništa protiv. Ne radi se samo o montiranom procesu protiv kardinala Stepinca koji je bio progonjen kao predstavnik Crkve i branitelj njezine slobode (Pastirsko pismo), nego i o toliko drugih procesa u kojima su bili nepravedno suđeni toliki ljudi, a među njima svećenici, redovnici, pa i redovnice. Nadbiskup Alojzije Stepinac je svojom službom i značenjem izrazit primjer takvog montiranog procesa. Poništenje tog procesa bilo bi zapravo ocijenjeno cijelo ono vrijeme nasilja u sudskoj formi. Žrtve tog nasilja bili su toliki ljudi. Mislim da nova demokratska vlast ima pravo proglasiti takvu ocjenu. Ona može to smatrati i svojom dužnošću da se tako dadne zadovoljština nevinim žrtvama. Kada i kako će to učiniti stvar je procjene za to odgovornih. Sabor je sigurno najviša institucija koja može o tome odlučivati. Sigurno nijedan čovjek dobre volje neće imati ništa protiv da se nepravda ispravi.[28]

Rekli ste da su kardinala Stepinca demonizirali. Zašto? Zašto se to jednom katoličkom biskupu koji propovjeda Evanđelje činilo? Što je on tako učinio da je proglašen zločincem? Što iza toga stoji? Da li je samo on osobno u pitanju? Ili je u pitanju cijela Crkva? I budući da je ta Crkva u hrvatskom narodu da li je u pitanju cijeli hrvatski narod? Proglasiti zločincem nadbiskupa Stepinca, proglasiti zločinačkom Crkvu, proglasit genocidnim hrvatski narod. Ako je ta mržnja motiv, onda se ne čudimo što je proglašen zložincem. Ali, mržnja nije istina. I mržnja nije pravda. I zato ja sam 20 godina propovijedao, svake godine 10. veljače o nadbiskupu Stepincu u zagrebačkoj katedrali. I bila je prepuna, bila je prepuna mladih. Htjeli su čuti što ja kažem. Htjeli su znati što je istina. U školi su slušali o njemu kao o zločincu. U vojsci su slušali da je zločinac. I suđeni su neki moji bogoslovi pred

Vojnim sudom jer su rekli da nije zločinac. I što je to u toj propagandi koja uporno, 45 godina na svim javnim sredstvima neprekidno govori o kardinalu Stepincu kao zločincu. To su daleko dublji motivi nego njegova osoba. I zato je on na sudu rekao "Ovdje nisam ja Stepinac, ovdje sam ja zagrebački nadbiskup". Zašto je isto tako prošao kroz zatvor kardinal Wyszinsky u Poljskoj? Zašto je protjeran iz Čehoslovačke kardinal Beran koji je bio u Dahauu? Zašto je suđen kardinal Mindszentyu u Mađarskoj? I konačno, Stepinac u Zagrebu? To je ta linija od Baltika do Jadranskog mora, linija otpora ideološkom totalitarizmu koju je trebalo slomiti. A ta je linija bila u obrani slobode, čovjeka, nacionalnih prava. Nadbiskupa nije volio ni jedan režim, ni kraljevski, niti ustaški niti nacistički niti komunistički. Jer je bio slobodan čovjek, protiv nasilja, totalitarizma, bio je zaštitnik dostojanstva ljudske osobe. A onda bio je i za slobodu naroda, za slobodu hrvatskog naroda. To nije grijeh. To može biti grijeh i zločin za onoga tko želi potlačiti taj narod. Zato, mi se ne bojimo suda povijesti. Nju neće pisati oni koji su tužili i ocrnjivali nadbiskupa Stepinca. Taj će sud pisati drugi. I o njemu i o njima. I zato sam govorio i svjedočio za njegovu nevinost, da je osuđen krivo i da mi taj sud ne priznajemo. Sud koji ga je osudio nije bio slobodan, a narod nije nikada povjerovao u njegovu krivicu. Prema tome, mislim da ne treba poseban postupak rehabilitacije.[14]

71. Hrvatska demokracija - Stepinčevo oslobođenje

Sve je uključeno u onu opću radost da smo zaista doživjeli duboku promjenu, kada smo izašli iz totalitarizma u demokraciju. Ja sam to doživio kao radost u kojoj sam radosti sudjelovao s cijelim narodom, a u tu je radost uključeno, rekao bih, i oslobođenje kardinala Stepinca. On više neće biti na optuženičkoj klupi kao zločinac, kao što je bio pola stoljeća, kao što ga još uvijek neka propaganda hoće držati. Nisam smatrao potrebnim da dajem posebne izjave, jer, konačno, prošle sam godine 10. veljače govorio nešto u tom smislu, a sad opet čujem da će i hrvatski Sabor dati izjavu u kojoj će proglasiti ništetnim proces protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca, dakle da ne postoji, niti je priznat u svojim posljedicama. Prema tome, vraćamo se u stvarnost istine i stvarnost poštovanja njegova djela i njegove uspomene. A mi nikad nismo mijenjali stavove prema Alojziju Stepincu. Ni hrvatski narod, ni Crkva u Hrvata, ni Katolička Crkva u svijetu. On je uvijek za nas bio svjedok vjere, branitelj ljudskih prava, slobode naroda, zaštitnik svih progonjenih. To je on za nas bio, jer on je to bio. Prema tome, mi se nismo promijenili.[31]

Ja pod terminom "Stepinčeva Crkva" mislim Crkvu vjernu Isusu Kristu. To je etiketa Stepinčeva optužitelja i ja sam na nju odgovorio 10. veljače 1981. godine. Kad jedan komunist kaže da smo Stepinčeva Crkva, to je čast, to znači da smo vjerna Crkva Isusu Kristu, kao što je on bio vjeran.[31]

Proces o proglašenju kadinala Stepinca svetim približava se svome završetku, no još nije poznat točan datum prvo beatifikacije a onda kanonizacije. Proces će potrajati, jer valja prikupiti sva svjedočanstva i svu dokumentaciju, sve to provjeriti, prostudirati, prevesti... Zatim se sve to daje na uvid nepristranim stručnjacima koji ocjenjuju život, krepost i postupke. Po završetku cijeloga procesa, Sveti Otac donosi odluku.

Tada je taj čovjek Božji i možemo ga staviti na oltar da bude primjer i zagovornik. Valjda će proces završiti do kraja ovog stoljeća.[47]

Vjernik i politika

72. Rodoljublje i kršćanski univerzalizam

Ne! Nikad nema suprotnosti između rodoljublja i univerzalnosti. U Evanđelju kaže se: Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe. To znači da i sebe moraš cijeniti, sebe moraš poštivati kao i drugoga. Isto je i s nacionalnim individualitetima. Činjenica je da je narod biće koje živi na svojemu prostoru, u svojoj kulturi i tradiciji. Tu činjenicu svaki narod ima pravo poštivati. Na čemu se pak izgrađuje to rodoljublje? Na temelju pravednosti, poštenja i ljudskih prava. Prema tome, ako ja volim svoj narod, time se ne isključujem iz univerzalnosti. Univerzalnost ne uskraćuje pravo ni osobi ni narodu. Univerzalnost usklađuje da svaki sebe individualno i nacionalno ugrađuje u opće ljudsko zajedništvo.[46]

73. Vjernik i politika

Mi tvrdimo da vjernik i Crkva na svoj vlastiti način moraju biti prisutni u politici, jer je politika vrlo važno područje ljudskoga djelovanja. Mora se djelovati na savjest i opće dobro. Tu su ljudska prava, zaštita života. Kako treba organizirati gospodarski život? Kako treba osigurati dostojan život građanima? Da bi politika bila u službi čovjeka, mora imati etičke vrijednosti. Kršćanin mora svjedočiti. Vjernici imaju pravo djelovati u svim društvenim i državnim institucijama, u svim političkim strankama, ali svojom kršćanskom savješću.[46]

74. Regionalizam

Postoje uvjeti u kojima nešto ide, a nešto ne ide. Drugo je razvijati regionalizam u uvjetima mira, slobode, a drugo je razvijati ga u vrijeme kad je čitav narod izložen agresiji i kad mora podnijeti teret rata. Dopuštamo da se mogu dogoditi nesporazumi koji pogoduju možda i regionalnom egoizmu. Ni jedan egoizam, niti osobni niti kolektivni, ne vodi općem dobru. Stara poslovica kaže: Sa slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari.[35]

Postoji i pravo cjeline. Postoje instrumenti za rješavanje graničnih problema i u cilju zajedničkog dobra. Ako se dobiva veće zajedničko dobro, a da se odreknem pratikularnog dobra, onda to partikularno dobro uključujem u to opće, veće dobro. Ali o takvim stvarima mora odlučiti najviši organ vlasti, Sabor. Silom pravom jačega ne smije se mijenjati granica, ali dogovorom - to je stvar politike. Ističem samo da silom nametnuta granica ostaje trajna nepravda, otimačina![35]

75. "Davali smo upute prije izbora"

Ne bih želio izražavati ocjenu o svom radu i o svojoj ulozi u sadašnjem trenutku, pa niti o svojim propustima, niti o svojim eventualnim zaslugama. Ne bih htio sada davati ocjenu o samom sebi. Znam samo da sam u vrijeme prošlog sistema bio često, rekao bih, objekt nekad oštre, nekad manje

oštre kritike. Prigovaralo mi se da prelazim na političko područje i nije mi se opraštalo kad sam branio blagopokojnog kardinala Alojzija Stepinca. Ja sam na to odgovarao u dijalogu s predstavnicima tadašnje vlasti, da se ne bavim politikom, i da politika nije moje područje i ne želim biti sudionik u nekoj vlasti, ali se bavim etikom.

I oni su morali prihvatiti taj moj stav od kojeg nisam odustajao.

A što se tiče ovog sadašnjeg vremena, tu smo opet slijedili jasnu liniju. Prije izbora, mi biskupi smo davali određene izjave, određene upute vjernicima kako se ponijeti, kako se odrediti u toj novoj situaciji, u tom prijelazu i kako se odrediti poslije. I opet smo išli putem načela, tako da nismo diktirali odluke koje svaki vjernik kao građanin mora donijeti u svojoj vlastitoj kršćanskoj savjesti. Dakle, u tom prijelaznom vremenu bili smo vjerni načelu slobode da se glasuje za demokraciju, a sada u demokraciji, opet smo vjerni načelima i to opet svojim izjavama naglašavamo, da ta demokracija bude autentična, da bude zaista u prilog slobode ljudskih prava i moralnog i duhovnog napretka. Dakako, treba liječiti od mentaliteta. Može se promijeniti jedan totalitarni sistem, a da ostane totalitarni mentalitet i to je proces koji traži vremena.[31]

Ne bih mogao reći da sam baš ja očuvao Crkvu od politizacije. To je bio naš opći stav, to je stav Crkve, stav koji predstavlja papa. To je onda i stav hrvatskih biskupa. A kako smo mogli Crkvu sačuvati od politizacije? Tako što smo bili dosljedni i jasno dijelili poslanje Crkve od političkih pretenzija. Sigurno da svaka politička vlast, a pogotovo totalitarna, nastoji Crkvu ne samo ograničiti, nego je čak i uključiti u svoj vlastiti politički interes. A Crkva mora biti budna da ne bude uskljućena u neki ovosvjetovni interes, koji ne bi bio u skladu s njezinim duhovnim poslanjem. Mi nismo jednostavno mogli pristati na to da budemo politizirani, instrumentalizirani. U koncilskim dokumentima je osobito istaknuto kako se Crkva ima odnositi prema svim stvarnostima u kojima živi i s kojima se susreće, a mi smo nastojali slijediti tu liniju Sabora.[31]

76. "Mi imamo načela a ne političke recepte"

Nakon pola stoljeća, u kojem je vremenu Crkva u Hrvatskoj živjela gotovo u ilegali, danas je ona jedan od vrlo važnih elemenata sveukupnoga života. Čuju se čak i mišljenja da se odveć približila državi. Ja bih postavio pitanje - iz kojih izvora dolaze ta mišljenja? Ja znam za tu kritiku, ali bih pitao, iz kojih motiva ona dolazi? Ona dolazi iz starog mentaliteta. Isti oni, koji su Crkvu htjeli zarobiti ili je gurnuti što dalje od javnosti, sada prigovaraju da je Crkva preblizu države, odnosno javnosti.

Crkva, međutim, ima jasne principe u pogledu odnosa prema državi, vlasti, pojedinim strankama, prema javnosti i prema društvu uopće. Ona je objasnila svoj stav i svoj odnos u jednom važnom dokumentu Drugog vatikanskog sabora. To je dokument *Radost i nada*. I oni koji ne mogu razumjeti i Crkvu i njezin odnos, trebali bi najprije pročitati taj dokument. Crkva je otajstvo zajednice, koja živi i želi živjeti s Bogom, povezuje je Duh, a ne interes. Ona ima svoje poslanje, sakramente, euharistiju, sredstva posvećenja, opraštanje, pomirenje. To je njezina duhovna misija, duhovno poslanje, koje obavlja u svakom društvu, u svakom sistemu, u svakoj državi i pod svakom vlašću. Samo ovisi da li joj konkretna vlast dopušta slobodu za to poslanje.

Komunistička vlast je vrlo ograničila mogućnosti Crkve i proglasila je cijelo njezino poslanje negativnim, znači nepotrebnim. Demokratska vlast ne može tako postupati. Zato je Crkvi lakše razgovarati s demokratskom nego s totalitarnom vlašću, premda je i u njoj Crkva opstala, nije se prodala. S demokratskom vlašću Crkva

razgovara, ali se ne odriče svojih načela. Postoji jedan drukčiji odnos. I mi od demokratske vlasti zahtijevamo da poštuje Crkvu i njezino poslanje. A vlast se izjašnjava, bar u javnim istupima, da poštuje Crkvu. (...)

Crkva čuva svoju autonomiju, ona se ni jednoj vlasti ne da instrumentalizirati. I ako su se neki svećenici angažirali na političkom području, u nekoj stranci, oni to nisu činili u ime Crkve, nego u vlastito ime i na svoju odgovornost. Crkva želi biti rekao bih, učtiva prema vlasti, ali i slobodna od vlasti.

Mi smo se pojavljivali javno, uz vlast, u nekim trenucima važnim za našu nacionalnu povijest, i mislim da smo na to imali pravo. Ali uvijek kad se pojavljujemo na nekom primanju, to je na poziv Vlade, a nikada na poziv stranke. Mi se nikada nismo odazivali na stranačke konferencije.[26]

Sve je još u procesu, još nisu preminuli stari zakoni i nisu stvoreni novi koji bi tretirali prisutnost Crkve i vjere u državi i prema tome odredili stav države prema crkvenim zajednicama. Te odnose će trebati izgrađivati u dijalogu. Ako bude određenih pitanja koje treba riješiti na obostrano zadovoljstvo i za opću korist, onda će se morati uspostaviti određeni dijalog između Crkve i države. I to uvijek na principu autonomnosti vlasti kao vlasti i autonomnosti Crkve kao Crkve. Ali opet ima jedno zajedničko suradništvo. To su ti etički principi, univerzalni, koji obvezuju i vlast da u dijalog s Crkvom ne polazi s pozicije sile. Treba poštivati moralne principe i tako ostvariti prijalaz koji će biti ispravan, koji će uključiti međusobno poštovanje. Trebat će riješiti i problem denacionalizacije. Koja su dobra nužna Crkvi da ona funkcionira, da ima materijalnu mogućnost za svoje poslanje, a koja su bila oduzeta, baš zato da bi se Crkvi onemogućilo njezino djelovanje.[35]

Crkva može utjecati na donošenje najkrupnijih političkih odluka onoliko koliko Sabor uvažava načela koja propovijeda Crkva. A Crkva zahtijeva da demokratska volja, kojom se jedan narod izjasnio za svoju slobodu i za svoju državu ima biti poštivana. Jer je to zakon poštivanja prava. Svaki narod ima pravo biti slobodan, ima svoju državu, jer je bez države bezimen, bez nje ne postoji, nezaštićen je, izložen samovolji jačega i raznim pritiscima, hegemonijama i izrabljivanju. To je jasno. Crkva je apsolutno podupirala proces demokratizacije, ali se nikada nije vezivala uz jedno političko rješenje. Mi nemamo političkih recepata, mi imamo načela. Kad se u granicama jedne države ostvario jedan poredak, Crkva opet ima načela kako unutar tih granica - koje imaju biti poštivane - urediti unutarnje odnose za sve građane. A to znači da država mora biti zaštitnica prava svake ljudske osobe. Treba stvoriti ustav, zakone koji će štititi da svaki građanin može živjeti svoje dostojanstvo u slobodi. Tu sad dolazi pitanje manjina. Svaki čovjek manjine mora se osjećati slobodan kao pripadnik manjine, država mu mora priznati prava da bude ravnopravan.[35]

Svaka vlast želi Crkvu pomalo uključiti u svoje interese. Ali Crkva ima svoje poslanje i želi služiti narodu želi služiti i konkretnom društvu svojim poslanjem, ali ipak uvijek na distanci. I zato može biti da si mi i otvoreno kažemo: ovo ne ide. Imamo i mi problema s demokratskom vlašću, nisu svi problemi riješeni kako bi trebalo ili kako je Crkva predlagala. Još se čekaju neka rješenja. Ipak, ustanovio se dijalog. Imamo tri biskupa koji su predstavnici našeg hrvatskog episkopata zaduženi za razgovore s predstavnicima hrvatske vlasti. Sada se razgovara o konkretnim problemima.

Gospodin Stipac ipak je upotrijebio riječi koje ne idu u kontekst naših razgovora - da sam "konsterniran", "deprimiran". Ja sam kritičan i zabrinut. On je tamo rekao da sam ja za promjenu vlasti. To ima drukčije značenje. Ja sam 30. svibnja 1990. pri konstituiranju Sabora rekao principe kojih se Sabor treba pridržavati. Budući da demokratsko ustrojstvo uključuje više

demokratskih stranaka, pristupi određenim političkim rješenjima mogu biti različiti. Zato je važan program kako stranka želi riješiti određeni politički, društveni i ekonomski problem, kakvim metodama, mogućnostima. Ona je na izbore išla sa svojim programom.[35]

77. Stranke

Moram priznati da je u predizbornoj kampanji bilo više napada jednih na druge nego iznošenja programa. Ti programi mogu biti različiti, mogu se jako udaljavati, ali i biti bliski. U važnim je pitanjima ipak bitno da ona stranka koja u parlamentu ima većinu osluškuje što govori bilo koja druga stranka, kako ona gleda na određeni problem, i da važe njezine argumente, da li mi taj prijedlog pomaže da dopunim ili ispravim svoje gledanje. Mislim da je to također demokratski proces koji bi vodio do sklada u odlučivanju. Zato, biti isključivo na principu većine, a ne osluškivati razloge i drugih prijedloga ne bi bilo mudro. Politička mudrost traži da slušam jer više ljudi više vidi. Iz različitih pristupa problem se može bolje raščlaniti i lakše je tražiti rješenje. Dakako da je jedna odluka, vrlo važna za sudbinu i život naroda i države, to obvezatnija što je u njoj uključena sva politička snaga. Zato sam ja za dijalog i između stranaka, i onih koje su dobile najviše glasova i onih ostalih, uz međusobno poštovanje. I da se važu sva mišljenja, svi prijedlozi.[35]

Mi, biskupi Hrvatske, izrazili smo se u jednoj izjavi, da prepuštamo savjesti vjernika da sluša, ocjenjuje, promatra i da vidi. Mi nismo davali nikakve posebne sugestije, već smo dali na savjest vjernika da promišljeno ocijene i da biraju program koji je u skladu s njihovom savješću. To je bio naš stav. Željela je doći k meni na razgovor Savka Dabčević. Primio sam je kao čovjeka, kao osobu. Isto tako je bio i gosp. Budiša. Svima sam rekao, koji su me htjeli kontaktirati, na što trebaju paziti pred izbornu kampanju. Rekao sam da ne smiju vrijeđati i da moraju poštivati istinu. To su principi u kojima se čovjek očituje pred javnošću, a što će imati za svoje predizborne programe, to je njihova stvar. Ako imaju programe, neka ih pozitivno izlože da nikoga ne vrijeđaju, da ne povređuju istinu, ljudi će već znati odabrati. To je bio moj razgovor i stav u kontaktu s njima.[25]

Svećenik je isto građanin. No on ima jasne direktive kako se treba odnositi u predizbornoj kampanji, kako se treba odnositi prema strankama, kako prema konkretnoj vlasti. Svećenik ima jasnu uputu da ne pripada političkim strankama, jer se vjernici mogu dijeliti na političke stranke, a svećenik je svojom službom zapravo onaj koji sabire, bez obzira na političku opredijeljenost, vjersku zajednicu. Zato je opasnost ako se svećenik izričito angažira u politici jedne stranke, da se onda na neki način odijelio od onih koji pripadaju drugim političkim strankama.

Prema tome, sugestija svećenicima bila je da oni vrše svoju službu širinom svoga poziva kojemu pripadaju, bez obzira na politička opredjeljenja. Ali oni, svjesni kao građani, isto mogu imati svoje političko mišljenje, mogu ga izraziti na izborima, mogu ići na birališta. Možda se koji put netko malo previše ističe, ali mislim da su svećenici zadržali tu distancu u političkim natjecanjima i da su uglavnom zadržali svoju funkciju. A što se tiče same vlasti, konkretne vlasti na konkretnom području, svećenici su upućeni da s tom vlašću moraju kontaktirati, razrješavati konkretne probleme. Dakle, kontakt sa samom vlašću nije ovisnost o vlasti, ali je upućenost na vlast da se problemi rješavaju. Lijepljenje političkih plakata po crkvama svakako da nije prihvatljivo jer to može biti i manipulacija Crkvom.[25]

Stranka može nositi pridjev demokršćanske u imenu i sastupati kršćanske vrijednosti... što znači da će njezino vodstvo biti vjernije, da će joj članstvo vjernije zatupati kršćanska načela i pripadati Crkvi.

Ali, politika se vodi i odgovornost za nju snosi isključivo po stranačkom kriteriju.[23]

Srbi u Hrvatskoj nemaju pravo mijenjati granice jer su manjina. Ni jedna manjina nema pravo mijenjati granice u državi u kojoj živi. Onda bi i gradišćanski Hrvati mogli tražiti mijenjanje granica. Tu imamo načelo ravnopravnosti i jednakog dostojanstva svakog naroda. Jedan narod nema više prava, a drugi manje, ili više dostojanstva od drugoga. Zato jer je jači da ima više prava od onoga koji je slabiji. Kao što imaju pravo Srbi u Hrvatskoj, takvo isto pravo imaju i Hrvati, Mađari, Albanci... u Srbiji.[35]

78. Tko je "katolički"

Postoji u crkvenom zakoniku odredba da nitko ne smije nikakvom pokretu, ustanovi ili stranci dati naziv "katolički" bez posebne dozvole biskupa. Dakle, ne može se niti jedna institucija, pokret ili stranka deklarirati kao katolički ako za to nema poseban pristanak biskupa. A biskup će dati odobrenje kad bude za to imao valjanog razloga i kad taj pokret bude unutar Crkve, uključen u njezino poslanje.

Što se tiče vjernika, oni su također Crkva. Katolički vjernik je Crkva jer uprisutnjuje Crkvu u životu. Ali, svojom vjerničkom savješću on mora svoja stajališta zastupati sa stajališta vjere, onih principa u koje vjeruje. Tako Crkva, kroz vjernike ulazi u raznovrsne sfere života. Jer, ne može vjernik biti "dvostruk": vjernik u crkvi, a nevjernik u politici.[23]

79. Propast komunističkog jednoumlja

Propast komunističkog jednoumlja bio je nužni povijesni proces. Nasiljem se ne može kroz neograničeno vrijeme održati nijedan sistem. Ljudi hoće biti slobodni pa prije ili kasnije odbacuju tiraniju, bila ona ideološka, politička, ekonomska, vojna. Svako je pak nasilje, svaki totalitarizam protiv čovjeka jer gazi čovjekovo dostojnstvo. Čovjek je misaono biće pa proniče prije ili kasnije što je istina a što zabluda, pogotovo ako se zabluda silom nameće kao istina. Sve što je protiv dostojanstva ljudske osobe i ljudskih prava, protivno je civilizaciji to spada u civilizaciju džungle. Svi totalitarni vlastodršci nametali su se kao neprolazni, ali povijest je prolaznost.[11]

To je bio totalitarizam, koji je utemeljen na sili, ne na argumentima, ne na uvjeravanjima, ne na diskusijama s nekim drukčijim mišljenjem. Silom se treba isključiti utjecaj drugih ideologija i drugih ideja. I taj se sistem nije držao na demokraciji da svatko može ponuditi neki svoj program, nego se temeljio na sili. I nametnutoj šutnji. I tu je trebalo isključiti one koji su glasni u ime vjere, u ime Božje na koncu. Za vrijeme posljednjeg izvanrednog simpozija u Rimu došli su biskupi iz svih zemalja koji su naslijedili povijest progonstva Crkve, pa su pripovijedali koliko je bilo mučenika, koliko ubijenih svećenika, redovnika, biskupa i vjernika. To je bio program uništenja jednog duhovnog svijeta da bi onda mogao tobože zaživjeti jedan drukčiji svijet.[28]

U vrijeme gotovo polustoljetnog jednoumlja komunizma svećenici su osjećali da su građani drugoga reda. Crkva je i u takvoj situaciji ostala vjerna svom poslanju. Propovijedala je Evanđelje, čuvala je svoju slobodu, nije dopuštala da bude manipulirana, nego je uvijek ostajala ono što jeste, makar u ograničenoj slobodi. Nije dopustila da bude uključena u političke interese, političke ciljeve, nego je uvijek bila vjerna svom poslanju i svojoj službi. Okupljala je vjernike, propovijedala je vjernicima, slavila je slavlja i tako održavala nadu i podržavala ljudima svijest savjesti i svijest dostojanstva ljudske osobe.[22]

Komunisti su proganjali vjernike radi ideoloških i klasnih razloga, ideološke i

klasne mržnje. Pročitao sam u *Radosnoj vijesti* (izlazi u Sarajevu) svjedočanstvo misionara o. Matije Rufa koji je proveo dulje vrijeme u kineskom zatvoru jer je svećenik. Komunist koji je držao političke časove zatvorenicima govorio mu je kako ga mrzi pa ga nije htio ni zvati imenom nego sam broj 592. O. Ruf kaže da su kineski komunisti ulazeći u Partiju morali položiti zakletvu da ne vjeruju u Najviše biće, a ako bi ono i postojalo, moraju ga mrziti i moraju mrziti i one koji vjeruju.[15]

80. Posljedice ateizacije

Moralno stanje kod nas nije na visini, ako ga promatramo s objektivnih načela. Gubitak moralne svijesti kod nas je posljedica ateizacije. Dostojevski je kazao "Ako Bog ne postoji, sve je dopušteno". A ne možemo zanijekati utjecaj službenog odgoja tijekom 45 godina kako Bog ne postoji, da čovjek nema nikakve transcendentne svrhe, da ne postoji vječni život. To se taložilo u dušama... Ako ne postoji Bog, ako ne postoji sankcija koja štiti dobro i zabranjuje zlo čovjek čini što mu se prohtije. Čovjek time niječe svoju moralnu bit. Neki dan tražila me je grupa roditelja moleći me da učinim nešto da se zatvore kafići koji rade do tri ujutro, žalili su se da djeca bježe od kuće navečer tražeći svoje društvo, a drugog su dana nesposobni za rad i učenje. Sjetimo se samo filmova i literature gdje se aplaudiralo rastavi braka, abortusu, govoreći da je to sloboda. To nije sloboda, već gubitak moralne svijesti. Jer, Bog ne odbacuje čovjeka, ali čovjek može odbaciti Boga. Bogoubojstvo uvijek donosi kao posljedicu čovjekoubojstvo. Bog se ne može ubiti u svojoj esenciji, ali se može ubiti u ljudskoj savjesti. A onda su putevi za sva zla otvoreni... Zamislite kakva je savjest bila u ljudima koji su vršili masovne pokolje. Kakva je savjest onoga koji se na Kočevskom Rogu pohvalio da ih je bilo samo 30.000, da je šteta što ih nije bilo 230.000 da ih ubiju... kakva je to savjest?[14]

Zlo je zlo, dobro je dobro. Postoje granice koje se ne mogu prijeći a da se ne prijeđe iz dobra u zlo. To vrijedi i u politici i u ekonomiji. I u ovom ratu. Ako nema objektivnih principa i objektivnih prava koje mora svaki poštivati, onda nam ostaje pravo jačega. U "Glasu Koncila" citiraju Christophera, da je kazao ovako: "Jedno je pitanje da li je nešto moralno, a drugo pitanje da li je nešto važno". Prema tome, ako je za nas nešto važno, ne mora biti i moralno. To je apsolutno negativan princip, koji kaže: svako sredstvo je dopušteno. Odnosno, cilj opravdava sredstvo. A to je apsolutno pogrešno.[35]

81. Etički relativizam

U prošlom režimu imali smo totalitarnu indoktrinaciju koja je negirala sve duhovne vrijednosti i afirmirala materijalistički pogled na čovjeka i svijet. Materijalističko poimanje čovjeka i uživalačko vrednovanje života stvorilo je mentalitet koji odbacuje objektivna načela morala i briše razliku između dobra i zla. Prema tom mentalitetu čovjek može činiti sve što mu se prohtije, što pribavlja užitak i donosi korist. Kao što postoji materijalna droga koja uništava živote mladih, postoji i ta droga koja drogira savjest. Ta se droga zove subjektivizam, koji niječe narav stvaranja i istine života. Rat ne može biti opravdanje za etički relativizam. Zlo je uvijek zlo, a dobro je uvijek dobro. Zato, jao onima, kako prorok kaže, koji zlo prikazuju dobrim, koji tamu hoće proglasiti svjetlom.[44]

Naviještanje

82. Tehnika naviještanja Evanđelja

Crkva je počela živjeti u grčko-rimskom svijetu, u poganskoj civilizaciji, koja je doduše imala svoju religioznu dimenziju kroz mnogoboštvo. Ali, to su bili formalizmi koji nisu odgajali savjest. Zato je ta napetost između dobra i zla trajno prisutna u povijesti i svakoj civilizaciji. Crkva je usađena u takav svijet. Isus je rekao svojim učenicima da su oni svjetlo svijeta. To znači, najprije je poziv Crkve biti svjetlo života. Mi najvjerodostojnije evangeliziramo ako to i živimo.

Crkva je tako pomalo počela mijenjati shvaćanje poganskog svijeta, pa su kršćani postali uočljivi baš svojim životom. Dakako, jer su vjerovali u jednoga pravog i živoga Boga, a ne u Jupitra, Veneru, Afroditu... Pa su ih zbog toga smatrali ateistima! Ali su ih posebno zanimali svojim životom, jer su oni živjeli drukčije.

To je prvi način da Crkva naviješta, da živi ono što propovijeda. Zato je uvijek potrebna reforma, obraćenje. Mi se svakoga dana moramo obraćati. A onda treba ponuditi Riječ, da se iz uvjerenja ponudi Riječ.

Isus Krist je prošao zemljom čineći dobro, kaže Sveto pismo i naviještao je Riječ. Govorili su da govori kao onaj koji ima vlast, jer je govorio puninom svoje božanske istine. Ali, da li je ta riječ bila prihvaćena? Zato je on rekao onu prispodobu kojom je prorekao sudbinu svoje riječi do svršetka svijeta: ići će sijač da sije sjeme, to sjeme je Riječ. Sijač je, možemo kazati, Crkva, ali sjeme pada i na kamen i na trnje i na put i ne donosi roda; samo ono koje padne na dobru zemlju, a to znači u otvoreno srce, koje je gladno istine i pravednosti i koje želi prihvatiti taj novi život, e to je onda plod Riječi.

Zato je Crkva uvijek i u sebi imala problema s grijehom svojih članova, ali je uvijek odgajala svece i pravednike, ljude Božje, kojima je onda bila kvasac u svijetu. To je način Crkve kako ona djeluje u svakoj civilizaciji, a ipak je tajna čovjekove slobode i njegovog odnosa kako će on to prihvatiti, hoće li vjerovati ili neće. Ipak je tu stvar osobnih opcija. A čovjek je u toj svojoj unutarnjoj napetosti također razapet između dobra i zla, svojim unutarnjim prohtijevima, sebičnostima, požudama. Osim toga je pod utjecajem vanjske sredine, a pod utjecajem je i onoga nevidljivoga napasnika koji utječe na ljudske misli. Zato nažalost nije lako obratiti čovjeka. Vjerovati Isusu Kristu, Bogu, znači promijeniti se, obratiti se, a to nije lako, jer su otpori u nama i oko nas.

Eto, to je taj napor Crkve da naviješta, da živi i svjedoči, a uspjeh ne ovisi uvijek samo o Crkvi. Ne postoji uvijek uspješna tehnika naviještanja.[43]

Potrebna je mjera u svim stvarima. Ljudi kao da se još uvijek pitaju kako je moguće ono što je prije bilo nemoguće. Stvar je normalna. Prije smo bili sasvim isključeni iz televizije, iz radija, tiska... Ideološki, Crkva je bila, kao i vjera uostalom, negativno konotirana. Materijalistička filozofija bila je temeljna istina i svjetonazor, pa je gledanje na Crkvu i na vjeru bilo negativno, što se

odražavalo i u medijima. No, demokracija respektira vrijednosti, Crkva se više ne smatra negativnom prisutnošću po politički sistem. Sasvim je razumljivo da su se javna sredstva priopćavanja otvorila vijestima i porukama iz crkvenog života. Ali, to je normalan odnos. Prije su mi u razgovorima znali reći: "Društvo to ne dopušta". Pa sam pitao: "Koje društvo?" Jer, društvo sam ja. Društvo su svi građani. I činjenica je da su velik dio tih građana vjernici. Tko ima pravo odrediti što društvo smije, a što ne smije dopustiti? Totalitarni je sistem identificirao vlast s društvom, a to se ne smije. Prisutnost crkvenih poruka i vijesti u sredstvima javnog priopćavanja po mom mišljenju nije pretjerana ni profanirana. Mislim da je u granicama. Vjernici, koji su također društvo, i te medije gledaju i slušaju imaju pravo nešto čuti o sebi i svojem vjerskom životu. To je također stvar demokratskog odnosa. Stvar poštivanja realnosti.[14]

Nije moguće procijeniti tajnu duše. Religijsko osvjedočenje je tajna duše. To je osobni odnos čovjeka prema Bogu. Kako se taj odnos očituje također je stvar ljudske savjesti. Sigurno je da je u bivšem sustavu vjersko očitovanje bilo potisnuto. Čitave kategorije građana vjernika bile su onemogućene da se očituju. Uzmite samo primjer pritiska pod kojim su živjeli naši profesori, nastavnici, učitelji... Morali su se ili "obračunati s religijom" ili napustiti to zvanje. Dakako, da su se ti ljudi suspregli od javnog očitovanja vjere, jer se radilo o nasilju nad savješću. Koji je pripadnik milicije mogao očitovati svoju vjeru? Ja sam imao slučaj kada me došao zamoliti za intervenciju jedan Srbin, milicioner, kojeg su otpustili iz službe jer mu je žena krstila dijete. On i njegova obitelj bili su progonjeni zbog vjerskog čina koji je bio ustavno dopušten. I tolike druge kategorije građana bile su u istoj poziciji... Demokracija dopušta tu mogućnost. Više se nikada nikome ne može prigovoriti da je vjernik. Mi smo se borili za vrijeme komunizma da se apsolutno respektira proklamirani ustavni princip slobode, i od vjernika smo zahtijevali da budu savjesni i stručni u svom poslu. A ipak su bili potisnuti i vjerska im je svijest bila negativna hipoteka... Iz te zabrane prošlosti ljudi se oslobađaju. Ljudi dolaze s iskrenom vjerom u slobodu očitovanja svoje religioznosti. Tko bi išao u crkvu zbog pomodnosti ne bi dolazio iskreno a u crkvu treba doći iskrenog raspoloženja. Ali da je oslobođenje od pritiska omogućilo veće dolaženje u crkvu onima kojima to nije bilo prikladno prije, to je istina i to se vidi. Zato župnici govore da ima sve više zahtjeva za krštenjem odraslih, za crkvenim uređenjem brakova i slično.[14]

83. BKJ - HBK

Činjenica je da Jugoslavije nema. To je povijesna realnost našeg vremena. Konačno, ona nije niti imala dugu povijest - svega 74 godine. U toj su se državi našli narodi koji su na ovim područjima i preko 13 stoljeća. Ta država stvorena diktatom velikih, a možda i nepromišljenošću malih, nije imala perspektive, jer je opstojala na hegemoniji, centralizmu i nasilju. Prema tome, ona se nužnošću povijesnih procesa morala raspasti. Jugoslavija kao država različitosti - povijesnih, kutlurnih, civilizacijskih, vjerskih, jezičnih - bila je promašena. Sada je stvarnost da su nastale nove države - Hrvatska, Slovenija, BiH, Makedonija i to na temelju demokratskih opcija. Dok je Jugoslavija postojala bila je jedna Biskupska konferencija. Mi smo se sastajali, ne toliko jer smo u jednoj državi, nego utoliko jer smo jedna Crkva. Sad kad su stvorene nove države, situacija je, izuzev na istoku, manje-više jednostavna: svaka država - svaka biskupska konferencija. Suradnja između novih biskupskih konferecija je moguća, iako ne u strogoj kanonskoj strukturi, nego jednostavno u

zajedništvu Crkve da se susrećemo, izmjenjujemo iskustva, savjete.

Što je Crkva? Ona nije neka apstraktna ideja, Crkva je konkretni čovjek. To je konkretni papa-čovjek, konkretni biskup-čovjek, konkretni župnik-čovjek i to je konkretni vjernik-čovjek. Svi su oni Crkva. Kad se kaže da je Crkva mogla više učiniti, to pitanje mora sebi postaviti svaki vjernik. To je opće pitanje apostolata laika. Laik je kao Crkva prisutan tamo gdje nije ni biskup, ni župnik, ni đakon, ni časna sestra. On se mora odrediti kao Crkva u toj sredini, što će u nju kao Crkva unijeti. Zato svaki sebi mora postaviti pitanje: "Što sam ja učinio da bi Crkva više učinila? Što sam ja učinio kao profesor na katedri, kao radnik u tvornici, kao upravnik u vodstvu nekog poduzeća, kao liječnik u bolnici, što sam ja učinio kao Crkva?"

Znam u kakvim je uvjetima poslije rata naša Crkva živjela. Što je Crkva tada mogla? Znate, ima situacija kad Crkva može trpjeti i možda je Crkva tako najviše učinila. Jer mi nekad previše naglašavamo aktivizam, velike nastupe, velike tribine. Misterij Crkve je misterij Krista. Mogli bismo i Isusu postaviti pitanje što je učinio, je li mogao više učiniti. A učinio je sve kad je pošao na križ. Tako i Crkva, ne živi samo Cvjetnice, nego i Veliki petak, i onda je najaktivnija. Zar mislite da pad jednog takvog bezboštva, koje je imalo sve mogućnosti da se održi na vlasti i da se odupre procesu demokratizacije, nije plod i onih žrtava mučenika koji su ginuli u logorima i bili na razne načine mučeni - toliki biskupi, svećenici, redovnici, vjernici. To je bila moć Crkve koja je srušila ovaj sistem.[31]

84. Vjeronauk u školi

Ako je škola uopće u službi obrazovanja čovjeka i pripremanja za život, onda u taj rast čovjeka treba unijeti i vjerski odgoj da odgoj bude cjelovit ne samo na području intelekta nego i na moralnom području. Čovjek nije potpuno odgojen ako nije i u savjesti usmjeren na istinu života i smisao postojanja. Tu je vjerski odgoj nenadoknadiv. Vjernici imaju pravo da im škola bude u tome suradnik jer i oni tu školu uzdržavaju svojim porezima.[10]

Mi biskupi jasno smo kazali da smo za ulazak vjeronauka u škole, po istoj logici kao što smo za ulazak vjerskih sadržaja na sredstva javnog priopćavanja. Ne možemo prihvatiti odsutnost religioznog odgoja u školama, jer to bi značilo da smo ostali na materijalističkom i laičkom pojmu odgoja. Smatramo da škola ima služiti svim građanima, pa onda i građanima vjernicima. Stoga je vjeronauk imao pravo ući u škole, premda nekima to nije bilo lako shvatiti i prihvatiti, to je stvar mentaliteta. Općenito govoreći, mislim da je vjeronauk uveden bez većih problema, da je uglavnom prihvaćen i da je ulazak svećenika u nastavnički zbor također vrlo pozitivan. Ima, dakako, konkretnih poteškoća, npr. u tome što nemamo dovoljno stručno opremljenih vjeroučitelja i oni se moraju osposobiti kroz određeno školovanje. Vjeroučiteljev rad nije običan nastavnički posao. Vjeroučitelj je svjedok vjere, on ne predaje samo znanje. On mora biti osvjedočeni i praktični vjernik, jer mora odgajati za vjeru, za svjedočenje. Dakle, ne samo informacija nego i formacija vjernika.[31]

85. Vjeroučitelji

Zato je zaista važno kakvog ćemo imati vjeroučitelja, kakva će biti njihova osoba, moralna, duhovna, stručna kvaliteta. A to nije lako stvoriti preko noći jer biti nastavnik vjeronauka, ne znači imati radno mjesto, to je apostolsko djelovanje, to je ostvarivanje Isusove zapovijedi: "Idite i propovijedajte Evanđelje svakom stvorenju". Zato vjeroučitelju Crkva daje mandat, i ako ona vidi da on ne ostvaruje zadaću koja mu je povjerena može taj mandat poništiti. Poradi

specifičnosti vjeronauka teško je prihvatiti trajno radno mjesto, nego radno mjesto kroz provjeru kako čovjek na tom radnom mjestu izvršuje svoje poslanje. Naime, u nekim zapadnim zemljama ima s vjeronaukom u školama i negativnih iskustava, jer su se nagomilali veoma potrebni vjeroučitelji od kojih su neki ili vjerski indiferentni ili čak ateisti.[31]

Vjeronauk je uvijek navještaj vjere Božje; to je ponuda ljubavi Božje čovjeku; to je služba spasenja za vječni život. Isus Krist, punina Božje objave - Bogočovjek - učitelj je istine i ljubavi. Vjeroučitelj je u toj službi. Svjedoči svoju vjeru. Zato predaje s uvjerenjem i s ljubavlju prema Bogu i prema onima kojima naviješta Riječ. To je bitno. Važno je kakvom će to metodom činiti, kakva će sredstva upotrijebiti, osobito audiovizualna, koja pruža moderna tehnika. Vjeronauk je u službi života duše s Bogom i zato je u moderan vjeronauk uključena molitva. Ako vjeroučenik ne nauči iskreno i svjesno moliti, živjeti suživot s Bogom, on neće živjeti dosljedno svoje kršćanstvo.[10]

Teološka kultura je širok pojam. To ne znači biti samo teološki obrazovan nego i živjeti u skladu sa svojom vjerom, a to je kultura duha i savjesti, kultura srca da bude čovjek čovječan. Može li uopće biti cjelovite i istinske kulture bez duhovne dimenzije i bez duhovnih vrijednosti? Čovjek može biti tehnički na najvišim stupnju civilizacije, a da još to ne znači da je kulturan. Može biti barbarin.[10]

Gotovo polustoljetno obrazovanje u kojem je službeno bila isključena svaka vjerska naobrazba nije ostalo bez posljedica. Mnogi ljudi dobre volje i djelomično ali ne svestrano vjerski obrazovano osjećaju potrebu da svoje vjersko znanje upotpune. To se nekako nadomiješta homilijama ali to nije dosta.

Na tom području treba učiniti mnogo više kroz tribine, seminare i razne susrete, te takve Institute.[10]

86. Duhovna obnova

Crkva cijelim svojim djelovanjem uvijek radi na duhovnoj obnovi ljudi. Kako živjeti? Evanđelje je program života kako izgrađivati svoje odnose. Prvo, temeljni odnos čovjeka prema Bogu, dakle taj koji pretpostavlja vjeru. Ako vjerujemo u Boga, ako prihvaćamo Evanđelje kao program života, kao Božju riječ, ako vjerujemo u Isusa Krista kao utjelovljenu vječnu Riječ, Sina Božjega koji je čovjekom postao, njega prihvaćamo kao svjetlost svoje savjesti, dakle, onda pokazujemo put kako moralno i duhovno živjeti u svim odnosima u odnosu prema Bogu. A iz toga temeljnog odnosa čovjeka prema Bogu, vjernika prema vjeri, nužno se izgrađuje odnos prema čovjeku na principu istine, pravednosti, poštovanja i ljubavi. To je odnos savjesti za vrijednosti koje su tu, koje su zato neprolazne, objektivne. Prema tome, duhovna obnova za kršćane znači kršćanski život. Za one koji nisu kršćani i koji nisu vjernici možda znači neki drukčiji aspekt, možda se samo suzuje na humanizam ili čak na jedan pošten stav prema svojem pozivu i također u odnosu prema drugima. Ja sam u Mariji Bistrici tumačio što za nas znači duhovna obnova. Duhovna obnova ima jedan drugi izraz, a taj izraz je samo tumačenje, taj izraz je riječ samoga Isusa Krista: obratite se, promijenite se. Promijenite opće razmišljanje kako se postaviti u ljudskim odnosima, koje vrijednosti usvojiti, kako živjeti... To je obraćenje čovjeka, obraćenje ljudi. Jer ako se čovjek svojim egoizmom odražava u društvu, onda zapravo sebe postavlja u središte interesa, a kršćanin mora shvaćati svoj život, u svakom pozivu, kao služenje za interese drugoga, za dobrobit drugoga, da bude graditelj jednoga novog odnosa među ljudima. U suradnji za zajedničko dobro, u koje se onda uključuje i osobno dobro i obiteljsko dobro. To je zahvat duhovne obnove kako je mi kršćanski i vjernički

shvaćamo. Kako ministarstvo zamišlja duhovnu obnovu, to je stvar ministarstva. Možda oni ispunjuju neki svoj program ili plan, ali mislim da Crkva u svom poslanju ne podliježe ministarstvu, nego ima jednostavan program, svoja sredstva, ima svoje vodstvo i ima svoje poslanje u društvu, narodu, državi. Dakle, ne može ministarstvo voditi Crkvu u njezinu poslanju. Ona je samostalna.[25]

Ja mislim da je Crkva stručnjak za to pitanje, da je to njezin poziv. Duhovna se obnova može ispravno shvatiti samo ako imamo ispravan pojam vjere i Božje vizije čovjeka. Jer, drukčije je ako gledamo čovjeka materijalistički kao biće koje je samo usredotočeno na ovozemaljski život i njegove realnosti, a drukčije je ako vjerujemo i priznajemo da u čovjeku postoji duhovna dimenzija vlastitoga bića i perspektiva vječnoga života.

Duhovna obnova je zapravo obnova unutrašnjosti čovjeka, da se može obnoviti u svojoj savjesti, mislima, u svim svojim odnosima.

Ne možemo govoriti o duhovnoj obnovi bez tih dimenzija. Zato je Crkva ona koja djeluje baš na tome, snagom Evanđelja, vjerom u Boga da se čovjek u sebi promijeni. A Isus je rekao da se to zove obraćenje. Crkva shvaća duhovnu obnovu kao obraćenje čovjeka. To znači promijeniti vlastito mišljenje ako je bilo krivo, vlastiti postupak ako je bio kriv, vlastite odnose ako su bili nepravedni, protiv istine, protiv ljubavi i protiv Boga i čovjeka. Sve to obuhvaća duhovna obnova.

Duhovna obnova osobito se dotiče savjesti. Čovjek bez savjesti je sklon da bude nepravedan, da bude nasilan, da izrabljuje i ponizuje drugoga, a duhovna obnova rasvjetljuje savjest da bi čovjek spoznao ljestvicu vrijednosti. Ona se ne može ostvarivati bez prihvaćanja konstantnih, objektivnih duhovnih vrijednosti i načela moralnoga života. A to je poslanje Crkve.

Intelektualci će govoriti drukčije, oni drukčije shvaćaju duhovnu obnovu. I političari mogu imati drukčiji pojam duhovne obnove, kao i ekonomisti i sociolozi. Ali, Crkva ima svoj pojam čovjeka, svoj sadržaj duhovnih vrijednosti i moralnih načela. Ona ima objavu Božju i ona iz toga svjetla pristupa čovjeku da ga dovede u to svjetlo, ako on to prihvati. Svaki navještaj riječi Božje je ponuda ljudskoj slobodi.

Moramo priznati činjenicu da je u gotovo pola stoljeća jednoga sistema i jedne ideologije, koja je imala sasvim određenu viziju čovjeka, koja je bila materijalistička, indoktrinacija kroz školu, vojsku, kroz masmedije, ipak ušla u misli i savjest i da se izgubila jasna vizija duhovnih vrijednosti i duhovnih potreba. To je jedan mentalitet.

A mentalitet se ne mijenja promjenom režima ni sistema. On ostaje, on traje i sasvim je polagani proces njegove promjene. Tu je važan odgoj. Zato je važno i pozitivno da je nova demokratska vlast otvorila Crkvi školu.

Čovjek se odgaja od najranijeg djetinjstva određenim vrijednostima. Zato je važna obitelj, zato je važna suradnja obitelji, Crkve i škole.

Ja sam rastao u takvoj klimi, gdje je bio susret u mojem odgoju i moje škole i Crkve, moje župe i moje obitelji. Nisam bio izložen tolikim negativnim utjecajima kao što su to djeca danas kad na njih vrebaju i droga i nemoral i pornografija i sva moguća zastranjenja koja u čovjeku bude sklonost na zlo.

U prošlom sistemu sve što je stizalo o Crkvi bilo je negativno. U mladima se razorio pojam pozitivnog, trajno vrijednog, duhovnog. Sada treba ići obrnutim putem da se dođe do ravnoteže duha i savjesti. Treba ići putem odgoja u kojem je nezaobilazna vjerska dimenzija.[26]

Sigurno je da je novi utjecaj ovog svijeta, a to nije samo naš slučaj, nego slučaj Europe i kršćanskog svijeta, uzrokovao kod ljudi lom.

Ima ljudi koji su zadržali još neku svijest pripadnosti kršćanskom krugu, ali praktično nisu vjernici. To je slučaj i Francuske, Njemačke, Italije, Amerike. Vjernici se razlikuju. Neki su praktikanti, kao što su mi nedavno rekli u Francuskoj za nekog ministra da je katolik praktikant. Zatim postoje katolici koji su simpatizeri, koji Crkvu simpatiziraju i čak se smatraju članovima Crkve, ali vjerničke redovite prakse nemaju, ne idu na misu, ne primaju sakramente. Postoje i indiferentni, koji su u sebi već toliko vjernički otupjeli da ih zadovoljava udoban život, nisu baš neprijateljski raspoloženi i puštaju Crkvu da radi svoj posao. Ima i slojeva koji su neprijateljski raspoloženi. Gledajući u širim okvirima svijeta i povijesti Europa je prvi kršćanski kontinent. Drugi kontinenti nisu ni znali za kršćanstvo kada je Europa već bila krštena. Ona je primila svjetlo Evanđelja da ga drugima prenese i to je činila po svojim misionarima i crkvenim institucijama. Ali u isto vrijeme Europa je rađala najmilitantnije protivnike kršćanstva. Europa je izvor najvećih bezboštava. To je sukob dobra i zla. Gdje se god dobro ukorjenjuje, zlo pruža jači otpor.[33]

Govorili smo o teškoćama svjedočenja vjere u proteklom komunističkom razdoblju. Ima već znakova da neće biti poglavito mladima, nimalo lakše svjedočiti u novim demokratskim okolnostima. Ako čitamo Evanđelje i Poslanice, vidimo da nikad nije bilo lako svjedočiti. Isus nije svojim apostolima i učenicima obećao da će im svi aplaudirati, nego: "Ja sam vas izabrao od ovoga svijeta, vi niste od ovoga svijeta". Ako vjernik misli pjevati istu pjesmu s ovim svijetom, onda on nije izabran od svijeta, onda u svijet ništa ne daje. A da bi on svijetu nešto dao mora biti protivan svijetu, ne mislim protivan čovjeku, nego protivan duhu svijeta. To je izazov i on će uvijek imati otpor, kao što je imao Isus. Zato nikada neće biti lako biti svjedok, to će do konca svijeta biti teško.[31]

87. Važnije je »biti« nego »imati«

Gledajte, ne može se usvojiti jedan sustav bez kritičnosti. Papa, iznoseći načela utemeljena na Evanđelju i na pojmu čovjeka, kaže: ni kapitalizam ni socijalizam! Jer i u kapitalizmu i socijalizmu ljudska osoba može biti žrtva; u kapitalizmu žrtva profita, na račun radnika. Ako se pohlepa uprisutni u jedan sustav, onda je to uvijek protiv socijalne pravde. A socijalizam... on je opet čovjeka žrtvovao kolektivu, isključujući njegovu slobodu, savjest, osobnost... Ni socijalizam nije riješio pitanje socijalne pravde jer je čovjeku oduzeo njegovu slobodu.

Dakle, valja iznaći neku ravnotežu; vidjeti koji su tu elementi pozitivni na kojima se može graditi.

Papa Ivan XXIII je kazao da su to pravednost, istina, ljubav i sloboda. To su četiri temeljna stupa.[37]

"Imati" - to pripada samoj naravi ljudskog bića, jer ono živi u prostoru i vremenu. Ljudsko biće ima posebne potrebe za uzdržavanje svoga života. Čovjek treba materijalna i kulturno-duhovna dobra za dolićan ljudski način života. Čovjek ima određene životne ciljeve koje treba ostvarivati u skladu s dostojanstvom ljudske osobe. Dakle, "imati" nije protiv duha Evanđelja, ali to "imati" treba lučiti od pohlepe, od gramzljivosti koja prije ili kasnije uguši samoga čovjeka. Tu dolazimo do razlikovanja između "imati" i "biti". Postavlja se pitanje: Što imati? Kakav biti? Biti pošten, istinoljubiv, dobar i pravedan. To je ono vrednije od "imati", od posjedovanja materijalnih dobara. Čovjek ne bi smio biti rob svoga imanja, tog sadržaja "imati". Ako se opravdano nadamo kako ćemo uskoro svojim poštenim radom moći živjeti u blagostanju, onda je i to dar Božji. Ali to nadolazeće blagostanje treba biti otvoreno prema onima koji nemaju, prema onima koji su ovisni od pomoći drugih, prema onima

koji nisu u mogućnosti sami sebi priskrbiti ono što im je nužno za život dostojan čovjeka. Onaj vjernik koji ima, ili koji će još više imati, taj bi trebao jače osjećati potrebe drugih i pomagati im. Dao Bog da se ovo nasilje što prije privede kraju, da potpuno prestane, te da ljudi odahnu u punoj slobodi, sigurnosti i miru, pa da mogu stjecati, da mogu "imati" te da tako mogu sve više i ispravnije biti ljudi i pravi kršćani, kako bi imovinu upotrebljavali za napredak, za zajedničko dobro, što nužno uključuje i pomoć drugima.

Kao odgovor na drugi dio Vašega pitanja, u koje ispravno naglašavate beskrajne prostore i nemire ljudskoga duha, kojeg nije moguće ispuniti materijalnim posjedovanjem - podsjetio bih na riječi svetog Augustina, koji je davno, već u IV. stoljeću ustvrdio: "Nemirno je srce naše, dok ne otpočine u Tebi, o Bože!" Samo je Bog ta neizmjerna stvarnost istine, dobrote, ljubavi i mira. Samo Bog može potpuno ispuniti neograničene prostore ljudskoga duha. Samo u Bogu možemo pronaći zadovoljavajuće odgovore na naša najdublja i najsudbonosnija pitanja: Odakle? Kamo? Zašto? Odgovore na ta pitanja Bog nam najjasnije daje kroz osobnost Isusa Krista. On je utjelovljena Božja Riječ, on nam je odgovor. On za sebe veli da je "Put, Istina i Život" (Iv 14,6). On za sebe govori i svjedoči da je "Svjetlost svijeta; tko ide za mnom neće hodati u tami nego će imati svjetlost života" (Iv 8,12). On zove i prima k sebi sve koji su umorni i opterećeni, da im pruži odmor utjehe i neuništive nade (usp. Mt 11,28). U Isusu Kristu pronalazimo odgovore na svoja najteža pitanja.[34]

Crkva i država

88. Pravna država

Dolaskom demokracije u Hrvatskoj odnose Crkva - Država ocjenjujem pozitivno. Dok je prošlom sistemu Crkva bila isključena iz određenih područja kao ideološki neprihvatljiva, sada se vjera i Crkva smatraju pozitivnom vrijednošću. Nema više u određenim zvanjima diskriminacije vjernika ni straha da se javno priznaju vjernicima. Postoji puna sloboda vjere. U bolnicama, staračkim domovima i u zatvorima uređeni su prostori da svećenici mogu redovito slaviti misu. To je prije bilo nemoguće. Vjeronauk je moguće održavati u školskim prostorima. Otvoren je pristup na radio i televiziju. To su sigurno velike promjene u odnosu prema ograničenostima koje je Crkva imala u komunističkom sistemu. Želimo da se demokracija u miru razvija i da to ne spriječi bilo kakvo nasilje.[5]

Crkva očekuje pravo da može raspolagati, da može imati siguran, zakonski osiguran prostor u medijima, za komunikaciju s javnošću i iznošenje svoje poruke. Prema tome, ne možemo biti gurnuti u neki kut samo s nekim pojedinačnim izjavama ili prijenosima određenih svečanosti. To još nije služba javnih sredstava evangelizacije u onome smislu kako to Crkva želi, a na što mislim da ima pravo. Mi bismo, dakle, željeli da se to zakonski osigura, pa i pomišljamo da bismo imali neki televizijski kanal, da bismo svakako imali svoju radio-stanicu, da bismo tako imali zakonsku sigurnost. Zato ne bismo prihvatili formulaciju zakona koja kaže da političke stranke i vjerske zajednice ne mogu imati tih sredstava. Ne možemo prihvatiti polazište da je Crkva, osobito Katolička Crkva u Hrvatskoj, uspoređena s bilo kojom političkom strankom. Jer ona to nije. Ona je specifikum![39]

U suvremenom svijetu mnogo se naglašavaju ljudska prava i dostojanstvo ljudske osobe. To se dostojanstvo baš ostvaruje poštivanjem prava. To isticanje dostojanstva i prava osobe vrijedi također i za narod. Postoje i nacionalna prava. Narod ima svoje dostojanstvo! Ta prava i dostojanstvo narod ostvaruje svojim suverenitetom u granicama svoje domovine. Samo tako nije podložan drugom narodu nego je samostojan i slobodan. To je ostvarivo u vlastitoj neovisnoj državi kojom sada i hrvatski narod postaje međunarodni subjekt, ulazi u krug slobodnih naroda Europe i ima mogućnost govoriti sam u svoje ime. To je izraženo državnošću. Ali to je i obveza. Slobodna država Hrvatska mora u punom smislu biti pravna država u kojoj je zajamčeno poštivanje svih ljudskih prava i dostojanstvo ljudske osobe. Time su osigurana i prava manjina koje Hrvatsku priznaju svojom domovinom. Stoga europska Hrvatska mora biti država slobode i pravo da svi građani osjete da u njoj mogu ostvariti svoje dostojanstvo i svoja prava, što opet sve građane obvezuje na poštivanje zakona i na poštenu suradnju sa svima za opće dobro u kojem je uključeno dobro osobe, obitelji i cijele zajednice.[17]

Crkva živi u državi i jasno određuje svoj odnos prema državi, ali i država mora odrediti jasno svoj odnos prema Crkvi. Crkva ipak nije "zanemariva količina", jer većina

hrvatskog naroda priznaje se članovima Crkve, i to kroz stoljeća, kroz cijelu povijest. Crkva je svrhunaravna zajednica koja živi u konkretnosti svijeta i države. Ona želi slobodu za svoje poslanje, a to je onda i sloboda čovjeka vjernika, i želi da bude priznata u tome svom poslanju iz kojega onda izviru i određena prava, i na sredstva komunikacija, i na školu, i na bolnice, u tome vidu i na potrebnu imovinu. Prema tome, to treba urediti u razgovoru s državom, kako sada uspostaviti, ozakoniti redoviti vjeronauk u školama, kako tretirati visoke bogoslovne škole i fakultete, kako tretirati ako Crkva može i hoće osnivati i vlastite škole i bolnice, kako tretirati Crkvu i u upotrebi javnih sredstava priopćavanja, i kako riješiti problem materijalnoga uzdržavanja Crkve.

Crkva je imala svoje posjede, imala je svoje izvore prihoda kojima je uzdržavala svoje institucije. Međutim, kad je došla komunistička vlast, ona je namjerno Crkvu osiromašila, provodeći i agrarnu reformu, i nacionalizaciju, i eksproprijaciju, jer se oduzimanjem materijalne osnovice željelo onemogućiti Crkvu u njezinu poslanju. Sada treba razgovarati što učiniti s denacionalizacijom, kako je provesti, u kojoj mjeri. Crkva uviđa složenost problema i ona će biti vrlo uviđavna, ali mora također biti prihvaćena u svojim potrebama, u svojim razlozima.[39]

89. Država mora shvatiti što je Crkva

Crkva mora dobro očitovati kako ona shvaća državu, a država mora dobro shvatiti što je Crkva. Tu treba uočiti kompetencije, odgovornosti, treba uočiti smisao i države i Crkve.

Crkva živi u narodu, ona živi u konkretnom povijesnome kontekstu, živi u državi i priznaje tu stvarnost, a od države očekuje da bude zaštitnica, jamac i osiguranje, da se poštuju sva ljudska prava i da se poštuju funkcije određenih zajednica, pa tako i funkcije Crkve u njezinoj specifičnosti, što ona jest po svome poslanju, izvoru i cilju. I mislim da je odnos Crkve prema hrvatskoj državi apsolutno korektan jer Crkva poštuje pravo hrvatskoga naroda da ima svoju državu. Jer ako narod nema svoje države, on je bezimen, nepoznat i lišen je zapravo mogućnosti slobodnoga života. Iz tih etičkih principa Crkva smatra državu zajednicom koja zaslužuje određeno korektno ponašanje.

Dakako da smo naslijedili određene probleme koji su bili prisutni u zakonima bivše vlasti, koji su slobodu Crkve prilično i očito ograničavali i isključivali iz određenih područja. I postoje mentaliteti u strukturama vlasti koji baštine, rekli bismo, te poglede prošlosti u odnosu prema Crkvi. Zato Crkva očekuje da će država osigurati Crkvi zaista onaj slobodan prostor djelovanja i slobodno raspolaganje sredstvima javnih komunikacija na koje Crkva smatra da ima pravo da može komunicirati s javnošću.

Ako se 73 posto stanovnika Hrvatske izjasnilo da su pripadnici Katoličke Crkve ili katoličke tradicije, onda država treba s time računati. Zato javnim sredstvima treba pristupati s određenim respektom i prema Crkvi i prema njezinom poslanju. I tu ima problema koji još uvijek nisu riješeni, ali koje treba rješavati u međusobnom razgovoru, dijalogu, koji je ispunjen međusobnim poštovanjem, uvažavanjem, pa i poštivanjem temeljnih principa. Stoga mi očekujemo riješenja koja će zakonski biti zajamčena, a ne da neka rješenja ovise samo o dobroj volji ovoga ili onoga pojedinca, ove ili one strukture, nego da Crkva ima zaista zakonski zajamčenu specifičnost svoga djelovanja, u službi naroda, u službi savjesti čovjeka.[39]

90. Komisije

Postoji bitna razlika između ove komisije - koju je ustanovio predsjednik Republike Hrvatske s državne strane i koju su ustanovili biskupi s crkvene strane - i one komisije iz komunističkoga režima. U prošlom režimu ta je komisija bila institucija države, koja je zapravo imala dužnost da kontrolira Crkvu, da tu i tamo intervenira u prilog nekog rješenja, ali uglavnom da ima pod okom djelatnost Crkve. Mi smo je smatrali elegantnim odjelom Udbe.

Crkva i država sada na najvišoj razini rješavaju svoje međusobne odnose, na razini države, vrhovne državne vlasti i na razini Svete Stolice. A unutar same države sugovornik joj je Biskupska konferencija. Prema tome, ova je komisija ustanovljena da sasluša u ime države ono što misli Biskupska konferencija. Ona ima smisao da se i s jedne i druge strane uoče koja su pitanja važna da ih se riješi zakonski; da to ne bude samo pitanje dobre volje sada, sutra možda drukčije, nego da se točno ustanovi koje su teme u tim odnosima važne da se one i zakonski rješavaju za sigurne odnose Crkve i države u budućnosti. Dakle, stvara se sporazum da ne bude nesporazuma, da se zna točno što tko ima pravo i koji su to okviri koji jamče Crkvi njezin život i slobodu njezina djelovanja, Crkvi i njezinim institucijama.

Država preuzima također obvezu da poštuje prava Crkve, koje ona po naravi svoga poslanja ima. U to su uključena i ljudska prava, sloboda religioznosti, djelovanje crkvenih institucija. To je uređeno jednim konkordatom. Inače, u suvremenom odnosu Crkve i države obično se ne ide u konkordate, nego se ide od teme do teme, koje se onda zakonski reguliraju. Stvori se zakonski zbir, koji je zapravo jedan konkordat.[35]

Teme koje su naši predstavnici iznijeli državnoj komisije su brojne: na primjer, pojašnjavanje naravi kompetencija Katoličke Crkve i Republike Hrvatske, odnosno što je u okviru tih kompentencija činiti Crkvi a što državi u odnosu prema Crkvi. Crkva je u svom poslanju autonomna, tako da, recimo, ne može mjesna zajednica mijenjati župnika. Politička vlast ne može utjecati na izbor biskupa. To je isključiva kompetencija Crkve, odnosno pape. U svim komunističkim režimima bio je problem imenovanje biskupa, jer se za imenovanje tražilo pristanak vlade. A vlada nije pristajala na imenovanje biskupa koji nije ulazio u okvir njezinih shvaćanja. Tako je u Čehoslovačkoj Crkva ostala doslovno bez biskupa. I u Poljskoj je bio problem za rezidencijalnog biskupa. Kod nas je za vrijeme komunizma bio slučaj da vlada nije imala ingerencije za imenovanje biskupa zato jer je propao konkordat, koji je već bio dogovoren ali nije bio ratificiran. Bilo je to još prije onog rata, a u konkordatu je bilo prihvaćeno da kralj dade svoj placet na imenovanje. To je za nas bio veliki plus, to je značilo slobodu Crkve. Papa je mogao imenovati biskupe po vlastitoj procjeni.[35]

91. Privatizacija

Državna vlast je državna vlast. Ona je odgovorna za funkciju društva u njegovim zemaljskim dimenzijama. Ona se bavi problemima gospodarstva, kulture, politike, odgoja s ovozemaljskih potreba i ciljeva da se postigne određeni cilj društva, da bude na određenom stupnju civilizacije. To je jedan segment. Ja nisam odgovoran za privatizaciju velikih poduzeća, ali država je odgovorna hoće li to biti pravedno ili otimačina. Crkva je drukčija dimenzija. Ona je povezuje s Bogom, okuplja u ime Božje i odgaja savjest u svjetlu Božje riječi i zapovijedi. Odgaja čovjeka za nebeski život i vječno spasenje, ali i za život u zemaljskom društvu. Zato Crkva dopunjuje u onome što država ne daje i ne može dati. Onda odgaja građane vjernike za konstruktivne građane i suradnike. Kada sam bio u Rakovom Potoku mladi župnik imao

vjeronauk za djecu, došao je po mene milicionar da me odvede u milicijsku stanicu. Kada sam tamo došao, pitao me komandir što radim. Odgovorio sam kako držim vjeronauk. Rečeno mi je kako to ne smijem činiti. Odgovorio sam kako mi to zakon dopušta. "Ali, mi to u socijalizmu više nećemo trebati", rekao je komandir. Kazao sam mu: Zar vi u socijalizmu nećete trebati poštene ljude? Budu li se oni držali onoga što ih ja učim, vi ćete u miliciji imati manje posla. Dakle, kada Crkva uči na vjeronauku kako živjeti, ona gradi temelje društva.[33]

92. Denacionalizacija

Spomenuo bih jedno od pitanja koje je vrlo složeno, a to je pitanje denacionalizacije. Priznajemo da to pitanje zaziva određene probleme, ali bi mu ipak trebalo pristupiti načelno - konstatirati da su poslije rata neka sredstva na temelju kojih je Crkva pratila svoj život, svoje poslanje i svoju funkciju oduzeta Crkvi. Bilo je to priznato i od bivše vlasti, barem od nekih njezinih predstavnika: "Crkvi treba oduzeti materijalnu bazu". To se onda provodilo, ali sada to treba ispraviti, jer pravo traži da se isprave nepravde i ne može se usvojiti da je otimačina ozakonila neku nepravdu. No to je načelno pitanje, a konkretna pitanja su složena i ona se rješavaju dogovorom u okviru sasvim konkretnih mogućnosti.

To je stvar izmjene mišljenja. Crkva najprije stoji na načelu da se jasno kaže da je otimačina uvijek otimačina i da oduzeta stvar, ne dođe svome vlasniku. E sad, budući da je onaj sistem vlasti prestao postojati, koji je to riješio svojim samovoljnim zakonom, sada mora nova vlast, odnosno hrvatska država pristupiti tome problemu pravedno i pravično. Kako vratiti, koliko vratiti, kako restituirati nevraćanjem, kako uspostaviti neki drugi modus - to je stvar dogovora.

Mi bismo trebali čuti što država misli i onda bismo razmislili što možemo prihvatiti, a što ne možemo prihvatiti, gdje možemo biti "široki", a na čemu moramo inzistirati. Dakle, još uvijek ni sa strane države nemamo izjašnjeno što ona misli. Zato mi očekujemo diskusiju o zakonu i zato nas zanima prijedlog zakona, u kojemu mi želimo sudjelovati, kako bi se našlo neko rješenje.[39]

93. Mokrice

Treba ne trgovati nego provesti ono što je pravo. A što je pravo? Da svakome bude njegovo. Dvorac Mokrice je bio vlasništvo zagrebačkog bogoslovnog sjemeništa. Prije rata kupljen je za ljetno odmaralište bogoslova. Dakle, dvorac ima svog vlasnika sa imenom i prezimenom. Ako poštivamo pravo - vlasništvo pripada vlasniku. Međutim, to je vlasništvo oduzeto nasiljem, okupacijom Njemaca. Poslije je prešlo u vlasništvo Slovenije, vlašću Komunističke partije. Sada se postavlja pitanje hoće li biti denacionalizacija nacionalizirane imovine ili neće biti. Mi smatramo da bi bilo pravo da se vlasništvo vrati vlasniku. A pitanje granica, to je pitanje državnih dogovora.[27]

Postoji i međunarodno pravo o privatnoj imovini, tako da država ne može raditi što hoće, ako hoće biti pravna država.[35]

Crkva stoji na principu - crkvena imanja služila su funkciji Crkve, njezinom poslanju. Da Crkva može vršiti svoje poslanje treba imati materijalna sredstva - škole, fakultete, sjemeništa, institucije. Došla je komunistička vlast i mnogo toga jednostavno zakonom oduzela. Crkva je znala da ima pravo živjeti i imati određenu imovinu. Ali Crkva također zna i da denacionalizacija nosi sa sobom i određene probleme.

Dakle, prvo je načelo, a drugo je provedba u praksi. Načelo je da se prizna ono što je oduzeto da pripada zakonitom vlasniku. A sada u kolikoj mjeri i kako - to je stvar dogovora. Dakle, ne može se legalizirati otimačina, ali se može dogovoriti rješenje.[27]

94. Raskrižje

Sva ta galama oko Raskrižja škodila je i Slovencima jer galama nije stvorila klimu većeg povjerenja u suživotu s Hrvatima. Raskrižje je premali problem da bi se na račun njega trebalo bunititi cijelu Sloveniju protiv Hrvatske i da bi se cijela Hrvatska trebala, na neki način, osjetiti napadnuta. To je apsolutno bila promašena propaganda i promašen postupak. U ovom ratu mi smo posebno osjetljivi. Dok nam je razoreno stotine crkava, uništeno preko 200 župa, koje uopće ne postoje, dok smo bombardirani i u tolikim teškoćama - sad se napuhava Raskrižje. I izvrši se nasilje. Zatvoriti crkvu u jednoj župi, uskratiti ulaz zakonitom župniku u njegovu crkvu, ne imati službu Božju za njegov narod to je nasilje. I to nasilje je sramota. Kad jedna grupa zatvori crkvu, čini nasilje protiv cijele župe, a to je u svakoj demokratskoj državi krivično djelo. Nije to bio problem vjere. To je čista politizacija. Raskrižje kao područje devet stoljeća pripada zagrebačkoj biskupiji i pripadalo je u korpus hrvatskog naroda i hrvatskog teritorija. Mi ne otimamo nikome ništa. Ako se promijenila demografska ili nacionalna svijest - to se onda može na kulturan, miran način riješiti. I zato nisam bio pripravan bilo što činiti pod nasiljem. Stoga je i dogovoreno s mariborskim biskupom da će se problem rješavati, ali na kulturan i crkveni način, isključivši politiku, nasilje. Rekao sam: kad se otvori crkva i budemo imali mjesec dana potpunog mira, onda ću imenovati svećenika Slovenca kojeg Vi predložite za slovensku službu Božju. Premda su imali slovensku službu Božju. Župnik je imao nalog da drži i slovensku misu i sakramente na slovenskom jeziku za sve koji to žele. I on je imao slovensku misu. Imao je dvije hrvatske i jednu slovensku. Većina polaznika nedjeljne mise dolazila je na misu na hrvatskom!

Ali ovdje nije bio vjerski motiv. To je bio politički motiv. Sad su otvorili crkvu, jer sam kazao: nema nikakvih razgovora, rješenja dok je crkva zatvorena. Sad kad su otvorili crkvu, kad bude mir, imenovat ću Slovenca, kojeg mi biskup predloži, da bude svećenik za Slovence. Poslije ćemo vidjet kako će biti. Samo upamtite mi ne otimamo nikome ništa.[27]

Svjetske sile

95. Ivan Pavao II. i Hrvati

Ivan Pavao II potječe iz Poljske, Poljske koja je toliko puta bila brisana s političke karte svijeta, naroda i zemlje koji su imali tako tragičnu povijesnu sudbinu. Osjećaj pravednosti kod čovjeka koji je to i osobno doživio, kao pripadnik tog naroda; taj osjećaj pravednosti bio je presudan za njegovu podršku Hrvatskoj, za diplomatsko priznanje Hrvatske bez presedana u diplomatskoj povijesti Vatikana. Dakle, Papa je ocjenio da je hrvatska stvar pravedna, jer je Hrvatska bila napadnuta. Da je Hrvatska vodila osvajački rat na području Srbije, Ivan Pavao II bi stao na stranu Srbije, jer bi to bilo pravedno.[44]

Papa je zadužio Hrvatsku i hrvatski narod, i to hrvatski narod nikada ne bi smio zaboraviti. I onda, kada smo bili neshvaćeni, pogaženi, potlaćeni, u Papi smo imali zagovornika i zaštitnika. Znakovito je da je on 13. siječnja priznao Hrvatsku kao samostalnu i slobodnu državu, prije nego li su to učinili Europska zajednica i drugi. A, on je uvijek želio doći k nama, i za vrijeme komunizma. Pozivali su ga tada iz Beograda, ali su uvijek rekli - kada prilike sazriju. Budući da prilike nisu sazrele, on nije došao.

Sada kad je Hrvatska slobodna država, sada može otvoriti vrata, dati "zeleno svjetlo" papinom dolasku. No, postavlja se pitanje kada? Sigurno je da u ovom ratu Papa ne bi htio doći samo na jedno mjesto, on bi htio obići Hrvatsku, ali mogućnosti nisu takve da bismo ga sa sigurnošću mogli primiti i jamčiti njegovu sigurnost.

Držimo da bi 1994. godine, kada slavimo 900. obljetnicu. Zagrebačke biskupije, to bila prigoda u kojoj bi Papa rado bio prisutan. Mi ćemo ga dočekati s poštovanjem i ljubavlju, ali skromno. I on to zna, i on to želi.[26]

Sigurno je Papin poziv cijeloj Katoličkoj Crkvi u svijetu odjeknuo svijetom i stavio, možemo kazati, Hrvatsku pogođenu ovim nametnutim ratom protiv njezine slobode i mira, u središte pažnje mnogih ljudi koji možda za Hrvatsku ne bi ni znali. Papa je time založio svoj moralni autoritet za pravdu i mir. Ustao je u zaštitu žrtve, uvijek naglašavajući neotuđiva prava čovjeka i neotuđiva prava naroda na samoodređenje. Obrana slobode i prava ima univerzalnu vrijednost svuda i uvijek. Papa je apelirao i na demokratske vlade svijeta da poštuju i priznaju demokratski izraženu volju hrvatskog naroda, kao i slovenskog naroda i drugih naroda koji hoće biti slobodni. Uvjeren sam da to zalaganje Sv. Oca za pravednu stvar naše slobode i mira, kao i slobode i mira svih naroda, nije ostalo bez odjeka u svjetskoj javnosti. Istina se probija, iako teško, ali sigurno. Neke snage optužuju Papu da je pristran, da se previše založio za Hrvatsku. Međutim, on nije pristran nego je objektivan i pravedan. On je slobodan i ne pada pod utjecaj krivih informacija. Zanima ga samo istina.[17]

Papina uloga je uloga pastira Crkve, koji je poslan svakom čovjeku i svakom narodu. Njegovo je polazište uvijek Evanđelje. I njegovo je razmišljanje o čovjeku, a to znači i o ljudskim pravima i nacionalnim pravima,

nadahnuto Evanđeljem i Božjom slikom o čovjeku. On se zanima za pravo, za slobodu za poštivanje ljudske osobe i poštivanje nacionalnih prava, jer čovjek je također i nacionalno izražen. Papa se zauzeo svim svojim moralnim autoritetom za stvar Hrvatske. Zašto? Baš zato jer je jasno vidio da se tu čini nasilje protiv jednog naroda, protiv ljudi, protiv slobode, protiv prava i nastupio je u brani tih prava. Da se to dogodilo u drugoj zemlji on bi isto tako nastupio u obrani prava. I da se to dogodilo u Srbiji, da je Hrvatska, recimo, povela rat protiv Srbije, provalila u Srbiju i rušila tamo njihove crkve, sela i gradove, on bio bio na strani napadnutog. Stoga je apsolutno neprihvatljiva optužba da je Papa kriv za rat u Hrvatskoj, da je pristran. Zato je on založio svoj autoritet, ne samo pozivajući cijelu Crkvu da moli za mir u Hrvatskoj, nego i uputivši memorandum vladama da i one učine također svoju dužnost kako bi zaštitile pravo i osigurale mir i zaustavile taj rat. Dakako, s druge strane neće za to biti pohvaljen, pozvan je čak i da dade ostavku! Ali tu je on jasan i potpuno čist. Mislim da moramo zahvaliti Svetom Ocu Ivanu Pavlu II. za njegovu zauzetost jer je tu zaista pokazao da stoji na principima koji vrijede svuda, za svakoga, i uvijek, a sada ih je primijenio za situaciju u Hrvatskoj.[31]

Papa, ako je suditi po agencijskim vijestima, pozorno prati ovaj rat. Konzultira se ne samo sa crkvenim ljudima.

Nedavno je Papa sazvao eminentan skup znanstvenika i uglednih ljudi iz cijeloga svijeta. I taj skup očituje njegovu silnu brigu i zabrinutost. Mislim da on svaki dan u svakoj prilici govori o tome ratu. On neprekidno poziva na mir. On neprestano upozorava na zlo koje se događa. Hoće čuti ljude koji nisu iz crkvenih struktura. Papa je tražio mišljenje gospode Tomasa Bremena, Mirka Đorđevića, Tadeusza Mazowieskoga, Krista Cviića i drugih. Na tom se skupu ističe da se moglo provjeriti da u krugu svih strana angažiranih u borbi postoji znatan broj osoba dobre volje koji žele raditi da se ostvaruje praštanje i pomirenje; osoba koje su uvjerene da im je rat koji pustoši BiH bio nametnut, kao što bi im bila nametnuta eventualna podjela njihova teritorija. Mir postignut trgovanjem teritorijem ili, još gore, građen isključivo na etničkim temeljima - ne bi mogao biti trajan mir. Mir koji bi se oslanjao na raspaljivanju nacionalizama bio bi lažan mir. Štoviše, nepravda ne može nikada postati uvjet mira. Osobito ne može biti prihvaćen mir koji se temelji na gotovome činu. Kršćani sa svojom braćom židovskim i islamskim vjernicima na tim područjima imaju posebnu odgovornost da poštivanje drugoga u njegovoj osobi, u njegovim uvjerenjima, u njegovim dobrima i u njegovoj povijesti postane stvarnost.[46]

Vatikan se mogao držati malo suzdržanije prema Hrvatskoj, ali je Papa učinio presedan jer je bio uvjeren da se radi o zaštiti prava. On je jako dobro osjetio o čemu se radi. Imao je, konačno, informacije. I kad mi strani novinari kažu da je Papa pristran, ja im kažem da je Papa pravedan. Da su Hrvati učinili agresiju na Srbiju, Papa bi bio uz Srbiju. I ja bih bio, jer sam protiv agresije, nasilja.[35]

96. Papina poruka mira

Pohod Svetoga Oca Hrvatskoj, u Zagreb, u povodu 900. obljetnice Zagrebačke biskupije, dar je Božji. Taj pohod je bio zaista sa srcem očekivan i dugo željen. Hrvatski su vjernici pokazali koliko je Papa ušao u njihova srca. Dakako, Papa je svojim poslanjem u službi vjere, u službi Crkve, kao njezin vrhovni poglavar, u ime Isusa Krista kao čuva vjere i njezina zajedništva bio dočekan ovdje u Zagrebu. Papa je došao s porukom mira. On vrlo dobro zna što se ovdje događa. Budući da je zaštitnik pravednosti i da se zauzima za dostojanstvo svakog čovjeka i svakog naroda, svoju je

pažnju posvetio hrvatskomu narodu i Hrvatskoj baš zbog toga što je bila povrijeđena pravednost i pravda kad je nepravedno napadnuta Hrvatska i hrvatski narod u procesu svoje demokratizacije, u procesu svoga oslobođenja. I zato je on došao s porukom mira, ali pravednoga mira, da raspoloži ljude na povjerenje, na opraštanje i da se tako prekine bilo kakav lanac mržnje. Tek pravedno tretirani, slobodni, zaštićeni, sigurni ljudi, mogu izgrađivati odnose mira i pravednosti. To vrijedi za odnose među osobama, jednako i za odnose među zajednicama i državama. Dakle, države mogu imati mirne odnose, ali samo utemeljene na pravednosti, poštovanju prava i slobode. Između potlačenoga i tlačitelja teško je uspostaviti prijateljske odnose.

Papa se zauzima za univerzalnu viziju mira, koja uključuje u sebi svaku pravdu, isključuje svaku nepravdu, uključuje raspoloženje pomirenja, isključuje svaku želju za osvetom, dakle uključuje u sebi evanđeosku viziju mira. To smo imali prilike čuti u Papinu obraćanju na zagrebačkom Hipodromu. U tom duhu i naša Crkva odgaja naše vjernike. Govorili smo da je obrana moralna, da je to moralno pravo, ali da nikad ne smije prijeći u mržnju i osvetu, jer Hrvatska se ne može i ne smije braniti zločinom. Pravda i sloboda se ne mogu braniti zločinom. I u ratu moraju vrijediti moralna načela, žrtva se ima pravo zaštititi i braniti se, pri ćemu mora ostati u granicama etike.

Zato je Papa uputio takvu poruku i mislim da je ona bila s pažnjom saslušana i da su je slušali ljudi koji su žrtve rata, slušali su ga prognanici, kojima nije lako govoriti o opraštanju, kad su bez svega ostali, kad su sa svoga protjerani, kad nemaju nikakve zaštite da se vrate, ali prihvaćali su Papine riječi. To znači da naši vjernici prognanici još uvijek čuvaju dostojanstvo vjere i oslobađaju se u sebi od mržnje i od svake želje za osvetom. To je milost. To je Božje djelovanje u čovjeku.

Dolazak Svetog Oca u Hrvatsku potvrda je i onoga što je Sveti Otac već učinio, priznanja Hrvatske kao samostalne suverene države. Znači, posrijedi je određeni kontinuitet. Premda uvijek naglašavamo, i Sveti otac to naglašava, da je njegov posjet bio pastoralan, ali Crkva živi u državi i zato kad Sveti Otac posjećuje Crkvu u jednoj državi, on posjećuje i državnoga poglavara. Dakle, to je posjet pažnje i poštovanja prema državi i njezinu poglavaru. Razgovor koji je Sveti Otac vodio s našim državnim poglavarom sigurno je dodirnuo i političke teme, ali Papa uvijek govori s evanđeoskoga stanovišta, dakle to nije običan razgovor dvojice državnika. To je ipak razgovor jednoga crkvenog poglavara s jednim državnikom. Dodirnute su sigurno teme važne za ovo područje, za našu državu, za naš narod, ali im je Papa sigurno dao neke savjete sa stanovišta moralnih vrijednosti.[48]

97. Aktualnost Papinih govora u Zagrebu 1994.

Kad bi se Isus obazirao na sve zamjerke, onda ne bismo imali Evanđelje. Njega su htjeli prisvojiti farizeji, htjeli su ga prisvojiti saduceji, i herodovci, zeloti - svi mogući. A on je govorio svima istinu. I to je poziv Crkve. Mi se ne možemo odreći Boga niti Evanđelja niti sebe. Ako je svrha svijeće da gori i svijetli, onda ona mora gorjeti i svijetliti usprkos svim mrakovima i vjetrovima. I Crkva mora govoriti riječ Božju. I Papa je u Zagrebu govorio Evanđelje. Čisto Evanđelje. Kao što sam već rekao, jer je Isus osporavan i Evanđelje je osporavano - i sada. A da su slušali svi odgovorni, svaki na svom mjestu, svaki taj naš čovjek da je slušao poruku Papinu, daleko bismo bolje stajali pred svijetom, čiste savjesti i čistih ruku. Ovako smo sami sebe ponizili. Stoga - ne može se Crkvi određivati što će ona propovijedati.

Sjećate li se, na televiziji, prije koje dvije godine, bio je Štefan Dedijer, profesor u Švedskoj, Srbin. Gledao sam tu emisiju, njegov intervju na televiziji. Došao je u TV studio noseći Papinu encikliku *Centesimus annus* i podigao ju je rekavši: "Ovo trebaju političari proučavati!" Proučavati socijalni nauk Katoličke Crkve. Taj socijalni nauk polazi iz Božje riječi, utemeljen je na čovjeku, kako ga Bog vidi. Tu je čovjek središte. Subjekt - a ne objekt. Svaki idol pretvara čovjeka u objekt. Zato su svi idoli lažni bogovi koji zarobljuju. Ekstremizmi nemaju ni savjesti ni morala. Bilo da je riječ o nacionalizmu, o šovinizmu, o rasizmu - sve su to u tom smislu idoli. Tek kad nad svim vrijednostima stoji Bog koji je apsolutni tumač istine o čovjeku, ispravno se vrednuje i narod i država i svako drugo ljudsko zajedništvo. To je onda polazište za organizaciju ljudskoga društva da ono bude socijalno i pravedno, da ne bude izrabljivača, da ne bude pljačkaša, da ne bude tiranina, da bude sloboda, da bude pravda, sigurnost. To je poziv države da organizira takav suživot građana, da zaista služi općem dobru. U tom općem dobru mora se naći čovjek, kao osoba, kao obitelji kao narod - i cijela državna zajednica u interesu općeg dobra. Smisao i poziv države nije u tome da bude sama sebi svrha nego da služi osobi i zajednici. Evanđeoski shvaćena vlast uvijek je služenje općem dobru ali najprije štiteći osobu. U nesebičnom služenju isključena je svaka sebičnost, svaka zloporaba vlasti za osobne interese. Sve ovisi o moralnosti i savjesti ljudi![50]

98. Enciklika "Sjaj istine"

Postavio bih pitanje ultraliberalnim krugovima, tim hedonistima, tim ljudima kojima se ne sviđa nauk Crkve, zašto se bune? Oni mogu živjeti kako god oni hoće. Crkva ih neće ni u zatvor staviti, niti će ih robiti. Svaki čovjek radi što hoće. A zašto ih smeta da Papa naglašava objektivne principe moralnosti, kad ih oni ne moraju vršiti? Znači da im ipak savjest nije mirna. Oni bi htjeli da i Papa, kao vrhovni autoritet, moralni autoritet u Crkvi i u svijetu, odobri njihov grijeh. Onda bi ga hvalili, zar ne? A da je Isus došao s takvim odnosom, da se pomori sa zlom svijeta... Ne bi ga bili razapeli?! I onda ne bi ostvario svoje poslanje. Papa je odgovoran u službi Crkve, služeći istini, braneći istinu, i on ne može mijenjati riječ Božju da bi se prilagodio svijetu. I to je bio problem ne samo sada. To je bio problem od početka Crkve. Kada čitate poslanice svetoga Pavla, gdje on jasno kaže "ne poistovjećujte se s ovim svijetom", što znači da vjernici koji su uzvjerovali moraju biti različiti, drukčiji, a ovaj svijet je protiv vas jer ste drukčiji. Inače, ako ste isti, onda niste svjetlo, piše Pavao. Zato, *Sjaj istine* je Papina enciklika koja je potrebna ovom vremenu i o kojoj će ljudi dobre volje razmišljali. Ali, ograda oko čovjeka mora biti, a to je ograda zaštite, ograda njegova dostojanstva, njegove slobode, to su Božje zapovijedi.[39]

99. Enciklika "Centesimus annus"

Papa je sada izdao treću encikliku *Centesimus annus* koja obrađuje radničko pitanje i socijalne odnose u društvu. Enciklika *Rerum novarum* Leona XIII nastala je u vrijeme kada je do vrhunca došao sukob kapitala i rada ili, kako su to govorili, kapitalista i proletarijata. Postojala je marksistička ideologija koja je nudila rješenje socijalnih problema kolektivizacijom, nijekanjem privatnog vlasništva zbog zaštite radničke klase od izrabljivanja te obećanjima radničkoj klasi da će biti nosilac vlasti u društvu i narodu ("diktatura proletarijata"). Međutim, metode koje je marksizam usvajao temeljile se na

apsolutnom promašaju - to je bila klasna mržnja. Ma o kakvoj se mržnji radilo, klasnoj, vjerskoj, ideološkoj, nacionalnoj, ona je uvijek negativna. Nikada mržnja ne može biti polazište za rješenje bilo kakvih problema. Jer, ona je najnegativniji stav ljudskog srca, uvijek povezana s nepravdom. Ona rješava po principu prava jačega. U takvim ideološkim gibanjima pape Leon XIII izdao je encikliku *Rerum novarum*, dakle nove stvari, nova gibanja, novi procesi, gdje je ponudio rješenje problema kapitalizma i radničke klase. Pošao je od objektivnih etičkih načela, stavljajući u središte dostojanstvo ljudske osobe koje bi trebalo biti kriterij. Ne vlast, niti moć, već dostojanstvo po kojem čovjek može živjeti. Osudio je izrabljivanje u kojem je profit jedini kriterij, ali je osudio i socijalizam gdje se niječe osobnost osoba. Naglasio je prednost osobne inicijative i privatnog vlasništva koje dakako može biti ograničeno. Iskustva su potvrdila nakon sto godina da se radilo o ispravnim načelima. Da se išlo tim putem ne bismo imali to što se dogodilo - koliko je krvi proliveno da bi se ostvario tzv. socijalistički svijet koji se naviještao kao svijet socijalne pravde, bratstva i slobode, a sve se pretvorilo u groznu tiraniju čije je najmračnije lice bilo staljinizam. Što je značio čovjek? Stvorili su se logori... *Centesimus annus* jednim dijelom ponovo analizira *Rerum novarum* i nakon iskustva koje je čovječanstvo prošlo vraća se na univerzalne principe i tvrdi da ako nema objektivnih načela pravednosti i istine onda nema ni načela koje bi garantiralo doličan život čovjeka i društva. Zato Papa i kaže: "ni kapitalizam ni socijalizam, već društvo slobode i suradnje". Radi se o tome kako usvojiti dobra zemlje da ne bude siromaštva i bijede. Treba usvojiti etičke principe, nema druge. Marksizam je navijestio promjenu svijeta revolucijom, nasiljem, rušenjem struktura koje su nepravedne i obećao ostvariti novi poredak. Htio je mijenjati silom i izvana. A Isus Krist je došao da mijenja čovjeka iznutra. To je revolucija ljubavi - dok se čovjek ne promijeni iznutra, badava vi mijenjate strukture izvana. Čovjek je etičko biće. Ima savjest, poznaje dobro i zlo. On može učiniti inverziju i dobro proglasiti zlom, a zlo dobrim. Ali, uvijek ima savjest. Zato je potrebno znati objektivne istine.[14]

100. Ususret trećem kršćanskom tisućljeću

Sveti Otac jako ističe prijelaz iz drugog u treće tisućljeće. Stalo mu je da cijela Crkva ulazi u taj prijelaz svojim razmišljanjem i osobito svojim ispitom savjesti. Da si sama opravda svoju vjeru. Zato je Papa i napisao pismo *Tertio millenio adveniente - Ususret trećem tisućljeću.* Kad je riječ o naviještanju Evanđelja, treba istaknuti dvije riječi: događaj i svjedočanstvo. Mi smo svjedoci događaja. Događaj je Isus Krist. Položen je u središte pozornosti cijelog roda ljudskoga. Apostoli ističu da svjedoče o onome što su vidjeli i čuli. To je središnji događaj ljudske povijesti: Bog koji se umiješao među ljude, da bude s njima i da bude za njih: da im otkrije ne samo sebe, nego i njih same. Čovjeku treba otkriti čovjeka. Živimo u civilizaciji u kojoj je iskrivljeno poimanje ljudske osobe. U misterij povijesti i ljudskoga života ulazimo s Isusom Kristom. Kad je Papa sazvao sve kardinale na dogovor o pripremi za veliki jubilej godine 2000, sva su se mišljenja uzredotočila da treba naviještati Isusa Krista. Tko je on, što on donosi, kako uprisutnjuje sebe u svijetu? Što je Crkva? Što je čovjek? To onda postaje razmišljanje o svim problemima suvremenoga svijeta. Promatramo ih u svjetlu Isusa Krista. Morat ćemo stoga u raznim susretima, na tribinama, znanstvenim skupovima kongresima, pučkim misijama buditi svijest i buditi savjest. Papa svakoga poziva da se postavi pred Isusa Krista ispitujući svoju

savjest: Je li Krist prisutan u mom životu ili nije prisutan?[50]

101. Hrvatska pripada Zapadu

Mi smo po katoličanstvu ne u okviru Europe, već u okviru svijeta. Kad sam bio u crkvi Svetog Petra u Rimu, na misi među masom, kao običan vjernik, svećenik je rekao: "Dajte si mir". Onda sam dao mir čovjeku s lijeve strane, a on je bi Afrikanac. Pružio sam mir i čovjeku s desne strane. On je bio Indijac. U nama trojici simbolički su se povezala tri kontinenta: Europa, Afrika i Azija.

Ali mi smo se svi našli i dali mir u jednoj euharistiji. Dakle, Crkva je veličanstvena u dimenzijama svijeta. Gdje god dođete osjećate se kod kuće. Crkva nema granica, nije zatvorena u okvirima jednog naroda i jedne države. Prema tome, mi već jesmo u toj civilizaciji i bili smo kroz trinaest stoljeća. Definitivno opredjeljenje hrvatskih vjernika bilo je da su katolici i po tome pripadamo civilizacijski Zapadu. Granica Rimskog Carstva koja je dijelila Istok i Zapad prolazila je našim područjem. Otuda se i o Hrvatskoj razmišlja kao o zemlji koja je "predvorje" Zapada, štit ili bedem kojim Zapad brani od Istoka... Kad se kaže bedem već se misli na obranu. No, granice ne moraju biti bedemi. Granice mogu biti susretišta. Tu se mogu susretati dvije civilizacije, dvije kulture, i dvije Crkve, ako hoćete... Ali tu ne u ofenzivnom susretu, već u susretu prihvaćanja u različitosti. Treba štovati različito i ostvariti suživot u takvom poštovanju, a to je ekumenizam. Razgovor u poštovanju i ljubavi u traženju zajedničke istine.[14]

102. Agresija

Ako se poštuju međunarodne deklaracije o ljudskim pravima i pravima naroda, ako se poštuje načelo da i hrvatski narod ima pravo na samoodređenje, onda je neovisnost ostvariva. Ako se odlučno osudi agresija i osvajanje tuđih teritorija, onda nasilje neće biti priznato ni nad Hrvatskom u međunarodnoj javnosti i politici, pa će to biti u prilog prava hrvatskog naroda. Granice treba poštivati, volju za slobodom treba poštivati i prava manjina treba poštivati pa će mir biti moguć. Ako Hrvatska ne ostvari svoje pravo na slobodu, preostaje joj okupacija, a to je neprihvatljivo. Mi se nadamo da će pobijediti pravda i razumno rješenje problema![4]

Premda se naglašavalo da mi živimo u jednoj civilizaciji koja je sve više očovječena, koje je nosilac čovječan čovjek, iako se naglašavalo da europska civilizacija ima svoje vrijednosti kao što su poštovanje ljudskih i nacionalnih prava, mi, vjerujući u tu civilizaciju nismo mogli vjerovati da će se dogoditi ovo što se događa. Da se mi na svršetku 20. stoljeća, kada Europa postaje duboko svjesna svoje civilizacijske uloge, susrećemo s nasiljem. Gotovo je nezamislivo da se ljudi u tolikoj mjeri mogu opredijeliti za nasilne metode. (...) To nije u skladu s civilizacijom kako je mi shvaćamo. U svim ljudskim odnosima, pa i nacionalnim odnosima, civilizacija znači poštovanje prava, znači slobodu, znači međusobni odnos u priznavanju prava jednih drugima. Nasilje ne spada u civilizaciju.

Objašnjenje može biti samo u ljudima. Čovjek koji je sklon nasilju smatra da je nasilje dopušteno sredstvo za postizanje njegovih ciljeva. Na koncu, odluka se uvijek događa u samom čovjeku i njegovoj savjesti. Čovjek se očituje svojim riječima, djelima i svojim postupcima. On otkriva svoje misli i raspoloženja. Ako usvaja univerzalne etičke principe, onda će dobro promisliti što je u skladu s tim etičkim principima, a što nije.[14]

Ovo nije vjerski rat. Pravoslavni i katolici u mješanim krajevima poštivali su se i nisu imali zbog vjere nikakvih sukoba. Ovo je agresivni rat da se osvoji hrvatski teritorij i da se onemogući slobodan život hrvatskom narodu!

Za ovaj i ovakav rat kriva je dugogodišnja ateizacija. Takva konstatacija se može prihvatiti, zašto se ne bi moglo! Ako je iz savjesti odgovornih ljudi, bilo na političkom ili vojnom području, isključena dimenzija vjere, onda se može svašta dogoditi. Onda tu odgovornost pred Bogom za svoje čine ti ljudi isključuju i oni onda u središte svoje pažnje stavljaju interes, bilo interes nacije, bilo neke svoje osobne interese i zato tim interesima podređuju sva načela i slijede načelo da je za postignuće određenoga cilja dopušteno svako sredstvo. I ako mene u mojoj savjesti ne zaustavi svijest o odgovornosti pred Bogom za moje čine, onda ću slijediti svoj čin svim sredstvima, osobito ako imam moć da ga osvarim silom.

Zato je u korijenu zapravo svih tih ratnih agresija bezobzirnost, odsutnost odgovornosti savjesti.[14]

Sila nije mjera prava. Mir je moguć u poštivanju prava svakoga naroda, u poštivanju ljudskih prava, u poštivanju i prava manjina u suživotu s većinskim narodom. Ali u ime prava manjine ne može se ograničavati pravo većinskog naroda da živi slobodan sa svojim suverenitetom. Tako 12% Srba u Hrvatskoj nema pravo nijekati slobodu hrvatskog naroda da odlučuje o svojoj sudbini, nema prava priječiti suverenitet Hrvatske jer je Hrvatska i njihova domovina u kojoj se hoće poštivati njihova prava kao manjine. Mir je moguć ako se poštuju granice. Ako se granice silom prelaze da bi se okupirao tuđi teritorij, to je onda agresija. Mir mogu graditi samo demokratski opredjeljeni sugovornici koji uvažavaju argumente, poštuju prava i uvažavaju objektivne principe slobode i sigurnosti za sve. Ako jedna strana vjeruje samo u silu i silom nameće svoju volju, pa od druge strane traži odricanje od svoje slobode i prava, onda je dijalog nemoguć, i mir je nemoguć. Trajni mir mogu, dakle, ostvariti slobodni i ravnopravni. To je uvjet mira. Na žalost, takav konstruktivan dijalog da se postigne mir u Hrvatskoj, sada nailazi na velike zapreke. To je rat protiv slobode i demokracije, protiv ravnopravnosti! Ipak, mi se nadamo i mi se molimo da Bog mira svojim božanskim načinom utječe na srca i savjesti ljudi i upravi ih na putove mira![4]

Činjenica jest, žalosna činjenica da su tolike naše crkve ili teško oštećene ili do temelja razorene. Svi ti crkveni objekti, crkve, samostani, župni stanovi već nadilaze brojku od preko 300. Dakle, to je razaranje kakvog nije nikada bilo u našoj povijesti. Sigurno je da su mnoge te crkve oštećene ili razorene namjerno, ne samo slučajnim pogotkom, nego su zaista bile ciljane. Činjenica je da je priličan broj crkava razoren nakon okupacije, dakle, kad više nije bilo borbe. To je znak da se je na tim područjima htjelo zapravo nešto izbrisati. Da se je htjela izbrisati prisutnost Katoličke Crkve, da se htjela izbrisati prisutnost te naše duhovne religiozne kulture.

Mi žalimo za svako takvo razaranje. Ima izvjestan broj i pravoslavnih crkava koje su nastradale pogođene također granatama. Mi žalimo svako takvo oštećenje.

Kad posjećujem te izložene položaje, te razorene crkve i borbene linije, onda uvijek govorim branteljima da njihova obrana mora biti časna, poštivajući etička načela i u ratu, da izvan zakonite obrane ne čine nikakvo nasilje, ni samovolju, ni osvetu, niti mržnju, nego da brane svoje, da štite svoje, ali opet u granicama etičkih normi koje su i međunarodno propisane, da poštuju i kuće i crkve i život svoga protivnika. Tako, ako je netko zarobljen, on je već pod zaštitom prava, ne smije se nad njim vršiti nikakva osveta. Ako je netko stvarno kriv, onda je to stvar zakonitih sudova, ponajprije da se s njim postupa časno.

Zato ja uvijek potičem na to da ih u obrani domovine ne smiju voditi nikakvi osjećaji mržnje i osvete. Prisiljeni su na obranu i ona mora biti zaista u granicama etike.[29]

Sigurno je da je najveći gubitak - gubitak ljudskog života, ako o tome razmišljamo samo u granicama vremena. Ali mi i taj gubitak života promatramo u perspektivi vječnosti. Zato jedan darovani život za slobodu, za pravednost, za mir, također je uložena žrtva u vječnu stvarnost vječnog života.

Što se tiče razrušenih crkava, kapela, župnih stanova, samostana, pridodajmo tome također i bolnice, pridodajmo i tvornice, a dakako ne možemo mimoići ni domove. To razaranje postavlja jedno teško pitanje - zašto?

S kojim motivom se vrše ta razaranja? Koji su razlozi? Ako napadač kaže da on brani, da on brani prava srpskoga naroda u Hrvatskoj, koji je kažu ugrožen, koji je potlačen, ako bi to tako i bilo, što nije, jer Ustav, javne izjave odgovornih jamče sva prava, da li bi, kad bi tako i bilo, to bio razlog da se uništava Hrvatska na takav način u obrani prava manjine koja u toj Hrvatskoj živi?

Dakle, postoji neki drugi motiv, neki drugi razlog, a mislim da je na dnu jedna duboka mržnja na sve što je hrvatsko i sve što je katoličko. Mi žalimo bude li povrijeđen i jedan čovjek pripadnik srpskog naroda. Jer, mi želimo da svaki čovjek bez obzira na pripadnost, na nacionalnost ili vjeru bude poštivan u svom ljudskom dostojanstvu. I zato ja uvijek propovijedam i naglašavam: naša obrana ne smije biti otrovana nikakvom mržnjom niti željom za osvetom.

Treba poštivati tuđe, makar i napadač ne poštivao moje. I mi samo tako dokazujemo svoje dostojanstvo i svoju kršćansku civilizaciju. I ako se oslobađa jedan teritorij i od okupatora, ne smije se oslobađati s osvetničkim nakanama niti postupcima, nego poštivanjem.

Pa nadamo se, ako se ostvari jedan mir, i doista jedan pravedan mir, ako se ljudi opet osjete da su slobodni, da su oslobođeni od te stalne prijetnje rata da će se zaboravljati ono što je ljude suprotstavilo, da će se opet stvarati jedna klima suživota i da bi ljudi opterećeni od stalnog pritiska nasilja, mržnje i rata, zaboravljali zlo, a opet se opredjelili za dobro, da će se u miru i slobodi graditi strpljivo, dugotrajno, ali da će se ipak graditi ne samo porušeno nego da će se opet uspostavljati jedan ljudski suživot.[4]

103. Europa nije učinila ništa

Poznato je da je dijalog vođen više puta i na više razina. Hrvatska je vlada uvijek bila otvorena za dijalog, međutim druga je strana uvijek inzistirala samo na svojim rješenjima i svojim interesima na štetu i račun druge strane. Takav dijalog nije doveo do sporazuma, zato je potrebno da međunarodna zajednica putem svojih organizama intervenira energično da se spriječi nasilje i da se pravedno riješi problem. Pasivnost bi bila podrška agresoru.

Objektivni promatrači koji dobro poznaju povijest i uzroke ovog sukoba i koji prosuđuju na temelju objektivnih načela i međunarodnih deklaracija, helsinških dokumenata i Pariške povelje (KESS), lako mogu zaključiti tko je odgovoran i tko je počinio agresiju. Budući da je Jugoslavija potpisnica svih tih međunarodnih dokumenata, onda je i odgovorna za njihovo poštivanje. Europa je morala energično zahtijevati da Jugoslavija te deklaracije poštuje. Što se pak tiče hrvatske odluke o nezavisnosti, mislim da se ne može kazati da je troppo precipitosa. To je bio proces demokratizacije koji je zahvatio cijelu istočnu Europu da se narodi oslobode totalitarizma i da konačno mogu odlučivati o sebi i svojoj budućnosti. Potlačeni su snažno progovorili na miran način, sa svijećama, da žele biti slobodni. Taj je proces zahvatio i narode u Jugoslaviji. U Republici Hrvatskoj, kao i u Sloveniji, taj je proces bio tako snažan da su bili omogućeni višestranački i slobodni izbori. I narod je

birao slobodno onaj program koji je smatrao najboljim za ostvarenje svoje slobode i prava. Prema rezultatima tih izbora Komunistička je partija isključena iz vlasti u Hrvatskoj i Sloveniji, poslije u Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Ostala je na vlasti u Srbiji i Crnoj Gori. Tako je Jugoslavija razdijeljena na dva oprečna sistema, politički, ekonomski, ideološki.

Građani u republici Hrvatskoj birali su program koji će im jamčiti slobodu i državni suverenitet, ne isključujući novi dogovor s ostalim republikama ali iz vlastite nezavisnosti. Osim slobodnih izbora, u Hrvatskoj i Sloveniji provedeni su: plebiscit u Sloveniji, referendum u Hrvatskoj. U obje republike oko 95% onih koji su izišli na plebiscit odnosno referendum izjasnilo se za samostalnost, za svoj suverenitet, za slobodu. Ta je odluka plod demokratizacije i sazrijevala je dugo u iskustvima duge potlačenosti. Prema tome, treba poštivati volju naroda i njegova prava. Nitko ne može biti prisiljen da živi potlačen, Hrvatski narod nema pretenzija za tuđim teritorijima, ali želi u slobodi sa slobodnim narodima dogovarati ravnopravno nove odnose. Iz tih odnosa mora biti apsolutno isključeno pravo jačega, dakle svako nasilje! Potlačeni neće biti nikada slobodan ako to ovisi samo o pristanku tlačitelja![19]

104. Svijet nije htio zaustaviti rat

Pravedan mir je apsolutna želja. To je čežnja svakog čovjeka dobre volje bez obzira na nacionalnost, vjeru i na političko uvjerenje. Svaki čovjek dobre volje, ako je iskren, želi dobro. Takav je protiv rata.

Zašto rat nije zaustavljen? Ja sam duboko uvjeren da je ovaj rat mogao biti zaustavljen na početku. Kad je vatra bila još malena, tada se mogla lako pogasiti. Jesu li europske demokracije, uključujući i američku, shvatile u čemu je bit problema? Je li im bilo jasno kako se ovdje radi o prirodnim i neotuđivim pravima naroda na slobodu, za koju su se izjasnili na demokratskim izborima i referendumima jer se u propaloj državi nisu osjećali slobodnima? Demokratski izraženu čežnju za slobodom trebalo je poštivati i zaštititi! Uvjeren sam da su Europa, Amerika i Ujedinjeni narodi mogli i morali shvatiti kako se tu radi o prirodnim pravima hrvatskoga, slovenskoga i svakog drugog naroda. Oni su bili dužni to glasno i jasno dati do znanja onima koji su htjeli silom spriječiti taj demokratski proces i oslobođenje. Da su to učinili, ovakvo nešto ne bi se dogodilo na europskom tlu. Da su odmah glasno, jasno i odlučno navijestili određene sankcije u prilog pravde i mira, bilo bi teško vjerovati da bi se bilo koji agresor bio odlučio na osvajanje.

Zato sam uvjeren da su se na početku mogli zaustaviti oni koji su htjeli na ruševinama one propale države ostvariti jednu novu državu samo za jedan brojniji i oružano jači narod. Da im je to bilo dano do znanja, oni bi ipak razmišljali mogu li ići krvavim putem u budućnost. Oni bi razmišljali je li ljudskije prihvatiti stvarnost slobode za svakoga i tim načinom izgrađivati međusobne odnose na načelima iskrene ravnopravnosti i slobode, tako da svi postanemo samostalni i slobodni.

Nažalost, europska diplomacija ili nije dovoljno zašla u problem ili nije dovoljno predvidjela užasne posljedice te agresije s jezivim žrtvma, razaranjima, sa stotinama i stotinama tisuća ljudi nad kojima će biti izvršena mnogovrsna nasilja - ili je imala neke druge interese zbog kojih se tako neodlučno odnosila spram ove agresije?

Ovaj rat je prouzročio silna razaranja. Pogodio je stotine i stotine tisuća obitelji, razorio njihove domove, crkve, džamije, kulturna dobra. I sada se postavlja težak problem: kako ostvariti mir? Stalno se vode dugi i teški pregovori. Postoji li izlaz za pravedno ostvarenje mira? Ne bi se smjelo

prihvatiti činjeničnu stvarnost u kojoj bi onaj jači zadržao ono što je osvojio, kao da na to ima pravo. Otimačina nikada ne može postati pravom. Nitko nema pravo na ono što je protiv prava i slobode drugoga, što je oteo silom.

Hoće li Europa, Amerika i Ujedinjeni narodi svojim zajedničkim autoritetom i raspoloživim mogućnostima nametnuti pravedan mir? E, tu je opet odgovornost tih svjetskih demokratskih sila.

Razgovarajući s ljudima tog slobodnog i demokratskog svijeta - a bio sam u Americi, Kanadi, Francuskoj i Njemačkoj - uvjerio sam se kako ima ljudi koji razmišljaju pravedno, koji dobro uočavaju tko je napadač, a tko je žrtva. Ima onih koji ispravno sagledavaju posljedice toga nasilja pa su na strani nepravedno napadnutih stradalnika. Iz tih uvjerenja proizišla je pomoć kroz humanitarne i karitativne ustanove. Sve je to dobro došlo prognanicima i izbjeglicama. Pomoć je stizala i još uvijek stiže u hrani, odjeći i obući, lijekovima i aparatima. Sve je to proisteklo iz uvjerenja da treba pomoći onomu tko je stradao.[34]

Političari imaju neke svoje kategorije iz kojih proizlaze mišljenja, ocjene i procjene. Ja mogu reći da dosad nisu pokazali dovoljno uviđavnosti da shvate i da zaštite pravo i žrtvu. Dosta je već proliveno suza i krvi. Možemo se nadati da će moćnici već jednom shvatiti da moraju konačno nešto učiniti da se zaustavi ovaj užasni rat te se stvarno uspostavi pravedan mir.[34]

Ovaj rat otkriva nešto što ljudi možda nisu slutili. Otkriva kolike su različitosti bile sabrane u toj jednoj državi Jugoslaviji. Tu su bili sabrani svjetovi, različite kulture, povijesti, civilizacije... I ovaj rat dokazuje kako je baš zbog te različitosti moralo doći do tako okrutnog rastanka (...)[23]

Slobodne republike mogu mnogo više surađivati na opće dobro svih, nego ako su silom na okupu pod hegemonijom jedne jače od ostalih. Ali, zbog rečenih različitosti, neki nisu htjeli dopustiti drugima da slobodno žive i zato je ovaj rat donio toliko okrutnosti.

Cilj agresora je pokoriti, osvojiti i biti jak na nesreću slabijega.

A rat, sa svojim posljedicama, sve probleme koje je nametnuo - nametnuo je ponajprije ljudskom biću. Čovjeku ranjeniku, čovjeku prognaniku, obitelji razasutoj na razne strane... Sve se to konačno sabralo kao jedna velika patnja u kojoj Crkva, koliko može mora uznastojati biti prisutna i biti od pomoći.

Dakako, Crkva sama po sebi čini dobro - primajući dobro. Ona ne može darovati nego ono što dobije. Koliko dobije, toliko daruje. Caritasom u Italiji, u Njemačkoj, u Austriji, Francuskoj, u SAD... Bez pomoći naša Crkva, kad bi bila sama sebi prepuštena, malo bi mogla učiniti. Jer, izvor su prilozi vjernika. Ako su oni siromašni ako su oni raspršeni, bez ičega, ne mogu surađivati u humanitarnoj djelatnosti.

Ali, Crkva čini ono što može. Moramo zahvaliti toj Europi diljem koje je naša nesreća odjeknula u mnogim ljudima koji mogu pomoći, koji žele pomoći. Rekao bih da su to ponajprije oni mali ljudi u kojih je više srca.

Gdjegod je prisutna vjerska dimenzija, tu je prisutna i humanitarna. Jer Bog je ljubav i uči nas ljubiti čovjeka, a Crkva to mora poticati i sama tako živjeti.

Sigurno je da svaka Crkva živi u svom narodu, dijeli s njim njegovu sudbinu. Ali Crkva mora razlikovati politiku od moralnih načela. A kad bi politika moje vlade, odnosno, moje države, bila protiv tog općeg morala, ja bih bio protiv nje.[23]

Rat teži kao teret i nad odnosima među Crkvama, jer kad bi to bio rat Hrvata na srpskom teritoriju protiv Srbije, ja bih protiv toga rata prosvjedovao, ja bih tome ratu bio protivan. Očekujem da i Srpska pravoslavna Crkva učini jedan prosvjed protiv rata što se vodi na hrvatskom teritoriju protiv hrvatskog naroda, eto. Ima čestitih osoba koje

hoće mir, koje se protive ratu, ali ne čuje ih se, previše su šutljive.[18]

105. Rat je ujedinio Hrvate po svijetu

Činjenica je da je ovaj rat ujedinio Hrvate u stranome svijetu više nego što su prije bili ujedinjeni i da su Hrvati u stranome svijetu doživjeli Hrvatsku kao svoju domovinu: ugroženu, napadnutu, iskrvavljenu, djelomično razorenu... To su oni očitovali svojom slogom, sakupljajući i šaljući humanitarnu pomoć. Zato sam na svome pohodu uvijek zahvaljivao za tu velikodušnost i pomoć. Bilo je takve velikodušnosti da su ljudi dizali kredit da bi mogli pomoći! Tu se zaista očitovalo rodoljublje koje je vrijedno poštovanja i zahvalnosti.

U prošlosti, osobito u prošlome sistemu vlasti, Crkva je zapravo bila jedina koja je te ljude izdizala iznad podijeljenosti i okupljala u zajedništvu vjere. I kada smo mi posjećivali u prošlosti iseljenu Hrvatsku diljem svijeta na svim kontinentima, onda smo dolazili kao biskupi koji okupljaju sve koji dođu i nikoga ne legitimiraju kakva su njegova politička opredjeljenja, kojoj stranci pripada, već je to prepušteno pojedinačnoj odluci i opciji, a mi smo ih prihvaćali u zajedništvu vjere. I kao što je bilo prije, i sada se u Crkvi nalazi najbrojnija zajednica Hrvata. Crkve su pune. Ne samo da su pune (osobito se to očitovalo u Australiji, pa i na Tasmaniji, sada u Južnoj Africi), nego su ljudi toliko zauzeti za to svoje zajedništvo da grade crkve.

U Sydneyu su izgradili uz prvi centar, gdje su naši franjevci počeli, novi samostan. U nova dva centra u Sydneyu izgradili su crkve, pastoralni centar i stanove za svećenike. U Saint Jones Parku izgradili su, uz pomoć australske države, i staračk dom. U Blacktownu su izgradili veliku dvoranu za društveni i kulturni život. Dakle, ulažu sredstva i grade, što znači da su svjesni da su ta ostvarenja dio njih samih i da se oni tu osjećaju kod kuće, da na neki način to svoje zajedništvo potvrđuju prostorima gdje su zaista slobodni i gdje se susreću, gdje žive i svoj vjernički i kutlurni i socijalni život. Sve se to odvija u tim našim misijama, u tim našim župama.

Dakako, ljudi su zabrinuti, oni se pitaju kada će to svršiti, kako će to svršiti. Oni su za mir, ali svakako za mir koji će osigurati i slobodu i pravo hrvatskoga naroda. Što se tiče povratka, oni su velikim dijelom duboko ukorijenjeni u te svoje nove domovine. Ukorijenjeni su kroz svoju djecu koja su tamo rođena, koja usvajaju tamo ne samo jezik, nego i uopće stil života. I vezani su za njih. Oni su ukorijenjeni i svojim materijalnim stanjem, ipak su u velikom broju izgradili kuće, stvorili ekonomsku bazu za život, a možda su još uvijek nesigurni kako se vratiti, kamo se vratiti kada slušaju vijesti o stanju u Hrvatskoj, o napadima, o ratu.

A ima opet onih koji su odlučni vratiti se s onim što imaju. Recimo, u Južnoj Africi, gdje je situacija još posebno složena jer se i kod njih mijenja sistem. Promijenit će se sistem vlasti i strukture društva nakon izbora u kojima se predvida da će Afrikanci crne boje dobiti većinu. Prema tome, dobit će u ruke vlast. Kako će se odnositi prema bijelima, kako će se odnositi prema onome što su bijeli ostvarili i ekonomski i kulturno, kako će funkcionirati suživot i suradnja, budući da u svim tim rasnim podijeljenostima postoje i ekstremizmi? Zato postoji opasnost i od unutarnjih sukoba. Postoje estremisti među bijelima, postoje estremisti među crnima, a svaki ekstremizam može, pa makar bio i malobrojan, izazvati nerede i sukobe. Zato postoji neizvjesnost. Mi smo se susretali s biskupima u Johannesburgu, Durbanu, Capetownu, Pretoriji, i oni su uglavnom "umjereni optimisti" da će se izbjeći sukobi i vjeruju da će Crkva biti respektirana jer je ona uvijek bila protiv apartheida. Ali mnogi drugi nisu baš takvi optimisti.

No uvijeke je posjet bilo kojega biskupa iz Hrvatske za Hrvate događaj i oni se onda okupe u mnogo većem broju nego što se redovito okupljaju. Oni pažljivo slušaju i pristupaju s povjerenjem. Sad su u Johannesburgu, gdje je razmjerno mala zajednica za Južnu Afriku (oko 7000), izgradili lijepu crkvu, imaju lijepi centar u jednom otmjenom predjelu grada. Oni su to učinili samo slogom. A mi ih potičemo na slogu, na poštenje, da predstavljaju kvalitete svoga naroda u svijetu. Jer ljudi obično vole identificirati, pa ako susretnu jednoga lošega čovjeka kažu da su svi takvi, a ako susreću dobroga, pravednog i sposobnog, onda kažu da je to sposoban narod. Govorim im da su bili u svoje vrijeme kolektivni ambasadori hrvatskog naroda i Hrvatske.[39]

Uvijek su posjeti biskupa pastoralni. Mi uvijek dolazimo kao biskupi. A zna se što je poziv biskupa. Što on propovijeda, što poručuje, koje vrijednosti zastupa i u čemu sabire ljude. Mi posjećujemo hrvatske vjernike u tuđini. Ali, nismo isključivi. Susretima mogu prisustvovati i drugi, bez obzira kakva su im uvjerenja, ako ih zanima jedan takav susret, ako ih zanima čuti ono što biskup poručuje. Činjenica da se ljudi okupljaju na ta euharistijska slavlja znači da očekuju od biskupa određenu poruku, da imaju povjerenja u tu poruku. Posjeti našim ljudima u inozemstvu već su tradicija otkad postoji naše iseljeništvo. Imamo više od 250 župa, odnosno misija, po svijetu, koje vode hrvatski svećenici za Hrvate vjernike. Dakako, biskupi su dužni da budu u kontaktu s tom našom zajednicom izvan domovine.

Poruka biskupskih posjeta uvijek je utemeljena na širenju povjerenja, na afirmaciji suživota, na poštovanju prava; uvijek na principu: što želiš da tebi drugi čine čini i ti drugima, odnosno: što ne želiš da tebi čine ne čini ni ti drugima. Za posjet Južnoj Africi bilo je posebnih razloga. Naši su ljudi imali razloga da i na taj način istaknu svoju prisutnost u Južnoj Africi, da tako naglase svoje zajedništvo sa Crkvom i domovinom. Novoizgrađena crkva u Johannesburgu bila je povod za taj dirljivi susret. I zato sam se odazvao pozivu, da im zahvalim, da im izrazim poštovanje za taj njihov pothvat, da ih još više učvrstim u slozi, a da im i zahvalim za pomoć koju tijekom rata pružaju domovini.[38]

Rat i dijalog

106. Ovo nije vjerski rat

Treba se sjetiti činjenica prije raspada bivše Jugoslavije. Poznato je da je postojao plan za stvarnje jedne velike države u kojoj bi živjeli pripadnici jednog naroda. Taj plan se je mogao ostvariti samo na štetu drugih naroda i drugih republika. Nakon demokratskih izbora taj osvajački plan se nije mogao ostvariti politikom, pa se je počeo ostvarivati ratom najprije protiv Slovenije, pa protiv Hrvatske i na kraju protiv Bosne i Hercegovine. Dakle radi se o osvajačkom ratu, cilju da se stvori Velika Srbija, okupiraju teritoriji drugih država, a stanovništvo drugih nacionalnosti protjera ili uništi. Znači to je klasični osvajački rat. Ne bi vjernik pravoslavac napao vjernika katolika ili muslimana samo zato što su druge vjeroispovijesti. Sjetimo se samo propagande koja je sijala mržnju protiv Slovenaca, Hrvata, Muslimana i drugih uoči početka osvajačkog rata. To su bila sredstva jedne osvajačke politike, koja se pripremala na ratna osvajanja.[44]

Isključujem tvrdnju da je rat u Bosni i Hercegovini vjerski rat. To nije vjerski rat. To je osvajački rat. To je osvajanje teritorija. Nije prvi motiv protjerati ili muslimane ili katolike. Prvi cilj je bio ostvariti jednu novu državnu stvarnost. To je činjenica. Kad se sluša sve govore koji su prethodili ratu beogradskih političara i kad se čita beogradski tisak i sluša beogradska televizija, radio sve je pripremalo duhove za borbu, za početak rata.[38]

Srpska pravoslavna Crkva odbija svaku odgovornost za rat. Ona tvrdi, barem prema nekim svojim predstavnicima, da je zapravo srpska strana žrtva agresije i da se ona brani. Ja ne mogu suditi Srpskoj pravoslavnoj Crkvi, niti je pozivati na odgovornost. Prepuštam predstavnicima Srpske pravoslavne Crkve da pred Bogom i po svojoj savjesti ispituju sami sebe i svoje stavove.[38]

107. Kako se čovjek smije braniti

Najjača obrana čovjekova jesu načela koja su univerzalna i obvezuju svaku savjest. Zato, kad Crkva ulazi u analizu nekih političkih situacija, ona polazi od univerzalnih načela. Stoga Crkva ima načelo: prvo čovjek! Crkvi je odgovornost od samoga Isusa Krista povjerena za čovjeka: zaštita čovjeka, prosvjećivanje čovjeka, spasavanja čovjeka, i da ga sakramentima oslobađa i dovodi u zajedništvo s Bogom i ljudima. Crkvi je, također, poslanje da čovjeka dovodi u odnos s drugim ljudima, bez obzira na nacionalnu pripadnost, na vjersku opredijeljenost ili na politička opredjeljenja. Svrha je toga da ga dovede u ispravan odnos poštovanja i pravednosti.[46]

108. Pravedna borba za mir

Kad je rat već bio nametnut, kad je planuo, ja sam u Mariji Bistrici na Veliku Gospu 1991. apelirao na savjest hrvatskoga naroda koji je većinom katolički, kako će se ponašati u tome ratu koji mu je nametnut. Apelirao sam u ime kršćanske naše kulture i civilizacije da se ne uzvraća zlo zlom. I zato sam kazao i ponavljam, ako protivnik sruši moju kuću, ja ću njegovu

čuvati. Ako ubije moga oca, ja ću štititi život njegova oca, ako sruši moju crkvu, ja njegovu neću ni dirnuti. To sam navijestio i to naviještam stalno.

Jedno je zakonita samoobrana u granici etičkih principa i međunarodnih konvencija, a drugo je na zlo zlom, što ti meni više, ja tebi više.

Mi smo se s naše strane ipak uglavnom držali pozitivnih etičkih principa. Ako je bilo zločina oštro ih moramo osuditi, makar to bili pojedinačni zločini.

Crkva u Hrvata trajno se molila i moli za mir i opraštanje, a vani su joj čak i u nekim katoličkim krugovima spočitavali suprotno, na što je reagirala i Hrvatska biskupska konferencija.

Jedan i drugi, vikar Santarossa i biskup Bommarco, poslije su se ispričavali da nisu tako mislili, da su bili krivo interpretirani, da su krivi novinari, i tako dalje. Ali, Crkva u Hrvata se moli za mir. Ja sam kazao na početku rata: "Braćo Srbi, mi vas ljubimo u Isusu Krtistu. U ime te ljubavi mi vas molimo - odustanite od nasilja, jer naša je sloboda i vaša sloboda i naš je mir i vaš mir".

Dakle, odmah smo htjeli mir. Ali se moraju osigurati prava svima, sloboda i sigurnost svima.[39]

Slogom i ljubavlju gradimo porušeno, obnovimo se moralno! Naše opredjeljenje mora biti uvijek za dobro. Makar bili žrtva mržnje i nepravde, ne smijemo dopustiti da nam dušu otruje mržnja i želja za osvetom. Pobjeda dobra znači i opraštanje. Opraštanje je pak pobjeda ljubavi. Kao kršćani i katolici pripadamo tom svijetu.

Jakošću Duha treba odoljeti napasti. To razumijemo u svjetlu Božića. Isus je pomiritelj čovjeka grešnoga s Bogom i pomiritelj čovjeka s čovjekom!

U božićnoj noći anđeli su pjevali: "Slava na visinama Bogu, a na zemlji mir ljudima, miljenicima njegovim!

"To je poruka mira i pomirenja da se može graditi bolji svijet i svijetlija povijest![176]

109. Načelo samoobrane

To je aposolutni pristup s crkvenog stanovišta i to je pristup s moralnih principa. Crkva nikome ne priznaje nikakve prednosti. Crkva priznaje da su pred Bogom svi jednako odgovorni. Nitko ne smije činiti zločine. Nitko. Prema tome, ako netko čini zločine, za njih je i odgovoran. Mi apeliramo da se ne čine zločini ni u ime obrane, a u ime napada pogotovo, jer da oni što napadaju imaju moralnih principa, ne bi ni napadali. Onaj tko se brani ne smije prijeći granicu obrane. Pozvali su me naši časnici prošle godine u proljeće u Ivanić Grad da im predajem o ratnoj etici. Rekao sam im: - Vi rat niste htjeli, vi niste napadali drugoga, vi ne osvajate tuđe, prema tome, vi ste prisiljeni na samoobranu i to je vaše pravo. Ali, u tome ne smijete prijeći ni u osvetu niti u mržnju. Rekao sam i primjer: iz jedne kuće se na vas puca, ona je bunker, vi ćete tu kuću razoriti, jer se branite. No, u drugu, iz koje nitko ne puca, nećete dirati. Ako na vas ide tenk, vi ćete ga onemogućiti. Ali, ako onaj iz tenka digne ruke na predaju, on je zaštićen pravom i više ga ne smijete dirnuti. To je etičko pravo u ratu. Samoobrana je moralni čin, ali ne smije prijeći istom mjerom u zločin.[33]

110. Katolički fundamentalizam

Ne postoji nikakv katolički fundamentalizam. Biskupi samo pozivaju na katoličku vjeru, a to znači biti autentičan kršćanin, istiniti vjernik koji usvaja vjeru Crkve. S njezinim credom, sakramentima, zapovijedima, liturgijom usvaja sadržaj Crkve kojeg je poprimila od Isusa Krista. Crkva navješta Božju baštinu, i od nje živi svaki kršćanin. Fundamentalizam je dobio negativan prizvuk isključivosti, koji nikog drugog ne priznaje, i ni sa kim ne želi živjeti. Katolici su spremni živjeti tamo gdje jesu, sa svima, i nikoga ne isključuju. Vjerni su

svojoj baštini, ali poštuju druge ljude i njihova uvjerenja. Dakle, nema ni traga fundamentalizmu.

A što se tiče zločina počinjenih nakon "Oluje", apsolutno odbijam mogućnost da je riječ o katoličkom fundamentalizmu. To su činili ljudi koji nemaju veze s katoličkom vjerom, a ako i jesu katolici, pa su palili i pljačkali srpke kuće, tada nisu bili poslušni svojoj vjeri. Ne mogu kriminalci predstavljati katoličku Crkvu.

Crkva uopće nije politička institucija. Nastupa li ona s političkim programom, ide li na izbore kako bi dobila vlast? Političke su institucije one koje se bore za vlast u državi. Crkva je moralna, a ne politička snaga. Zato iznosim moralna načela svima političarima i svakom čovjeku, kako se trebaju ponašati i biti u službi općeg dobra i svakog čovjeka.[47]

111. Nekršteni ratnici

Stalno dobivamo apele iz inozemstva: Vi crkveni veledostojanstvenici, što ne zaustavite rat! To su naivci. Prvo, ovo nije vjerski rat. Nije Crkva navijestila rat drugoj Crkvi i drugoj vjeri pa da ćemo mi vjerski predstavnici, sada kada smo se naratovali, sjesti pregovarati o miru. To je rat izvan vjerskih kategorija. Ja ne dopuštam ni jednom stranom novinaru tvrdnju da je to vjerski rat. Bio je kod mene jedan znanstvenik pa mi je rekao kako mu ništa nije jasno. Odgovorio sam: Meni je pak sve jasno. A kako nam ne bilo jasno kad mi u tom problemu dugo živimo, a ja s više od sedamdeset godina života, pa ga moram razumjeti. Jasno je da je to politički rat i osvajanje teritorija. Što ima vjera s tim nekrštenim ratnicima?[35]

112. Dijalog s pravoslavnima

U te susrete patrijarh gospodin Pavle i ja išli smo sa jednim motivom, motivom ekumenizma. Ekumenizam je susret zajednica koje vjeruju na različite načine, i to je apsolutno vjersko područje. Mi kao Katolička i Pravoslavna Crkva susrećemo se vjerom u zajedničkog spasitelja Isusa Krista. Susrećemo se i u ime tolikih zajedničkih istina. Naše je vjerovanje zajedničko, sakramenti su nam zajednički, apostolsko nasljeđe nam je zajedničko, zapovijedi Božje su zajedničke i u pravoslavlju i u Katoličkoj Crkvi zapovijed se ljubavi naviješta kao najveća zapovijed. Prema tome, to su razlozi koji opravdavaju susret između patrijarha Pavla i mene.

Zato sam i kazao da ekumenizam mora biti motiviran isključivo vjerom, ali ne bi smio biti opterećen vjerskim specifičnostima[8].

Unatoč činjenici što u Hrvatskoj traje rat i što je taj rat okrutan, patrijarh Pavle i ja smo ipak pokušali apelirati da se odustane od nasilja, da se otvore mogućnosti za jedan pošteni dijalog, da se zajednički moli, da se svi zajedno molimo za mir. Prema tome, mi shvaćamo da su takvi susreti u službi mira koji je, nažalost, danas otet s ove zemlje, osobito u Hrvatskoj.[8]

Gospodin Pavle je čovjek iskrene vjere, čovjek pobožan i mislim da osjeća taj zahtjev Evanđelja koji je postavljen svima nama: da zaista budemo protiv nasilja i sukoba, a da se zalažemo za pomirenje u pravednosti, da se poštuje svaki čovjek, svaki narod. Da svaki živi u svom identitetu, u svojoj slobodi, u međusobnoj suradnji i da se izbjegnu sukobi. Ali, to ne odlučuje ni patrijarh ni ja, jer opet postoje i oni koji bi silom htjeli diktirati i mijenjati granice i koji bi željeli silom nametnuti svoj sistem, svoju ideologiju, žele silom proširiti neki teritorij. Oni vjeruju u silu i misle da se uspješnost politike sastoji u tome da se ona silom nametne. Ta strana neće slušati pozive na mir. U tom slučaju teško da Crkva može učiniti nešto da bi se obustavio rat. Ali, Crkva može još nešto učiniti. Ona može osvjedočiti svoju raspoloživost za ljubav, može pomagati onima koji su pogođeni nevoljom

i može moliti, jer u savjesti može govoriti samo Bog. Zato mi pozivamo na molitvu.

Moglo bi se pretpostaviti da oni koji djeluju među najširim pučanstvom u velikoj mjeri mogu promijeniti tijek stvari. Prije svega mislim na svećenike po župama, one koji su u svakodnevnom kontaktu sa najširim slojevima vjernika.[8]

Što se tiče odnosa sa SPC i s drugim vjerskim zajednicama, mi slijedimo nauku Vatikanskog sabora. Crkva je otvorena za dijalog sa svakom vjerskom zajednicom. Crkva se ne zatvara. Ona se ne zatvara ni u ovakvoj situaciji koju možemo nazvati ratnom situacijom. Ima nekih ponuda, inicijativa da se i susreti između nas, pravoslavnih i muslimana ostvare, i od tih se susreta jako mnogo očekuje, kao da ti susreti mogu zaustaviti rat. Međutim, treba jasno znati da Crkva nije navijestila rat Crkvi i da ovaj rat ima sasvim druge motive, apsolutno političke, da su tu osvajačke pretenzije, i da ljudi koji nipošto nisu otvoreni savjetima bilo koje vjerske zajednice imaju svoj cilj, oni žele rat, rat u koji je uključena nacionalistička politika. Što sad Crkve tu mogu učiniti? Kako mogu djelovati na generale i agresore koji žele osvojiti teritorij, koji žele otjerati stanovništvo s njihovih stoljetnih ognjišta?

No susreti su potrebni, i mi smo prošle godine imali dva susreta već u vrijeme rata. Imali smo susret u svibnju 1991. u Srijemskim Karlovcima, u kolovozu u Slavonskome Brodu, a ove godine u siječnju bio je susret mješovitih komisija predstavnika Srpske pravoslavne crkve i Katoličke Crkve u St. Gallenu, u Švicarskoj. Svaki put smo dali zajedničku izjavu, koja je bila moguća samo na temelju principa poštivanja ljudskih prava, odustajanja od nasilja, dakle za dijalog, za mir. Ali to u praksi nije imalo odjeka. Sad se opet radi na jednom takvom susretu. Mi načelno ne odbijamo susret, i bilo je već nekih konkretnih prijedloga kada bi se i gdje taj susret imao dogoditi. Gospodin patrijarh Pavle ponudio je meni da predložim mjesto susreta. Predložio sam Pečuh u Mađarskoj, u rezidenciji katoličkog biskupa. To je područje na koje možemo doći i mi i on. Međutim taj prijedlog nije bio prihvaćen, nego je on predložio Novi Sad. To mjesto, opet, nama nije bilo prihvatljivo jer bi se javile tehničke poteškoće kako doći u Novi Sad s hrvatskom putovnicom. Kako biti siguran da se tamo ne bi dogodio neki ispad, demonstracija, dakle, ne bi bilo mjesto u ratnoj situaciji za jedan siguran susret. Zato sam predložio da se susretnemo u Beču 27. kolovoza. To također nije prihvaćeno, nego dolaze neke agencijske vijesti o skorom susretu, koje nisu potvrđene, o kojima ja ništa ne znam jer nisam dobio nikakvu službenu alternativnu ponudu. France-presse je prenijela vijest iz Borbe da će se susret komisija održati u Zagrebu ovog mjeseca, a isto tako je rečeno da će se susret između mene i Patrijarha održati u Ženevi, u Vijeću crkava, 15. rujna.

Ja o tome nemam nikakvih obavijesti. Još nisam dobio ni odgovor predloženog Beča. U svakom slučaju susret se ima smatrati ekumenskim, i zato nije prihvatljiv na inicijativu političkih snaga. Jer bilo koja politička snaga, bila ona u inozemstvu ili ovdje, ako predlaže takav susret, ima svoje političke interese, a to znači politizirati ekumenizam. Prihvatljiv je onaj susret koji se organizira unutar Crkve. Dakle, zasad je pitanje otvoreno.[25]

Naši odnosi sa SPC su na razini vjere. Sastajali smo se više puta, a jedan naš biskup susreo se s episkopom SPC u Mađarskoj. Sada se razmišlja o tome da njihova delegacija dođe u Zagreb, kao i o tome da se njihovi episkopi vrate u Hrvatsku. Mi smatramo da treba poštovati njihovu punu vjersku slobodu i pravo na pastoralno djelovanje, dakako priznavajući realnost hrvatske države, ali o tome moraju razgovarati s državom. Na razini politike

razilazimo se u mišljenjima. Oni su uvjereni da je rat koji su poveli Srbi bio samoobrana. Ta im teza u svijetu više ne prolazi. No, u Ženevi prošle godine naglasili su nam kako su protiv Miloševića. Crnogorski mitropolit Amfilihije Radović u intervjuu je izjavio da je patrijarh Pavle rekao Miloševiću neka odstupi, da preda vlast. A Milošević je otišao od patrijarha s riječima: "A komu da predam vlast?"[35]

Za susret sa srpskim patrijarhom Pavlom dobio sam niz usmenih i pismenih ocjena koje su redom pozitivne. Ljudi su izrazili uvjerenje da je taj susret u ovom mračnom času bio jedna svijetla zraka nade. Bio je to susret za mir i zato smo željeli da on ima određenu poruku: susret se odvijao u zamalo iskrenoj i srdačnoj atmosferi, jer smo tražili ono što mi u ovom trenutku možemo zajedno kazati ne polazeći od političkih opcija, već polazeći od opcije koja nama mora biti zajednička, a to je Evanđelje. Pravoslavna i Katolička Crkva imaju isto Evanđelje. Vjera u istoga uskrsloga Isusa Krista, Spasitelja, imaju zajedničku majku Mariju. Imaju sakramente, imaju apostolsko nasljedstvo... Dakle, imamo toliko toga zajedničkog da se možemo naći i u ovakvoj situaciji sa zajedničkom porukom. Tu smo poruku i uputili, riječ je o poruci mira, a ona u sebi uključuje i slobodu i ljudska prava i pravednost, sve vrijednosti koje ističemo. Mir nije samo šutnja oružja. Mir je život, život sigurnosti, život međusobnog povjerenja, poštovanja. "Mir je djelo pravde" kaže Sveto pismo. Kad se analizira naša poruka svi su elementi takvoga mira u njoj prisutni. To je jedno svjedočanstvo da možemo zajednički progovoriti svim ljudima makar bili politički, civilizacijski i nacionalno različiti. Ta riječ upućena je svakom srcu. Kako će odjeknuti stvar je čovjekova unutrašnjeg raspoloženja.

Osobno sam uvjeren da će odjekivati. Kad smo došli u Srijemske Karlovce 1991. bila je puna crkva, bilo je pravoslavnih i katoličkih vjernika. Dočekali su nas s pažnjom i poštovanjem, rekao bih, s radošću da je do tog susreta došlo. Svi ljudi dobre volje raduju se dobru.[14]

Svi ti kontakti koje smo imali i koji se ostvaruju imali su za cilj da se nađemo zajedno u određenim viđenjima situacije i da zajednički progovorimo u smislu zaštite prava svake zajednice, svakog naroda i svakoga čovjeka. Katolička Crkva ulazi u ekumenski razgovor, ali uvijek ulazi sa svojih polazišta da je to razgovor na principima vjere i da mi ulazimo s vjerskim načelima. Budući da je s druge strane predstavljena isto tako jedna vjerska zajednica, jedna Crkva, koja ispovijeda isto evanđelje, vjeruje u istoga Spasitelja. Onda se uvijek opravdava nada da će se ti ljudi naći u Isusu Kristu i Evanđelju. I zato smo mi u svim svojim susretima ipak dolazili do određenih deklaracija s kojima smo se suglasili. Ali te deklaracije nemaju nikakvog odjeka ako su upućene ljudima koje ne vode ti principi, koji su motivirani sasvim drugim zemaljskim interesima, ostvarenjima i nekim drugim programima. Oni ne osluškuju što govore Crkve.

Katolička je Crkva, to mogu tvrditi, uvijek zastupala ta načela općega prava i ona na njima stoji, smatra ih univerzalnima, što znači da vrijede svuda, uvijek i za svakoga.

Pravoslavni svećenici i pravoslavni episkopi učinili su, mislim, veliki promašaj što su napustili svoje vjernike. Uvjeren sam da ih hrvatska vlast ne bi ni maltretirala ni progonila i da bi im omogućila slobodno pastoralno djelovanje. Zašto su oni otišli? Oni tvrde da su bili ugroženi, ali to bi trebalo dokazati i dokumentima i postupcima. Sama tvrdnja još ništa ne dokazuje.

Oni su svakako trebali ostati ovdje i Katolička Crkva, mi biskupi, bili bismo apsolutno njihovi zaštitnici ako bi ih netko stvarno ugrožavao u njihovoj slobodi i njihovome pastoralnom radu. Prema tome, odgovornost da su pravoslavni vjernici ostali

bez svojih pastira pada na te pastire. I oni su zapravo u svojoj savjesti odgovorni pred Bogom, kako će to opravdati? Ali meni je žao da su otišli. I nama bi bilo drago da se ovdje, u Hrvatskoj, možemo susretati, da možemo zajednički nastupati i gradnji mira i slobode za sve i tako nadići one podijeljenosti koje je među ljude unijela određena propaganda, određena politika ili interesi, koji nisu spojivi s pravom.[39]

113. Dijalog s muslimanima

Nedavno je kod mene bio gospodin Cerić. On je sada vrhovni poglavar muslimana u BiH, i on je sam želio da se sa mnom susretne. Ja sam ga vrlo rado primio. Razgovarali smo otvoreno i složili smo se u onoj poruci koja vam je, nadam se, poznata apelirali smo da se zaustave borbe, da se puste na slobodu svi zatočeni i zarobljenici, da se omogući povratak svim izbjeglicama i prognanicima, da se otvore svi humanitarni putovi do svih kojima je pomoć potrebna, te da sredstva javnog informiranja TV, radio i tisak budu objektivna u izvrštavanju o stanju i događajima. Ali na takav način da ne huškaju na mržnju i osvetu. Mi smo se u tome složili, a što će od toga biti, za to nismo odgovorni za to su odgovorni oni koji imaju moć odlučivanja. Može li gospodin Cerić utjecati na politiku i strategiju bosanskih muslima i kako, ja to ne znam. Kako mogu utjecati katolički biskupi BiH na politiku Herceg-Bosne, to opet oni znaju, ali Crkva je samo moralni autoritet. Ona ne može nametnuti svoje sudove, prijedloge i mišljenje. I Crkva kao Crkva nema političkog recepta, nego ima samo načelne stavove, jer političkih recepata može biti više, a svaki politički recept mora biti obrazložen, razuman, mudar i realan.

Politika se ne vodi emocijama, ne vodi se u oblacima nego se vodi u realnosti i mogućnostima da se što više ostvari pravo, sloboda i mir.[40]

Ekumenskog dijaloga bilo je i do sada, za vrijeme rata bilo je pet susreta na najvišoj razini. No, bojim se za nastavak ekumenskog dijaloga u Bosni, jer će između dvije političke cjeline postojati neprolazna granica. Moramo stvoriti mogućnosti za susrete. To se za sada čini neostvarivim, jer ministarstvo vjera "republike srpske" nije dopustilo apostolskom nunciju u BiH Francescu Monterisiju da posjeti banjalučkog biskupa Franju Komaricu i katoličke vjernike u Banja Luci... Po tome se vidi da granice, pa time i vjerski dijalog u Bosni, nisu otvorene. Ipak vjerujem da će komunikacija krenuti. Ne treba gubiti nadu, jer povijest ne čini samo sadašnji trenutak, povijest je dinamična i ovisna o mogućnostima. Ljudski život će prisiliti one koji odlučuju da otvore granice, tako da se može proći, i vremenom će popuštati tvrdoća među ljudima, koja je nastupila kao posljedica rata. Život će ponovno probijati svoje puteve za susret i zajedništvo.[47]

114. Ekumenizam

Ekumenizam je duhovni pokret, motiviran vjerom, da se ljudi i zajednice različitih vjerskih opredjeljenja susreću s poštovanjem u punoj slobodi da pospješuju svoje odnose u iskrenom dijalogu. Tako shvaćen ekumenizam bio bi potreban u našim prostorima, pogotovo kad rastu napetosti u međunacionalnim odnosima. Međutim, ekumenizam kod nas opterećen je poteškoćama baš zbog tih kriznih situacija. Katolička Crkva želi dijalog u punoj slobodi i ne nameće nikakvih uvjeta. Propaganda koja tako uporno optužuje hrvatski narod, Katoličku Crkvu, Vatikan svakako ne stvara povoljnu klimu za ekumenizam, ali nadamo se da će to utihnuti jer je besmisleno. Kriza ekumenizma postoji ali to ne mora biti trajno. Nadamo se![5]

Žalosna je povijesna činjenica da su kršćanske Crkve, iako propovijedaju isto

Evanđelje i vjeruju u istoga Spasitelja Isusa Krista, među sobom podijeljene i odijeljene. Isus Krist je želio jedinstvo svoje Crkve da vjernici povezani jednom istinom i ljubavlju budu jedno u Isusu Kristu. Razni uzroci u ljudima i u povijesti unosili su diobe, čak i sukobe među Kristove vjernike.

Ekumenizam je duhovni pokret koji motiviran isključivo vjerom ide za tim da se razne kršćanske Crkve i zajednice ponovno približavaju jedna drugoj u poštovanju i ljubavi, nadilazeći sve prošle nesporazume. Ekumenizam ide za tim da nadvlada zlo u prošlosti i da se ide za dobrom u budućnosti. Ekumenizam nije politika, nije podnošenje i polaganje računa o prošlosti, nije optuživanje drugoga nego je otvorenost za pošten dijalog u traženju sve dubljeg zajedništva u poslušnost Duhom Svetom. Ekumenizam je nastojanje svih vjerujućih da daju primjer u tom podijeljenom i sukobima izmučenom svijetu kako je moguće prijateljski i ljudski se odnositi prema drugima unatoč različitostima. Ekumenizam je izlaz iz prošlosti i hod u bolju budućnost.[11]

115. Strm put ekumenizma

Ekumenizam u našim prostorima nailazi na teškoće opterećenje nerazumijevanjem zbog prošlosti kojoj se ne pristupa objektivno nego ovisno o dnevnoj politici. Politizirani ekumenizam nije slobodan ekumenizam, a bez slobode i poštovanja drugoga nema ekumenizma.[11]

Ekumenizam na našem tlu ima zaista pred sobom strm i uzak put a strmim se putem ne trči. U naš se ekumenizam upliću razni elementi: povijesni, nacionalni, kulturni, psihološki i teološki. Ovo je naše područje prostor u kojem se događala duga povijest koja nije bila samo povijest susreta nego i sukoba. Ozbiljna je stvar kad se radi o ekumenizmu. To u složenim prilikama nije jednostavan proces. Ne smije se ekumenizam shvaćati kao neka moda koju se prihvaća s nekim prolaznim raspoloženjima. Naglost, brzopletost, neko neumjesno forsiranje, sve to nije dobro u ekumenskim nastojanjima. Put prema jedinstvu Kristovih učenika nije ostvariv samo ljudskim naporima; na tom putu treba hodati s Duhom! Mi katolici trebali bismo dublje poznavati što Koncil izriče o ekumenizmu. Ekumenizamu je posvećen cijeli Dekret o ekumenizmu (Unitatis redintegratio). Svaki bi ga vjernik trebao dobro pročitati i usvojiti. Tu će dobiti nadahnuće kako živjeti ekumenizam. To je novo raspoloženje i odluka savjesti da u poštovanju, pažnji i ljubavi susrećemo braću drugih vjerskih opredjeljenja; oslobođeni od tereta prošlosti, koji sputavaju, treba evanđeoski gledati na ljude, a osobno je nužno živjeti Evanđelje. Sam proces ekumenizma u našim prostorima ne ovisi samo o nama nego i o svim sudionicima toga procesa.

Baš ekumensko poštovanje isključuje bilo kakvu silovitost u tom procesu. Ljudi su najosjetljiviji u svojim najintimnijim uvjerenjima vjere. Stoga iz ekumenizma treba isključiti sve što bi moglo povrijediti; treba tražiti čistu istinu u ljubavi. Potrebno je susretati se, ukoliko okolnosti sazrijevaju za susrete bez ikakve nametljivosti; još više, treba moliti i evanđeoski misliti i živjeti.[16]

Katolička je Crkva kroz svoje dokumente o ekumenizmu izrazila jasne principe. Prvo, ekumenizam je vjerski pokret kako omogućiti da se vjerničke zajednice nađu u dijalogu - ne u polemici, nego u dijalogu - tražeći zajednički pristup određenim pitanjima suvremenog svijeta. Nadalje, kako bi se svjedočilo pred svijetom, iz vlastitih sadržaja svoje vjere, da kršćanstvo uzdiže čovjeka nad svim podijeljenostima i da ga čini sposobnim da bude u sredini u kojoj živi graditelj pravednih odnosa u poštovanju i mirâ.

Zato i mi ulazimo u ekumenske razgovore s tom širinom, s tim ciljem i tom nadom. Dakako, takav pristup zahtijeva - i imamo pravo na to - isti pristup s drugih strana, da se prihvati dijalog s iskrenim poštovanjem, iskreno ispitujući probleme, kako bi se sve više otkrivalo zajedništvo u istini. A to je dugi proces! Ekumenizam ne smije biti "moda". Čim postane moda, on gubi svoju vjerodostojnost. On mora biti promišljen, odgovoran i iskren.[37]

Nakon rata mir

116. Pomirenje

Mislim da su u Hrvatskoj još uvijek kršćanske vrijednosti toliko prisutne u savjestima hrvatskih katolika, da su ljudi raspoloženi i za ispravno shvaćeni ekumenizam, da su spremni usvojiti temeljne kršćanske vrijednosti, spremni na pomirenje i opraštanje, premda to uvijek nije lako.

Ja sam uvjeren - kad bi se dogodio mir i to siguran mir u punoj slobodi, za sve - da naši povratnici ne bi gajili mržnju ni osvetu, nego bi izgrađivali, a u izgradnji svoga doma zaboravili bi na mržnju i osvetu. A to bi i morali učiniti; jer, pazite, na mržnju se ne smije odgovoriti mržnjom, na zlo se ne smije odgovoriti zlom, jer bi to onda bilo pobjeda mržnje i zla... a mora pobijediti dobro, mora pobijediti ljubav! No, budući da smo svjedoci posljedica ateizacije prisutne kroz pola stoljeća - kroz sredstva javnog priopćavanja, i kroz školu, i kroz vojsku - ta je ideološka ateizacija ostavila tragove u mislima ljudi, to je sigurno... kao i to da su neke temeljne evanđeoske vrijednosti prilično zaboravljene. Znate, treba re-evangelizirati; treba ponovno naviještati nepromjenljivu i jasnu istinu Evanđelja.[37]

117. Mir pred opasnim grebenima

Isusov pozdrav mira uključuje u sebi stvarnost jednog novog svijeta i novog čovjeka, što nastaje iz prihvaćanja Božjeg spasenja. Tim se prihvaćanjem događa u čovjeku korijenita promjena, obraćenje. To znači uskladiti misli, djela, život s Božjim nacrtom ljudskog života. Događajem otkupljenja u duši je uspostavljen mir s Bogom po oproštenju i uzdignuću čovjeka u dostojanstvo sina Božjega, kćeri Božje. To je mir koji daje Krist. Kad se takav mir dogodi u čovjeku, on je nužno graditelj i mira među ljudima zastupajući u svim ljudskim odnosima ono što je pravo, istinito, dobro. Kroz obraćenje ljudi trebao bi se i u povijesti događati mir među ljudima i narodima. A budući da se ljudi teško obraćaju, budući da ima toliko individualnog i kolektivnog egoizma koji posiže za pravima i dobrima drugih, bilo osoba bilo naroda, mir je uvijek ugrožen. Dok etičke vrijednosti pravednosti, slobode i poštivanja ljudskih i nacionalnih prava ne budu u svijesti i savjesti ljudi, mir uvijek ide opasnim grebenima. Isusov mir ne znači samo šutnju oružja nego prisutnost ljubavi prema Bogu i ljudima u ljudskim srcima i savjestima.[6]

Za mir se mora zalagati svaki čovjek. Mir je pojam jako bogat sadržajem. Mir nije samo šutnja oružja. On se mora najprije dogoditi u čovjeku, a to je obraćenje čovjeka. Kad se čovjek obrati od zla k dobru, onda se u sebi smiruje i postaje nosilac mira. Zato je Isus rekao: "Blago mirotvorcima jer će se sinovima Božjim zvati". Dakako, postoje u društvu i u Crkvi stupnjevi odgovornosti, koji su po hijerarhiji pozvani i na veća zalaganje za mir. Mir između čovjeka i čovjeka i između naroda i naroda mora se temeljiti na pravednosti. Svatko tko želi pravedne odnose s drugima, ne da ga zarobi, potlači i izrabi, on je već graditelj mira. Rušitelji mira su svi oni koji žele potlačiti, osvojiti. Oni su uvijek izvor nemira. Ako je nemir između dviju

strana, i ako jedna strana želi mir, a druga ne želi, kako doći do mira? To je problem. Ako osvajač osvoji teritorij, onda će reći: "ja sam za mir, ali mi teritorij ostavite". To je nastavak nemira. Mi smo se susretali u ovome ratu s najvišim predstavnicima Srpske pravoslavne Crkve u Srijemskim Karlovcima, u svibnju prošle godine, u Slavonskom Brodu u kolovozu prošle godine, u Bossey kraj Ženeve, u rujnu ove godine, i uvijek smo govorili o miru. Uvijek smo dali i zajedničku izjavu za mir, za prestanak rata, za oslobođenje zarobljenih... Sve smo mi to kazali. Dakako, odjek nije nikakav. Ali je bilo svjedočanstvo da mi, ne u ime politike, ove ili one, nego u ime vjere ipak cijenimo stvar mira i želimo mir. Mi smo iskreno ušli u taj dijalog, želeći da taj mir bude zaista jamstvo, tj. građen na pravednim odnosima, prema svima, da svatko može živjeti dostojanstvo svoje osobe i zajednice, i svojih prava povezanih s dužnostima.[24]

Meni Hrvatska, a i svi građani Hrvatske, jer je rat nesreća za sve, sliči Kristu raspetom na križu! S križa je Isus molio za svoje progonitelje. To je i naša molitva. Molitva je ljubav prema Bogu i čovjeku; molitva je ljubav i prema neprijatelju. Kad se postigne pravedan mir u slobodi za sve, opet će ljudi morati živjeti zajedno. Makar bili poniženi i teško oštećeni, mi ćemo propovijedati ljubav i pomirenje. Bit ćemo dosljedni u civilizaciji ljubavi da opraštamo. Neće to biti lako naviještati ljudima koji su sve izgubili, kojima je sve opljačkano i razoreno, koji će morati graditi na ruševinama i koji oplakuju mrtve, ali unatoč toga Crkva će biti glasnik pomirenja i mira. Zato i sada pozivamo da ljudi sačuvaju dušu od mržnje i od želje za svakom osvetom i u svojoj samoobrani koja je moralno pravo.

Što se tiče pak suradnje Republika u prostoru Jugoslavije one mogu ostvariti prijateljsku i poštenu suradnju samo ako su svaka slobodna i suverena. Samo se slobodni mogu slobodno dogovarati kako surađivati za dobro svih![4]

118. Svijet moli za mir u Hrvatskoj

Kad čovjek razmišlja o toj ratnoj situaciji onda izgleda kao da je tolikom patnjom trebalo otkupiti uprisutnjenje Hrvatske u svijetu. Dobio sam mnoge poruke i pisma solidarnosti, pisma koja svjedoče da ljudi znaju za naše patnje, da mole za nas. Sveti Otac je doista svojim pozivom cijeloj Crkvi svijeta uprisutnio našu situaciju, naš rat, našu patnju, uprisutnio naše tegobe u svijetu. I zato Crkva u cijelom svijetu moli za naš mir. To znači da misli na nas, da suosjeća s nama, a to također potiče i da nam pomaže. I zato se, mogli bismo reći, Crkva u svijetu pokrenula. I ne samo Crkva nego i svi ljudi dobre volje, s razumijevanjem sudjeluju u našim patnjama i da nam pomognu. I šalju pomoć u hrani i pomoć u lijekovima i odjeći, ali i pomoć podrške kod političkih autoriteta da se zauzmu za slobodu i za pravedno rješenje. Rat je posebno povezao iseljenu Hrvatsku s domovinom. Koliko dobivam vijesti, poruke i pisma iz cijelog svijeta, gdje god ima Hrvata, vidi se da žive s nama. Oni s velikom zabrinutošću i strepnjom prate vijesti iz domovine i oni su se doista povezali kao nikada do sada u velikodušnost da pomažu.

Prigodom proslave 70. godišnjice djelovanja Hrvatske katoličke zajednice (Gary, Chicago) posjetio sam SAD. Tom prilikom sam se susreo s hrvatskim iseljenicima i u Los Angelesu, San Pedru, San Jose, a prije toga u Washingtonu. Svuda su se okupili u crkvama brojni hrvatski vjernici. U susretu s njima doživio sam njihovo jedinstvo i živo, a i bolno, zanimanje za situaciju u Hrvatskoj. Oni su sada mislima u Hrvatskoj. Prate vijesti. Zabrinuti su za budućnost hrvatskog naroda. Mole. Hrvatske su crkve sve punije. Složni su u organizaciji pomoći u novcu, hrani, lijekovima i odjeći, a to osobito čine kroz naše hrvatske župe u Americi, kao kroz naše

katoličke misije u Canadi, Europi i Australiji. Imaju povjerenje u svoje svećenike i u Karitas. Dakako, pomažu i kroz druge humanitarne organizacije. Jedno su srce i jedna duša s Hrvatskom u ovoj teškoj ratnoj nevolji. Crkva čuva njihovu svijest i odgaja ih za pravo rodoljublje i čovječnost. Okuplja ih u zajedništvo iznad svih razlika u mišljenjima. Sada ih ova naša patnja povezuje još u čvršće zajedništvo.[17]

Crkva je kao Crkva uvijek otvorena za patnju drugoga. Ona tu našu patnju razumije i hoće znati što je istina. Zato je došla ovamo delegacija Francuske biskupske konferencije koncem prošle godine i mene su pozvali da dođem k njima. Organizirali su mi tamo konferenciju u Notre-Dame u Parizu, to je, valjda, prvi put da se jedna takva konferencija drži u katedrali, da informiram francusku crkvenu javnost i francusku javnost uopće kakav je naš pristup i što je uzrok tog rata, što mi želimo. Dali su mi sve mogućnosti da budem u kontaktu s javnošću i s medijima, da mogu izložiti sve što mislim, jer oni žele podruprijeti ono što je pravo. Ali, morate znati da ne djeluje samo naša informacija, koja je vrlo skromna. Mi nismo prisutni u javnim medijima. O razlozima bi trebali pitati odgovorne za javnost i informiranje. A propaganda koja dolazi s Istoka, ona je strašno prisutna, ne samo sada, nego i prije, sa sasvim drukčijim pritupom. Zato francusko javno mnijenje nije lako uvjeriti da stvarno prihvati istinu. U jednom razgovoru je netko rekao: " Ja sam protiv Srbije". Mislim da ne treba tako. Ja nisam protiv Srbije, ja sam za istinu. Nije lako nekog uvjeriti u istinu, ako su već unaprijed stvorene predispozicije pod utjecajem propagande.[33]

119. Prognanička sudbina

Postoji vrijeme mira, postoji vrijeme rata. Vrijeme rata je uvijek vrijeme nesreće, vrijeme velikih nevolja, to je u svakom ratu. Svaki rat pogađa ljude i nanosi teške nevolje. Ovaj rat, nametnut Hrvatskoj, prouzrokovao je teške nevolje stotinama tisuća, ne samo osoba nego i obitelji. Kako sada ostati uspravan? U patnji može čovjek postati očajan, može proklinjati, može izgubiti svaku nadu, ali ako ima vjeru u duši, ako ima povjerenja (a ipak je naš narod još uvijek sačuvao u svojoj duši vjeru!) povjerenje u Boga, onda će on u toj vjeri crpjeti snagu da ostane uspravan i u nevolji. Fizičko rušenje kuće, otimanje imovine, progon, sve su to fizička nasilja koja dotiču čovjekovu, rekli bismo, vremensku egzistenciju ali ne smiju dotaći njegovu dušu. Vukovarci svojim duhom moraju izdržati.[36]

Kako god prognani ljudi iz svojih ognjišta, nakon iskustva teškog nasilja i nepravde, bili u sebi poniženi i ogorčeni, ipak vjerujem da će naši vjernici imati toliko duhovne snage da ne klonu pred napašću mržnje i osvete. Oni ipak nose u duši temeljne vrijednosti vjere u kojoj su odgajani.

Kršćanski je stav nepromjenjiv. Evanđelje se ne može mijenjati. Najpoganskiji slogan glasi: "Tko se ne osveti, taj se ne posveti". To je negacija Božje riječi. Takvo načelo pripada samo bezbožnoj i neljudskoj civilizaciji. Tko se tome ne odupre neće izliječiti zlo nego će ga umnožiti i produžiti u beskraj. Mržnju može zaustaviti samo jaka ljubav koja oprašta, koja ne uzvraća zlom. Ako budu ljudi sigurni i slobodni, oni će prionuti radu, obnoviti porušeno i u toj zauzetosti bit će pozitivno raspoloženi da grade svoje a ne da ruše tuđe. Vjerujem da će hrvatski vjernici imati u sebi te duhovne snage.[32]

120. Nemoral, pljačke, ubojstva

Posljedica materijalističkog shvaćanja čovjeka i materijalističkog pogleda na svijet i život zahvaća čovjekovu savjest. Savjest je unutarnji glas u čovjeku koji razlikuje dobro i zlo, odobrava dobro, osuđuje zlo. Ispravnoj

savjesti jasna je razlika između dobra i zla. Međutim, ako ta savjest nije rasvijetljena Božjim načelima života, ona nema pravog oslonca. Zato bezboštvo oduzima savjesti jasan pogled u razliku između dobra i zla. Osim toga, u čovjeku postoje sklonosti na zlo, na sebičnost da svom interesu podloži pravo drugoga i opće dobro.

Sv. Ivan apostol kaže da svijetom vladaju tri velike strasti: požuda tijela, požuda očiju i oholost života. To znači što više uživati, bez obzira na moralna načela, što više stjecati i posjedovati, bez obzira na socijalnu pravednost, što više imati moći nad drugima, bez obzira na dostojanstvo i prava drugih osoba ili naroda. Tu su izvori pojedinačnog i općeg kriminala. Odatle dolazi nemoral, nepoštenje, pljačka i ubojstva. Ako čovjek koji je u sebi sklon da zadovoljava te požude ima veće mogućnosti, te će mogućnosti iskoristiti i bezobzirno će staviti svoj interes u središte svoga nastojanja ne obazirući se na dobro i prava drugih ili cijele zajednice.

Poruka Crkve u takvoj situaciji uvijek je jasna i uvijek je ista. Istina, pravednost, poštenje, poštivanje prava drugih, ljubav prema Bogu i ljudima, to su poruke Crkve, ali prema tim porukama svaki se čovjek odnosi prema svome s osobnom izboru, vjeruje ili ne vjeruje; prihvaća ili odbacuje. Crkva ima jasna načela u odgoju savjesti ali ta se načela prihvaćaju obraćanjem. Isus je svoj javni život započeo nazivom: "Približilo se kraljevstvo Božje! Obratite se i vjerujte Evanđelju!" (Mk 1,15).[32]

121. Rane progonstva treba liječiti

Nažalost, rat u Hrvatskoj još nije završen. Još se ne može govoriti o podizanju iz ratnih razaranja. U okupirana područja iz kojih je narod istjeran a kuće i crkve razorene ili oštećene, još uvijek nije moguć pristup. U ostalim pak dijelovima Hrvatske koji su bili razarani još uvijek postoje prijetnje ratnih operacija.

Kad se govori o obnovi zemlje, onda treba misliti ne samo na materijalnu obnovu nego i na moralnu i duhovnu. Posljedice totalitarizma i ateizma ostavile su duboke tragove u savjesti. Što Crkva može tu učiniti? Mora vršiti svoje poslanje; mora propovijedati Evanđelje; mora rasvijetliti savjesti moralnim načelima; mora pozivati ljude na poštenje i solidarnost u obnovi moralnoj i materijalnoj.[30]

To će biti najvažnije. Ono što je fizički srušeno lakše će se izgraditi nego izliječiti dušu od rana koje su nanesene. Ta patnja prognanih ljudi koji su sve izgubili sigurno je velika, rana je duboka. Nju može samo vjera i Božja milost liječiti. Zato će trebati stalno ponovno vraćati nadu ljudima, vraćati je vjerom i povjerenjem u Božju providnost i pozivajući ih na molitvu, iskrenu molitvu. Opasna su raspoloženja koja se mogu događati ako progonstvo bude dugo trajalo. To treba isto liječiti. Treba ohrabrenje, da se to vrijeme izdrži. To je, rekao bih, naš križni put. Isusov križni put nije završen na Golgoti nego uskrsnućem. To je vjera. Čovjek je tajnovito biće koje je uključeno u Kristov misterij da proživi svoju Golgotu, ali da doživi svoje uskrsnuće.[36]

Crkva je zajednica vjere. Njezino ishodište, njezino stjecište, njezino svjetlo i njezina poruka je Isus Krist i Evanđelje. Slijediti te poruke znači usvojiti u svoju savjest i u svoju slobodu riječ Božju kao pravilo života, kao zakon života. Zato je Crkva kao zajednica vjere sa svojim biskupima, svećenicima, redovnicima, časnim sestrama i vjernicima, prisutna u narodu da bude svjedok i prorok tog novog života. Da ona zapravo cijeli narod prožima evanđeoskim mislima i da mu odgaja savjest, te po njima živi. To znači moralno obnavljati cijeli narod. To se mora dogoditi u svakoj, osobnoj savjesti. Svaki je čovjek pozvan da bude Božji, i zato osobno mora odgovoriti na taj poziv.

Bog se osobno obraća svakoj ljudskoj osobi za njezino spasenje. Treba također uvesti taj evanđeoski stav u obitelj, da bude kršćanska, da ona bude zaista utemeljena na poruci Božje riječi - Evanđelja. Vjerna obitelj - to znači složna obitelj u ljubavi, poštovanju, to znači molitvena obitelj koja zajedno moli, čuva svoju vjernost u molitvi, a to znači i obitelj koja poštuje dostojanstvo svoga bračnog života, dakle da nije okaljana nikakvim protunaravnim posezanjem protiv života, i da poštuje začeti život, kao dar Božji i da ga prihvati. Dakle, to je sasvim novi odnos prema obitelji, prema ljudskom biću, prema čovjeku uopće i prema životu iz svjetla Evanđelja. A obitelj je zapravo taj korijen koji se mora liječiti. Kažu da su neki vinogradi posahnuli kad je obolio korijen. Prema tome, obitelj je korijen i Crkve. U obitelji se zbiva rađanje i krštenje. Obitelj je korijen naroda - ako je zdrava obitelj, onda je zdrav korijen. Tada imamo jednu novu kvalitetu javnog života, da kroz obraćenog čovjeka i kroz kršćansku, katoličku obitelj, ulaze i u cjeloviti život vrijednosti Evanđelja. I u politiku i u ekonomiju, kulturu i u odgoj, svugdje je dakle tako Crkva prisutna. Ona je, recimo prisutna u školi po nastavnicima. Ako su vjernici, onda oni moraju svoj poziv vjernički shvatiti, vjernički svjedočiti. I oni djelatnici u kulturi, politici, ekonomiji, moraju pristupiti svom pozivu i vršenju svog poziva iz svoje kršćanske savjesti.[29]

122. Vjerom protiv očaja

Rat se, nažalost, ne bliži kraju. Suočeni smo zaista s teškim problemom izbjeglica i prognanika koji uvijek žive u neizvjesnosti jer im nitko ne može jamčiti ni vrijeme ni mogućnost povratka. Nasilje nad njihovim domovima i nad njima samima kao da je potvrđeno od sila ovoga svijeta.

Što im možemo poručiti? Možemo im poručiti poruku vjere i nade da će i ovo zlo doći kraju. U svakoj situaciji, kako god bila teška i ljudski govoreći beznadna, vjernik nalazi snage u vjeri da ne tone u očaj.

Sigurno je da postoji opasnost da se kod izbjeglica i prognanika razvije osjećaj prkosa, zavisti, čak i mržnje. Posebno je opasan nerad, ako nisu uključeni u neki posao, ako sami ne pomažu tamo gdje pomoći mogu jedni drugima. Stoga bi bilo potrebno razmišljati da se tim ljudima omogući bilo kakav posao da radom dokažu svoju korisnost i svoje dostojanstvo. Oni pak koji su u neposrednom kontaktu s prognanicima i izbjeglicama, ne mogu tako naići na nerazumijevanje onih kojima pomažu pa i to može kod njih razvijati neraspoloženja.

Bitno je da prognanici poštuju sami sebe i da poštuju sve oko sebe i da tako potvrde svoje unutarnje vrijednosti, svoje poštenje, radinost i junačku strpljivost u vrijeme svoje nevolje.[32]

BiH

123. Suživot je sudbina Bosne

Polazimo od konkretne populacijske situacije u BiH i moramo prihvatiti određene činjenice. U BiH postoje tri zajednice koje su nacionalno i vjerski određene i definirane. To je muslimanska zajednica, koja broji oko 43-44 posto stanovništva u BiH. Zatim slijedi srpska, odnosno, pravoslavna zajednica, koja premašuje 30 posto stanovništva, a onda je tu hrvatska, odnosno katolička zajednica, koja po statistikama broji oko 18 posto stanovništva, jer se baš hrvatska zajednica jako smanjivala iseljavanjem. Bosna i Hercegovina specifičan je teritorij gdje se zaista susreću tri naroda, svaki sa svojim identitetom, sa svojom poviješću, kutlurom i civilizacijom. Zato je i bio zahtjev da BiH u sebi bude tako uređena i to je zahtjev pravednosti, zahtjev općih ljudskih prava i slobode, da svaka zajednica može živjeti ne samo svojim identitetom, nego da može živjeti i s drugima, u poštivanju prava drugih kako bi bila poštivana vlastita prava. Što god čovjek želi sebi, mora željeti i drugome. A nema čovjeka koji sebi ne želi dobro. I prema tome, ne bi smjelo biti čovjeka koji drugome ne želi dobro. Isto tako i zajednici.

Ako jedna zajednica za sebe traži poštovanje, slobodu i mir, ona to mora priznati i drugoj zajednici. I samo iz toga priznanja međusobnih odnosa i jednakosti prava i dostojanstva može se ostvarivati suživot u miru. Nažalost, u BiH je nastala eksplozija sukoba. Znamo kako je to počelo, znamo tko je počeo i znamo s kojim motivima - da se osvoji teritorij, ne samo da se osigura svoj teritorij, nego da se prisvoje i oni drugih zajednica koje su prisutne na tome području. Taj se rat još više kompliciraо kada je došlo do sukoba između Muslimana i Hrvata. Potrebno bi bilo dobro analizirati gdje su uzroci, koji su razlozi i kakvom se politikom to možda moglo spriječiti i izbjeći. Činjenica je to da u BiH najtragičnije prolaze baš Hrvati, odnosno katolici. Jer jedna manjina koja je izložena napadu većine ne može imati vojne šanse da pobijedi i da osigura svoj prostor, identitet i samostalnost.

Dakle, činjenica je da je posljedica toga da su u Bosni dvije katoličke biskupije (Sarajevska nadbiskupija i Banjolučka biskupija) u procesu nestajanja. I to na prostorima gdje su Hrvati, katolici izdržali čak i vrijeme turske vladavine četiri stoljeća. Zato imamo toliki broj od nekoliko stotina tisuća prognanih i izbjeglih, zato je toliko toga razoreno i crkvi, i sela i gradova. I zato se još uvijek ne vidi završetak toga sukoba. Ali ako se ovakav proces nastavi, on će biti tragičan baš za Hrvate, katolike.

Zabrinut sam. No uvijek ostajem kod svoga apela od 15. svibnja ove godine gdje sam kazao da je suživot Srba, Muslimana i Hrvata u BiH sudbina Bosne. Država BiH je međunarodno priznata. Ona je priznata s određenim teritorijem, ona je priznata u određenim granicama i mi polazimo od toga načela da bi to trebalo poštivati. I da bi u tim granicama i u toj državi trebalo pronaći rješenje da se zaista uspostave pravedni odnosi, da svaki može živjeti slobodno i sigurno te u odnosima slobode i prava

odlučivati o zajedničkome životu za opće dobro cijele države. Nažalost, proces nam ne daje tu nadu i pred tim događanjem međunarodna zajednica kao da se ne snalazi. Davali su neka rješenja, koja su manje ili više pružila neke nade, međutim, da bi se dogodio mir, sve strane u sukobu moraju prihvatiti načela mira. Ako jedna strana ne prihvaća načela mira, ako inzistira na svojoj moći, onda mira nema, onda se može dogoditi samo mir nasilja, a to nije mir.

Zato mi ponovno apeliramo da se obustave sukobi, da se priznaju međusobna prava jednih, drugih i trećih i da se računa s time da će trebati živjeti zajedno, izgrađivati zajedno život u toj državi, da će to moći biti odraz samo poštujući principe i ljudska prava, osobna i zajednička.[39]

124. Zločini nad civilima

Takve stvari apsolutno štete, one se osvećuju ne samo onima koji su to počinili, nego se osvećuju i Hrvatskoj i hrvatskome narodu. Jer se krivnja za takve zločine prebacuje, apsolutno neopravdano, na hrvatski narod i na hrvatsku državu. I svaki koji čini zločin nosi odgovornost za svoj zločin. Samo moramo priznati i to da su Hrvati u BiH bili izloženi sistemu zločina i da bi oni slučajevi koji su se dogodili protiv prava, protiv međunarodnih konvencija i protiv Božjih zakona, da su u određenome smislu izazvani, što dakako ne umanjuje bitno odgovornost za zločin.

I svaki zločin, kad se pali jedno selo, kada se masakriraju ljudi, tko god ga čini zločin je vrijedan osude. Mi ga osuđujemo, pa makar to učinio i moj brat! Svaki zločim mora biti izveden i pred ljudsku pravdu.[44]

125. Rušitelji mostarskog mosta

Što se tiče mosta u Mostaru, tko ga je god rušio nanio je strahovitu štetu svojim vlastitim interesima a budući da su ljudi raspoloženi generalizirati, a osobito su neraspoloženi prema Hrvatima kao takvima, onda taj zločin još više nanosi štetu, uvredu časti i dostojanstva hrvatskoga naroda. I oni koji su to učinili - oni su za to odgovorni.[44]

126. Etničko čišćenje

Rat je zločin i uključuje u sebi sve zločine. Ratovi su očitovanje prezira prema Bogu i Božjim zakonima, ne samo prema zapovijedi: Ne ubij! Uvijek izviru iz neke pohlepe, oholosti i osvajačkih motiva. Rat koji je razorio dio Hrvatske i razara Bosnu i Hercegovinu, koji umnaža tolike mrtve i ranjene, tolike prognane i zarobljene postavlja pitanje svakom čovjeku: zašto? Što je s čovjekom koji može toliko strašno mrziti, tako strašno ubijati, mučiti, razarati, silovati? Što je to s politikom koja programira rat da bi osvojila tuđe prostore i protjeruje stotine tisuća ljudi iz njihovih domova? Za koje se moraju "očistiti" velika područja i zašto toliki broj ljudi nema prava živjeti u prebivalištu svojih pradjedova, djedova i otaca? Zar su ljudi "smeće" koje treba "očistiti"? Zar preseljenje izazvano ratnim nasiljem može biti humano? Može se razumjeti da u miru ljudi slobodno biraju mjesta boravka. Ali u ratu to nije dobro, to je zlo.

Tko je protiv suživota taj je za "etničko čišćenje", a etničko čišćenje je zločin, to znači teški grijeh. Polazeći od nauka Isusa Krista, koji zagovara dostojanstvo svake ljudske osobe, Crkva se dosljedno, prije ovog rata i tijekom njega, dosljedno zalagala za pravo svakog čovjeka, svake obitelji da bude u svom domu. Stoga smo osuđivali i osuđujemo nečovječne planove, nečovječna djela koja ljude nasilno protjeruju.[44]

127. Međunarodna je zajednica pala na ispitu

Što je silom stečeno ne može biti priznato u plodove pravednoga mira. Inače, mir koji želimo - a to je pravedni mir za svakog čovjeka, za svaki narod - nije ostvariv ako se ne usvoje ta načela. Zato su hrvatski biskupi u svom apelu iz Sarajeva, u ime Crkve koju predstavljamo, tražili od svih političara, svih sudionika u pregovorima, svih vojnih zapovjednika, da budu svjesni kako oni sada upisuju svoje ime u povijest čovječanstva i europske civilizacije. Pitamo ih da li usvajaju načela neotuđivih prava svake ljudske osobe kao osobe i svakoga naroda da živi u pravednome miru, ili vode pregovore po načelima da su sila i moć oružja odrednice prava i pravednosti. I Sveti Otac Ivan Pavao II., govoreći nedavno diplomatima, također je naglasio imperativ poštivanja ljudskih prava. Papa je jasno kazao: "Pouzdano je da je taj divljački rat, koji se ničim ne može opravdati, a koji već dvije godine krvlju zalijeva BiH, pošto je opustošio Hrvatsku, uvelike iscrpio glavnicu povjerenja koje je Europa uživala. Borbe se nastavljaju. Svakodnevno se događaju krajnji zločini, stanovništvo je još u rukama krvnika, a nedužno su građani na meti ubojica. Ruše se džamije, crkve, opustošena su mnoga mjesta."[46]

Na žalost, međunarodna je zajednica pala na ispitu u ovom ratu. Ona je jako mnogo pričala o ljudskim pravima, a nije ih zaštitila. A možda ih je mogla zaštititi već u početku bez nekih posebnih vojnih intervencija. Možda je bila potrebna samo jedna jaka, odlučna riječ: Nećemo dopustiti rat na području Europe! Takva jedna riječ onome tko je želio proširiti svoj teritorij bilo bi upozorenje da će se sukobiti i s fizičkom snagom cijele Europe. Onda bi malo drukčije razmišljali.

Međunarodna je zajednica nudila samo sankcije ali su sankcije bile mreža kroz koju voda prolazi. Kad su kazali da neće intervenirati, zapravo su kazali: Budući da ste jači, izvolite činiti što hoćete.[35]

Jesam li za vojnu intervenciju u BiH? To nije jednostavno pitanje. Odmah se nameće pitanje je li moralno dopustiti da se jednostavno dopušta satjerati žrtvu bez ikakve zaštite. Postoji li princip samoobrane? Mi nismo zanijekali Hrvatskoj pravo na obranu. Međunarodna zajednica, ako hoće stvarno graditi pravni poredak u miru i slobodi, mora računati da se fizičkom nasilju fizički suprotstavi. Inače ostaje pravo jačega.[35]

128. Međunarodne ustanove tajile su silovanja

To je jedna nova dimenzija zločina protiv čovječnosti. Međunarodno pravo bi trebalo na poseban način žigosati i osuditi silovatelja. Jer, ako gledamo da se događa neko zlo, moramo ga i otkrivati, te pravno identificirati i suditi počiniteljima. Silovanje mora biti kategoriziran zločin. Ali, čini se da su za silovanja u Bosni i Hercegovini znali vrlo rano u međunarodnim ustanovama - i tko zna zbog kojih razloga - nastojali tu činjenicu zataškati. Zašto su ljudi u tim ustanovama šutjeli... to bi pitanje trebalo postaviti njihovoj savjesti.

Zbivaju se silovanja, i to sustavna, o kojima se zna na temelju svjedočanstava onih žena i djevojaka koje su prošle kroz ta iskustva. Dakle, silovanja se ne mogu zanijekati, ona su autentična. A, ako se zaniječu, znači da se želi zločin sakriti. A da silovanja postoje potvrđuje i to što je ta tema bila prisutna i na našem susretu u Ženevi. U izjavi koju smo zajedno potpisali, gospodin Patrijarh i ja, upozoreno je na taj problem. Pa smo tu kazali da "isto tako jednodušno i jednoglasno osuđujemo sve zločine i ograđujemo se od svih zločinaca bez obzira iz kojeg naroda došli i kojoj vojsci oni pripadali. Ili kojoj Crkvi i vjeri tvrde da pripadaju... Posebno izražavamo svoje

zgražanje nad krajnje nemoralnim zlostavljanjem žena, pa i djevojčica, što ga mogu činiti samo neljudi, bez obzira kako oni sebe nazivali." Isto tako, na drugom sastanku u Švicarskoj, kod Berna, na kojemu su bili, i zajedničku izjavu potpisali gospodin patrijarh Pavle, reis-ul-ulema Jakub Selimovski, nadbiskup sarajevski Vinko Puljić, rabin Schneier iz New Yorka, formulirana je rečenica u kojoj stoji da "sva mučenja i masakriranja žrtava, koliko god izazivaju užas, ne pobuđuju toliku našu grožnju kao neljudsko zlostavljanje žena, djevojaka, čak i djevojčica". Dakle, ta je činjenica prisutna na najvišoj razini i potvrđena da postoji. Kako je onda netko može nijekati tvrdeći da ne postoji?

Važno je također reći da reis-ul-ulema Selimovski, na tom trojnom sastanku u Švicarskoj, kaže kako "posebno zgražanje svakako izazivaju ženski koncentracijski logori u kojima se nad nezaštićenim ženama, i posebno djevojčicama od 7 do 17 godina, vrše najgnusnije bludne radnje i iživljavanja. Brojni su primjeri takvih djevojčica koje su ostale trudne bez mogućnosti abortusa, jer su u tim logorima držane po nekoliko mjeseci kako bi svaka medicinska intervencija bila isključena. O njihovom psihičkom stanju - a fizičko da i ne spominjemo - bolje je ne govoriti kad se zna da je "u Muslimana gubitak časti i obraza porazniji od gubitka života". Dakle i on kaže da je teži zločin silovanje nego ubojstvo.[23]

129. Silovane i abortusi

Direktan zahvat u nedužni ljudski život nije dopušten, pa tako ni radi prekida trudnoće nastale silovanjem. I to je nasilje upereno protiv ljudskog života. To sam pojasnio na nedavnoj konferenciji za novinare, istakavši da žene koje su začele silovanjem ne gube svoje dostojanstvo. Nasilje ih nije lišilo njihovog dostojanstva i zato im treba stalno sugerirati da ne padaju u sumlju, o vlastitoj bezvrijednosti. One su, rekao bih, netaknute u svom dostojanstvu. Žrtva nikada ne gubi dostojanstvo... pa ni u takvim okolnostima. Ona je postala majka i u njoj se događa jedan novi individualni ljudski život - koji nije odgovoran za ono što se dogodilo. Zato sam kazao da ona treba nastojati odijeliti to svoje dijete koje raste iz njezine krvi, iz njezinog tijela, pod njezinim srcem od nasilja. Jer, taj novi život - to je i njezin novi život. Nikada nije po nauci Crkve, odnosno po vjeri, dopušteno ubiti nevino ljudsko biće.

Ljudi koji to čine nemaju nikakvih moralnih ograda, jer oni ne prihvaćaju nikakve etičke norme. Zbog čega?... Jer nisu nikada o njima poučeni! Postavlja se pitanje kako čovjek može biti tako deformiran u svojoj savjesti, kako može biti tako bezobziran, tako okrutan prema ljudskom biću. To znači da on u sebi nema nikakve ljudske vrijednsoti, a to je sad pitanje njegovoga cjelokupnog odgoja: onoga tko ga je odgajao, njegovog društva, njegove sredine - pa i njegove Crkve. Jer Crkva, i pravoslavna i katolička, svaka je prisutna da odgaja savjest ljudi za čovječnost, da im stalno prenosi one duhovne vrijednosti koje ona crpi iz Evanđelja. Možda taj čovjek nije nikada došao u kontakt sa Crkvom... ili Crkva s njim. A na kome je odgovornost da se stvorio jedan tako okrutan mentalitet uopće, koji u ovom ratu dolazi do tako strašnog izražaja?... To će samo Bog suditi.[23]

130. Zločin nad zločinima ovoga rata

Ja sam i kao čovjek i kao kršćanin i kao biskup strašno osjetljiv na svaku nepravdu i nasilje. U kontekstu duhovne obnove, uopće u kontekstu ljudskoga života, ženu smatram nenadomjestivom. Ona obavlja silno važnu ulogu u čovjekovom rastu, čovjekovom odgoju i zaslužuje specifično poštivanje. Žena ima silno uzvišeno dostojanstvo svojim

pozivom, jer ona utječe na čovjekovo srce, na čovjekovu savjest. Nju je Bog približio životu u njegovoj, rekao bih, najegzistencijalnijoj pojavnosti - žene, majke.

Vijesti o tim silovanjima, sistematskim silovanjima žena, djevojaka i djevojčica, izazivaju svakoga čovjeka dobre volje, koji i malo cijeni žensko biće. I, zato sam smatrao potrebnim da se vikne u svijet o tom nasilju. Jer, to je najstrašnije poniženje ljudske osobe. I, tvrdim, da je to zločin nad zločinima ovoga rata. Veći zločin nego ubojstvo, veći zločin nego razoriti crkvu, jer je to uništenje dostojanstva ljudskoga bića. Naglasio sam da te žene nisu izgubile dostojanstvo. Žena ne gubi dostojanstvo nasiljem jer mučenik ne može izgubiti dostojanstvo. Dostojanstva nema nasilnik. Te su žrtve vrijedne našeg najdubljeg poštovanja i takvima ih treba primiti obitelj, društvo i Crkva. I, zato sam smatrao potrebnim da to javno i odučno osudim.

Kazao sam i to, ako je došlo u takvom nasilju do trudnoće, Crkva ima tu svoj pristup i svoje tumačenje, jer je makar i pod nasiljem u tijelu silovane žene niknuo život novog ljudskog bića, koje nije odgovorno za nasilje. I ono ne može biti osuđeno na smrt. Valja, dakle, pobuditi u tim ženama, unatoč njihove psihološke odbojnosti, osjećaj majčinstva, da žena to dijete ipak prihvati i da ga kao novo ljudsko biće odijeli od nasilnika i nasilja, da mu u odgoju dade sadržaj svoje duše.

Ako ga ne može prihvatiti, ako ne može svladati taj osjećaj poniženosti i mržnje prema tom djetetu, neka ga dade našem Caritasu i mi ćemo se za njega brinuti.[26]

131. Silovanje gore od ubojstva

Isus Krist je svjetlo, to je sigurno. I on vjerniku svjetli u tami. Svjedoci smo koncentracijskih logora i nečuvena seksualnog zlostavljanja žena i djevojčica. Očito smo pred zlom koje ne poštuje ni svetinje ni ljudsko dostojanstvo, kao ni vrijednost života. Sva ta zla odnose se na pojam čovjeka. Dokle god jedna civilizacija ili jedna politika ili ideologija ne bude imala ispravan pojam čovjeka, uvijek će se događati nasilje prema čovjeku. Čovjek je zaista najviša vrijednost, što potvrđuje i to da je sam Bog postao čovjekom za čovjeka. Stoga je najveća povreda čovjeka kada je ugroženo ili uskraćeno poštivanje njegova dostojanstva. To posebno dolazi do izražaja u ovim tzv. ženskim logorima za seksualno iživljavanje.

Mislim da je to veći zločin nego samo ubojstvo. Pročitao sam da je islamski predstavnik izjavio kako je silovanje "ubojstvo duše". Silovanje ženskog bića veće je nasilje protiv dostojanstva ljudske osobe od ubojstva. To je veći zločin nego razoriti crkvu, jer je čovjek vrijedniji od svake građevine, pa i crkve. Nasilje, dakle, nad čovjekom, zaista je najveći zločin. Ali rekao sam, da i tim ženama i ljudima koji su prošli kroz te torture, da im treba pomoći i podići ih u svijesti o vlastitom dostojanstvu, da nisu izgubili svoje dostojanstvo. Dostojanstvo ne gubi žrtva, nego nasilnik. Žrtva je, doduše, ponižena, ali nije izgubila dostojanstvo. Zato bi se tako trebalo i odnositi prema mučenima i žrtvama nasilja: s velikim poštovanjem i nastojanjima da im se pomogne, da se opet ohrabre i dobiju volju za život, da okrenu pogled prema budućnosti u kojoj vjernicima svijetli Krist.[24]

Zašto čovjek može biti takav prema drugoj ljudskoj osobi? Sigurno je da mržnja uvijek nadahnjuje nasilje i ubojstvo. Zato je ubojstvo jedan osobiti izraz nasilja, kad se želi čovjeka koga se proglasilo neprijateljem ili protivnikom uništiti u njegovoj egzistenciji.

Međutim, silovanje predstavlja posebnu dimenziju zla. To je gori zločin od samog ubojstva. Jer, ubojstvom čovjek jest zanijekan kao žive biće, ali nije dirnut u svojoj najdubljoj intimnosti i osobnosti. On

ubojstvom biva uklonjen iz ovoga svijeta i života... Ali, mučiti ljudsku osobu, pogotovo ženu, djevojku, djevojčicu... seksualnim nasiljem i iživljavati se na njoj, i to mjesecima, to je jedna daleko teža dimenzija zločina. To je poniženje čovjeka u njegovom najdubljem intimitetu i u najdubljem dostojanstvu. Silovana žena je žrtva trajno prisutne mržnje, iracionalne osvete i genocida, a i muka je trajna jer je ona stalno izložena žrtva nasilja.[23]

132. Širi pojam silovanja

No, postoji i širi pojam silovanja žene, jer ona u današnjem društvu nije respektirana kako se to priča. Muška civilizacija ženu je pretvorila u predmet i ponizuje je na razne načine. Ova civilizacija jako mnogo govori o dostojanstvu žene, ali je niti jedna nije tako ponizila. Žena nije silovana samo u logorima, ona je silovana i prostitucijom, pornografijom, kontracepcijom, a pogotovo pobačajem. Materijalistička civilizacija ženu je pretvorila u stvar, a ljudska osoba ne može i nikada neće biti stvar ni države ni vlasti.[26]

133. BK BiH

Osnivanje Biskupske konferencije u BiH značilo bi da je BiH priznata kao samostalna država i to po međunarodnim priznanjima i po priznanju Svete Stolice. Sada se ona tretira kao samostalna država u kojoj živi Katolička Crkva, doduše ne kao većinska, ali živi i organizirana je hijerarhijski. Kada Sveta Stolica prizna jednu državu, onda prema svojoj povijesnoj praksi i iskustvima i u smislu kanonskih propisa, gleda i Crkvu te države kao jednu samostalnu, partikularnu Crkvu i zato je ona na stajalištu da se i u BiH osnuje biskupska konferencija države BiH bez obzira što nije po broju biskupa velika, kao što je priznala i Sloveniji i Hrvatskoj samostalnu Biskupsku konferenciju. Prema tome biskupska konferencija jedne države je subjekt koji predstavlja Crkvu ne samo unutar države nego i u međunarodnim odnosima. Postoji Vijeće Biskupske konferencije Europe, a u to vijeće ulaze svi predsjednici biskupskih konferencija. Kad se, dakle, osnuje bosansko-hercegovačka biskupska konferencija, onda će ona imati pravo da njezin predsjednik sudjeluje u susretima, dakle bit će subjekt. Dok nije organizirana Biskupska konferencija u BiH, to je već učinjeno i predloženi su statuti Svetoj Stolici, a kada Sveta Stolica potvrdi statute onda se konstituira samostalna Biskupska konferencija. Tek tada se razmišlja o odnosu prema Hrvatskoj biskupskoj konferenciji i na koji će način ta dva subjekta surađivati. To je opet stvar međusobnog dogovora u okviru kanonskih mogućnosti.[40]

134. Franjevci u BiH

Povijesna je činjenica da su franjevci za vrijeme otomanskog carstva bili prisutni s vjernicima katoličke vjere u BiH i da su Hrvate katoličke vjere okupljali, održavali, zaštićivali i vjerski, dakako, odgajali. Premda u teškim okolnostima i često progonjena, Katolička Crkva u BiH se održala. U to vrijeme bio je veliki broj mučenika i među franjevcima i među vjernicima. Što se tiče današnje prisutnosti franjevaca u BiH i njihovih aktivnosti, ipak bih dodao da nisu sami, da je zaista cijela pastva u Katoličkoj Crkvi u BiH , nakon što je uspostavljena redovita crkvena hijerarhija, usmjeravana zajedničkom pastoralnom djelatnošću i franjevaca i biskupijskih svećenika. Možemo dakle govoriti o zajedničkim stavovima koji su sigurno kroz povijesna iskustva promišljeni u interesu Hrvata katolika u Bosni i Hercegovini, jer tu postoji jedno povijesno iskustvo, i svećenici, bilo biskupijski bilo franjevački, žive u narodu, žive u situaciji naroda, a u BiH je razmjerno malo područja gdje žive čiste i samostalne

zajednice. Zato svećenici najbolje znaju i najbolje osjećaju kako se narod postavlja u odnosima prema drugim uvjerenjima i prema drugim nacionalistima. Dakle, oni polaze s tog stajališta i iskustvom smatraju da treba živjeti zajedno, da treba živjeti u suradnji, poštovanju, držeći do prava drugoga da bi bila poštivana vlastita prava. Jer, ljudska su prava temelj suživota. Ako se ne poštuju ljudska prava bilo koje strane, onda nema pravih odnosa, a iz njih franjevci i svećenici imaju nadahnuće u Evanđelju.[40]

135. Nadbiskup Puljić

Nadbiskup Puljić postupa kao što postupa kapetan kada tone brod. Dakle, on posljednji ima pravo napustiti brod. Nadbiskup Puljić, gledajući situaciju kakva je sada u njegovoj nadbiskupiji, zaista se osjeća kao kapetan na brodu koji tone. Ako je preko polovice vjernika njegove nadbiskupije već protjerano, ako je i više nego polovica njegovih župa već uništena i ako još stalno prijeti da se do kraja ide k tome uništenju, doista se mora osjećati kao mornar na brodu koji tone. Što bi to značilo? To bi značio nestanak Hrvata katolika s tog područja. Sarajevska nadbiskupija imala je oko 520 tisuća vjernika. Prema tome, to nije baš mala zajednica na jednom području. Okupljala je Hrvate katolike, kao i katolike svih drugih nacionalnosti, i ako ona bude zaista uništena, onda će biti uništena i prisutnost Hrvata na tom području.[40]

Samo ljubav premošćuje razlike - ne interesi, nego ljubav. I u ovakvom delikatnom prostoru kakav je Bosna, gdje se susreću različite kulture, različite vjere, različite nacionalnosti postavlja se pitanje kako živjeti u skladu, suradnji, u miru i poštovanju. Odgovor je vrlo jednostavan: duhom Evanđelja treba svjedočiti ljubav. Samo vjernost principima Evanđelja čini nas suvremenim i omogućava nam da se snađemo u onim delikatnim situacijama i da, koliko je to u našoj moći budemo graditelji mira. Dakle, ta otvorenost za susret, kao i sposobnost da se objektivno prosuđuje situacija, da se stvari analiziraju u istinoljubivosti, eto, to je raspoloženje u kojem trebamo surađivati sa drugima kako bi se izbjegao sukob koji je nesreća za sve.[8]

Imenovanje Vinka Puljića kardinalom je nagrada vjernicima Bosne i Hercegovine i nagrada sarajevskom nadbiskupu Puljiću za njihovo zajedničko dostojanstveno trpljenje. Kada je Papa imenovao svoje nove kardinale, u svečanom ozračju papinske dvorane u Rimu, svaka je grupica pljeskala svome novoimenovanom kardinalu. No, kada je Papa pročitao ime gospodina Vinka Puljića, čitava je dvorana pljeskala sarajevskom kardinalu. U Bazilici Sv. Petra, najvećoj crkvi svijeta, čitava bazilika pljeskala je sarajevskom kardinalu. U tom trenutku cijeli svijet je gledao u jednu točku svijeta gdje ljudi nezamislivo trpe, u Sarajevo.

Papa je našega Vinka odjenuo u grimiz. A grimiz je boja mučeništva.[49]

136. Vance-Owenov plan

Na prošlom zasjedanju mi biskupi rekli smo opet da ne nudimo političke formule. Poštujemo odluku građana BiH o suverenosti i neovisnosti BiH, koja je kao takva međunarodno priznata, kao takva je priznata od Svete Stolice, Papa je imenovao apostolskog nuncija za BiH, konačno priznata je i od Hrvatske. A za njezino unutarnje uređenje treba jedna druga civilizacija, iz koje je isključeno nametanje prava jačega. Problem unutarnjih odnosa strašno je složen problem jer nemate tako kompaktih etničkih zajednica u kojima ne bi bili pomiješani i drugi. Svuda su svi. Negdje je netko većina, a netko manjina. Stoga je u tom smislu Vance-Owenov plan bio prihvatljiv. Kako je on odbijen, sada je najteži problem hoće li biti zajamčen

povratak prognanika. Ako to nije zajamčeno, to će uređenje biti utemeljeno na teškoj nepravdi protiv ljudskih prava.

Onda će svi ti prognanici, bilo koji, ako se ne budu mogli vratiti na svoje tlo, u svoj dom, biti trajni prognanici. Hoće li se Muslimani i Hrvati moći vratiti u srpsku federalnu jedinicu? Hoće li se Muslimani i Srbi moći vratiti u hrvatsku federalnu jedinicu? Hoće li se Srbi i Hrvati moći vratiti u muslimansku jedinicu? Hoće li to uređenje biti tako pravno uređeno da će se zaista svi međusobno prihvatiti? Eto, zato sam rekao da treba jedna druga civilizacija.[35]

Što se pak tiče unutarnjega uređenja, mislim da nisu mogući etnički čisti prostori. U jednom selu, u jednoj općini žive ljudi različitih vjeroispovijesti i etničke pripadnosti. Je li moguće? To se može dogoditi samo nasiljem, a Katolička Crkva uvijek je protiv nasilja, koje pogađa temeljna prava ljudske osobe. Ljudska je osoba vrijednost kojoj treba služiti svaka ustanova. Ako ja želim da budem poštovan u svojoj slobodi, moram poštovati slobodu onoga koji živi kraj mene. Ako hoću biti siguran od nasilja s druge strane, ja se moram klonuti nasilja protiv drugoga. To je načelo koje Crkva zastupa, apsolutno univerzalno, da se zajednica ili jedna država ostvaruje na poštovanju temeljnih ljudskih prava.[46]

137. Dayton

U daytonskom sporazumu možda se činio kompromis na račun žrtve, a to dokazuju i ljudi na koje se te odluke direktno odnose i koji su njima pogođeni. To su osobito bosanski Hrvati, budući da je to područje većinski pripadalo Hrvatima i Muslimanima. Teško je razumjeti da je ono predano onima koji su ga osvojili vojnnom silom i s njega protjerali Hrvate i Muslimane.

Sad se postavlja pitanje povratka i to je posve ljudski problem. Treba odgovoriti je li čovjek koji je nasilno protjeran iz svog doma zauvijek lišen prava da se vrati na svoje Oteto je uvijek oteto, pravo na to ima samo pravi vlasnik, i nikada se ne može bilo tko proglasiti zakonitim vlasnikom nečega što je oteto. Jaka katolička zajednica bosanske Posavine - osim ono malo područja Orašja, a navodno i Odžaka, ako budu vraćena - razorena je i raspršena. Tom činjenicom bosanska Posavina postaje i crkveni problem, jer je riječ o crkvenoj zajednici.

Koliko će daytonski sporazum unijeti pravičnosti u preraspodjelu teritorija i živote građana u Bosni i Hercegovini, toliko ćemo ga pravičnim smatrati. Ako se stotinama tisuća ljudi ne omogući povratak domovima, tada će taj mir biti nepravedan. U tom smislu u vidu treba imati sarajevsku nadbiskupiju i banjalučku nadbiskupiju. Primjerice, iz sarajevske je nadbiskupije protjerano dvije trećine vjernika, dakle, dvije trećine tamošnjih župa uopće ne postoji. A prema prijašnjim iskustvima možemo pretpostaviti da su sve crkve na tom području razorene. No, uvijek ostaje pravo povratka svakom čovjeku koji je sa svojega protjeran.

U banjolučkoj biskupiji ostalo je svega nekoliko tisuća vjernika koji žive pod stalnim pritiskom, a njihov biskup ne može izlaziti iz kuće i komunicirati s još nekoliko preostalih župa. Dayton u ostavljamo da odluči što će biti s tim biskupijama, jer Crkva ne može odlučivati umjesto politike.Ipak, Crkva može upozoraviati na probleme ljudi o kojima politika mora voditi računa, kako bi bila čovječna.

Na sva ova razmišljanja potiče nas tjeskoba stotine tisuća ljudi, koji nemaju perspektive i kojima još uvijek nije jasno što će biti s njima, što im Dayton donosi. Zabrinjava i činjenica da je BiH priznata kao jedinstvena država, ali je u biti podijeljena, u njoj je izgrađen nekakav berlinski zid. Hoće li se između područja Federacije i "republike srpske" moći komunicirati?

Hoće li ljudi moći prelaziti tu barijeru? I, prema tome, hoće li se prognanici moći vraćati?

Dakle, ovisi o provedbi daytonskog sporazuma hoće li se zadovoljiti pravedna traženja ljudi koji su pogođeni nepravdom.[47]

138. Dayton mora odgovoriti

Sigurno je da je u Bosni bilo više od šesto tisuća Hrvata, uglavnom katolika, i većina ih je živjela u sada okupiranim regijama, od kojih su neke bile naseljene isključivo Hrvatima. Dok su oni živjeli tamo zajedno, živjele su i župe na tim područjima, i nadbiskupije su mogle komuniciratisa svakom svojom župom. Tada nije bilo nikakvih zidova među njima, no, nakon ove podjele postavlja se pitanje što će biti sa 400.000 Hrvata koji su etničkim čišćenjem protjerani sa svog područja, ako se ne budu mogli vratiti. Nadbiskup Puljić može komunicirati tek s trećinom svojih vjernika, i zato smatra da su Hrvati u Bosni i Hercegovini vrlo loše prošli. Naravno da to zabrinjava pastira, jer je sada skučen svega na jednu trećinu područja, na kojem se skupilo od 180.000 Hrvata, a jedan dio je otišao izvan Bosne, u Hrvatsku ili druge europske zemlje. Dakle, sarajevska nadbiskupija stoji pred teškim problemom - pitanje je hoće li uopće opstati. U banjolučkoj biskupiji, pak, uopće nije bilo ratnih sukoba, jer su katolici i muslimani kao manjine samo željeli ostati u miru, na svome, i da se poštivaju njihova prava i vlasništvo. Međutim, tamo je nad njima izvršen genocid i etničko čišćenje, pa je od stotinu tisuća vjernika ostalo svega nekoliko tisuća. I tamo su crkve porušene, a baš u banjolučkoj biskupiji je ubijeno pet svećenika i jedna časna sestra. Za ovu biskupiju također vrijedi pitanje opstanka.

Ako su Hrvati u Bosni živjeli stoljećima, zašto je to sada nemoguće? I na to pitanje Dayton mora odgovoriti.[47]

139. Nada u Bosni

Zanimljivo je to da ljudi, premda su već drugu godinu izloženi teroru i ratnim patnjama, čuvaju dostojanstvo, žele živjeti - koliko je moguće u takvim uvjetima - normalno. Ljudi odlaze na koncerte, idu u crkve. Katoličke su crkve u ovim ratnim danima pune. Vani se čuju eksplozije, eksplozije mržnje, a u crkvama se pjeva. Ja bih to nazvao otajstvom vjere. Osobno sam se uvjerio da ljudi žele zadržati svoju nadu.[46]

Principi dobra

140. Principi dobra

Katolicima u Hrvatskoj upućujem ponovljeni poziv da ne gube nade, da imaju pouzdanje u Božju pomoć, da mole za pravedan mir, da suosjećaju sa svima koji trpe i pomažu potrebne. Neka imaju čvrstu vjeru da pobjeda pripada ljubavi i pravednosti.

Katolicima i svim kršćanima drugih zemalja zahvaljujem za podršku i molitvu! Neka utječu na svoje demokratske vlade da priznaju kao međunarodne subjekte Hrvatsku i Sloveniju poštujući volju i slobodni izbor tih naroda koji su opredjeljeni za mir i slobodu! Neka narodi Europe shvate da je ugrožen hrvatski narod u svojoj egzistenciji a taj narod pripada slobodnoj Europi kroz svoju povijest! Nikoga ne ugrožava![19]

Proživljavam tragediju s dubokom tugom. Pozivam na molitvu. Pozivam na dostojanstvo savjesti i srca da se ljudi i u samoobrani drže etičkih načela i da ne dopuste da ih otruje i kapljica mržnje ili želje za osvetom. Svjedočim za istinu i apeliram na sve ljude dobre volje da osude rat i zauzmu se za pravedan mir! Protiv agresije mržnje propovijedam ljubav![19]

Čovjek je subjekt povijesti. Ono što se događa u čovjeku i njegovu srcu, u mislima, u savjesti, te se prelijeva u život, to se prelijeva u ljudske odnose, to se prelijeva u povijest. Bog, koji je stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku, želi da čovjek svim srcem, svim razumom i svom savješću, bude odraz one ljubavi i one svetosti koju on želi ostvariti u čovjeku da bi čovjekov svijet bio svijet mira, svijet pravednosti, svijet pomirenja. Zato mi molimo. Zato Papa poziva cijelu Crkvu da moli. Da bi Bog djelovao u srcu ljudi. I kad čovjek odbacuje Boga, ipak Bog na božanski način može mijenjati ljudska srca da prihvate vrijednosti kao što je mir među ljudima. Zato Crkva moli. Ja i sada molim sve čitatelje vjernike da mole svaki dan.[46]

Kakav mir?! Crkva polazi s polazišta dostojanstva svake ljudske osobe, i ljudskih prava i dužnosti koji osiguravaju pravednost među ljudima. Crkva nudi te principe, koje bi morali provesti ljudi politike, koji imaju mogućnost da donose i zakone koji uređuju ljudsko društvo, odnose među ljudima i među narodima. Princip osobne slobode je i princip nacionalne slobode. Postoje narodi, oni se ne mogu zanijekati, kao entiteti, kao zajednice koje povezuju zajednička svijest, povijesna baština i kultura, jezik i prostor.

Biti pripadnik jednoga naroda je također ljudska vrijednost. A što jamči slobodu narodima, što ih čuva u njihovom identitetu? Čuva ih država. Dakle, država je jednostavno potreba nacionalnoga entiteta da ima svoje područje na kojemu slobodno živi. To je isto zahtjev pravednosti, da narodi budu slobodni. A slobodni, suvereni narodi prema drugim narodima ne smiju se odnositi nacionalistički ni šovinistički. Ako želim dobro svome narodu, moram poštivati isto dobro drugoga naroda. U našoj konkretnoj situaciji put k miru bio bi recipročno priznanje postojećih stvarnih država koje su sada međunarodno priznate. I da svaka nova država, Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija, koje su međunarodno priznate, priznaju državu Srbiju i Crnu Goru, ali i da one priznaju rečene kao samostalne države u njihovim granicama. Onda se slobodne države mogu prijateljski odnositi, ugovarati, surađivati. Takav mir mi gledamo iz tih principa.[39]

II. DIO

Nakon tematski poredanih tekstova, u drugom dijelu knjige donosimo četiri cjelovita intervjua, možemo reći četiri uzorka, da si čitatelj može dočarati dinamiku razgovora i kakav je kardinal Kuharić sugovornik. Osim navedenih intervjua Kardinala su intervjuirali još deseci novinara, no za razdoblje nadolaska vjerske i narodne slobode te krvavog rata i sporog mira, odabrali smo samo one intervjue koji su to razdoblje najbolje odražavali.

Uredništvo

"Samostalna Hrvatska - ostvarenje povijesne i pravne logike"[1]

U vremenu velikom, jer Hrvatska živi svoje prve dane u samostalnosti, i u vremenu teškom, jer je Hrvatska ranjena krvavim ratom koji odnosi ljudske živote, ostavlja opustošena naselja, sve veći broj prognanika i ranjenika, zamolili smo prvog čovjeka Crkve u Hrvata, zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franju Kuharića za ovaj razgovor.

Hrvatski sabor donio je 8. listopada odluku po kojoj Republika Hrvatska "raskida državnopravne sveze na temelju kojih je zajedno s ostalim republikama i pokrajinama tvorila dosadašnju SFRJ". Tom odlukom Hrvatska je - usprkos nametnutom joj ratu - nakon dugih stoljeća zakoračila u samostalnost, a hrvatski narod počeo je ostvarivati svoju pravednu želju. Kako Vi, kao prvi čovjek Crkve u Hrvata i sin hrvatskog naroda, doživljavate taj izuzetno važan povijesni događaj?

Odluka Hrvatskog sabora 8. listopada 1991. o potpunoj samostalnosti Republike Hrvatske sigurno spada u najznačajnije povijesne odluke za hrvatski narod i sve građane Hrvatske. Ta je odluka u logici prava i načela koja jamče osobna i nacionalna prava. Međunarodne deklaracije Ujedinjenih naroda, Dokumenti KESS-a i najnovija Pariška povelja ta načela usvajaju i ističu kao jamstvo slobode, pravednih odnosa među narodima i sigurnosti da nasilje bude apsolutno isključeno u rješavanju mogućih sporova. Saborska je, dakle, odluka posve u skladu s tim načelima.

Saborska odluka o potpunoj samostalnosti Republike Hrvatske kao suverene države u logici je izražene volje hrvatskog naroda i građana Hrvatske na slobodnim izborima prošle godine kao i referendumom ove godine.

Tim je referendumom jasno, odlučno i uvjerljivo pred svjetskom javnošću izrečen zahtjev da se prizna i poštuje neotuđivo pravo Hrvatske da bude suverena i slobodna država. To je i u logici povijesti hrvatskog naroda. Hrvatski narod i Hrvatska na ovim prostorima nije od jučer. Ovdje je pisana povijest s tim imenom već gotovo četrnaest stoljeća, Hrvatska je kroz stoljeća živjela u krugu europskih država i naroda kao i Hrvatsko Kraljevstvo i onda kad nije imala kraljeva svoje krvi, ali personalna unija s ugarskim kraljevima poslije Pacta conventa (1102), kao kasnije i s austrijskim carem poslije 1527. jamčila je Hrvatskoj državnost. Sabor i banska služba bili su izraz te državnosti. U jugoslavenskoj zajednici od njezina početka to je bilo izgubljeno.

Jugoslavija je u više nego tisućljetnoj povijesti hrvatskog naroda kratka, ali mučna i teška epizoda zbog iskustva neravnopravnosti i raznih načina potlačenosti. Ne ulazim u širu analizu toga iskustva, ali je činjenica da je zahtjev za slobodom uvijek bio živ u svijesti i srcu Hrvata, makar zbog toga prolazili muke i poniženja.

Sloboda je uvjet dostojnog života

Činjenica je da je ovo stoljeće s dva okrutna rata i s krvavom revolucijom koja je iz mnoge krvi obećavala rađanje novoga svijeta slobode i pravednosti, bilo stoljeće teških nasilja protiv slobode čovjeka kao i osobe i pojedinih, pogotovo malih naroda. Makar ta nesloboda bila dugotrajna i okrutna, svijest i težnje za slobodom nisu mogle biti utrnute. To je dokazao i proces demokratizacije ovih godina koji je potlačene

narode u istočnoj Europi izveo u slobodu, ali bez nasilja. Zato se to oslobađanje nazvalo "revolucijom svijeća". Taj je proces nezaustavljivo zahvatio i narode u Jugoslaviji. Svi ljudi dobre volje radovali su se tome. Svuda, pa i u Hrvatskoj, Crkva kao zajednica vjernika u narodu veselila se slobodi. Sloboda je poštivanje ljudskog dostojanstva, nacionalnog dostojanstva i sigurnosti da svaki čovjek i narod žive svoje dostojanstvo bez svake prijetnje i nasilja. Ima li uopće koji čovjek koji ne bi želio biti slobodan? Ima li koji narod koji ne bi želio biti slobodan? Samo slobodni ljudi i slobodni narodi mogu izgrađivati svoje međusobne odnose u miru i pravednosti. Stoga sloboda nije protiv nikoga; ona je uvjet dostojnog života za svakoga. Sloboda nije poraz drugoga nego je pobjeda sviju da žive u miru. Stoga mi i proglašenje potpune samostalnosti i neovisnosti Republike Hrvatske kao suverene države doživljavamo kao radostan događaj i ostvarenje povijesne i pravne logike. To je pobjeda etičkih principa koji vrijede svuda i za svakoga, zato odluka Sabora nije neprijateljski čin bilo protiv koga, bilo izvan Hrvatske bilo u Hrvatskoj. To uvijek ističem, ono što želim svome hrvatskom narodu, a svako mu dobro želim, to želim i svakome drugom narodu. Ističem, samo slobodni narodi mogu biti prijatelji i suradnici za veće opće dobro; svaki na svome, svaki u svojoj domovini. Stoga je u logici tih prava i načela zahtjev da se granice poštuju. Kao što nitko ne smije provaljivati u tuđi stan da ga prisvoji, tako nijedan narod nema prava da pregazi granice drugog naroda i da osvaja tuđi teritorij. Hrvatska nema sigurno nakanâ da osvaja tuđe područje, i zato ima tim veće pravo da brani sebe, svoju slobodu i mir svojih građana. Bili bismo sretni da je proces slobode i samostalnosti išao do kraja u miru. Ali, nažalost, to nam nije dano!

Cilj je ovoga rata uništenje hrvatskog naroda

Radovali bismo se uistinu, prijateljskim i suradničkim odnosima sa Srbijom i sa srpskim narodom, kao i sa svim narodima koji nas okružuju, ali Hrvatskoj je nametnut osvajački rat kojemu je cilj ne samo osvajanje Hrvatske nego i uništenje hrvatskog naroda. Taj rat postaje tim okrutniji što ga nadahnjuje nacionalna ideološka mržnja. Zato se nemilosrdno razaraju hrvatski gradovi, uništavaju se hrvatska sela; tisuće djece samo u mučeničkom Vukovaru izloženo je ne samo smrti od bombi i granata nego i od glada i bolesti. Okrutno se muče, ili čak ubijaju zarobljenici; sistematski se progone Hrvati iz svojih domova koji se onda pljačkaju i pale; ruše se bolnice i škole; razaraju se tvornice, pa tisuće i tisuće radnika ostaju bez posla i kruha; poseban je fenomen, koji se u takvom stilu nije možda nikada događao u povijesti, da se sistematski i namjerno ruše katoličke crkve, samostani, župni stanovi, kapele. Te su crkve ili teško oštećene ili potpuno srušene. Oštećene su i neke pravoslavne crkve u napadajima, ali sistem rušenja je primijenjen na katoličke crkve. Rušene su i onda kad nije bilo borbe, kad su ljudi i obrana napustili mjesto. Broj svih tih objekata koji se penje već više od 200 potresan je i očituje strašnu mržnju rušitelja. Kad tome dodamo kulturne spomenike i desetke tisuća obiteljskih kuća i stanova, pa već 250 tisuća prognanika, a da i ne govorimo o tolikim poginulima - čovjek ipak dolazi na prvo mjesto - pitamo se pred cijelim svijetom: U ime kakvih prava, u ime kojeg ustava i u ime kojeg naroda smije se činiti takav genocid nad hrvatskim narodom i svim građanima Hrvatske? Kakvi to interesi i čiji interesi mogu opravdati takvo uništenje? U čemu je tolika krivnja Hrvatske da si netko prisvaja pravo da je tako kazni? Kako to da se ne čuje nijedan glas prosvjeda protiv takvih okrutnosti is sredine koja je kroz niz godina lažima huškana na takvu mržnju? Iz mržnje je rođen ovaj rat.

Ima niz izjava veoma odgovornih i moćnih ljudi da je krivnja hrvatskog naroda što se je "drznuo" biti slobodan? Zato ovaj rat nije samo protiv naše slobode, on je protiv slobode uopće, on je protiv čovjeka i protiv Boga. Propala ideologija i mitovi njime izražavaju sav svoj bijes. To je rat protiv čovječanstva i svih prava i svih

načela. Naša je sloboda zalijevana krvlju. Prosvjedujemo protiv toga nasilja pred svijetom i poviješću! Događaj samostalnosti naše Hrvatske trebali bismo doživjeti kao radost, ali okolnosti su stražno žalosne! Unatoč tome mi ne gubimo nade! Gdje se događa križ, priprema se i uskrsnuće! Bog je izvor naše nade! Pravednost, sloboda i mir bit će Božji dar onima koji su progonjeni zbog pravednosti. Ali moramo se obratiti i moliti!

Svaki je ekstremizam protiv dobrobiti naroda

Kako Vi zamišljate život u slobodnoj državi Hrvatskoj?

Zamišljam ga, uistinu, tako da to bude država slobode za sve građane, da bude država punog poštovanja ljudskih i nacionalnih prava, da bude u punom smislu pravna država. Da bi takva bila, mora biti utemeljena na moralnim načelima istine i pravednosti. Bit će u službi čovjeka, obitelji, cijele zajednice. Socijalna pravda, zaštita slabih, briga za opće dobro i napredak u dobru moraju joj biti cilj. Zato je važan moralni odgoj svih građana da budu pošteni, zauzeti ne samo za svoje dobro nego i za dobro bližnjega. Vlast je služenje dobru sviju. Da bi se gradio takav život, potrebna je sloboda, suradnja bez obzira na razlike mišljenja i programa. Potrebna je mudrost. Svaki je ekstremizam protiv pravednosti i mira, zato je i svaki ekstremizam protiv dobrobiti naroda. Ekstremizmi su uvijek vodili u totalitarizme. Stoga hrvatsku politiku zamišljam kao trijeznu, razboritu, dobronamjernu prema unutra i prema van, u skladu s civilizacijom mira i pravednosti. To je najbolje jamstvo i za manjine koje imaju svoja prava, ali nemaju prava ucjenjivati slobodu i prava Hrvatske.

Do ostvarenja pune samostalnosti Hrvatska mora proći trnovit put do međunarodnoga diplomatskog priznanja. Koliko znače sve brojniji i sve jasniji zahtjevi iz katoličkih redova za konačno priznavanje prava na samoodređenje hrvatskog naroda?

Svi ljudi dobre volje, ne samo katolički krugovi, koji načelno misle i nisu okovani nekim drugim interesima ili propagandom, moraju i prema hrvatskoj samostalnosti zauzimati načelan stav: priznavati pravo na samoodređenje i punu slobodu hrvatskog naroda.

Katolički crkveni tornjevi nisu streljačka mjesta

Nakon boravka nadbiskupa Taurana u Zagrebu i susreta s hrvatskim biskupima Sveta Stolica i osobito Sveti Otac osobno, odlučnije su se u međunarodnoj javnosti zauzeli za pravedno rješenje ovdašnje sve nepodnošljivije krize, a srbijanska propaganda to osuđuje kao pristranost.

Ako je određena propaganda motivirana samo mržnjom prema hrvatskom narodu i Katoličkoj Crkvi, onda će svaki biti osuđen koji se zauzme za napadnutoga. Svim dobronamjernim ljudima je jasno gdje i protiv koga se vodi ovakav bestijalni rat. Biti protiv takvog rata, biti protiv nasilja i štititi proganjanoga ne znači biti pristran nego pravedan. Stoga zauzimanje Svetog Oca i Svete Stolice za mir u pravednosti i slobodi u Hrvatskoj, za samoodređenje hrvatskog naroda, zauzimanje je za pravdu, a to je zauzimanje za slobodu svakog naroda u ovom prostoru kao i u cijelom svijetu. Nigdje ne može Papa biti uz nepravednog napadača. Nikakve uvrede ne mogu priječiti pravednog čovjeka da se zauzima za potlačene.

Dok Europa i svijet oklijevaju, ovdje bjesni sve razorniji rat. Više ili manje oštećenih crkava, prema našim informacijama dosad je više od 204. Radovan Samardžić, tajnik nekadašnje komunističke savezne komisije za vjerska pitanja nedavno je ustvrdio da Katolička Crkve i ne prosvjeduje zbog tih razaranja. Zašto su tako na udaru upravo katoličke crkve? Ima li istine u optužbi srbijanske propagande da su na crkvenim tornjevima vojnici sa strojnicama?

Začuđuje oklijevanje Europe u njezinu odnosu prema ovome agresivnom ratu. Tu su

prisutni suviše složeni mehanizmi a i različiti interesi. Ipak, postoji opravdana nada da će Europa pravim postupkom otkloniti sa sebe sramotu i odgovornost da se pred njezinim očima odvija ovakav okrutni rat.

Što se pak tiče prosvjeda Katoličke Crkve zbog rušenja crkava, kojoj g. Samardžić podvaljuje da šuti, moram kazati da Crkva uvijek prosvjeduje kad o tim zločinima govori, a ona govori na usta svojih biskupa, svećenika i vjernika.

Optužba pak propagande da su na tornjevima katoličkih crkava mitraljeska gnijezda, izmišljena je da bi se na naki način opravdalo rušenje crkava. Kategorično odbijam tu optužbu. Nijedan katolički biskup ne bi dozvolio da se toranj pretvori u streljački položaj. Činjenica je da su crkve sistematski gađane i rušene i nakon odlaska obrane i stanovnika iz okupiranih mjesta. Očita je namjera i očit sistem! Pa protiv toga i sada prosvjedujem!

Republika Hrvatska predložila je Crkvi osnivanje vojnog vikarijata za dušobrižništvo hrvatskih vojnika. Kako se organizira ta pastoralna skrb sada?

Pomoćni biskup zagrebački mons. Jezerinac zadužen je od biskupa da bude koordinator pastve među vojnicima. Zamoljeni su biskupi i redovnički poglavari da daju na raspolaganje određeni broj svećenika koji bi bili u duhovnoj službi branitelja koji su stalno izloženi smrtnoj opasnosti. Njima je potrebna Božja riječ, Euharistija, ispovijed. To je služba svećenika u svakoj situaciji, pa i ratnoj. Ti svećenici neće nositi ni vojničke uniforme ni činova. Bit će svećenici u službi duša!

Poruka hrvatskim braniteljima

S obzirom da srbijanski mediji neprestano šire glasine o zločinačkim djelovanjima hrvatskih obrambenih snaga, što biste poručili hrvatskim braniteljima od kojih toliki nose krunicu?

Toliko sam puta govorio baš sada kad se ovaj prljavi rat rasplamsao da hrvatski branitelji ne smiju podleći napasti mržnje i osvete. Obrana svoje domovine, slobode, prava i mira građana moralno je pravo i dužnost, ali mora biti uvijek u granicama etičkih normi da ne prelazi u postupke koji više nisu nužna samoobrana nego su osveta. Kad je naprijatelj razoružan, on je zaštićen pravom. Ako branitelji uđu u mjesto protivnika koji se povukao, moraju poštivati i dobra. Makar to činio protivnik, oni neće ni pljačkati ni rušiti. Ako bi to činili, ne bi branili Domovinu na pravedan način. Poštujući ta načela, oni na pravi način svjedoče kojoj civilizaciji pripadaju. Uvijek treba sačuvati dostojanstvo savjesti. Mržnja i osveta su protiv dostojanstva i čovjeka i naroda; tome se treba suprostaviti pravednim postupcima i poštujući sebe i drugoga. Osveta na osvetu, mržnja na mržnju samo umnožavaju i učvršćuju pakleni krug zla! Oni koji se žrtvuju i brane pravednu stvar, čine to časno i na čast su svome narodu! Pravo rodoljublje je ljubav i isključuje mržnju.

Što mislite o nekim komentarima na Zapadu da je ovo vjerski rat između pravoslavnih i katolika?

Odlučno odbijam da je to vjerski rat. Nisu li u vrijeme mira katolici rado sudjelovatli u pravoslavnim crkvama prigodom njihovih blagdana, pa i ovdje u Zagrebu! Bilo je i obratne prakse da su se iskreni pravoslavni vjernici rado družili s katolicima i dolazili na katoličke crkvene proslave. Ovaj rat ima posve druge uzroke i druge ciljeve. A oni koji tako sistematski ruše katoličke crkvene objekte, ne čine to zato jer su pravoslavni nego zato što su bezbožci, nahuškani na mržnju. Većina njih nisu ni kršteni.

Gore srca!

Napisali ste u listopadskoj okružnici da u mraku ima i svjetla. Ostajete li kod te tvrdnje i dalje kada slušamo sve strašnije vijesti o sve bezdušnijem razaranju?

Ostajem! Svjetlo je tolika velikodušnost tolikog broja ljudi u domovini i u stranom svijetu! Humanitarne i karitativne ustanove šalju pomoć u hrani, odjeći i lijekovima. U solidarnost molitve

i pomoći uključeni su nebrojeni ljudi različite nacionalnosti, vjere i uvjerenja. U javnim sredstvima priopćivanja ima toliko objektivnih izvjestitelja koji svjedoče za istinu i zauzimaju se za pravedna rješenja. Ima ljudi kulture, znanosti i politike koji se zauzimaju za ono što je pravo i osuđuju ovaj nametnuti rat. Dobivamo s tolikih strana svijeta izraze suosjećanja i potpore.

Iseljeni Hrvati zadivljuju nas svojim jedinstvom i velikodušnošću da nam pomognu. U Domovini isto tako živi dobrota i pomaže osobno i preko ustanova. Prognani i ranjeni dobivaju tom dobrotom ohrabrenje i nadu. Treba istaknuti veliku požrtvovnost liječnika i bolničkog osoblja koje se nadljudskom izdržljivošću i u najtežim uvjetima, i uz smrtnu opasnost bore za ranjenike da ih spase. Njima se u ratnim zonama pridružuju i novinari, pa jedni i drugi broje žrtve. Ne smijemo zaboraviti ni svećenike koji i pod bombama ostaju uz svoje vjernike dok ostaju i oni u istoj opasnosti. Branitelji pak, izloženi neprestanoj borbi, koji s dostojanstvom i požrtvovnošću brane domovinu, ulažu svoj život za slobodu i mir sviju, pa zaslužuju poštovanje. Svima koji bilo u kojem mjestu i bilo na kojem položaju požrtvovno rade za opće dobro izričem duboku zahvalnost!

Što biste još poručili našoj javnosti u ovom povijesnom trenutku?

Svaki dan u misi svećenik poziva vjernike: "Gore srca!" Kako god bili suočeni s nasiljem koje je zamračilo našu sadašnjost, ne smijemo gubiti nade u zoru novoga dana. Na križnom smo putu, ali taj put vodi u pobjedu dobra nad zlom. "Obraćenje i mir vaš je spas", govori prorok. Zato pozivam na molitvu! Narod koji se skrušena srca utječe Bogu u svojoj nevolji i koji iskreno moli, ne može propasti! Sluga Božji Alojzije Stepinac u progonima je uvijek stajao uspravno i dostojanstveno vjerujući u Božju moć koja iz tame, makar i kroz iskušenja, izvodi u svjetlost! Zato "In Te, Domine, spreavi! - U tebe se, Gospodine uzdajem!" Povjerimo svoju sadašnjost i budućnost Kraljici Mira i sv. Josipu kojega je Hrvatski sabor prije tristo godina proglasio Zaštitnikom Domovine! Prikazujemo u našoj molitvi bol zbog poginulih, patnje ranjenih, zarobljenih, silovanih i mučenih, tjeskobe prognanih beskućnika da ih posveti muka i smrt Spasitelja Isusa Krista i da budu zalog oproštenja i mira! Isus nas ohrabruje da ustrajno molimo: "Ištite, i dat će vam se! Tražite i naći ćete! Kucajte, i otvorit će vam se!" (Mt 7,7). Istina i pravda će pobijediti!

"Molimo se za mir, za mir u domovini i za mir u svijetu..."[2]

Vaša Uzoritosti, gospodine kardinale, iskreno zahvaljujemo što ste pristali na ovaj razgovor za Novu Maticu. Počeli bismo jednim općenitim pitanjem. Recite što mislite o ulozi Crkve u Hrvata.

Jer Crkva je u Hrvata uvijek bila izuzetno značajna, ona je to i danas, a bit će i ubuduće, Vas, kao poglavara Katoličke Crkve Hrvata u ovom za Hrvate povijesno velikom vremenu, molimo da nam kažete što je Crkva u Hrvata bila i jest i što Crkva znači našoj iseljenoj Hrvatskoj.

Crkva u Hrvata, kao i Crkva u svakom narodu, jest prisutnost vjerničke zajednice koja je okupljena vjerom u Isusa Krista Uskrsloga, zajednica koja propovijeda Evanđelje i pobuđuje savjesti na dostojan život krštenih i koja želi da bude prisutna u narodnom biću, u povijesti naroda, te koja promiče univerzalne vrijednosti vjere, nade i ljubavi. Dakle, ona uvijek naglašava i traži prisutnost riječi Božje u narodu. I time oplemenjuje sve napore koje jedan narod čini za svoju egzistenciju, za svoj suverenitet, za svoj napredak, jer oplemenjuje čovjekovu savjest Evanđeljem. Tako ona utječe na to da se i odnosi među ljudima ostvaruju u razumijevanju, ispomaganju, suradnji. To je poruka prisutnosti Crkve.

Dakako da je Crkva usađena toliko duboko u povijest ovog naroda i njegovo biće da ona odjekuje svojim utjecajem na svako načelo i sadržaj života - na području kulture, umjetnosti, na području znanosti i odgoja. Pa svakako i na području politike, u mjeri u kojoj političari usvajaju te principe. To je načelni odgovor, koji vrijedi općenito za Crkvu, a budući da svaki narod živi svoju specifičnu povijest, Crkva je utkana u sve te povijesne događaje. Ona sve proživljava i živi sa narodom. Ali uvijek podržava vjeru, ufanje i ljubav.

U tom smislu, Vaša Uzoritosti, može se ustvrditi da su Hrvati uvijek bili odani Rimskoj Katoličkoj Crkvi. Spominje ih tako dirljivo i Dante, u jednoj svojoj nama Hrvatima dragoj tercini, u slici onog hodočasnika, koji je uzor pobožnosti i dobrote; spominju se često i u doba ratovanja protiv Turske, kao ***antimurale christianitatis*** *- "predziđe kršćanstva". Prema Vašoj ocjeni, kakav je doprinos Hrvata Katoličkoj Crkvi u svijetu?*

Hrvati kao katolici živo su prisutni u Katoličkoj Crkvi na ovom prostoru. Oni su Katoličku Crkvu uistinu živjeli kroz povijest kao pravi katolici. Bili smo na takvom geografskom prostoru da smo bili izloženi mnogim nasrtajima - i sa istoka i sa zapada, i sa sjevera i sa juga. Osobito je našu povijest duboko označio rat sa Turcima, koji je trajao gotovo četiri stoljeća. Taj imperijalistički prodor Turaka u Europu naišao je na naš prostor, za Hrvate kao zadnji bedem neosvojene Europe. Zato smo s pravom dobili naslov "predziđe kršćanstva". Branila se domovina, a branila se istodobno i vjera. Branila se i Crkva. I to je sigurno ostavilo duboke tragove u našoj povijesti i u našoj situaciji sve do danas.

U novije vrijeme optužuje nas se nerazumno, pa i bezočno za genocidnost, te za suradnju s Kominternom i Vatikanom u nekakvoj velikoj zavjeri, i sa svim mogućim "sotonama" ... Zapravo u zadnjih nekoliko godina jedna od teza je bila: Kominterna plus isusovci, odnosno Vatikan, kao izvor srpskih problema. Apsurd je, međutim, u tome da kada je trebalo glasovati na slobodnim izborima, onda je taj narod glasao za komunizam! Ne znam kako im ta teorija o

navodnoj sprezi između Vatikana, Kominterne i Hrvata može služiti?

Takve teorije i tvrdnje uopće nemaju svoj izvor u jednoj objektivnoj analizi povijesti. To su optužbe bez argumenata, apsolutno iracionalne, jer njih motivira nešto drugo a ne istina, ne povijesna istina. Apsurdno je tvrditi da postoji neki pakt između Kominterne i Vatikana, kada je očito poznato da je Kominterna predstavljala jednu ideologiju koja je imala za cilj stvarati jedno novo, bezbožno, ateističko društvo, nove odnose u kojima će biti isključena svaka veza s Bogom, prema tome i s vjerom. I zato je ta tvrdnja apsurdna. Tvrdi se da je u ovom slučaju taj pakt bio uperen protiv Srbije. Ja se čudim onima koji grade takve strategije i analize. Gdje im je savjest, poštenje, gdje im je pamet?

Jer činjenica je da Crkva nikada ne odgaja za mržnju. Ona uvijek odgaja za mir, za slobodnu suradnju slobodnih naroda, da svatko ima svoja prava, da bude zaštićen. To su ideje s kojima Crkva želi utjecati u odnosima među narodima i u povijesti. Prema tome, apsurdno je tvrditi da ona sada stvara jedan komplet protiv jednog naroda ili protiv jedne Crkve.

U tom svjetlu, Vaša Uzoritosti, radovali smo se pred još godinu, godinu i pol dana, kada su počeli padati Berlinski zid i neki drugi "zidovi" da ulazimo u neku vrstu milenijuma, u neko razdoblje sveopćeg mira i sreće. Međutim, buknuo je rat u Zaljevu. Prijete mnogi drugi ratovi. Očito čovječanstvu još uvijek nije dosta ratovanja. Recite nešto o miru u svijetu.

Ljudska povijest puna je sukoba i ratova. Pitao sam se uvijek: Zašto? Zašto ljudi ne mogu graditi mir? Na prošloj polnoćki ispričao sam onu anegdotu: Neki Rus pita djecu: "Zašto se igrate rata? Rat je strašan. Igrajte se mira!" Dakle, rata se znaju igrati, a mira ne! To ne možemo razumjeti samo političkim, ekonomskim ili sociološkim analizama. Rat je sigurno najveća nesreća što si je ljudi mogu učiniti, a što su oružja moćnija, to je rat strašniji. U ratu zapravo trpi mali čovjek, on podnosi najveći teret. Poslije Drugog svjetskog rata, koji je bio strašan govorilo se: "Nikada više rata!" I Papa Pavao VI uskliknuo je to u Ujedinjenim narodima 1964. godine. Problemi se moraju rješavati razgovorom, dogovorom, arbitražom nekog svjetskog foruma. Pa ipak - stalno ratovi, sad ovdje, sad ondje. I opet smo se našli u situaciji prijetnje rata koji se može rasplamsati u širokim razmjerama. Zato sadašnji Papa, Ivan Pavao II, naziva rat teškom nesrećom te potiče na mir, moli za mir. A razlozi za rat iznad su običnih sociooloških, ekonomskih i političkih motiva. Ima tu nešto duboko u čovjeku, te je njegova podsvijest napeta, puna sukoba. To je misterij u čovjeku. Drugi misterij je odnos čovjeka prema Bogu. Najprije čovjek mora uspostaviti autentičan odnos prema Bogu, koji dariva mir, slobodu, dostojanstvo života, da bi onda čovjek u povezanosti s Bogom u vjeri i ljubavi, prema drugima gradio takve odnose. To se onda svakako preliva i u odnose među narodima. Zato nam kaže Sveto pismo: "Budite u miru sa svima, koliko to stoji do vas".

Jedan starozavjetni prorok govori o tome kako ćemo prekovati mačeve u plugove, a koplja u srpove. Hoće li čovječanstvo ikada dostići taj sveti cilj?

To je pitanje, veliko pitanje. Čovječanstvo sigurno ide prema cilju. Ljudska povijest ima smisao, ali ne u vremenu, nego u vječnosti. Tamo će biti dovršena povijest Isusovim zadnjim sudom. I uskrsnućem. I tada će otkupljeno čovječanstvo biti Novo Nebo i Nova Zemlja. Onda će zavladati apsolutni i vječni mir, vječna ljubav i vječna radost. No sada, ovdje, teško je vjerovati u takva razdoblja općeg mira i pomirenja. Uvijek će negdje biti onoga o čemu apostol Ivan govori kao o požudi tijela, požudi očiju i oholosti života. Velika je gramzivost. Što više uzimati, što više imati, što više nad drugima vladati. Ti elementi strasti u čovjeku mogu prerasti u kolektivno raspoloženje, mogu postati masovna bolest, a naročito onda kada se tu umiješa ideologija i politika: huškati, osvojiti, potlačiti, oteti...

Nesumnjivo još od ranih 70-tih mi proživljavamo sumrak ideologija. Čini se da je jedan od velikih uzroka nesreće u moderno vrijeme, a što znači od 18. stoljeća nadalje,

vjerovanje u tzv. linearno vrijeme, u viziji vremena koja isključuje paralelno kršćansko vrijeme prézenta vječnosti? U tom svjetlu, kako Vi vidite budućnost ideologija? Ima li im budućnosti ili mislite da su mrtve?

Slušajte, ako umre jedna ideologija, doći će druge.

Svakako, ali do 18. stoljeća još uvijek je, čini se, vladao Bog objave, dok je poslije na oltar stavljen racionalni Bog?

Uvijek je bilo u povijesti otpora Bogu objave. Imali ste i prije sekte i filozofije koje nisu prihvaćale Boga. Uzmite kao primjer grčko-rimski svijet, na području kulture, umjetnosti, filozofije. Bila je to jedna kultura, civilizacija vrlo napredna i razvijena za ono vrijeme. Ali u sebi je bila idejno divergentna. Bilo je raznih filozofa i raznih filozofija. Postojale su i najrazličitije religije. A onda je u tijesto te kulture ušlo kršćanstvo. A znadete sa čime je Isus usporedio Evanđelje i kršćanstvo, svoju Crkvu i sebe samog? Usporedio je sve ovo sa kvascem. Dakle, Evanđelje će djelovati kao kvasac, učinit će da raste i buja prostor Božje misli. U Djelima apostolskim piše se prva povijest te Crkve koja se usađivala u grčko-rimsku kulturu kao i u semitski svijet. Bio je to kvasac i izazov poganskom svijetu. Naravno, Rimsko carstvo smatralo je opasnom tu ideju kršćanstva, kako za svoju religiju, tako i za svoju strukturu društva. A zatim je u 4. stoljeću Konstantin Milanskim ediktom proglasio slobodu kršćanstva. No, zatim opet jedan korak unatrag - Julije Apostata opet vraća povijest natrag. Potom su se javljale brojne i neprestane unutrašnje borbe...

Crkva nije nikada bila, niti može biti Crkva samih svetaca. Ona ima svetaca, ona odgaja svece, ali ona ima i toliko grešnika, toliko nedosljednosti. Jer tipično ljudski elementi neizbježno se javljaju u njoj: žudnja za vlašću, osobni interesi, dekadencija, moralna opuštenost... I to je sve jedna konstanta. Tako će biti i sa ideologijama. Gledajte, recimo, ovo stoljeće. Rekli smo ranije kako se smatra da je do 18. stoljeća postojalo ideološko jedinstvo Europe. No, i ranije je postojao humanizam, koji je počeo paganizirati javno mijenje, pa zatim protestantizam, liberalizam, a oni su, slijedom povijesnih događaja, doveli do dvaju ekstremnih ideologija. To su nacionalsocijalistička ideologija - rasizam, i marksizam. Tada se više nije samo govorilo da nam nije potrebna Crkva, nego da nam više nije potreban i Bog.

Jedna na bazi rase, a druga na bazi klase, ove ideologije kane graditi novi život. Sa pozicija "više rase", nacizam je bezbožan i nasilan. Marksizam je, pak daleko dublje prodro, i u prostore svijeta i u svijest ljudi. Zašto? Zato što je prihvatio neka evanđeoska načela. Međutim, zanijekao je izvor. Nije zanijekao, barem ne teoretski, socijalnu pravdu, bratstvo među ljudima, slobodu čovjeka, ali je uveo nasilje. Iskoristio je postojanje zala kapitalističkog poretka i na njegovoj negaciji izgradio je svoj oslonac. Nasiljem i klasnom mržnjom, kao i svojim bezboštvom marksizam u praksi je protiv čovjeka!

Zašto je pao marksizam?

Zato što nije ispunio svoja obećanja. Jer marksisti su gradili kuće na pijesku. Isus je jasno rekao: Tko gradi na stijeni, a ne na pijesku, sluša moje riječi, znači - živi. A lud čovjek, u toj prispodobi, gradi kuću na pijesku, pa dođe bujica i sruši je. Dakle, ako se život ne gradi na istini, gradi se na pijesku. A temeljna istina o čovjeku jest njegova transcedentnost, to je da je on slika i prilika Božja, da je stvoren da na zemlji ostvaruje svoj život, ali sa perspektivom vječnosti. I to da njegov život mora biti utemeljen u etičkoj istini da postoji apsolutna istina između dobra i zla. Istina i laž, ljubav i mržnja ne mogu biti isto. Na tim etičkim principima čovjek mora graditi svoje socijalne i druge odnose. A to je marksizam zanemario i zanijekao. Ponavljam bio je protučovječan i zato su ga narodi odbacili. I sada ruše Enver Hodžine spomenike u Albaniji.

Vaša Uzoritosti, zanimalo bi nas čuti Vaše mišljenje o odnosu između iseljene Hrvatske, tog velikog dijela hrvatskog naroda, i Crkve. Svjedoci smo velikog egzodusa Hrvata od početka ovog stoljeća, koji traje, nažalost, još i danas, u vrijeme kada smo se u velikoj mjeri izborili za pretpo-

stavke za stvaranje jedne slobodne, nezavisne i sretnije Hrvatske države. Još uvijek naši intelektualci odlaze, a otišlo nas je i previše. Jedan od demografskih podataka kaže da je samo zagrebačkih diplomiranih intelektualaca u svijetu preko 50 tisuća. To je tužna i zabrinjavajuća činjenica. Hrvati odlaze pod pritiskom, političkim, kolonijalnim, ekonomskim. Iznesite nam Vaše stavove o iseljenoj Hrvatskoj. Mi znamo da je Crkva uradila velike stvari za iseljenu Hrvatsku, da je organizirala škole, da je ona bila ta uzdanica koja je pomogla Hrvatima u svijetu da sačuvaju svoj identitet. Vi i Msgr. Stanković uistinu puno znate o tom teškom hrvatskom problemu. Kažite nam svoje mišljenje.

Hrvatska Crkva nije neko tijelo koje živi u zraku; ona je u narodu i dio tog naroda. Dakle, Hrvat u svijetu je i Hrvat po nacionalnom porijeklu i svijesti, a ako je katolik onda je i član Crkve. Jer nije se selio samo narod, nego se selila i Crkva. Stoga je bilo sasvim logično da Crkva i u iseljeništvu bude organizirana u povezivanju toga naroda, da se ne bi izgubio, da bi imao zaštitu i potporu. Šaljući svoje svećenike u svijet i organizirajući misije, župe, Crkva se pridružila svojim vjernicima iseljenicima. Tamo je gdje su i oni. Ta pastoralna pomoć vidi se i u tome što iseljeni Hrvati imaju misu na hrvatskom i katehizaciju na hrvatskom i što se mogu okupljati i zajednički djelovati u crkvenim centrima. Jer naš iseljenik doživljava sebe najdublje u zajedništvu, nacionalnom i crkvenom. To je bila i to je i dalje misija Crkve. Osim toga, Crkva se trudi da našeg čovjeka u svijetu čuva i u moralnom pogledu. Kada je počelo to masovno iseljavanje naših radnika u Njemačku i Zapadnu Europu, okupljali su se u krčmama i bili su izloženi moralnom osipanju.

Da nije bilo naših crkvenih misija, ti bi se ljudi bili moralno izgubili. Ovako su se održali zajedno, našli su zajedničku točku, duša im je bila hranjena pravim vrijednostima. Kako ćeš spasiti čovjeka ako mu ne daš duhovne vrijednosti koje ga drže.?

Može li se reći da je hrvatska misionarska Crkva ispunila tu svoju zadaću?

Mislim da je ona ispunila svoju misiju koliko je mogla.

Ovih dana slavimo godišnjicu kardinala Stepinca. Njegov križ nosite na prsima i u ovom času dok razgovaramo. Taj veliki hrvatski prelat učinio je uistinu velike stvari za hrvatsku Crkvu. I njega su pokušali uništiti i ocrniti. Priredili su mu montirani sudski proces, u kojemu su ga, nažalost, izdali i neki Hrvati. Taj veliki čovjek i mučenik dobio je priznanje u cijelom svijetu, a danas se uveliko promiče njegova rehabilitacija i čak beatifikacija. U srcima Hrvata on nikada nije bio zaboravljen. Recite nam nešto o misiji kardinala Stepinca o njegovoj ulozi u Crkvi u Hrvata i u hrvatskom narodu.

Kardinal Stepinac je bio zagrebački nadbiskup. On je uvijek isticao svoju crkvenu, religioznu, duhovnu misiju. Bio je, dakle, duboko svjestan da predstavlja Crkvu, Evanđelje, da usađuje poruku Isusa Krista u narod i da tako spašava osobu, obitelj i narod. Nije se vezao ni za jednu političku stranku, nego je kao nadbiskup branio istinu. Branio je moralna načela, branio je ljudska prava i branio je prava naroda. Branio je njegovu slobodu, njegov suverenitet. Po tome je on bio i ostaje jedna istinska duhovna i nacionalna veličina. A duhovna veličina uvijek utječe na sva područja života. On je bio protiv svakog totalitarizma, protiv svakog nasilja. Suosjećao je sa svakim čovjekom koji trpi i nije pravio razlike.

Kada je izbio sukob svjetova, on se sukobio sa rasizmom. Mislim da je malo koji biskup u Europi tako oštro nastupao pod nacističkom okupacijom. No, Stepinac se sukobio i sa marksizmom, odnosno komunizmom. On je jako dobro poznavao situaciju u Sovjetskom Savezu. Svi su znali što se tamo događa, kakvi su progoni i zločini. Stoga je bio antikomunist, a opredjeljen za vjeru. Boga i čovjeka. No, taj se glas istine željelo ušutkati. Jer dizao je glas u obranu potlačenih i za vrijeme rata i poslije rata. Sukobio se i sa totalitarizmom poslije rata. Željeli su ga svakako ušutkati. No, on je bio slobodan čovjek; nije imao straha. Slobodan je onaj koji nema straha. Na sudu je

on bio slobodan, a ne njegovi suci. Oni nisu bili slobodni, jer morali su raditi ono što im je bilo naređeno i što ih je sve ponižavalo.

Odmah iza rata, od tzv. Viktora Novaka, pa nadalje, javlja se cijela jedna orkestrirana difamacija, jedna kampanja ocrnjavanja, preko nazovi-historičara Dedijera i čitavog niza nekakvih srpskih akademika i intelektualaca, da se ušutka taj glas istine, da se Stepinac prikaže kao kolaborator, a svi Hrvati zločinci. Mi Hrvati znamo, naravno, pravu istinu. Stepinca nam ne mogu ocrniti! Ogromni su novci uloženi u to ocrnjavanje i u te falsifikate, i to često, velike li ironije, hrvatski novci. Objavljene su mase knjiga, falsificirane fotografije, po uzoru na sovjetske falsifikate. Taj dobro plaćeni biznis i danas, upravo danas, cvjeta istočno od Hrvatske. Recite nam nešto o tom gnusnom poslu.

U zagrebačkoj katedrali ja na to odgovaram svake godine u svojim propovijedima o Stepincu. Imate ih u knjizi "Poruke sa Stepinčeva groba".

Kardinal Stepinac bio je ne samo čovjek vjere, nego također i čovjek nesalomljiva hrvatstva. Recite nešto o tome kako je on pomirivao u sebi svoje rodoljublje i svoje dužnosti.

Ne znam zašto bi uopće postojala dihotomija rodoljublja i apostolskog poslanstva. To je apsolutno skladno, sklad savjesti. Jer vjera u Boga je i jamstvo čovjekoljublja i domoljublja. Apsolutni je etički princip da čovjek voli svoj narod, da živi s njime njegovu dramu, njegove tragedije i njegove uspjehe. To je rodoljublje, a Stepinac nije bio nacionalist. Ljubiti svoj narod na račun drugoga - to je nacionalizam i šovinizam. No, ne može se skladno spojiti ljubav i mržnju. Ono što je Stepinac želio svome narodu želio je i svakom drugom narodu. Zato i nije prihvaćao djelovanje u ime nasilja, niti stavove nacionalne mržnje.

Kada sam kao mladić bio na sprovodu kardinala Stepinca, ovdje u katedrali - bila je nevjerojatna gužva, govorio je kardinal Šeper, Vaš prethodnik - imao sam osjećaj da smo se okupili - bilo nas je jako puno mladih ljudi - ne samo da branimo Crkvu i duhovne vrijednosti hrvatskog naroda, nego i sam hrvatski narod. Kasnije sam u egzilu naučio uistinu sve što je trebalo pročitati i mislim da okupljanje hrvatskog naroda oko kardinala Stepinca nije bilo nimalo slučajno. Jednom sam u "Hrvatskoj reviji" ustvrdio da bi ga podjednakim žarom branio i Musliman i bezvjerac Hrvat.

To je razumljivo zato što je on rodoljublje shvaćao kao jednu etičku vrijednost. A svaki čovjek dobre volje, bez obzira na vjeru, živi opće etičke vrijednosti. Bilo je i puno pravoslavnih Srba koji su jako cijenili kardinala Stepinca, znajući da je pravedan i načelan prema svakome protiv nasilja i prema patniku. Stoga je pogrešno njegovo djelovanje svoditi na neke političke stavove.

Danas, čini se, opet živimo u vremenima sličnim onima u kojima je kardinal Stepinac, braneći duhovne i fizičke vrijednosti hrvatskog naroda, teško stradao. Opet nam dolaze prijetnje sa istoka, s nekakvim srpskim prohtjevima koji nadmašuju srpske mogućnosti, ali nas mogu sve lako uvaliti u zlo. Kada se skine ljuštura s te problematike, ostaje činjenica da su sukobljene dvije državotvorne ideje, koje istodobno ne mogu stajati na istom mjestu. Tu su hrvatska odlučnost da se bude slobodan i nezavistan i teritorijalne pretenzije Srba prema Hrvatima, te naglašavanje isključivo njihovih prava, kao naprimjer ono iracionalno da svi treba da žive u jednoj državi, dok istodobno uopće ne poštuju ista prava drugih naroda, primjerice albanskog i drugih. Što nam možete reći o tome?

Mogu načelno reći da Crkva ne odobrava nikakvih imperijalističkih pretenzija od bilo koga. Ona stoji uvijek na stanovištvu da svaki narod ima pravo na svoju domovinu, na svoj život, na svoju samostalnost, na svoju slobodu. Sada je u nas red na političarima da formuliraju svoje programe i rješenja. Crkva uvijek govori: Razgovarati strpljivo, s dobrom voljom, pošteno, nikada ne postupati nasilno. Dakako, teško je doći do rješenja ako jedan od partnera u razgovorima nema dobre volje. Ali ni tada se ne smije izgubiti strpljivost. Potrebno je strpljivo obrazlagati, ne odgovarati osvetoljubivo, nego

kršćanski, s argumentacijom. Štoviše, potrebno je poštivati i sugovornika koji možda i nije prema vama dobronamjeran. Meni je, recimo, Božić čestitao jedan čovjek koji je vrlo odgovoran za napetosti između Hrvata i Srba u jednoj hrvatskoj regiji. Čestitao mi je Božić i ja sam mu, uzvraćajući čestitke za njegov Božić i Novu Godinu, odgovorio da me iznenađuje njegova čestitka, da je prihvaćam i pitam se da li je mogu tumačiti kao nagovještaj da će on u svojoj funkciji utjecati na to da se situacija smiri, da se odnosi poprave.

Važno je biti strpljiv i ne dopustiti da budete izbačeni iz kolotečine. U čemu je bila sloboda kardinala Stepinca? U tome što je bio siguran da stoji na tlu istine.

Vaša Uzoritosti, sada jedno gotovo neizbježno pitanje. Hrvati se nadaju i raduju se posjeti Svetog Oca pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj. Do nje će kad-tad doći, na radost svih Hrvata, ali taj posjet se odlaže iz godine u godinu. Netko se očito plaši toga posjeta... Hrvati očekuju da, kao nekadašnje "predziđe kršćanstva" i kao narod vjeran svojoj Crkvi, prime u radosni posjet poglavara svoje Crkve.

Ja mislim da to mogu očekivati. Nada je kršćanska krijepost. Ali, kada će se ovaj posjet ostvariti, to je otvoreno pitanje. Papa ne može doći ni u jednu državu nasilno. On ne može ući na zatvorena vrata; vrata mu moraju biti otvorena. Zasada kako vidimo, ta vrata nisu otvorena. Postoje, dakle, otpori njegovom posjetu. To je sigurno. Jer da ne postoje, onda bi se vrata otvorila.

Ta vrata nisu u Zagrebu?

Pa, znate jedno vrijeme su bila i u Zagrebu. Papin posjet je pastoralan; to nije politički posjet. Ali budući da Crkva živi u određenoj političkoj konstelaciji, u datoj državi, on ne može doći svojoj Crkvi, ako mu vlada koja je tu ne otvori vrata. Vrata su, znači, još zatvorena. Uvijek se govorilo: kad sazriju uvjeti. Ja zaista ne znam koji to uvjeti...

Konačno, Vaša Uzoritosti, iskreno hvala za vrijeme što ste nam ga posvetili. Na odlasku molimo za kratku poruku Hrvatima u svijetu, onima koji su uglavnom - u sve većem broju, hvala Bogu - čitatelji naše revije, našoj, dakle, iseljenoj braći.

Kada upućujemo poruku Hrvatima u svijetu, onda imamo u vidu više stvari. Izražavamo svakako želju da Hrvati ne odlaze iz domovine. Izražavamo želju da se Hrvati vraćaju u domovinu. Ali isto tako imamo i spoznaju da svaki čvojek ipak po svojoj savjesti odlučuje o svome životu. Tako da naši apeli "Dođite natrag!" i "Ne odlazite iz Hrvatske!" ipak padaju na određenu savjest, određenu životnu orijentaciju, te čovjek opet ostaje slobodan da svoj život planira i vodi prema svojoj savjesti i mogućnostima.

Ne bih, dakle želio da ti apeli budu prazne riječi, jer treba računati sa stvarnošću.

Postojali su uvjeti i razlozi zbog kojih su Hrvati odlazili. Sada bi trebalo stvoriti uvjete - što prije - da se oni mogu vraćati natrag. A te uvjete ne može Crkva stvarati. To je stvar političke situacije i životnih uvjeta u kojima se može živjeti normalno, slobodno i zadovoljno. Složeno je to pitanje.

Mnogi naši iseljenici već su dugo u novim sredinama; djeca su im tamo rođena i školovana. Ta djeca gledaju na novu sredinu kao na svoj pravi dom. Ako ljudima ne stvorimo dobru perspektivu ovdje, kako im onda reći:

"Moraš doći!"? No, bez obzira na različita rješenja, na čuvanju i promicanju vrijednosti hrvatskog naroda, njegove povijesti i kulture, moramo svi vrijedno i pošteno nastojati!

Jeste li optimist u pogledu budućnosti Hrvatske i Crkve u Hrvata?

Ja sam uvijek sklon više optimizmu nego pesimizmu. Ali ja sam i realist i tvrdim da nije lako. Mene osobito muči problem moralne situacije, jer 45 godina jedne ateizacije u školama, u odgoju, u javnim sredstvima komuniciranja u društvu, nije ostalo bez traga u savjestima. Što ljudi misle o savjesti, o etici, o obitelji, što misle o dostojanstvu čovjeka i dostojanstvu života? Jer, ako smo mi pali gotovo na nulu u demografskom procesu, onda tu uistinu ne možete biti jako veliki optimista. Zašto

je to tako? Razlozi su brojni i mi na njih u Crkvi upozoravamo.

Čuje se previše psovke i prostote; prečesto se sreće neodgovornost i površnost. Nekako je taj ateizam, taj materijalizam, jako olabavio savjest kod mnogih. Potrebno je, dakle, liječiti savjest čovjeka, da bi bio pošten svuda i na svakom mjestu, da u svakoj prigodi doprinosi općem dobru. Posao je Crkve da liječi savjest. Nadamo se da će se sadašnja situacija razvijati prema dobru...

Sa tim optimističnim tonovima mogli bismo i završiti naš razgovor. Hvala Vam, Vaša Uzoritosti, gospodine Kuharić, za ustupljeno vrijeme, te za poruke mira, strpljenja, nade i dobre volje.

Molimo se za mir. Za mir u domovini i za mir u svijetu. Dobro je rekao Papa Pio XII. kada je počeo rat 1939. godine, da se sve može dobiti u miru, ali i da se sve može izgubiti u ratu.

Želimo mir i šaljem blagoslov svom hrvatskom puku!

»Propovijedaj Evanđelje i ne boj se ničega!«[42]

Tražiti od ikojega svećenika, a kamoli kardinala, interview u preduskrsno vrijeme možda doista graniči s drskošću, ali budući da ovaj razgovor nekako "visi u zraku" od našega posljednjeg susreta o Božiću, ipak smo Kardinala zamolili za razgovor. I unatoč gomili obveza, Kardinal se odazvao. Došao je u čas dok smo ga čekali s jednog sprovoda i vidjelo se da je umoran, ali je spremno rekao: "Hajdemo mi na posao." A posao je potrajao jer smo, kako reče Kardinal, "donijeli knjigu pitanja".

Uzoriti gospodin kardinal dr. Franjo Kuharić, nadbiskup zagrebački i predsjednik Hrvatske biskupske konferencije, rođen je godine 1919. kao trinaesto, najmlađe dijete u "hrvatskoj katoličkoj obitelji", kako će sam istaknuti, "koja je živjela od molitve, od euharistije, od riječi Božje, koja je živjela s Crkvom." Sve to bio je blagoslov za njegov duhovni rast, a u brojnoj je obitelji stjecao socijalni osjećaj, premda je, kaže, kao najmlađi, "nešto i profitirao". Braća mu pomažu u školovanju. Osam je godina u sjemeništu na Šalati. Godine 1939. maturira te ulazi u bogosloviju, a nakon završetka studija biva odmah, 15. srpnja 1945. zaređen za svećenika. Nakon kratka službovanja u jednoj zagorskoj župi, kardinal ga Stepinac postavlja od 1. rujna 1946. u novoosnovanu župu Rakov Potok, koja je u ono vrijeme zvana "mali Staljingrad". Kada je nakon desetak dana ubijen župnik u Sv. Martinu pod Okićem, dobio je i tu župu. Od predšasnika, patra Novića, isusovca naslijedio je bicikl, koji je prvotno bio vlasništvo tajnika Nuncijature u Beogradu - a taj je bicikl uopće posebna priča - no bitno je da je Kardinalu bio jedino prijevozno sredstvo 18 godina. "I po kamenju i po ledu nosio sam ja njega i nosio je on mene." No nova vlast nije se lako mirila s dolaskom mladoga svećenika pa je 22. veljače 1947. imao biti "likvidiran", ali Providnost je djelotvorno učinila svoje. Sklanjao se po kućama župljana, a kada je napokon dobio otkaz iz svoje sobice, koja mu je u početku bila dodijeljena kao "stan", dobio je dekret o iseljenju s parolom "S Titom u bolji život", pa je počeo "partizanski" živjeti zajedno s jednim starim haesesovcem, koji je u jednoj od dviju kuća imao "tajni bunker". Tek nakon osam i pol godina prisilnog beskućništva uspio je dobiti i urediti dvije sobe i kuhinju u župnom stanu Sv. Martina. Kada je na uskrsni ponedjeljak 1955. ranjen župnik u Sv. Mariji Okićkoj, dobio je na brigu i tu, treću župu. No imao je "bicikl i zdrave noge". I unatoč svim nevoljama, kaže, "nismo bili žalosni. Susretali smo se, bili smo složni, a Stepinac nam je bio primjer. Propovijedaj Evanđelje i ne boj se ničega." U studenome 1957. nadbiskup ga imenuje supsidijarom u Samoboru, a u veljači 1958. stari župnik odlazi u mirovinu pa supsidijar postaje pravi župnik samoborski sve do pred Uskrs 1964, kada ga poziva nadbiskup Šeper i obavještava da je imenovan pomoćnim biskupom zagrebačkim, a posvećen je 3. svibnja iste godine. Ove godine dakle navršava trideset godina biskupstva, no osobnim jubilejima ne pridaje važnost. "Hvala Bogu", reći će, "i idemo dalje." Nakon što se kardinal Šeper godine 1969. odrekao biskupije, imenovan je administratorom, 1970. nadbiskupom zagrebačkim te godine 1983. kardinalom.

Uzoriti oče, ove godine obilježavamo i proslavljamo 900. obljetnicu prvoga spomena grada Zagreba, odnosno obljetnicu utemeljenja zagrebačke biskupije. Taj jubilej ujedno

označava vrijeme od kojega Zagreb i sav sjeverni dio Hrvatske, naime od utrnuća narodne loze hrvatskih kraljeva, biva sve važniji za život vjere i Crkve, ali i za politički i kulturni život Hrvatske. Kako biste Vi ocijenili tu ulogu?

O važnosti uspostave biskupije u Zagrebu možemo prosuditi iz sadašnje situacije. Svjedoci smo da se Zagreb kao središte biskupije razvijao tako kroz povijest da je postao glavni grad Hrvatske. To se sigurno ne bi dogodilo da nije bila u njemu osnovana biskupija, jer pod biskupijom je postao religiozno, duhovno središte, a onda je imao ulogu ne samo religioznu nego i kulturnu i gospodarsku i političku. Tako je grad Zagreb izrastao, možemo kazati, iz biskupije u ovo što on sada jest: u zaista političko, gospodarsko, kulturno i religiozno središte hrvatskoga naroda. Osnutak biskupije u Zagrebu važan je dakle događaj i za našu nacionalnu povijest.

Kardinal Stepinac - branitelj vjere i naroda

Jedan od onih koji je u nizu zagrebačkih biskupa i nadbiskupa dao izvrsno svećeničko i vjerničko te narodno-državotvorno svjedočenje bio je blažene uspomene kardinal Alojzije Stepinac. Nama mladima, a to se odražavalo i na stranicama našega lista, imponirao je njegov svjedočki lik svećenika, biskupa i kardinala kao nepokolebivo vjernog Petrovoj Stolici, ali i zauzetog u ljubavi za Domovinu, u čemu se nije dao ni od koga natkrilili. Možete li Vi, koji ste kao mlad svećenik, bez obzira na teškoće, kontaktirali s Kardinalom, iznijeti svoje osobno svjedočenje o Kardinalu, prije svega kao o čovjeku koji Vas je nadahnjivao u Vašoj svećeničkoj službi, ali i u promicanju prava hrvatskoga naroda na svoju državu?

Bio sam u trećem razredu gimanzije na Šalati kada je svećenik Alojzije Stepinac imenovan nadbiskupom koadjutorom. Dakle, kao dječak sam doživio to imenovanje kao događaj koji nas je posebno zanimao. Ono je vrijeme bilo takvo da smo se ogledavali gdje ćemo naći privlačno središte, u kojem bismo mogli nalaziti i svoj putokaz, svoje nadahnuće, tako da nam je taj mladi nadbiskup, koji je onda bio u 36. godina života, postao znak vjere. Mi smo rasli u njegovoj prisutnosti, u njegovoj blizini. On nam je dolazio u sjemenište. Poslije sam ga, od 1939. do 1945., doživljavao kao bogoslov, dok sam studirao na teološkom fakultetu i bio u bogoslovskom sjemeništu. Doživljavao sam ga još iz veće blizine i to u teškom vremenu rata. Tako smo opet otkrivali kako on baš u tom vremenu stoji kao određena sigurnost koja pokazuje pravi smjer, sigurnost moralne zrelosti, sigurnost crkvene vjernosti, sigurnost dosljednosti u svome poslanju, u svojoj biskupskoj službi. Dakle mi smo ga takvoga otkrivali i tako ga doživljavali, i zato je ulazio u naše sjećanje, ulazio je u naše pamćenje, a ulazio je kao ideal i 1945. godine, kad je došlo do izmjene vlasti u Zagrebu, u Hrvatskoj, kada je Komunistička partija preuzela vlast. Tada nam je posebno postao uporište, jer je zauzeo stav crkvene slobode, zauzeo je stav unutarnje slobode, kojim je on stajao uspravan pred svim vanjskim zbivanjima i događajima, i pred vlastima, prosuđujući sve u svjetlu vjere. Postao nam je tada na osobit način uporište.

Kada je zaredio nas dvadestdvojicu svećenika, onda smo, po običaju, bili kod njega na objedu na dan ređenja. Održao nam je govor kod stola i kazao da nas šalje u krvavu kupelj. A slušalo se o velikim nasiljima, o velikim pogibeljima i ubojstvima, čak i svećenika. Dakako, to nam nije bilo nešto iznenađujuće - mi smo s tim onda računali. Oslonac na njegovu sigurnost bio je i nama određena sigurnost, da uđemo u svoju službu, u svoj poziv raspoloženi činiti dobro, služiti vjerno, ustrajati u zajedništvu sa svojim duhovnim pastirom, Crkvom i zaista naviještati Evanđelje. Mi smo dakle, odgojeni u takvom duhu. I nije trebalo dugo čekati da iskusimo kako je bio prorok, jer su se događala nasilja nad svećenicima koji su bili izloženi otvorenom progonu. Slušali smo o ubijenim svećenicima, o zatvorenim svećenicima, o osuđenim svećenicima, koji su bili suđeni pod optužbama koje nisu nikoga uvjeravale. Bilo ih

je koji su godinama tamnovali u Staroj Gradiški, a da nikad nisu dobili optužnicu ni osudu. Takvo je bilo vrijeme. A nadbiskup Stepinac stajao je kao stup vjernosti, ustrajni branitelj prava, branitelj čovjeka, branitelj Crkve, branitelj uopće svih vrijednost koje su utkane u našu povijest, u našu kulturu, u našu civilizaciju, a to su te vrijednosti vjere i vjernosti, pripadnosti Katoličkoj Crkvi, koju je on zbilja ljubio onako velikim srcem. Crkva, njemu je Crkva bila zaista misterij koji je Krist ostvario svojim otkupljenjem.

Vjera pak, vjera istinski življena, proniče cijelo čovjekovo biće, ona je svjetlo njegova razuma, ona usmjeruje njegovu slobodu i njegovu savjest. Volim spominjati tu ljubav koju nadahnjuje vjera. Ako vjerujemo u Evanđelje, onda smo nadahnuti da ljubimo, i ta se ljubav, makar jedinstvena, raščlanjuje na troje: Bogoljublje, čovjekoljublje i rodoljublje. Dakle, najprije ljubav prema Bogu, koji je temelj ljubavi. A ljubav prema Bogu nužno u sebi uključuje čovjekoljublje. Ne možemo ljubiti Boga ako ne želimo dobro čovjeku. Ljubav prema čovjeku dakle isključuje bilo kakvu mržnju. Ona uključuje jednostavno dobrohotnost da svakom čovjeku želimo dobro, da nikome ne bismo svjesno nanijeli bilo kakvu nepravdu, bilo kakvo nasilje i da smo raspoloženi pomoći čovjeku prema svojim mogućnostima, bez obzira na to tko on bio. Čovjeku se nikada ne pomaže s interesom, a kada neki pomažu zbog svog interesa, onda je to već sebičnost, kao što se to danas često događa s humanitarnom pomoći.

Ako je čovjekoljublje i bogoljublje jednistvena ljubav, onda se nužno u ta dva usmjerenja ljubavi uključuje rodoljublje. To znači ljubav prema svome narodu: željeti mu slobodu, željeti mu sigurnost, željeti mu napredak, željeti mu zaista dostojan nacionalni život. No to rodoljublje isključuje mržnju. Biti rodoljub znači željeti dobro svome narodu, ali ne na račun drugoga. Zato rodoljublje isključuje u onom negativnom smislu nacionalizam, tj. šovinizam, rasizam. Ne možete voljeti hrvatski narod, a mrziti drugoga, željeti osvojiti tuđe i gospodovati nad drugim. Zato je rodoljublje nadahnuće i određene politike. Nadbiskup Stepinac uvijek je isticao: "Ja nisam političar, ja sam nadbiskup", te, prema tomu, njegovo polazište nije bilo neki politički program. To je on prepustio političarima, ali njegovo polazište bili su principi koji politiku čine rodoljubnom, zdravom, jer je prodahnuta kršćanskim vrijednostima prava, poštovanja, pravednosti, slobode. To je dakle pozadina njegove zauzetosti za slobodu hrvatskog naroda i za pravo hrvatskog naroda da bude slobodan u svojoj državi. Narod koji ima tako dugu povijest, koji ima svoju samosvijest, koji ima svoju kulturu, on jest stvarnost i ima pravo, rekli bismo, imati svoju kuću, a to je država. Hrvatski narod nije izmislio svoju državu - on je svoju državu živio trinaest stoljeća, tamo od hrvatskih knezova, preko hrvatskih kraljeva, sve do personalne unije s Ugarskom, poslije s Habsburzima, hrvatski narod je živio svijest o kraljevini hrvatskoj, makar joj bila ograničena suverenost, ali je bila suverenost, jer smo imali svoj Sabor, bana, vladu, dakle politički život i onda kad je ona potpuno pod navalama Turaka postala reliquiae reliquiarum. Ali svijest je bila tu. Nismo se mi dakle sad sjetili potkraj XX. stoljeća da bismo mi ipak imali pravo na državu. Mi smo bili državotvorni narod trinaest stoljeća. No u novoj situaciji koja je nastala stvaranjem prve Jugoslavije izgubili smo Sabor, izgubili smo svoju individualnost da budemo državotvorni narod. Zato su bile ustanovljene banovine, da se uopće ti nacionalni identiteti izgube. A nadbiskup Stepinac u tom svom evanđeoskom i kršćanskom rodoljublju želio je slobodu svom narodu, poštujući druge. Zato je njegovo rodoljublje isključivalo svaki nacionalizam u negativnom smislu.

Država treba respektirati poslanje Crkve

Imali ste, ako možemo tako reći, sreću da ste doživjeli i blagoslovili uspostavu slobodne i neovisne hrvatske države. Danas, kao prvi predsjednik Hrvatske biskupske konferencije, u zajedništvu s braćom biskupima, pratite razvitak

hrvatske države te nastojite uspostaviti što bolje odnose između Crkve i države. Kako biste danas procijenili odnos između Crkve i države u proteklom četverogodišnjem razdoblju i koje probleme uočavate?

Hrvatska država je ostvarena demokratizacijom koja je rušila komunistički totalitarizam u Istočnoj Europi i kod nas. Čim je počeo padati totalitarizam, mogli su se konačno rješavati problemi pojedinih nacionalnih identiteta. U tom procesu političkim programima je ostvarena hrvatska država i za tu hrvatsku državu izjasnio se cijeli narod. Izjasnio se na slobodnim izborima, izjasnio se i plebiscitom. To je volja hrvatskog naroda. Konačno, nakon nekih kolebanja u međunarodnoj politici, Hrvatska je priznata. Crkva je pozdravila to priznanje, priznanje hrvatske države, poštujući odluku naroda i poštujući prava svakog naroda. To je priznanje izrekao Papa i prije nego što su to učinile druge dražve.

Dobro, sad imamo hrvatsku državu, a u toj hrvatskoj državi živi i Katolička Crkva. Katolička Crkva ne živi u njoj kao neka politička stranka, koja bi se borila za vlast. Katolička Crkva tu živi kao zajednica vjernika, kojoj pripada veliki dio, veliki postotak hrvatskog naroda. Tako se na popisu 76 posto hrvatskog pučanstva izjasnilo, da su pripadnici Katoličke Crkve. To je činjenica koju treba uvažavati i poštivati. Crkva ne traži ni u hrvatskoj državi neke posebne povlastice, ali traži punu mogućnost da vrši svoje poslanje. Crkva ne konstituira države, ali živi u državama. To je naše polazište, a država, koja je odgovorna za opći javni život svih građana države, treba da respektira poslanje Crkve i omogući joj da ona svoje poslanje vrši na svom religioznom području i u duhovnom, moralnom poslanju - uopće u svom životu kao Crkva, koja ima određene potrebe. Ona treba da ima određene mogućnosti da djeluje. I zato smo razmišljali o tome da Crkva u Hrvata ima pravo, primjerice, na jedan televizijski kanal. Ima li ona pravo na svoj vlastiti radio, na svoju frekvenciju? A u predlošku zakona Crkva nije na to imala pravo jer je svrstana, što je za nas apsolutno neprihvatljivo, uz političke stranke. Mi dakle postavljamo to pitanje. I to moramo reći Vladi. Mi očekujemo da će Vlada i Sabor imati razumijevanje za to. Oni koji budu odlučivali o zakonima, morat će s time računati da postoji Katolička Crkva, koja tu nije od jučer, koja prati i živi povijest hrvatskog naroda već punih trinaest stoljeća, koja je preživjela s tim narodom sve povijesne promjene, životne okolnosti, nevolje i nade. Crkva nema funkciju da daje ministre, da bude vlast, nego funkciju da odgaja savjest. Crkva je zato kritička i prema vlasti i prema svim fenomenima javnog života te prati koliko su u skladu s moralnim principima života, postupa li se pravedno, izglasavaju li se pravedni zakoni, sudi li se pravedno, poštuju li se ljudska prava. Sve to Crkvu zanima. Dakako, spada na Sabor, spada na zakonodavnu vlast, na sudstvo, na Vladu da upotrijebi instrumente kojima sprečava nemoral, malverzacije, kriminal, pazi da se u javnom životu poštuju moralni principi i da svaki čovjek bude zaštićen u svom pravu i svom dostojanstvu. To je stav Crkve i to je poruka Crkve u svakoj državi.

Crkva sigurno priznaje da je demokracijom dobila slobodu ako usporedimo situaciju Crkve pod komunizmom i situaciju sada. No sada treba zakonski regulirati da ne bude neka naša mogućnost koja nam je dana demokracijom samo volja sadašnje vlasti. Primjerice, mi sad imamo ulaz u školu. No treba točno stvoriti zakon o tome što je vjeronauk u školi, zašto vjeronauk u školi, i kakve obveze škola ima prema vjeronauku, da to ne bude samo dobrohotnost, nego da to bude na temelju zakona, koji će vrijediti trajno. Osim toga, potrebno je regulirati prisutnost Crkve u sredstvima javnog priopćavanja. Crkva je pod komunističkom vlašću uspjela razviti svoj tisak, ali smo bili onemogućeni u pristupu radija i televiziji. Sada smo u tim medijima dobili određeni prostor, ali to nije dostatan prostor ako imamo u vidu da se 76 posto pučanstva smatra katolicima. Smatramo to sredstvima koja nisu privatno vlasništvo, nego su javno dobro. Crkva ima pravo na više prostora i na to da taj prostor bude

respektiran i da taj program, koliko ga ima, naprimjer na televiziji, ne bude ograničavan, da se urednik religijskog programa ne susreće stalno s nekim teškoćama, da još nema pravo mjesto. Mi tražimo da se to zakonski regulira, da se možemo pozvati na zakon, a ne na nečiju dobru volju. Imamo pristup u bolnice, imamo pristup u zatvore, imamo pristup u vojsku, to je sve dobro, ali sve još nije zakonski regulirano.

Živimo u ozračju demokracije i građanskih sloboda. Možete li ocijeniti koliko je Crkva iskoristila to ozračje slobode da se svekoliki život mlade hrvatske države istinski, a ne tek deklarativno, prožme kršćanskim vrednotama? U kojoj su mjeri propusti uzrokovani zaprekama svjetovnih vlasti, a koliko je pak njima kriv mentalitet među ostalim događajima - što je spomenuto i na nedavno završenom zasjedanju Hrvatske biskupske konferencije - da smo suočeni s agresivnim nastupom sekti, koje kao da su se bolje snašle, pa često žanju gdje nisu sijale?

Crkva se dakle našla u novim mogućnostima u demokraciji, no očituje se pomanjkanje, rekli bismo, pripremljenih ljudi za takav apostolat: nedostatnost pripremljenih vjernika za sve te moguće apostolate, primjerice za vjeronauk u školama, za rad na radiju, na televiziji. Međutim, mi u komunizmu nismo mogli slobodno pripremati vjernike za to poslanje Crkve koje se kroz vjernike unosi u svijet, koje se kroz vjernike unosi na određene prostore ljudskog djelovanja, i sada to itekako osjećamo. Sekte su suvremeni fenomen. One se javljuju na neukusan način, nametljivo, prozelitski, uz humanitarnu pomoć odmah šalju svoju propagandu, pa onome koji pruži ruku da primi kruh, odmah kažu: "Ti si naš." To je neukusan pristup, koji nije u skladu s poštivanjem drugih uvjerenja. Ako, primjerice, u nekoj školi uopće nema pripadnika dotične vjerske zajednice, a oni svu djecu koja idu na vjeronauk pozivanju na svoju priredbu, na svoje predavanje, nude svoju literaturu, to znači nepoštivanje i nasrtljivo mijenjanje tuđih uvjerenja. To nije prihvatljivo i ne možemo postupati na takav način. Ja ne bih nikome dao kruh samo zato da on postane katolik! Ja mu dajem kruh jer je gladan.

Vjernici su liječnici društva

U proteklih nekoliko godina utemeljeno je, obnovljeno ili pak pravno uređeno više od dvadeset laičkih odnosno privatnih vjerničkih društava. U kojoj su mjeri te vjerničke udruge odgovorile potrebama Crkve i naroda, ne samo u ove četiri godine nego i godinama komunističkog režima, kada su neke od njih, kao što je to činio i Hrvatski katolički zbor MI, prisilno djelovale u poluilegali? Možete li ocijeniti doprinos vjernika laika životu Crkve te imaju li u svom radu dovoljno potpore od hijerarhije?

Pazite, postoji koncilski dokumenat o apostolatu laika, koncilska Konstitucija o Crkvi, u kojoj se govori o strukturi Crkve, postoji Konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu i vi u tim dokumentima imate toliko toga što bi trebalo ući u svijet laika. Prvo, da oni znaju točno što su oni u Crkvi, na koji su način oni Crkva, da znaju što su oni u svijetu, na koji način uprisutnjuju Crkvu u svijetu, Krista u svijeta. Više puta nema dovoljno jasnih poimanja o tome što sam ja kao vjernik. Ja sam kao vjernik Crkva, ali nisam biskup i nisam svećenik, ali sam Crkva. Biskup je u Crkvi, on iznutra vodi Crkvu, povezuje Crkvu, uči Crkvu i ovlašteni je djelitelj sakramenata, kao i svećenik. To je biskup. A vjernik? On je u svijetu Crkva. Ja nisam u tvornici, ni u parlamentu, ni u bolnici, ni na katedri, ni šef na televiziji, ja sam biskup u Crkvi. Ali vjernik u Saboru, vjernik u ministarstvu, vjernik u laboratoriju, na katedri, on uprisutnjuje Crkvu, ne kao vlast, nego kao vrijednost; on svojim djelovanjem, svojim poštenjem, svojom moralnošću jednostavno uprisutnjuje zdravo vjerničko svjedočanstvo, ne zato da on vlada nad drugima, nego da drugima svijetli svojim primjerom. On je taj koji može biti svjedok, Isus je rekao. "Bit ćete mi svjedoci." To nije rekao samo apostolima, to je rekao svakom svom vjerniku i kad je rekao: "Vi ste svjetlost svijeta." Svaki je vjernik pozvan da bude svjetlo

tamo gdje živi: profesor, učitelj, liječnik, sabornik... neka on bude svjetlo, da bez ustručavanja svjedoči Evanđelje jer to Evanđelje živi. To je laički poziv, to je laički apostolat: da budu izgrađeni vjernici koji znaju svoj posao, koji su stručni, savjesni i koji na taj način liječe društvo od nepoštenja, od sebičnosti, od podmićivanja, od izigravanja zakona i pravednosti.

Mi dosad imamo, slijedeći novi Crkveni zakonik i Sabor, koji su dali neke druge metode djelovanja i zato je crkveni zakon to omogućio, da se vjernici okupljaju u svoja privatna društva kao vjernici kao što su se kod nas udružili liječnici u Hrvatsko katoličko liječničko društvo, udružili su se prosvjetni radnici, udružio se "MI", udružila se "Kap dobrote" itd. Vjernici dakle koji imaju određenu aktivnost i program svoga apostolskog djelovanja. Oni sada djeluju u Crkvi, imaju od hijerarhije odobrene statute... Katolička akcija pak, koju smo imali prije rata, bila su zaista javna društva u Crkvi i djelovala su na odgovornost hijerarhije, dok privatna društva djeluju svojom odgovornošću. Može se dogoditi da se kod nas razvije takav oblik udruživanja vjernika poput nekadašnje Katoličke akcije, ali mislim da će to biti proces, koji će tražiti određeno provjeravanje. Za to treba posebno odgojenih vjernika, koji će se posve posvetiti promicanju poruke Crkve.

"Ni lijevo, ni desno, nego ravno"

Ovom se prilikom prisjećamo da ste Vi svojedobno blagoslovili nastanak i rad lista mladih MI kao "biljku koja raste". Dali ste nam i potporu kad je prije deset godina prijetila opasnost da se list ugasi pod žestokim udarom tadašnjih vlasti i njezine tzv. "Vjerske komisije", kojoj je smetalo naše pisanje o prošlosti, sadašnjosti i perspektivama katoličkoga laikata, koje je pak izazvalo nerazumijevanje i kod nekih u Crkvi. Tada se međutim u našoj crkvenoj javnosti iskristalizirala ideja "trećeg puta", što ste i Vi izrazili u pismu našemu uredništvu mišlju "ni lijevo ni desno, nego ravno".

Što znači "ravno"? To prije svega znači vjeru, to znači vjernost. U onim prilikama vi ste bili izloženi tome da vas s lijeve strane ne samo kontroliraju, nego i ograniče, a i svežu; pa onda i s desne strane, pogotovo kad se radi o politici. A politika, bila ona lijeva ili desna, želi imati svoj utjecaj na neko događanje i udruživanje u Crkvi. Ići pak ravno kao Crkva znači ići ravno s Evanđeljem, ići ravno svjedočenjem kršćanskog života. Tada možete objektivno ocjenjivati i desno i lijevo, tada možete razlikovati duhove, možete vidjeti što ima istinitoga i dobrog lijevo i desno, a što ne želite prihvatiti. Tada ste slobodni prosuđivati jer imate čvrsto tlo pod nogama. Čim uđete u zatvoreni krug jedne linije, već ste ograničeni u svom poslanju. Zato sam rekao: ići ravno, svjedočiti prave vrijednosti, prosuđivati lijevo i desno, ali ne ulaziti u polemike, nego izlagati pozitivnu kritiku. A kritika je racionalna, nije emotivna. Ona mimo raščlanjuje ono što želi razvijati i prema čemu se hoće kritički postaviti, ali na temelju razuma. Nikada - tko, nego - što. Polemika pak, naprotiv, uključuje sve elemente da bi bila efikasna, pa uključuje i emocije, a ako nađe "onome tamo" nekih osobnih promašaja, onda mu i to stavi na tanjuru. Mislim da polemika ne bi smjela biti upotrebljavana kada je riječ o vjerničkim stavovima. Kritika pak prema svim pojavama, bile lijevo ili desno, koje povređuju pravu liniju života što nam je zacrtana Objavom, Riječju Božjom i Božjim zapovijedima - takva je kritika pozitivna.

Obitelj - zajednica neopozive ljubavi

Međunarodna je godina obitelji, u kojoj Crkva želi novom snagom progovoriti o vrednotama obitelji i njezinu rastu u vjeri. Vi često ističete duhovnu komponentu prije svega obiteljsku molitvu, kao uvjet za rast zdravih obitelji.

Da bi se uopće govorilo o obitelji, odmah se postavlja pitanje: što je čovjek? Obitelj je naime savez osoba kojega je pak kvaliteta onakva

kakva je kvaliteta osoba koje ga čine. Stoga je kvaliteta osoba bitna za kvalitetu obitelji. A to je onda zapravo pitanje vjere: što ja vjerujem, što obitelj vjeruje? Svjedoči li da je kršćanska, katolička obitelj? Obitelj - to je Crkva u malom jer se u njoj živi otajstvo vjere, otajstvo zajedništva u Isus Kristu. Ona nastaje iz sakramenta krštenja, pa iz sakramenta ženidbe; ona može živjeti od sakramenta euharistije i od sakramenta pomirenja, ona može živjeti iz molitve. Tako se Crkva drži, tako ona živi. To je dakle pitanje vjere: prihvaćaju li oni koji u taj savez vjeruju sebe osobno u vjeri, prihvaćaju li svoj bračni savez u vjeri, kao sakramentalno posvećen? Ako je čovjek samo materijalno i ovozemno biće, kao što ga tumače materijalisti svih vrsta, onda zapravo više nemamo temelj da razgovaramo o obitelji.

Vidite, ne sviđa mi se također pojam partnerstva u obitelji. Što je partnerstvo? To je uvođenje određene kategorije, rekao bih, više nekih interesnih susreta, interesnih saveza. Mi smo partneri: ti pomogneš da ja nešto prosperiram, a i ti ćeš prosperirati dok nam partnerstvo bude odgovaralo. No odnos između muža i žene nije partnerstvo, nego zajedništvo ljubavi. Ako nema zajedništva ljubavi, onda je brak, obitelj zapravo interesna zajednica, koja traje dok traje interes, a kada se interes promijeni, raspadne se. Nažalost, obitelj se često upravo tako tumači, materijalistički, kao zajednica interesnih sfera, a ne kao zajednica nepovredive, neopozive, trajne ljubavi, jer je to zajednica osoba. Ta zašto je Bog stvorio muža i ženu? Za zabavu? Ne, nego za misterij stvaralačke ljubavi. A ljubav mora uvijek biti nesebična. Čim u nju uđe račun, ona više nije ljubav.

Nesebična dakle ljubav između muža i žene jest ljubav za drugoga. A to onda znači prihvatiti i djecu, prihvatiti život, da bi se opet mogao darivati. Dakako, takvo polazište nije prihvatljivo za materijalističko poimanje obitelji. Crkva nema drugog nauka. Crkvi prigovaraju da je tvrda, da nije uviđavna, da ne suosjeća s čovjekom, da nije majčiski dobra...

Tumačeći svećenicima encikliku *Veritatis splendor,* znao sam se poslužiti ovom pričom. Majka u ostavi ima više boca: u prvoj je rakija, u drugoj vino, u trećoj ocat, u četvrtoj ulje, u petoj sok... No uz njih stoji i jedna blještava boca, djeci posebno zanimljiva. Pa kažu: "Mama, daj nam tu bocu!" A mama odgovori. "Ne dam." Daj, mama, to hoćemo!" "Ne dam." "Mama, ti si zločesta!", pa lupe nogom o pod, "mama , ti si zla." A ona kaže: "Ne dam jer je u boci otrov." Često se i od Crkve traži da blagoslovi grijeh i dade otrov. Papa tumači da je majčinstvo Crkve u tome da želi spasiti, da želi čovjeku duhovno i vječno dobro te zato ne može blagosloviti grijeh. Ona će odriješiti grijeh onome koji se kaje, ali ne može za grijeh reći: "Ti si to dobro učinio." Sada se upitajmo: zašto su mnogi tako zainteresirani da im Crkva odobri grijeh? Kad im ne treba Crkva, što će im njezino opravdanje njihova grijeha? Savjest ih međutim uznemirava, pa žele da im moralni autoritet kaže: "Niste griješni. Samo vi i dalje živite kao i dosad."

Često se susrećete s mladima i vjeroučiteljima. Možete li ocijeniti današnji pastoral mladeži? Je li točna ocjena da je vjeronauk u školi uzrokovao da se donekle zapusti rad s mladima i katehetskim župnim zajednicama?

To je pitanje o mogućnostima. Ako uzmemo u obzir da je negdje vjeroučitelj samo svećenik i da ima punu satnicu u školi te mnogo drugih obveza, on će teško još naći vrijeme i za crkveni vjeronauk. No ja bih naglasio nešto o vjeronauku malo drukčije nego što se njemu obično pristupa. Vjeronauk je naime izvršenje Isusova poslanja: "Idite i propovijedajte Evanđelje svakom stvorenju." Vjeronauk u školi ne smije biti shvaćen kao predmet među predmetima.

Vjeronauk je nešto drugo, prije svega naviještanje Evanđelja za spasenje čovjeka. Zato je važan vjeroučitelj: da ne predaje sadržaj vjeronauka samo kao intelektualanu spoznaju, nego da predaje sadržaj vjere, stvari objave kao svoje uvjerenje, iz svog srca, kako bi mladi osjetili da on to doista vjeruje. Zato se vjeronauk ne može predavati kao drugi predmeti.

Prema tome, ako se ne dospije imati vjeronauk u crkvi, mora se onda vjernik u školi vjeronaukom odgajati za sakramente. To je bitno, da on bude vjernik žive vjere, da zna kome vjeruje i što vjeruje, zašto vjeruje i da živi molitveno i sakramentalno. Često kažem vjeroučiteljima: Ako ne uspijete djecu naučiti moliti, da oni usvoje molitvu u život kao svoje osobno uvjerenje, oni, premda će nešto naučiti o vjeri, neće biti vjernici. Vjernici, naime, ne mogu bez Duha Svetoga. Kršćanin se ne može biti bez vrhunaravne snage.

Uzoriti oče, marijanska pobožnost istaknuta je u hrvatskom vjerničkom puku, a Vi ste je promicali na razne načine u svakoj prilici. Koliko se ta pobožnost odrazila u životu vjere i Crkve?

Neki teolog zgodno je rekao kako je i Bog htio u djelu otkupljenja naglasiti tu majčinsku stvarnost i zato se Utjelovljenje događa po majci, kroz majku, zato je i Utjelovljena Riječ rođena od majke, i to apsolutno izuzetne majke, jer je to djevičansko majčinstvo: Bog je u Mariji spojio djevičanstvo i majčinstvo u djelu otkupljenja, da tako čovjeku otkrije svoju nježnost prema njemu. I zato je Marija neodjeljivo utkana u Crkvu. Stoga mi ne možemo iz Evanđelja isključiti središnje točke njezine prisutnosti. Prvo, Navještenje nije zamislivo bez Marije. Potom imamo Mariju u Kani, gdje na njezinu molitvu Isus čini prvo čudo - vodu pretvara u vino. Zatim dolazi apsolutno središnji moment spasenja: Isus raspet na križu, pod kojim stoji Marija. A četvrti bitan moment su Duhovi: Marija je s apostolima.

Marija je dar, ona je majčinsko srce kroz koje je Bog sebe htio darovati čovjeku. Ona je majčinsko srce koje čuje i koje vodi k Bogu. Naš je svete uspomene kardinal Stepinac govorio: "Tko se utječe Mariji, tko je iskreno štuje, taj će naći i Krista. Njega će Marija dovesti Bogu." A francuski pisac Charles Peguy, obraćenik, napisao je jednom svom prijatelju: "Još ne mogu moliti 'Oče naš...' Jer nisam još u redu s Bogom. Ne mogu reći 'budi volja Tvoja', kad ja tu volju ne vršim, ali molim "Zdravo, Marijo..., moli za nas grešnike..." jer sam grešnik.

Nadamo se i radujemo Papinu dolasu u Hrvatsku. Hoće li se, da tako kažemo, hrvatski vjernici stići pripremiti za taj posjet? Jesmo li spremni za nj?

Mi smo spremni za susret, mi ga očekujemo. Dakako, kad budemo imali, kako se kaže, "crno na bijelom" da Papa dolazi, onda će se morati intenzivirati pastoralna, duhovna priprava za taj susret. No želja hrvatskih katolika da Papa dođe nije od jučer. Želja je ta stara barem petnaest godina, otkako se počelo pozivati Papu u posjet. No stalno se govorilo da nisu sazreli uvjeti. A oni nisu bili sazreli jer su bili nemogući. Međutim, ti su uvjeti sada pali, nema ih. Imamo svoju državu, demokratsku vlast, koja je uputila Papi poziv. Crkva pak, koja je prošla patnje i kušnje, Papina bi nazočnost bila velika potpora i ohrabrenje, kao i cijelom narodu, koji je u svojoj povijesti, pa onda i u ovom stoljeću, bio toliko ponižen. Papa je pozvan i želi doći te postoji utemeljena nada da će ove godine doći, nadamo se, u rujnu. No o tome još nemamo pisanu potvrdu.

"Izvršili smo svoju dužnost"

Na kraju, Uzoriti oče, jeste li u cjelini zadovoljni s onim što ste uspjeli učiniti i doživjeti u ovih gotovo pedeset godina svećeništva i trideset godina biskupske službe? I, ako Vas možemo i to upitati - očekujete li umirovljenje?

Moram reći da se nisam nadao biti nadbiskup, pogotovo ne u onakvom vremenu. Želio sam biti župnik u nekoj jednostavnoj gorskoj župi jer sam uvijek volio brda i planine. To je bila moja intimna želja već kao gimnazijalca. Mislio sam da bi bilo zgodno biti župnik u takvoj sredini. Nisam se nadao ni tome da ću biti župnik samoborski - to je već za mene bilo neočekivano. uživljavao sam se dake u svećeničku službu u jednostavnoj sredini. No kada je došlo imenovanje za biskupa, morao sam to iz poslušnosti prihvatiti, kao i imenovanje nadbiskupom. Predao sam se u Božje ruke, čineći što sam mogao. Dakako, možda smo mnogo toga mogli bolje učiniti, ali izvršili smo svoju dužnost. Čovjek je u sebi ograničen, izvana je ograničen pa ne može uvijek učiniti sve što želi.

No, iskreno govoreći, kao što svaki čovjek mora reći, tako i ja moram reći: "Moj grijeh, moj grijeh..." i za propuste se pokajati. No mislim, kad bih mogao, što se, dakako, ne može dogoditi, ne bih se vraćao da bih počinjao otpočetka. Idemo do kraja.

Što se tiče umirovljenja, to je stvar Sv. Oca. Prema Zakoniku, dajem se na raspolaganje: "Sveti Oče, navršio sam 75 godina." A Sveti Otac može reći. "Još malo pričekaj" ili započeti proces za imenovanje nasljednika. Ja sam savršeno miran što se toga tiče.

»Papa će ovim prostorima nemira proći kao anđeo mira«[45]

Zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić uskoro navršava 75. godina života, pa po već ustaljenom crkvenom redu predlaže Papi da mu imenuje nasljednika. Ta je vijest Informativne katoličke agencije neugodno odjeknula, jer ovaj čili, duhoviti, rijetko nenasmiješeni nadbiskup na neki svoj narodski način desetljećima govori svojem hrvatskom narodu i drugima koji ga žele slušati da istina zbori jednostavnim riječima. Ovaj hrvatski čovjek, uglavnom blag ali i žustar kad je potrebno, prkosi svakoj politici ukazujući na nepravde, zlouporabe i gadosti rata o kojima drugi šute. Ući će u hrvatsku povijest kao glasnogovornik svojega stada, kao otac koji nikoga ne odbija. Ako nije na našim nemirnim prostorima, onda zasigurno putuje svijetom i glasno izriče svoju poruku i svoje negodovanje, sad u Johannesburgu, sad u Sidneyu, sad u Chicagu, sad u Vatikanu, protiv snaga nasilja i agresije, protiv snaga srama, privlegija, diktature, koje sažima u tri Ivanove riječi "tijelo, oči, oholost".

Pri tome ne pošteđuje nikoga, ni Hrvate, ni katolike, ali najmanje od svih štedi one koji su se drznuli da provedu po njemu najveći zločin protiv čovječanstva - etničko čišćenje. Njih svojim jednostavnim riječima šiba poput Krista, koji samo za zločin nema razumijevanja.

Usprkos poznoj dobi kardinal Kuharić je od jutra do mraka angažiran. Primio me je na kratko, poslije američkog industrijalca hrvatskoga podrijetla, prije sarajevskog nadbiskupa monsignora Vinka Puljića, ali je u opuštenom ugođaju razgovor potrajao sat i pol. Bez prisustva tajnika. I nije tražio autorizaciju razgovora. Svatko odgovora za sebe, rekao je.

Kardinale Kuhariću, Informativna katolička agencija najavljuje Vaš odlazak u mirovinu?

Po kanonskim propisima, biskup se sa 75. godina starosti stavlja na raspolaganje Papi i trebao bi ići u mirovinu. O tomu pak odlučuje Papa. On to može prihvatiti ili produljiti. Zavisi od slučaja do slučaja. Jedno je sigurno, od 15. travnja na raspolaganju sam Papi. Starost je ipak starost.

Da, ali Vaša je starost - čilost! Između ostaloga, poznato je da ste bili pasionirani biciklist?

Točno je, vozio sam bicikl osamnaest godina kao župnik, po brdima i ravnicama. Nisam imao drugoga sredstva da dođem do svojih župljana. Jedno sam vrijeme imao tri župe, jednu svoju i dvije naslijeđene zbog nasilja nad tamšnjim župnicima. Jedan je moj susjedni župnik bio ubijen, dobio sam tu župu. Drugi je bio ranjen, pa sam dobio i tu župu. Počeo sam raditi u Rakovu Potoku. Pardon, zapravo sam prije toga bio kapelan 1945. deset mjeseci u Radoboju, u Zagorju. Svoje sam svećeništvo počeo s komunizmom. Poslije me je nadbiskup Stepinac premjestio za upravitelja župe u Rakovu Potoku. Tamo sam bio nekih osam dana, kad su ubili susjednog župnika u Svetom Martinu. Godine 1950. ranjen je župnik, Galić, u župi Svete Marije pod Okićem. Po bijelom danu došli u njegovu kuhinju, u podne, na uskršnji ponedjeljak, Bili su s njim njegova mama, sestra i dva župljanina. Pucano je u njega s praga. Pogođen je u trbuh. Srušio se. Gađao ga je zatim u glavu, ali je promašio. Taj je

metak mamu okrznuo o nogu. Tamo se našao neki hrabar župljanin, koji je Galića prebacio u karlovačku bolnicu, gdje su ga operirali i ostao je živ. Onda sam dobio i tu župu. Samo sam na biciklu mogao do svih svojih župljana.

Poslije ste se modernizirali, pa ste vozili fiću?

Vozački sam ispit položio tek kao biskup. Fićo mi je bio prvi auto, koji sam vozio po nadbiskupiji. Sad vozim auto tu i tamo, ali uglavnom me vozi tajnik.

Ovo je stoljeće proizvelo da mnogi ne vjeruju, iz ovih ili onih razloga. Današnja mladež ako i vjeruje, onda više vjeruje u ideju Isusa Krista, nego u Crkvu kao instituciju. Kako gledate na to?

Isusa nema bez Crkve, jer je Isus ustanovio Crkvu. I biti protiv Crkve znači biti i protiv Isusa Krista, svesti ga na neki svoj mali pojam.

Hoću reći, ne vjeruje se u instituciju. Isus Krist je vječni idol mladih naraštaja!

Za mene idol ne znači ništa dobro. Idol je idol, lažno božanstvo. Lažno božanstvo može biti i nacija i država i kapital; svaka zemaljska stvarnost koja postaje apsolutna. Samo Bog je apsolutno biće. Isus Krist kao Bogo-čovjek je apsolutna istina, svjetlo, put i život.

Ali Isus Krist je bio nestrpljiv, nije taktički rasuđivao kad se sukobio s vlastima. Što vi mislite o tomu da su u povijesti svijeta uvijek pobjeđivali oni koji su se usuđivali? I koji su bili mladi...

Isus Krist nije bio nestrpljiv.

Ali je bio mlad?

Da, ali je Isus Krist bio božanski strpljiv, jasan i odlučan kad bi se suočio s laži, s licemjerjem. Kad se suočio s licemjerjem, za koje je rekao da su izvana oličeni grobovi, a iznutra puni truleži i smrada, onda je bio jak. Jer on je bio konačna svjetlost u tami. Tama ga nije prihvatila, jer je ušao u takav svijet, svijet grijeha i oporbe protiv dobra, istine i ljubavi. Tim svijetom vladaju tri velike požude, koje je Sveti Ivan definirao: požuda tijela, požuda očiju i oholost života. U tomu je skupljen sav egoizam. To znači, što više uživati bez obzira na moralne principe, što više posjedovati, bez obzira na to kako doći u posjed, što više vladati nad drugima, bez obzira na pravo.

I to proizvodi nesreću?

Hvala Bogu, svatko je žrtva svoga grijeha.

Što je s ljudima dobre volje koji bi trebali svijet učiniti boljim? Nisu li oni manjina lišena moći?

Isus nije pravio savez ni s jednom zemaljskom moći, niti s herodovcima, niti s farizejima, niti sa saducejima, niti sa zelotima, niti sa rimskim imperijem. On je bio sloboda, istina i on je govorio istinu svima. Tako i Crkva, ona u povijesti prolazi kroz razna iskustva. Što je više slobodna, to je jača u svojoj poruci. Zato ni Crkva ne stvara saveze, ni sa strankama, ni sa partijama, ni sa režimima, ali u stvarnosti živi, želeći svakom navijestiti Evanđelje.

Tako dolazi do apsurda: prognanik, nesretnik, žrtva spremniji je vjerovati u Boga, jer mu ništa drugo ne preostaje?

Jasno, jedino Bog može pomoći. Zato se molimo. Zato je i Papa pozvao cijelu Crkvu da moli za mir, jer se ljudske odluke i postupci događaju u srcu, u čovjekovoj savjesti. I to srce treba promijeniti da odustane od zla, da se opredijeli za dobro, da odustane od rata i opredijeli se za mir.

Dobro i mir? To je moguće samo među dobrim i odgojenim ljudima?

Uvijek je pomiješano dobro i zlo. Dakako, koliko prevladava zlo, toliko ima manje mira. Za mir je potrebna pravednost, poštivanje ljudskih prava. Ali za to treba imati raspoloženo srce za dobro. Treba imati odgoj.

Ljudi mogu biti dobri ili zli, ali države moraju biti te koje ih prisiljavaju da budu dobri!?

Da, ljudi mogu biti dobri ili zli. Obično su i države takve kakvi su ljudi.

Koji te države vode?

Država je apstraktni pojam. Sve su ustanove - ljudi!

Glede naše, hrvatske države: nije li država to pokvarenija, što više zakona ima? Svaki nas dan iznenade neke nove mjere, porezi...?

Zakoni su potrebni, samo moraju biti pošteni, mogući i pravedni. Država mora imati zakone da bi usklađivala život zajednice, ali u službi čovjeka. Zakoni moraju biti zaštita čovjeka i normiraju njegovo vladanje. Prije Vas je kod mene bio Hrvat iz Amerike, koji je veliki stručnjak, kako on kaže, za industrijalizaciju, za proizvodnju. On kaže da su kriteriji vrlo jednostavni, ali ovdje ljudi misle u kategorijama koje su naslijedili marksizmom. Taj naš Hrvat iz Amerike kaže, Marshallov plan nije bio realiziran tako da je rečeno "evo vam banka, pa grabite kako i koliko hoćete". Marshallov se plan četiri godine studirao, na kojim će se načelima graditi proizvodnja i u koja će se poduzeća ulagati novac. Za to, kaže, nije dosta samo program, nije dosta samo novac, nego treba poštenje i radinost.

Kako Crkva kao najveći vlasnik nacionaliziranih dobara gleda na denacionalizaciju?

Ne bih rekao da je Crkva najveći vlasnik, ali je imala kroz povijest velike posjede, s kojima je uzdržavala svoju funkciju i svoje poslanje. Nije primala od države nikakvih dotacija. Uzdržavala je svoje školstvo, svoje zdravstvo, svoju upravu, čitavu svoju organizaciju. Raznim se procesima i postupcima to sve više otuđivalo, ali najgora je bila reforma pod komunizmom. Ona je jednostavno otimala. Znala je otimati, ali nije znala restituirati. Dakle, učinjena je nepravda. Mi očekujemo da će nepravda biti proglašena nepravdom. Principijelno se mora znati: to je oteto, to je otuđeno. A kako će se vraćati, na koji način i u kojoj mjeri, to je stvar dogovora. Crkva ne želi umnažati probleme, koji bi bili možda čak i nerješivi, ali želi da se načelno zna što jest i da se onda konkretno, dogovorno rješavaju pojedini problemi.

Još nešto u vezi s našom hrvatskom državom: nije li ona propustila da mi Hrvati, mi katolici budemo most između islamskog i zapadnog svijeta.

Mi Hrvati? Mi katolici? Mi bismo katolici najprije morali živjeti svoju vjeru. Za početak.

Iako je Hrvatska primila najviše izbjeglica iz Bosne, mi Hrvati smo dopustili da nas se uvuče u spiralu nasilja. Jesmo li "svi isti"?

Ne samo ja, nego i mi biskupi hrvatski, poručujemo otkako je rat, svim svojim vjernicima da ne padnu u napast osvete i mržnje. Mi kažemo da Hrvatska nije htjela rat, da joj je nametnut. Prema tome, Hrvatska ne snosi odgovornost za rat, ali u ratu mora poštivati principe morala. I u samoobrani postoje etički principi, koje se ne smije kršiti. Ako smo već prisiljeni na samoobranu, ne smijemo popustiti napasti da ta samoobrana prijeđe u zločin. To je stalna poruka. I makar bili izvrgnuti sistemu zločina, ne smijemo prijeći u zločin, ne smijemo prijeći moralne granice samoobrane.

Hoćete reći da se čovjek i narod prepoznaju po tomu što trpe, a ne po onomu što drugomu nanose?

Uvijek je dostojnije biti žrtva, nego napadač.

Mnogi kažu: "Da ima Boga, ne bi dopustio užase!"

Ne možemo mi dragoga Boga optuživati za ratne užase, niti za svoje grijehe, nego naprotiv, zbog toga što Boga ne slušamo, događaju se užasi. Bog neće rata, Bog hoće dobro, Bog hoće mir, pravedne odnose među ljudima, a ne rat. Rat dokazuje što čovjek postaje kad odbaci Boga. To je pitanje ljudske slobode. Ljudska sloboda nije nam dana da se mi igramo, nego kao velika mogućnost, u skladu s dostojanstvom ljudske osobe, da ona može slobodno prihvatiti Boga, živjeti ljubav i prema Bogu i prema čovjeku. Ali on može reći i - "ne" Bogu. Posljedice su katastrofalne. To je opterećenje čitave povijesti, koja je mučna. Koliko ste imali ratova tijekom povijesti, a koliko godina mira? Kažu da je u osam tisuća godina, koliko se pismeno pamti, bilo 250 godina mira.

Zato se valjda i kaže da je rat otac svih stvari?

Rat je nesreća, rat je zlo. Uvijek u ratu bude neki strašan egoizam, koji hoće drugoga potlačiti i drugome oteti, sebe nametnuti. I odatle uz rat opet i žrtva.

I ovaj rat je dakle iz koristoljublja, grabežni?

Sebičnost može biti osobna, ali i kolektivna. Ovo je osvajački rat, a gdje je osvajanje, tu je i otimačina. Čovjek je tu u središtu. Čovjek ima neotuđivo pravo da bude slobodan, da živi u svom prostoru i svom domu, da nitko ne povređuje njegovo pravo, ali da ni on ne povređuje tuđe. Istjerati čovjeka iz njegove kuće, protjerati, ostaviti ga bez svega, to je zločin. Najveći zločin protiv čovjeka je sustavno etničko čišćenje. Na Vašem je mjestu sjedio čovjek koji mi je rekao strašnu istinu: "Ako ubijete jednoga čovjeka, ubit će i Vas. Ako ih ubijete milijun, dobit ćete spomenik!"

Ratovi redovito pokazuju da je jedan mrtav - zločin, a milijuni - samo statistika!

I to je točno.

Kada će se i kako prognanici vratiti u svoje domove?

Nepravda se mora ispraviti. Nanijeta nepravda uvijek ostaje nepravda. Ona se mora ispraviti. Mir koji svi želimo, koji je težnja svih ljudi dobre volje, mora biti takav mir, koji će ispraviti nepravdu. To znači povratak svim prognanima na njihov prag.

Dakle, Vi ne mislite na posljednju pravdu, poput Seneke koji kaže da nas pepeo sve izjednačuje?

Nećemo biti samo pepeo, bit ćemo svi mi još i nešto drugo. Radi se o ovozemaljskoj pravdi, o ovozemaljskim dimenzijama. Konačni sudac će biti Bog i on će vječnošću sankcionirati dobro i zlo. I svatko će se pojaviti htio ne htio. U zemaljskoj pravdi treba ostvariti pravedne odnose. Pravedan mir znači samo da se svi protjerani moraju slobodni i sigurni vratiti.

Ako su sve vjerske ustanove protiv nasilja, agresije i nepravde, zašto nasilje ne samo da ne jenjava, nego čak eskalira?

Zato jer Crkvu nitko ne sluša. Gledajte, rečeno je na Gazimestanu da će se oružjem boriti za svoja neka zamišljena prava. Sad, je li pravo osvojiti tuđe i proširiti svoj teritorij, to je druga stvar. Ali oružje je naviješteno i ako je to postojalo kao politički cilj i program, koji se i ideološki opravdava, onda taj koji je taj cilj postavio, koji ima i sredstva, jer ima silu, on ne sluša kad ti njemu kažeš: "Nemoj to činiti!" Ako se iz politike isključi moral, onda je politika uvijek nečovječna. Svaki vjernik, kojoj god vjerskoj zajednici pripadao, po svojoj bi etici morao biti protiv nasilja i nepravde. Ali rat ne vode poglavari vjerskih zajednica. Ako se slabiji, koji je napadnut, ne može braniti, onda ga netko drugi mora obraniti. Dakle, ako postoje međunarodne institucije, koje žele ujediniti svijet, onda one moraju imati i mogućnosti da zaštite svijet od nasilnika. Međunarodna bi zajednica imala pravo također i fizičkom silom spriječiti veće nepravde i nasilja i žrtve.

Međunarodnu zajednicu definiraju također sebični, ekonomski interesi?

Ako je definiraju interesi, a ne načela, onda neka ne govori o pravu.

Smije li poglavar jedne Crkve biti neinformiran?

Poglavar Crkve je uglavnom informiran.

Mislite na sebe?

Mislim i na druge. Svaki poglavar bilo koje Crkve mora biti informiran, on mora znati sve okolnosti u kojima Crkva živi, u kojima čovjek živi, da bi mogao ocjenjivati i predlagati i savjetovati rješenja, opet sa polazišta svojih principa.

U razgovoru sa srpskim patrijarhom Pavlom rekao mi je da ne čita novine ne gleda televiziju, ne sluša radio, da ga to ne zanima...

Umjesto njega to drugi čine. Zato on ono potpiše i izjavljuje što mu drugi napišu.

Ali u jednoj stvari je u pravu: bezboštvo je uzrok ovom ratu, zar ne?

Izvor rata je svakako bezbožna odluka. To je istina, ja to potvrđujem. Na koncu, da jedan vjernik ima političku odgovornost, drukčije bi

razmišljao o ratu i njegovim posljedicama, ne bi se usudio ići u osvajački rat. Ako čovjek nije vjernik, onda on ima druge kriterije, po kojima prosuđuje svoje čine i odluke. Ako ti kriteriji nisu usmjereni prema vječnoj odgovornosti, onda su znači opravdani zemaljskim interesima. Nikada se ne smije odlučiti za zlo zbog zemaljske koristi. Nikada cilj ne opravdava sredstvo.

Srpska je pravoslavna crkva uvučena u ovaj rat i tako što su neki njihovi svećenici napustili Hrvatsku, tvrdeći da su ugroženi, iako je najveći dio njihova stada ostao!

Mislim da nisu bili tako ugroženi da bi morali bježati. Da ih je netko dirao, mi bismo bili protestirali, zaštitili bismo njihova prava, sigurnost i prava za njihovo pastoralno djelo. Ali, pitam se jesu li dobrovoljno otišli ili su imali komandu da odu?! Možda su napuštali zbog toga što su bili navedeni na krivi proračun, jer činjenica jest da nisu bili skloni priznati Hrvatsku kao samostalnu državu. Prema tome su valjda mislili da time protestiraju protiv Hrvatske, koja hoće biti samostalna država. Možda su se nadali da će ta država pasti pred snagom Armije. Bilo da su imali krive proračune, bilo da su bili prisiljeni, šteta je što su otišli.

Vi znate za pakračku povelju pravoslavnih svećenika o ugroženosti Srba u Hrvatskoj. Simeon Gornjokatlovački je nije htio potpisati, nakon čega je ubrzo umro...?

Ne znam što su se oni među sobom dogovarali. Svakako su se mogli jasnije očitovati protiv nasilja.

Je li to sve što Crkve mogu učiniti da rat posustane?

Crkva nije počela rat, niti ga potiče, niti ga želi. Ona nije fizička sila, ona je moralna moć. I zato ostaje samo na apelima. Papa apelira skoro svaki dan da se obustavi rat. Dali smo i mi četiri zajedničke izjave, pravoslavni episkopi s Patrijarhom i mi katolički biskupi. Međutim, oni koji hoće rat, koji imaju svoj određeni cilj što ga ratom žele postići, oni Crkve ne slušaju.

Uz nasilje u bivšim socijalističkim zemljama, primjetan je i povratak religiji. Mnogi to nazivaju valovima praznovjerja?

To je ostatak stare propagande. Ne može se zanijekati utjecaj sustavnog odgoja, koji je trajao pola stoljeća.

Nismo se razumjeli: čovjek koji je pola stoljeća odgajan u vjeri da ne vjeruje, sada je u situaciji da vjeruje. Nije li to novo praznovjerje?

Svakako, ateist ne može dokazati da Boga nema. On vjeruje da Boga nema. To je praznovjerje. Ne bih rekao da se radi o nagloj religioznosti, nego se izlazi iz praznine, u kojoj su naraštaji i naraštaji bili odgajani. Materijalizam u svom totalitetu je duhovna praznina; jer je čovjek ograničen samo na tijelo prostor i vrijeme. Nema transcedentne i transcedentalne dimenzije. Djevojka iz Pekinga pita u pismu studentskom listu, zašto se živi. Nije smisao života plesati, jesti. Nije joj odgovoreno, jer redakcija ne može odgovoriti. Uvijek kažem na to pitanje o smislu života odgovara samo Bog, a Bog nam je odgovorio u Isusu Kristu, u Evanđelju, u jednoj posve novoj slici čovjeka, novoj perspektivi života, koji je usmjeren prema vječnosti.

Na pitanju prirode i čovjeka spotaknuo se marksizam?

Marksizam se spotaknuo na biti. Sav program novog života svodi se na zapovijed, koju nazivam najkraćim ustavom svijeta - "ljubi gospodina Boga svoga i bližnjega kao samoga sebe!" U tomu su sve zapovijedi i svi odnosi.

Vratimo se ponovo Hrvatskoj: komunikacija između dijelova okupacijom rastrojene i raščetvorene države nije više jednostavna?!

Hrvatska je podijeljena nasiljem, podijeljena je klinom koji je zabijen sve do Karlovca. Prekinute su vitalne komunikacije između sjevera i juga.

Što će svijet učiniti? Do sada baš nije pokazao neko veliko razumijevanje. UNPA zonama je uspostavljena kao neka državna

granica unutar države, čvršće od državne. To je ratna granica.

Što mi zapravo hoćemo?

Ovdje želimo slobodnu, sigurnu Hrvatsku, koja će u svojim granicama imati apsolutnu mogućnost slobodne uprave i koja će zaista biti pravna država. Želimo da se spriječi svako nasilje protiv bilo čijih prava, da svaki građanin Hrvatske, bez obzira kako se nacionalno osjećao ili vjerski opredijelio ili politički mislio ima pravo na svoje postojanje u sigurnost i slobodi. Dakako, surađujući s drugima za opće dobro. Pravda u Hrvatskoj bi bila da se spriječi svako nasilje, svaka osveta, svaka mržnja i da se osigura dostojan život i socijalna pravda. Pod socijalnom pravdom mislim poštivanje ploda radničkih žuljeva, da radnik ima dostojnu plaću, kako se ne bi stvarali profiti, oduzeti od zarađene plaće. To je ta socijalna pravda. Vrlo je težak hrvatski problem, moralni i demografski problem. Mi umiremo kao nacija. U isto vrijeme imamo jedan od najliberalnijih zakona o pobačaju u svijetu. Kako izliječiti taj mentalitet protiv života? I to je uključeno u pojam pravde. Ima li nerođeno dijete pravo na život? Poslanica u Francuskom parlamentu, gospođa Boutin, izjavila je da je pobačaj izvor svih ratova i da je pobačaj rat čovjeka protiv Boga. Ako se izgubi poštovanje života prema njegovu početku, zašto bi se poštivao život poslije rođenja?

Zato su i rekli jednome zatvoreniku u logoru u Bosni, inače svećeniku: "Tvoja glava ne vrijedi ni koliko kuposova!"

Zar ne izvode ljudi iz stvarnosti da rađanje nema smisla, da je rađanje izručenje novoga bića zlu, koje vlada svijetom?

Zlo se zlom povećava, a ne umanjuje. Zlo je uvijek kažnjivo, ono se kažnjava samim sobom. I ako smo pogođeni zlom, ne smijemo ga gomilati, povećavati. Rađanjem i ljubavlju rađa se i nova kvaliteta čovjeka.

Hrvatska je ugrožena i odande, odakle bi se najmanje očekivalo. Kako objašnjavate optužbe Talijanske Crkve protiv Hrvatske?

Te su optužbe zasnovane na individualnim opažanjima, koja su vrlo djelomična. Prva optužba da naša Crkva ne moli za mir, nastala je tako da se svećenik nije odmah kad je upitan o ratu, raspjevao o miru. Druga je optužba iz Gorice, od nadbiskupa goričkoga, kojemu sam ja pisao i koji mi je odgovorio da je bio krivo interpretiran. Ali on je stvorio svoj sud opet na temelju nekih svojih spoznaja, na temelju odlaska tolikih Talijana, a i Hrvata iz Istre, poslije rata. Optužba je da su tobože Hrvati iz Istre protjerali Talijane. Imao je također osjećaj da je nanesena nepravda sa strane Slovenije, a možda i Hrvata, što je Gorica razdijeljena. U Gorici on ima granicu svoje biskupije. I on to sada osjeća kao besmislicu. Na temelju toga zaključuje da tu ima elemenata nasilja, fašizma što on nije kanio tako uopćavati, kao što se dobio dojam. Pazite, ljudi su ljudi. On je rođeni Cresanin, u matici krštenih imao je hrvatsko prezime, ali nakon par godina u matici krštenih dekretom je ubilježena promjena njegova prezimena u Bonmarco. Mislim da se zvao Bonmarkić ili tako nekako. Vrlo je mlad otišao u emigraciju sa Cresa i zapamtio je da je i on izgubio svoj dom.

Mozaik se ipak slaže: nakon raspada jedne države, kao da se i Hrvatska raspada. Pojavljuju se istarski, dalmatinski i mnogi drugi regionalizmi, koji bi mogli prijeći u separatizme...

Pa sad, sam regionalizam ne bi toliko čudio. Svako selo ima neki svoj regionalizam, "mi ovi", "mi oni". I kao župnik i kao biskup iskusio sam kako su se sela među sobom razlikovala, uvijek je postojao neki antagonizam. Nije čudo da se ljudi regionalno ipak osjećaju više zajedno, da su usredotočeni na svoje regionalne interese. Samo se taj regionalizam ne smije pretvarati u separatizam. To je opasno. Pogotovo su vrlo osjetljivi granični regionalizmi, kao što je za nas posebno osjetljiva Istra. Ali treba poštivati regionalne interese. Neka svatko njeguje svoje, ali ne na račun drugoga i neka to čini u

suradnji s drugima. Ne mogu ni regije biti otoci, kao što sela ne mogu biti otoci u općini. Tako ni Istra ne može biti otok u Hrvatskoj. Razumijem da svaka županija želi imati nešto za sebe, ali neće se zbog toga proglasiti državom.

Slažete li se glede rata u koji smo uvučeni sa Svetim Ocem i kada će doći u Hrvatsku?

Između Nadbiskupa i Svetoga Oca vlada suglasnost. On ima uvid u situaciju, nastoji biti što objektivnije informiran, jer mi nismo uskogrudni, ne želimo ni na koga prilijepiti krivi sud. Papa se zauzima za pravdu, za mir, za slobodu. Zato je iz poštivanja principa prvi priznao Sloveniju i Hrvatsku, štiteći pravo i pravdu. Što se tiče njegova dolaska k nama, taj je dolazak sigurno otvoren. O tomu se razmišlja, on također ima želju doći. Sada imamo i poseban povod, devetstotu obljetnicu Zagrebačke biskupije, ali on ne želi doći samo u Hrvatsku. On želi i u Sarajevo i u Beograd. On želi ovim prostorima nemira proći kao anđeo mira. Posjet Hrvatskoj nadam se nije u pitanju. Samo se radi o tomu da se ispitaju mogućnosti posjeta Sarajevu i Beogradu.

Sadržaj

PREDGOVOR I
I. DIO 1
BIBILIOGRAFIJA 3

UZORITI O SEBI 5
1. »Moji su roditelji bili seljaci« 5
2. Krvava kupelj 6
3. Atentat 6
4. Poznate ubojice 7
5. Lažni prorok 7
6. Napad na hodočasnike 8
7. U Bistrici kao kod kuće 8
8. Bicikl 9
9. Priroda 9
10. Nadbiskup - specifičan poziv 9

DUHOVNO RAĐANJE I UMIRANJE 11
11. Krštenje 11
12. Grijeh - čin protiv čovjeka 11
13. AIDS 11
14. Pred tajnom zla 12
15. Mržnja - djelo sotone 12

NA PUTU U BESMRTNOST 15
16. Križ je lijek 15
17. S Kristom na Kalvariju 15
18. Opraštanje 15
19. Ispovijed 16
20. Pokora 17
21. Smrt 17
22. Vjernik pred smrću 18
23. Život u perspektivi vječnosti 18
24. Nada 18
25. Besmrtnost 19

OKO STOLA 21
26. Misa 21

27. Oltar ... 21
28. Prva pričest ... 21
29. Brak ... 21
30. Roditeljstvo ... 22
31. Obitelj ... 23
32. Sveta Obitelj - uzor obiteljima ... 24
33. Prosječan vjernik ... 25
34. Specifikum hrvatskih katolika ... 25

SVETKOVANJE ... 27
35. Poruke Božića ... 27
36. Djed Božićnjak - bezbožnik ... 28
37. Božić bez komercijalizacije i folklorizacije ... 29
38. Uskrs - blagdan nade ... 29
39. Zašto su ubili Isusa ... 30
40. Uskrs za nekrštene ... 31
41. Uskrs - temelj vjere ... 31
42. Marijanske pobožnosti ... 32

SVETIŠTA SU LJEČILIŠTA DUŠA ... 33
43. Marijanska svetišta ... 33
44. Hodočašća treba više produhoviti ... 33
45. Bistrica - nacionalno svetište ... 34
46. Bistrica srce Nadbiskupije ... 34
47. Marija Bistrica u perspektivi velikog jubileja? ... 34
48. Međugorje ... 35
49. Trsat ... 35

SLUŽENJE ... 37
50. Svećenici ... 37
51. Celibat ... 38
52. Redovnici ... 38
53. Redovnice ... 39
54. Žena u Crkvi ... 39
55. Mladi u Crkvi ... 40
56. Laici ... 41

CRKVA U NARODU ... 43
57. Crkva narod Božji ... 43
58. Crkva i konstante ... 43
59. "Moderna Crkva" ... 44
60. Isus je događaj, a Crkva je svjedok ... 46
61. Što Crkva želi? ... 46
62.Crkva i sistemi ... 47
63. Humanizam bez čovječnosti ... 48

64. Mučeništvo - naš duhovni kapital 48
65. Crkva je odgovorna Bogu - ne državi 49

STEPINAC 51
66. Stepinac ima svjedoke 51
67. Stepinčev tužitelj demantira optužnicu 51
68. Stepinac simbol pravde, slobode i vjernosti 52
69. Stepinac moj uzor 53
70. Stepinčeva rehabilitacija 53
71. Hrvatska demokracija - Stepinčevo oslobođenje 54

VJERNIK I POLITIKA 55
72. Rodoljublje i kršćanski univerzalizam 55
73. Vjernik i politika 55
74. Regionalizam 55
75. "Davali smo upute prije izbora" 55
76. "Mi imamo načela a ne političke recepte" 56
77. Stranke 58
78. Tko je "katolički" 59
79. Propast komunističkog jednoumlja 59
80. Posljedice ateizacije 60
81. Etički relativizam 60

NAVIJEŠTANJE 61
82. Tehnika naviještanja Evanđelja 61
83. BKJ - HBK 62
84. Vjeronauk u školi 63
85. Vjeroučitelji 63
86. Duhovna obnova 64
87. Važnije je »biti« nego »imati« 66

CRKVA I DRŽAVA 69
88. Pravna država 69
89. Država mora shvatiti što je Crkva 70
90. Komisije 71
91. Privatizacija 71
92. Denacionalizacija 72
93. Mokrice 72
94. Raskrižje 73

SVJETSKE SILE 75
95. Ivan Pavao II. i Hrvati 75
96. Papina poruka mira 76
97. Aktualnost Papinih govora u Zagrebu 1994. 77
98. Enciklika "Sjaj istine" 78
99. Enciklika "Centesimus annus" 78

100. Ususret trećem kršćanskom tisućljeću ... 79
101. Hrvatska pripada Zapadu ... 80
102. Agresija ... 80
103. Europa nije učinila ništa ... 82
104. Svijet nije htio zaustaviti rat ... 83
105. Rat je ujedinio Hrvate po svijetu ... 85

RAT I DIJALOG ... 87
106. Ovo nije vjerski rat ... 87
107. Kako se čovjek smije braniti ... 87
108. Pravedna borba za mir ... 87
109. Načelo samoobrane ... 88
110. Katolički fundamentalizam ... 88
111. Nekršteni ratnici ... 89
112. Dijalog s pravoslavnima ... 89
113. Dijalog s muslimanima ... 92
114. Ekumenizam ... 92
115. Strm put ekumenizma ... 93

NAKON RATA MIR ... 95
116. Pomirenje ... 95
117. Mir pred opasnim grebenima ... 95
118. Svijet moli za mir u Hrvatskoj ... 96
119. Prognanička sudbina ... 97
120. Nemoral, pljačke, ubojstva ... 97
121. Rane progonstva treba liječiti ... 98
122. Vjerom protiv očaja ... 99

BiH ... 101
123. Suživot je sudbina Bosne ... 101
124. Zločini nad civilima ... 102
125. Rušitelji mostarskog mosta ... 102
126. Etničko čišćenje ... 102
127. Međunarodna je zajednica pala na ispitu ... 103
128. Međunarodne ustanove tajile su silovanja ... 103
129. Silovane i abortusi ... 104
130. Zločin nad zločinima ovoga rata ... 104
131. Silovanje gore od ubojstva ... 105
132. Širi pojam silovanja ... 106
133. BK BiH ... 106
134. Franjevci u BiH ... 106
135. Nadbiskup Puljić ... 107
136. Vance-Owenov plan ... 107
137. Dayton ... 108
138. Dayton mora odgovoriti ... 109
139. Nada u Bosni ... 109

PRINCIPI DOBRA 111
140. Principi dobra 111

II. DIO 113

"SAMOSTALNA HRVATSKA - OSTVARENJE POVIJESNE I PRAVNE LOGIKE" 115
Sloboda je uvjet dostojnog života 115
Cilj je ovoga rata uništenje hrvatskog naroda 116
Svaki je ekstremizam protiv dobrobiti naroda 117
Katolički crkveni tornjevi nisu streljačka mjesta 117
Poruka hrvatskim braniteljima 118
Gore srca! 119

"MOLIMO SE ZA MIR, ZA MIR U DOMOVINI I ZA MIR U SVIJETU..." 121

»PROPOVIJEDAJ EVANĐELJE I NE BOJ SE NIČEGA!« 129
Kardinal Stepinac - branitelj vjere i naroda 130
Država treba respektirati poslanje Crkve 132
Vjernici su liječnici društva 133
"Ni lijevo, ni desno, nego ravno" 134
Obitelj - zajednica neopozive ljubavi 135
"Izvršili smo svoju dužnost" 137

»PAPA ĆE OVIM PROSTORIMA NEMIRA PROĆI KAO ANĐEO MIRA« 139

SADRŽAJ 147

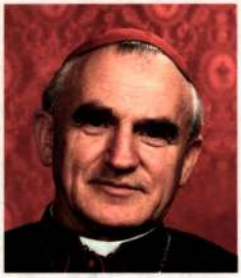

Izabrane 144 teme iz 52 intervjua s kardinalom Franjom Kuharićem

"U prošlom režimu imali smo totalitarnu indoktrinaciju koja je negirala sve duhovne vrijednosti i afirmirala materijalistički pogled na čovjeka i svijet. Materijalističko poimanje čovjeka i uživalačko vrednovanje života stvorilo je mentalitet koji odbacuje objektivna načela morala i briše razliku između dobra i zla. Prema tom mentalitetu čovjek može činiti sve što mu se prohtije, što pribavlja užitak i donosi korist. Kao što postoji i materijalna droga koja uništava živote mladih, postoji i droga koja drogira savijest. Ta se droga zove subjektivizam, koji niječe narav stvaranja i istine života. Rat ne može biti opravdanje za etički relativizam. Zlo je uvijek zlo, a dobro je uvijek dobro. Zato jao onima, kako prorok kaže, koji zlo prikazuju dobrim, koji tamu hoće proglasiti svjetlom."

ISBN 953-6258-21-8